

ភិក្ខុបុរិ

ภิกขุณี

วินัยและข้อปฏิบัติจากพระไตรปิฎกที่พึงทราบของภิกษุณีเถรวาท

กลุ่มพุทธทาสศึกษา รวบรวมและเรียบเรียง

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๔๔

จัดทำโดย

กลุ่มพุทธทาสศึกษา

ศีลมหาศรม ตู้ ปณ.๓๘ อ.ฟาง จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๑๐

e-mail : project@buddhadasa.org

www.buddhadasa.org

ภาพปก “แจกดวงตา” โรงมหรสพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม

พิมพ์และจัดจำหน่าย

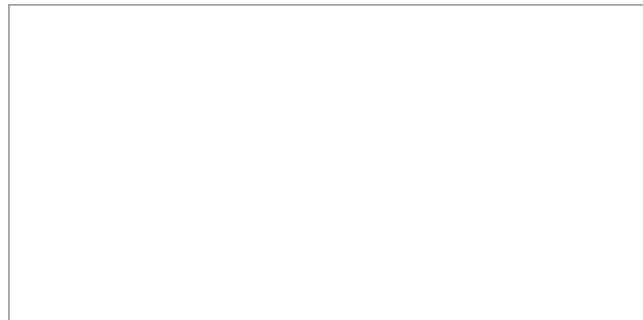
 สำนักพิมพ์สุขภาพใจ

๑๔/๓๔๙-๓๕๐ หมู่ ๑๐ ถ.พระราม ๒ (ซอย ๓๘)

แขวงบางมด เขตจอมทอง กทม. ๑๐๑๕๐

โทร. ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๐-๒๔๑๕-๖๕๐๗, ๐-๒๔๑๕-๖๗๙๗

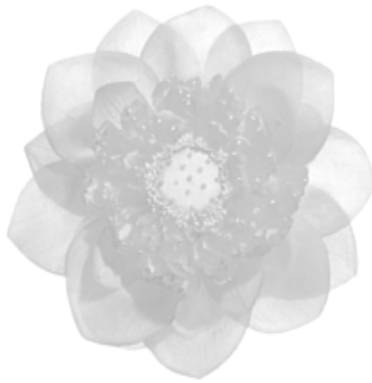
โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔

ราคา ๒๕๐ บาท

ภิกษุณี

กลุ่มพุทธทาสศึกษา รวบรวมและเรียบเรียง

วินัยและข้อปฏิบัติจากพระไตรปิฎกที่พึงทราบ
ของภิกษุณีเถรวาท

พุทธทาสศึกษา

(๖)

บันทึกผู้รวบรวม

เรื่องราวเกี่ยวกับภิกษุณีในสังคมไทยนั้นปิดตายมาช้านาน เนื่องจากเราเชื่อกันอย่างฝังลึกว่า ภิกษุณีในสายเถรวาทได้หมดสิ้นไปแล้ว ความเชื่อเช่นนี้เองที่ทำให้เราละเลยการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งศีลวัตรต่าง ๆ ของภิกษุณี กระทั่งเมื่อมีคนเปิดประเด็นขึ้นว่า การจะให้ภิกษุณีในสังคมไทยนั้นเป็นไปได้หรือไม่ อย่างไร? จึงกลายเป็นปัญหาถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง มีทั้งกลุ่มคนที่สนับสนุนและคัดค้าน โดยแต่ละฝ่ายต่างก็ได้แสดงแนวคิดและข้อมูลสนับสนุนความเชื่อของตนอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดความงุนงงสงสัย ว่าเป็นไปได้หรือไม่ได้กันแน่?

เรื่องควรมีหรือไม่ควรมีภิกษุณีนั้นจะไม่ขอกล่าวในที่นี้...

แต่สิ่งที่น่าจะนำมาทำความเข้าใจก็คือ การเป็นภิกษุณีนั้น เป็นได้อย่างไร ทั้งในแง่อุดมคติของการเป็นภิกษุณี ในแง่วิถีชีวิต และสิ่งที่ภิกษุณีในอดีตเคยประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศีล ข้อวัตร และประเพณีต่าง ๆ ว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งหากได้ทำ

(๗)

ความเข้าใจกันอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่าปัญหา จะให้มีหรือไม่มี ภิกษุณี มิใช่ประเด็นสำคัญที่สุดแต่อย่างใด.

อีกสิ่งหนึ่งที่นำพิจารณาเกี่ยวกับภิกษุณี ก็คือการจัดให้มีชุมชน ปฏิบัติธรรมของสตรีขึ้นเป็นการเฉพาะ เพราะโดยโครงสร้างของสังฆะ แล้ว แม้ภิกษุณีจะเป็นส่วนหนึ่ง ก็มิได้อาศัยอยู่ปะปนกับภิกษุ อาจแยกอารามออกไปเป็นอารามของภิกษุณีโดยตรง แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่ห่างเกินไป จนหาภิกษุผู้ให้อาหาไม่ได้ หรือแม้จะอยู่ร่วมอารามเดียวกันกับภิกษุ ก็ต้องมีขอบเขตที่แบ่งแยกกันอย่างชัดเจน, อารามของภิกษุณีนั้น ถือเป็นอโคจร ที่พระภิกษุไม่ควรเข้าไป เว้นเสียแต่ผู้มีหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ หรือมีความจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น แม้ภิกษุณีเอง หากต้องการจะเข้าไปในอารามของภิกษุ ก็ต้องแจ้งล่วงหน้าให้ทราบก่อน หากไม่บอก และขึ้นเข้าไปก็ต้องอาบัติ. จึงก็เท่ากับว่าภิกษุณีมีสังฆะหรือชุมชนของตนเองโดยเฉพาะ.

ชุมชนของภิกษุณี แม้โดยส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกับชุมชนของภิกษุ แต่ก็มีข้อปฏิบัติปลีกย่อยหลายประการที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากวินัยปาฏิโมกข์ ซึ่งกล่าวถึงการปฏิบัติต่อตนเอง ผู้อื่น รวมทั้งการใช้สอยสิ่งของ ตลอดจนกติกามารยาทต่าง ๆ เอาไว้เป็นการเฉพาะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีประโยชน์ หากผู้หญิงปรารถนาอย่างแท้จริงที่จะมีชุมชนปฏิบัติธรรมของตน ไม่ว่าจะโดยรูปแบบใดก็ตาม.

ข้อที่นำพิจารณาอีกประการหนึ่งก็คือ วัตถุประสงค์ของการออกบวชของผู้หญิง. โดยส่วนใหญ่แล้ว ต่างก็ปรารถนาที่จะดับทุกข์ และเห็นว่าวิถีของฆราวาสยุ่งยากซับซ้อนไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ หนทางที่จะปฏิบัติธรรมให้บริสุทธิ์จึงเป็นไปได้ยาก การเป็นนักบวชหนึ่งน่ายต่อการบรรลุธรรมยิ่งกว่า อีกทั้งชุมชนสงฆ์ก็มีความเกื้อหนุนอย่างยิ่งต่อ

(๘)

การปฏิบัติธรรม.

ด้วยเหตุดังกล่าว สตรีเหล่านั้นจึงได้ตัดสินใจออกบวช หันมา
นุ่งห่มผ้าคลุมผาดเนื้อหยาบ หรือเศษผ้าที่ชาวบ้านทิ้งตามกองขยะ
เลี้ยงชีพอยู่ด้วยอาหารที่ขอมาได้ บางครั้งก็ต้องเสี่ยงกับการคุกคาม
ของโจรผู้ร้าย ซึ่งมีบ่อยครั้งที่เกิดเรื่องน่าสลดใจขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม
สิ่งเหล่านี้ไม่เป็นที่หวาดวิตกสำหรับผู้ปรารถนาจะดับทุกข์ และแม้ว่า
บางท่านไม่ได้ตั้งใจจะออกบวชเพื่อดับทุกข์ หากบวชเพื่อวัตถุประสงค์
อื่น ๆ เช่นเพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ แต่ในที่สุดแล้ว เพราะเหตุที่
สังฆะช่วยเกื้อหนุน ท่านเหล่านั้นก็อนุเคราะห์ต่อกันให้เดินไปสู่ทางที่
ถูกต้องได้ในที่สุด.

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับภิกษุณีนั้น จะว่าไปแล้ว ประเด็น
สำคัญอาจไม่ได้อยู่ที่การผลักดันให้เกิดภิกษุณีสงฆ์ หากอยู่ที่ผู้คนกลุ่ม
หนึ่งปรารถนาจะดับทุกข์ จึงแสวงโอกาสในการฝึกตน เพื่อหาทางออก
จากวัฏสงสาร.

ทำอย่างไรเราจึงจะช่วยเหลือผู้คนเหล่านี้ได้ และเปิดโอกาส
ให้สตรีเหล่านั้นได้ทดลองใช้ชีวิต ซึ่งมีการฝึกฝนตนเองอย่างเข้มข้น
ตามแนวทางแห่งอริยมรรค ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประกาศไว้
เพราะหากจะพูดถึงโอกาสในการเข้าถึงธรรมของผู้หญิงแล้ว トラบโด
ที่มีผู้สมัครใจที่จะดำเนินชีวิตไปในทางอริยมรรคมีองค์แปด โอกาสนั้น
ย่อมมีอยู่เสมอ.

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้คนเหล่านี้จะไม่สามารถดำรงพรหมจรรย์
อยู่ได้ด้วยดีเลย หากไม่ได้รับการยอมรับ ตลอดจนการช่วยเหลือจาก
สังคมวงกว้าง เพราะการเป็นนักบวชไม่ว่าจะโดยรูปแบบใดก็ตาม ต่าง
ก็ต้องมีชีวิตที่เนื่องอยู่กับผู้อื่น.

(๘)

เมื่อประเด็นสำคัญอยู่ที่การใช้ชีวิตเพื่อดับทุกข์ ทางเลือกก็ย่อมจะมีมากขึ้น และความเป็นไปได้ต่าง ๆ ก็ขึ้นอยู่กับผู้หญิงเองว่าจะรวมตัวกัน สร้าง-ทำ ขึ้นมาอย่างไร อันเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายจะต้องรับฟังและหาทางออกร่วมกันต่อไปในอนาคต.

กวีวงศ์

ในนามกลุ่มพุทธทาสศึกษา
กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

สารบัญ

บันทึกผู้รวบรวม (๖)

๑. ภารกิจนี้ปาฏิโมกข์

ปราชิก ๘	๕
สังฆาทิเสส ๑๗	๑๓
นิสสัยคคิยปาจิตตีย์ ๓๐	
ปัตตวรรค	๓๖
จิวรรค	๓๘
ชาตรุปรชตวรรค	๔๒
ปาจิตตีย์ ๑๖๖	
๑. ลสุณวรรค	๔๖
๒. ยันธการวรรค	๔๗
๓. หนักวรรค	๔๙
๔. ตวัณฺณวรรค	๕๒
๕. จิตตาคารวรรค	๕๔
๖. อารามวรรค	๕๖
๗. คัพภินีวรรค	๕๘
๘. กุมารีภูตวรรค	๖๑
๙. ฆัตตูปาหนวรรค	๖๔
๑๐. มุสสาวทวรรค	๖๖
๑๑. ภูตคามวรรค	๖๘
๑๒. โภชนวรรค	๗๐
๑๓. จาริตตวรรค	๗๓
๑๔. โชติวรรค	๗๕

๑๕. ทิฏฐิวรรค	๓๘
๑๖. ธรรมิกวรรค	๘๒
วิธีการเดาะกลืน	๕๑
วิธีให้สีกขาสम्मติแก่สีกขมานา	๕๕
วิธีให้สมมติการให้อุปสมบทแก่ภิกษุณีผู้มีพรรษาครบ ๑๒	๖๐
ปาฏิเทสนีเย ๘	๘๕
เสขยวัตร ๗๕	
สาธูป	๘๗
โภชนปฏิสังยุต	๘๙
ธรรมเทศนาปฏิสังยุต	๙๒
ปกิณกะ	๙๓
อธิกรณสมถะ ๗	๙๕
อธิกรณสมถะ (วิธีระงับอธิกรณ์)	
อธิกรณ์ ๔	๙๗
อธิกรณสมถะ ๗	๙๙
๑. สัมมุขวินัย	๑๐๖
๒. สติวินัย	๑๑๐
๓. อมูพหวินัย	๑๑๓
๔. ปฏิญญาตกรณะ	๑๑๙
๕. เขมฺยุยลิกา	๑๒๓
๖. ตัสสปापियลิกา	๑๒๖
๗. ตินวัตถารกะ	๑๓๗
สีกขาบทของภิกษุภิกษุณี	๑๔๔
จุดประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย	๑๔๗

๒. ภิกษุณีชั้นธกะ

ปฐมภาณวาร

เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี	๑๕๓
ครุธรรม ๘ ประการ	๑๕๗
พรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่นาน	๑๖๐
พุทธานุญาตให้อุปสมบทภิกษุณี	๑๖๑
ทูลขอพร (ให้ภิกษุภิกษุณีกราบไหว้กันตามลำดับพรรษา)	๑๖๒
ทูลถามถึงสิกขาบท	๑๖๓
ลักษณะวินัจฉัยพระธรรมวินัย	๑๖๔
พุทธานุญาตให้แสดงปาฏิโมกข์	๑๖๕
พุทธานุญาตให้รับอาบัติ	๑๖๖
รับแสดงอาบัติ	๑๖๖
พุทธานุญาตให้ทำกรรม	๑๖๗

ทุติยภาณวาร

ภิกษุแสดงอวัชระมีกายเป็นต้นอวดภิกษุณี	๑๗๐
ภิกษุณีแสดงอวัชระมีกายเป็นต้นอวดภิกษุ	๐๗๑
เรื่องตโฆวาท	๑๗๒
วิธีรับโฆวาท	๑๗๔
รัตสีข้าง	๑๗๗
นวดกาย	๑๗๗
ทาหน้าเป็นต้น	๑๗๘
ใช้จิวรสีครามล้วนเป็นต้น	๑๗๙
พินัยกรรม	๑๘๐
ภิกษุณีประหารภิกษุ	๑๘๑

นำทารกไปด้วยบาตร	๑๘๑
แสดงกัณฑ์บาตร	๑๘๒
เพ่งดูนิมิตบุรุษ	๑๘๓
เรื่องให้อามิส	๑๘๓
พุทธานุญาตเสนาสนะอาศัยชั่วคราว	๑๘๔
พุทธานุญาตผ้าสำหรับนุ่งในที่พัก	๑๘๕

ตติยภาณวาร

อันตรายกกรรมของภิกษุณี	๑๘๖
วิธีสอนช้อม	๑๘๘
วิธีสมมติตน	๑๘๙
วิธีสมมติผู้อื่น	๑๘๙
คำสอนช้อม	๑๙๐
คำขออุปสมบท (ต่อภิกษุณีสงฆ์)	๑๙๑
คำถามอันตรายกกรรม	๑๙๒
คำขออุปสมบท (ต่อภิกษุสงฆ์)	๑๙๔
วัดเงาแดดเป็นต้น	๑๙๕
เรื่องปวารณา	๑๙๖
คำปวารณา	๑๙๘
งคอุโบสถเป็นต้น	๑๙๙
เรื่องไปด้วยยาน	๒๐๐
เรื่องหญิงแพศยาชื่ออัชฌกาสิ (การอุปสมบทโดยทูต)	๒๐๑
คำขออุปสมบทโดยทูต	๒๐๒
ภิกษุณีอยู่ป่า	๒๐๔
พุทธานุญาตสมมติภิกษุณีเป็นเพื่อน	๒๐๕
เรื่องภิกษุณีไม่บอกลาสิกขา	๒๐๗

เข่ารีตเดี๋ยรถีย์	๒๐๗
นึ่งขัดสมาธิ	๒๐๘
เรื่องถ่ายอุจจาระ	๒๐๘
เรื่องอาบหน้า	๒๐๙

เรื่องเบ็ดเตล็ดนอกภิกษุณีชั้นธกะ

ภิกษุณีผู้ต้องถือนิสัย	๒๑๑
สังฆกรรมปฏิรูปกสูตร (เหตุปัจจัยที่ทำให้สิกขาบทมีมากและมีผู้ตั้งอยู่ในพระอรหันต์ตผลน้อย)	๒๑๒

๓. ภิกษุ-ภิกษุณี

ข้อปฏิบัติของภิกษุต่อภิกษุณีในแวงวันัย	๒๑๗
วิธีสมมติภิกษุสั่งสอนภิกษุณี	๒๒๐
สมมติภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี	๒๒๑
องค์คุณ ๘ ของภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี	๒๒๑
องค์สำหรับลงโทษ (ภิกษุ-ภิกษุณี)	๒๒๔
นันทโกวาท (การแสดงโอวาทที่นอกเหนือไปจากครุธรรม ๘)	๒๓๐
โอวาทสูตร (คุณสมบัติของผู้ที่จะสอนภิกษุณี)	๒๔๒
อาจารย์และโคจร	๒๔๓
กัจจิมสูตร (พระโมลลยภักคฺขณะผู้คลุกคลีกับภิกษุณี)	๒๔๖
มาตุปุตติกสูตร (โทษของกาม)	๒๔๙
ธรรมที่เหมือนนำไปสู่นรกและสวรรค์	๒๕๑
จีวรสูตร (ภิกษุณีถูกลนันทาทาหนีพระมหากัสสปะ)	๒๕๕
ภิกษุญีสสยสูตร (ภิกษุณีถูกลตีสสาตำหนิพระมหากัสสปะ)	๒๖๐
พระอาณนที (พระอาณนทีกับภิกษุณี)	๒๖๓

๔. บุปผจริยา

มหาปชาบดีโคตมีเถรียาปาทาน	๒๖๔
เขมาเถรียาปาทาน	๒๙๑
อุบลวรรณาเถรียาปาทาน	๓๐๑
ยโสธราเถรียาปาทาน	๓๐๔
นันทาเถรียาปาทาน	๓๑๗
เอตทัคคบาลี (สาวกผู้เป็นเลิศในด้านต่าง ๆ)	๓๒๓
สติปัฏฐานสูตร	๓๓๐
ความอยู่ผาสุกของภิกษุณี	๓๓๐
เอกขีตสูตร (อันตรายของลามลัทธิการะ)	๓๓๒

๕. เถรีคาถา

เถรีคาถา เอกกนิบาต

๑. อัญญาตราเถรีคาถา	๓๓๗
๒. มุตตาเถรีคาถา	๓๓๗
๓. ปุณณาเถรีคาถา	๓๓๘
๔. ติสสาเถรี	๓๓๘
๕. อัญญาตราติสสาเถรีคาถา	๓๓๘
๖. ชีราเถรีคาถา	๓๓๘
๗. อัญญาตราชีราเถรีคาถา	๓๓๙
๘. มิตตาเถรีคาถา	๓๓๙
๙. ภัทราเถรีคาถา	๓๓๙
๑๐. อุปสมาเถรีคาถา	๓๔๐
๑๑. มุตตาเถรีคาถา	๓๔๐

๑๒. ธรรมเนียมนาเถรีคาถา	๓๔๐
๑๓. วิชาเถรีคาถา	๓๔๑
๑๔. สุนาเถรีคาถา	๓๔๑
๑๕. อุตตราเถรีคาถา	๓๔๑
๑๖. สุนวูลูตม์ปัพพชิตาเถรีคาถา	๓๔๑
๑๗. ธรรมาเถรีคาถา	๓๔๒
๑๘. ลังฆาเถรีคาถา	๓๔๒

เถรีคาถา ทุกนิบาต

๑. นันทาเถรีคาถา	๓๔๓
๒. ชันตาเถรีคาถา	๓๔๓
๓. อัญญาตราเถรีภิกขุณีคาถา	๓๔๔
๔. อัชฌกาถีเถรีคาถา	๓๔๔
๕. จิตตาเถรีคาถา	๓๔๕
๖. เมตติกาเถรีคาถา	๓๔๕
๗. มิตตาเถรีคาถา	๓๔๕
๘. อกายมาตาเถรีคาถา	๓๔๖
๙. อกายเถรีคาถา	๓๔๖
๑๐. สามาเถรีคาถา	๓๔๗

เถรีคาถา ตกนิบาต

๑. อัญญาตราสามาเถรีคาถา	๓๔๘
๒. อุตตมาเถรีคาถา	๓๔๘
๓. อัญญาตราอุตตมาเถรีคาถา	๓๔๙
๔. ทันถิกาเถรีคาถา	๓๔๙
๕. อุพพิริเถรีคาถา	๓๕๐
๖. สุกกาเถรีคาถา	๓๕๑

๗. เสลาเถรีคาถา ๓๕๑

๘. โสมาเถรีคาถา ๓๕๒

เถรีคาถา จตุกกนิบาต

ภัททกาปิลาณีเถรีคาถา ๓๕๓

เถรีคาถา ปัญจกนิบาต

๑. อัญญตราภิกษุณีเถรีคาถา ๓๕๔

๒. วิมลปุรณคณิกาเถรีคาถา ๓๕๕

๓. สีหาเถรีคาถา ๓๕๕

๔. นันทาเถรีคาถา ๓๕๖

๕. นันทุตตราเถรีคาถา ๓๕๗

๖. มิตตกาลีเถรีคาถา ๓๕๗

๗. สกุลาเถรีคาถา ๓๕๘

๘. โสณเถรีคาถา ๓๕๙

๙. ภัททาทุณฑลเถรีคาถา ๓๕๙

๑๐. ปุณณาเถรีคาถา ๓๖๐

๑๑. ติงสมัตตาเถรีคาถา ๓๖๑

๑๒. จันทาเถรีคาถา ๓๖๒

เถรีคาถา ฉักกนิบาต

๑. ปัญจสตาปุณณาเถรีคาถา ๓๖๓

๒. วาลิณีเถรีคาถา ๓๖๔

๓. เขมาเถรีคาถา ๓๖๕

๔. สุชาตาเถรีคาถา ๓๖๖

๕. อโนปมาเถรีคาถา ๓๖๗

๖. มหาปชาบดีโคตมีเถรีคาถา ๓๖๗

๗. คุณตาเถรีคาถา ๓๖๘

๘. วิชาเถรีคาถา	๓๗๐
เถรีคาถา สัตตกนิบาต	
๑. อุตตราเถรีคาถา	๓๗๑
๒. จาลาเถรีคาถา	๓๗๒
๓. อุปจาลาเถรีคาถา	๓๗๓
เถรีคาถา อัญญกนิบาต	
สี่อุปจาลาเถรีคาถา	๓๗๕
เถรีคาถา นวกนิบาต	
วัชพมมาตาเถรีคาถา	๓๗๗
เถรีคาถา เอกาทสกนิบาต	
กีสาคโคตมีเถรีคาถา	๓๗๙
เถรีคาถา ทวาทสกนิบาต	
อุบลวัณณาเถรีคาถา	๓๘๑
เถรีคาถา โสฬสกนิบาต	
ปุณณิกาเถรีคาถา	๓๘๓
เถรีคาถา วีสตินิบาต	
๑. อัมพปาลีเถรีคาถา	๓๘๖
๒. โรหิณีเถรีคาถา	๓๙๐
๓. จาปาเถรีคาถา	๓๙๓
๔. สุนทรีเถรีคาถา	๓๙๗
๕. สุภากัมมารชิตาเถรีคาถา	๔๐๑
เถรีคาถา ดิงสนิบาต	
สุภากัมพวนิกาเถรีคาถา	๔๐๗

เกียรติกา จัตตافیสนิबाट

อิสิทาสีเกียรติกา

๔๑๓

เกียรติกา มหานิबाट

สุเมธาทิเกียรติกา

๔๒๐

ภาคผนวก

อักขรานุกรม

๔๓๔

บรรณานุกรม

๔๕๕

“

น เต อหิ อานนุท ตถา ปรกุกมิสุสามิ
อานนท์! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม
ยถา กุมภกาโร อามเก อามกมตเต
เหมือนพวกช่องหม้อ ทำแก้ม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่
นิกคยहनिकคยहाँ อานนุท วุขามิ
อานนท์! เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด
ปวยหปวยहाँ อานนุท วุขามิ
อานนท์! เราจักชี้โทษแล้ว ชี้โทษอีก ไม่มีหยุด
โย สาโร, โส ฤษสดี.
ผู้ได้มีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

”

มหาสุตตปิฎก อปปริ. ม.

๑๔/๒๔๕/๓๕๖

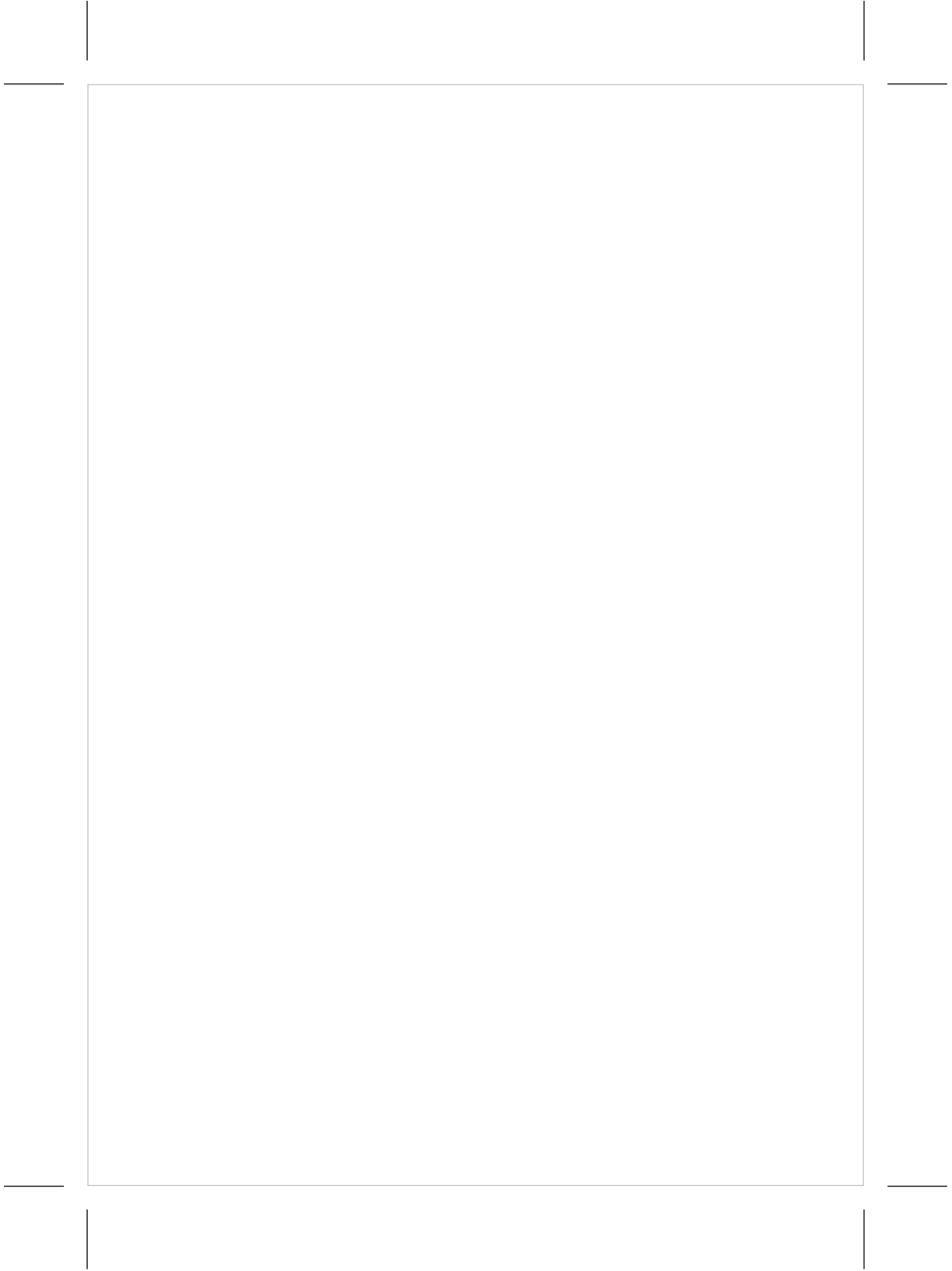
ภิกษุณี

กลุ่มพุทธทาสศึกษา รวบรวมและเรียบเรียง

วินัยและข้อปฏิบัติจากพระไตรปิฎกที่พึงทราบ
ของภิกษุณีเถรวาท

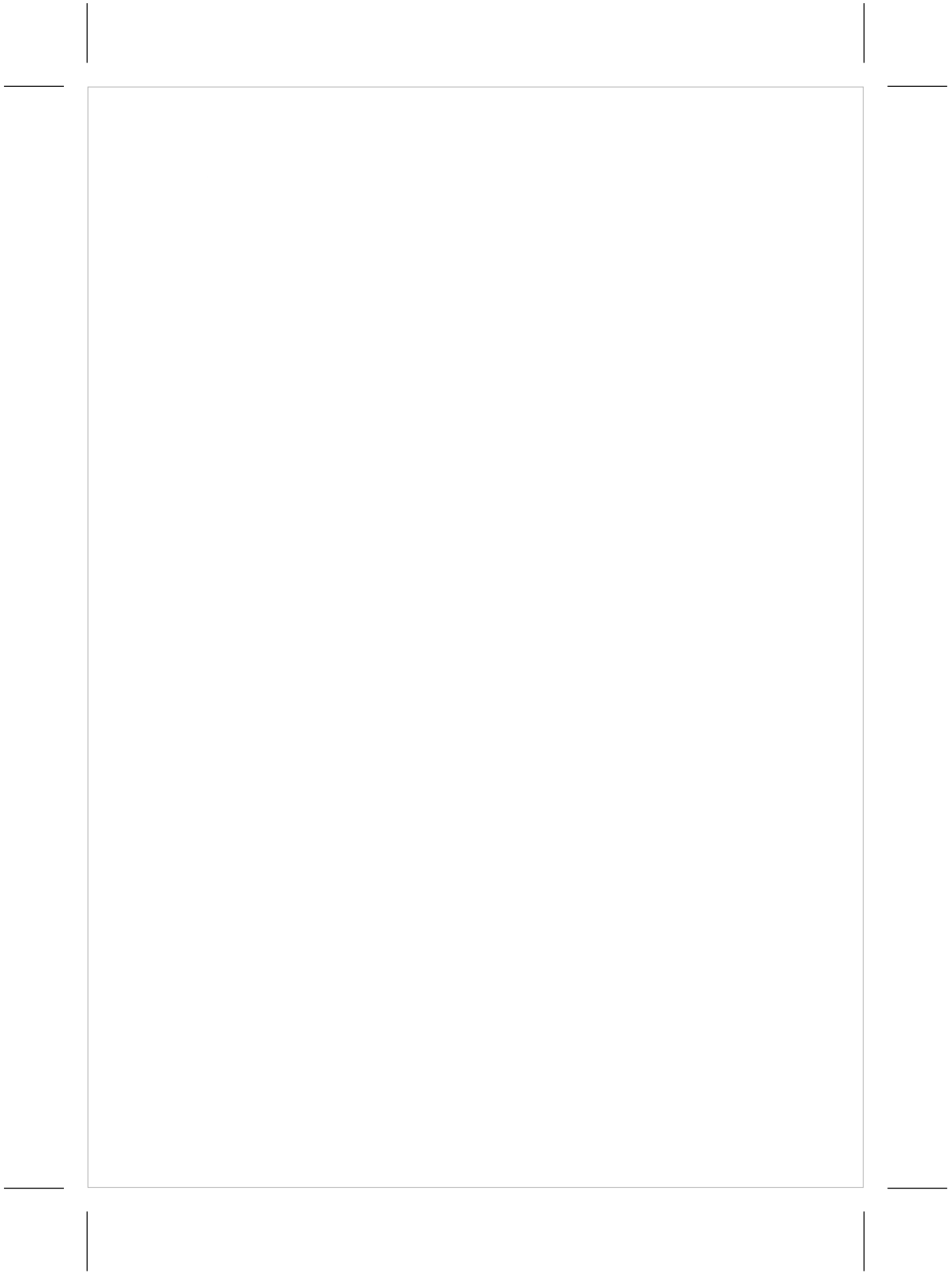

พุทธทาสศึกษา

ภิกขุณีปาฐิโหมกข์

ภิกษุณีปาฏิโมกข์*

ขอนอบน้อม

แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ปาราชิกกัณฑ์

อาบัติทั้งหลายชื่อว่าปาราชิก ๘ เหล่านี้ย่อมมาสู่อุเท๑* ใน
ปาฏิโมกข์นั้น

ปาราชิก ลิกขาบทที่ ๑

๑.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด มีความกำหนัด ยินดีการลูบก็ดี คลำก็ดี
จับก็ดี ตีก็ดี บีบเคล้นก็ดี ของบุรุษบุคคลผู้กำหนด ใต้รากขวัญ^๒
ลงไป เหนือเข้าขึ้นมา แม้ภิกษุณีนั้นก็ปาราชิก ชื่ออุพพานุมณฑะ-
ลิกา^๓ ภายหลังวาส^๔ มิได้.

* เนื้อความในหนังสือเล่มนี้ ใช้สำนวนแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ
สยามรัฐ

๑ **อุเท๑** หรือ อุทเท๑ การยกขึ้นแสดง, ข้อที่ยกขึ้นแสดง, การสวดปาฏิโมกข์,
ปาฏิโมกข์ที่ยกขึ้นสวด, หมวดหนึ่ง ๆ แห่งปาฏิโมกข์ที่จัดไว้สำหรับสวด

๒ **ใต้รากขวัญ** คือใต้ส่วนของร่างกายที่เรียกว่า ไหล่รา

๓ **อุพพานุมณฑะลิกา** แปลว่า บริเวณเหนือเข้า คำนี้เป็นชื่อเรียกภิกษุณีผู้ต้อง
อาบัติปาราชิกลิกขาบทนี้

๔ **สังวาส** คือ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกัน ได้แก่มีการทำสังฆกรรมร่วมกัน
สวดปาฏิโมกข์ร่วมกัน มีลิกขาบทเสมอกัน มีสิทธิในสงฆ์เท่าเทียมกัน.

- เมื่อภิกษุณีและชายมีความกำหนัดในอันจะถูกต้องกายกัน ภิกษุณีใช้
กายตามที่กำหนดถูกต้องกายส่วนใดส่วนหนึ่งของชายหรือชายใช้กายส่วนใด
ส่วนหนึ่ง ถูกต้องกายตามที่กำหนดของภิกษุณีด้วยอาการทั้ง ๒ นั้น ภิกษุณี
ต้องอาบัติปาราชิก

๖

ภิกษุณี

ปาราชิก ลิกขาบทที่ ๒

๒.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด รู้ยู่่าภิกษุณีล่วงอาบัติปาราชิก ไม่โจทด้วยตนไม่บอกแก่คณะ ในเวลาที่ภิกษุณีนั้นยังดำรงเพศอยู่ก็ดี เคลื่อนไปแล้วก็ดี ถูกนาคณะแล้วก็ดี^๑ ไปเข้าริตเตียรถีย์เสียก็ดี ภายหลังนางจึงบอกอย่างนี้ว่า แม่เจ้า เจ้าข้า เมื่อก่อนดิฉันรู้จักภิกษุณีนั้นได้ดีทีเดียวว่า นางเป็นพี่หญิง น้องหญิง มีความประพฤติเช่นนี้และมีความประพฤติเช่นนี้ แต่ดิฉันไม่โจทด้วยตนไม่บอกแก่คณะ แม้ภิกษุณีนี้ก็เป็นปาราชิก ชื่อวัชชปฏิจฉาทิกา^๒ ภายหลังวาสมิได้.

๑ คำว่า **เคลื่อนไป** หมายถึงภิกษุณีผู้มรณภาพ, ถูกนาคณะ หมายถึงภิกษุณีผู้สึกเองหรือถูกผู้อื่นให้สึก,

- **นาคณะ** มี ๓ อย่างคือ **สังวาสนาคณะ** การขับออกจากการร่วมกิจของสงฆ์, **สังคนาคณะ** การขับออกจากเพศคือให้สึก และ **ทัณฑกรรม** คือการลงโทษ เช่น ลงโทษสามเณร โดยการกักบริเวณ ห้ามไม่ให้เข้าหรือออกจากอาราม การให้ทำงานเช่นตักน้ำ ขนทรายเป็นต้น. อีกนัยหนึ่งหมายถึง การไล่ออกจากสำนัก เช่น ทัณฑกรรมนาคณะที่ทำแก่สามเณรทัณฑกรรมผู้กล่าวชู้พระธรรมเป็นต้น

๒ **วัชชปฏิจฉาทิกา** แปลว่า ปกปิดโทษ, ปกปิดความผิด เป็นชื่อเรียกภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิกสิกขาบทนี้

ปาราชิก ลิกขาบทที่ ๓

๓.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด พึ่งประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์พร้อมเพรียงกันยกเสียแล้ว ตามธรรม ตามวินัย ตามสัตตสุตตสน์ ผู้ไม่เอื้อเพื่อไม่ทำคินอาบัติ^๑ มิได้ทำภิกษุผู้มีสังวาสเสมอกันให้เป็นสหาย^๒ ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้า ภิกษุณีนั้นแล อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันยกเสียแล้ว ตามธรรมตามวินัยอันเป็นสัตตสุตตสน์ เป็นผู้ไม่เอื้อเพื่อ ไม่ทำคินอาบัติ มิได้ทำภิกษุผู้มีสังวาส

เสมอกันให้เป็นสหาย แม่เจ้าอย่าประพฤติตามภิกษุหนึ่งเลย แลภิกษุณี
นั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้นเที่ยว
ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมณภาสน์^๓ กว่าจะครบสามจบ
เพื่อให้สละกรรมนั้นเสีย หากนางถูกสวดสมณภาสน์กว่าจะครบสามจบ
อยู่ สละกรรมนั้นเสีย การสละได้ดังนี้ นั้นเป็นการดี หากนางไม่
สละเสีย แม่ภิกษุณีนี้ก็เป็นปาราชิก ชื่ออุกขิตตานุวัตติกา^๔ หาสิ่งवास
มิได้.

วิธีสวดสมณภาสน์

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ
จตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อผู้
นี้ประพฤติตามภิกษุผู้อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันยกเสียแล้ว
ตามธรรม ตามวินัย ตามลัทธิศาสนา ไม่เอื้อเพื่อ ไม่ทำคิน
อาบัติ มิได้ทำภิกษุผู้มีสิ่งवासเสมอกันให้เป็นสหาย นางยัง
ไม่ยอมสละวัตตุนั้น. ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่นี่
แล้ว สงฆ์พึงสวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละ
วัตตุนั้น. นี้เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อ
ผู้นี้ประพฤติตามภิกษุผู้อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันยกเสีย
แล้ว ตามธรรม ตามวินัย ตามลัทธิศาสนา ไม่เอื้อเพื่อ ไม่
คินอาบัติ มิได้ทำภิกษุผู้มีสิ่งवासเสมอกันให้เป็นสหาย
นางยังไม่ยอมสละวัตตุนั้น. สงฆ์สวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้

๑

ภิกษุณี

มีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตุนั้น. การสวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตุนั้น ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงพูด.

ดิฉันกล่าวความนี้เป็นครั้งที่สอง ...

ดิฉันกล่าวความนี้เป็นครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีมีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้สละวัตุนั้น. ชอบแก่สงฆ์ เหตุุนั้นจึงนั่ง. ดิฉันทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

- ๑ **ไม่ทำคินอาบัติ** คือ ไม่ปฏิบัติวัตรสำหรับทำคินอาบัติ, ถูกสงฆ์ขับไล่แล้ว ยังไม่เรียกกลับเข้าหมู่
- ๒ มิได้ทำภิกษุผู้มีสังวาสเสมอกันให้เป็นสหายคือ ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรมแล้ว เป็นผู้ไม่มีสังวาสเสมอกับภิกษุทั้งหลายนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ยังไม่ได้ทำภิกษุผู้มีสังวาสเสมอกันให้เป็นสหาย
- *โดยธรรม* คือ เรื่องจริง, โดยเรื่องที่เป็นจริง, *โดยวินัย* คือ โฉทแล้ว จำเลยให้การ, *โดยสัตตภูคาสน์* คือ โดยความถึงพร้อมแห่งญัตติและอนุสาวนา
- ๓ **สมณภาสน์** คือกรรมที่สงฆ์สวดประกาศตักเตือนเพื่อให้สละพฤติกรรมนั้น ๆ.
- ๔ **อุกขิตตานุวัตติกา** แปลว่าพระพฤติตามผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรม ไล่ออกจากหมู่ คำนี้เป็นชื่อเรียกภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิกสิกขาบทนี้

ปาราชิก สิกขาบทที่ ๔

๔.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด มีความกำหนด ยินดีการที่บุรุษบุคคล ผู้กำหนดจับมือก็ดี จับชายผ้าสังฆาฏิกิ์ดี ยืนด้วยก็ดี สนทนาด้วยก็ดี ไปสู่ที่นัดหมายกันก็ดี ยินดีการที่บุรุษมาหาตามนัดก็ดี เข้าไปสู่ที่มุ่งด้วยกันก็ดี ทอดกายเพื่อประโยชน์แก่บุรุษนั้น เพื่อประสงค์จะเสพอสังฆกรรม นั้นก็ดี แม้ภิกษุณีนี้เป็นปาราชิก ชื่ออัญญวัตตุกา^๑ หาสังวาสมิได้.

๑. **อัญจัตถกา** แปลว่าวัตถุ เหตุ หรือกรณี ๘ อย่าง เป็นชื่อเรียกภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิกสิกขาบทนี้
- ภิกษุณีผู้มีความยินดี มีจิตรักใคร่ ยินดีในวัตถุเหล่านี้คือ ๑. ยินดีการจับมือ ๒. ยินดีการจับมุ่มสังฆาฏี ๓. ยินดีเย็บคู่ ๔. สนทนากัน ๕. ไปที่นัดหมาย ๖. ยินดีที่เขามาหา ๗. เดินตามเข้าไปสู่ที่ลับ ๘. น้อมกายเข้าไปเพื่อจะเสพอสังฆกรรมกับชายผู้กำหนด เพียงเท่านั้นก็ถือว่าเป็นปาราชิก
  - ถ้ายินดีเพียงวัตถุใดวัตถุหนึ่ง เช่น ยินดีการจับมือ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ปาราชิก สิกขาบทที่ ๕

๕.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด ถึงพร้อมซึ่งสิกขาและสาชีพ^๑ ของภิกษุณีทั้งหลายแล้ว ไม่บอกคืนสิกขา ไม่ทำความเป็นผู้ทุรพลให้แจ่ม^๒ เสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้ในสัตว์ดิรัจฉาน เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้.

๑. **สิกขา** มี ๓ อย่างได้แก่ *อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา* ในข้อนี้ทรงหมายถึง อธิศีลสิกขา
- สาชีพ หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้
  - ภิกษุเป็นผู้ศึกษาสาชีพนั้น เหตุฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยสาชีพ
๒. **บอกคืนสิกขา** และทำความเป็นผู้ทุรพลให้แจ่ม คือ ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี ใครจะเคลื่อนจากความเป็นสมณะ อึดอัด เบื่อหน่ายเกลียดชังความเป็นภิกษุณี ปรารถนาความเป็นคฤหัสถ์ กล่าวให้ผู้อื่นทราบ ว่า ขอท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์. นี้ชื่อว่า การทำความเป็นผู้ทุรพลให้แจ่ม และบอกคืนสิกขา

ปาราชิก สิกขาบทที่ ๖

๖.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยส่วนแห่งความเป็นขโมย จากบ้านก็ดี จากป่าก็ดี พระราชาทั้งหลายจับโจร^๑ ได้แล้ว ประหาร^๒ เสียบ้าง จองจำไว้บ้าง เนรเทศเสียบ้าง ด้วย

บริภาษว่า เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย ดังนี้
ในเพราะถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เห็นปานใด ภิกษุณีถือเอา
ทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เห็นปานนั้น แม้ภิกษุณีนี้ ก็เป็นปาราชิกหา
สังวาสมิได้.

- ๑ **โจร** คือผู้ลักทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ มีราคา ๕ มาสกบ้าง เกินกว่า ๕ มาสกบ้าง โดยจิตคิดจะลัก นี้ชื่อว่าโจร
- ๒ **ประหาร** ได้แก่ ประหารด้วยมือบ้าง ด้วยเท้าบ้าง ด้วยแล็บ้าง ด้วยหวาย บ้าง ด้วยกระบองบ้าง ด้วยการตัดบ้าง

ปาราชิก ลิกขาบทที่ ๗

๗.๗. หนึ่ง ภิกษุณีใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสง
หาคัสตราอันจะปลิดชีวิตให้แก่กายมนุษย์นั้น หรือพรณนาคุณแห่ง
ความตาย^๑ หรือชักชวนเพื่ออันตาย^๒ ด้วยคำว่า แนะนำผู้เป็นชาย
จะประโยชน์อะไรแก่ท่าน ด้วยชีวิตอันแสนลำบากยากแค้นนี้ ท่านตาย
เสียดีกว่าเป็นอยู่ดังนี้ เธอมีจิตอย่างนี้ มีใจอย่างนี้ มีความหมาย หลาย
อย่าง อย่างนี้ พรณนาคุณในความตายก็ดี ชักชวนเพื่ออันตายก็ดี
โดยหลายนัยแม้ภิกษุณีนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้.

- ๑ **พรณนาคุณแห่งความตาย** ได้แก่ แสดงโทษในการมีชีวิตอยู่พรณนาคุณ
ความตาย เช่น หลังจากตายแล้ว ท่านจักไปเกิดในสุดตโลกสวรรค์ จัก
เอิบอิมพร้อมด้วยงามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์ในที่นั้น
- ๒ **ชักชวนเพื่ออันตาย** คือชักชวนให้นำมีดมา ให้กินยาพิษหรือให้เอาเชือก
ผูกคอตาย ให้กระโดดลงบ่อ ลงเหว หรือที่ผาชัน

ปาราชิก ลิกขาบทที่ ๘

๘.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่รู้เฉพาะ กล่าววอดอุตตริมนุสสรธรรม^๑ อันเป็นความรู้ความเห็น อย่างประเสริฐ อย่างสามารถ น้อมเข้ามาในตนว่า ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ ข้าพเจ้าเห็นอย่างนี้ ครั้นสมัยอื่นแต่นั้น อันผู้ใดผู้หนึ่ง ถือเอาตามก็ตาม ไม่ถือเอาตาม^๒ ก็ตาม เป็นอันต้องอาบัติแล้ว มุ่งความหมดจด^๓ จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะท่าน ข้าพเจ้าไม่รู้เช่นนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ไม่เห็นเช่นนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ได้พูดพล่อย ๆ เป็นเท็จเปล่า ๆ เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ แม่ภิกษุณีนี้ ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้.

- ๑ **อุตตริมนุสสรธรรม** คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์, ธรรมวิเศษหรือคุณวิเศษ ได้แก่ กาม วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง เช่น โสตบัตติผล การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส (ระคะ โสสะ โมงะ) ความยินดีในเรือนว่าง (เช่น ยินดีในเรือนว่างด้วยปฐมฌานเป็นต้น)
- ๒ **ถือเอา** คือเชื่อในเรื่องที่เธอกล่าวอ้าง พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แปลว่า โจมทั้งขึ้น เช่น "ท่านบรรลุอะไร บรรลุอย่างไร บรรลุเมื่อไหร่ ที่ไหน ละกิเลสเหล่าไหนได้ ได้ธรรมอะไร"
- ๓ **หวังความหมดจด** คือประสงค์จะเป็นคฤหัสถ์ อุบาสก คนวัด หรือสามเณร

บทสรุป

แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือปาราชิก ๘ ลิกขาบท ดิฉันยกขึ้นแสดงแล้วแล ภิกษุณี ต้องอาบัติปาราชิกอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ย่อมไม่ได้อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลาย ในภายหลังเหมือนในกาลก่อน เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ ดิฉันขอถามแม่เจ้าทั้งหลาย ในอาบัติปาราชิกเหล่านั้นว่า แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธีแล้วหรือ ดิฉันขอถามแม่ครั้งที่สองว่า แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธีแล้วหรือ ดิฉันขอถามแม่ครั้งที่สามว่า แม่เจ้า

๑๒

ภิกษุณี

ทั้งหลายบริสุทธิแล้วหรือ? แม่เจ้าทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิใน อَابัตติ
ปาราชิกเหล่านี้แล้ว เหตุนี้จึงนิ่ง ดิฉันทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้แล.
ปาราชิกกัณฑ์ จบ.

(ลิขบทที่ ๕ ถึง ๘ เหมือนของภิกษุ แต่ใช้จำนวนต่างโดยควรแก่เพศ
ส่วนใน อุกโกปาติโมกข์ นับส่วนที่เหมือนของภิกษุ ตั้งเป็นจำนวนครบ ๔ แล้ว
จึงนับส่วนของภิกษุณีต่อจนครบ ๘)

สัตตตรสกัณฑ์

แม่เจ้าทั้งหลาย ก็ธรรมคือสังฆาติเสส ๑๗ ลิกขาบทนี้แล มาสู่
อุเทศ.

สังฆาติเสส ลิกขาบทที่ ๑

๙.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด ชอบกล่าวหาเรื่อง^๑ กับคหบดีกัฏฐิ บุตร
คหบดีกัฏฐิ ทาสกัฏฐิ กรรมกรกัฏฐิ โดยที่สุด แม่สมณะปริพาชก ภิกษุณีนี้
ต้องธรรมคือสังฆาติเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะ
แรกทำ^๒.

๑ กล่าวหาเรื่อง คือก่อคดีพิพาท ฟ้องความในโรงศาล

๒ นิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะแรกทำ บาลีว่า *ปฐมาปัตติก นิสสารณียะ*
เป็นชื่อเฉพาะของอาบัติสังฆาติเสสที่ต้องทันทีที่ล่วงละเมิด โดยไม่ต้องสวด
สมณสาสน์ และภิกษุณีที่ต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อนี้แล้ว ต้องถูกขับออก
จากหมู่

สังฆาติเสส ลิกขาบทที่ ๒

๑๐.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้ยู่^๑ว่า หญิงเป็นโจร ผู้ปรากรฐ เป็น
นักโทษประหาร ไม่บอกกล่าวพระราชา หมู่ คณะ นายหมวด หรือ
นายกอง รับให้บวช เว้นแต่บวชมาแล้ว^๒ ภิกษุณีแม่นี้ก็ต้องธรรมคือ
สังฆาติเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะแรกทำ.

๑ เว้นไว้แต่บวชมาแล้ว, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
แปลว่า เว้นไว้แต่สตรีที่สมควร คือ ๑. ผู้ที่บวชในสำนักเดียรถีย์มาแล้ว
๒. ผู้ที่บวชในสำนักภิกษุณีอื่นมาแล้ว

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๓

๑๑.๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด ผู้เดียวไปสู่ละแวกบ้านก็ดี ผู้เดียวไปสู่ฝั่งแม่น้ำก็ดี ผู้เดียวอยู่ปราศจากพวกในราตรีก็ดี ผู้เดียวเดินปลีกไปจากคณะก็ดี ภิกษุณีแม่นี้ก็ต้องธรรมคือ สังฆาทิเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะแรกทำ.

- ภิกษุณีต้องอยู่ในหมู่คณะ จะลืกตัวไปไหน หรืออยู่คนเดียวไม่มีเพื่อนไม่ได้ เว้นไว้แต่เพื่อนที่อยู่ด้วยจากไป ลีก มรณภาพ หรือไปเข้ารีตเดิยรภัยอื่น

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๔

๑๒.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่บอกกล่าวการสงฆ์^๑ ไม่รู้ฉันทะ^๒ ของคณะ เรียกภิกษุณีผู้ซึ่งสงฆ์พร้อมเพรียงกันยกเสียจากหมู่ตามธรรม ตามวินัย อันเป็นสัตตฤคาสน์แล้วให้เข้าหมู่ ภิกษุณีแม่นี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาทิเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะแรกทำ.

- ๑ การสงฆ์ คือสงฆ์ผู้ดำเนินการในสังฆกรรมต่าง ๆ ในที่นั้นทหมยถึงสงฆ์ผู้ร่วมกันทำอุกเขปนียกรรม
- ๒ ไม่รู้ฉันทะ คือไม่ได้รับความยินยอม (จากสงฆ์ผู้ทำกรรม)

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๕

๑๓.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด มีความพึงพอใจ^๑ รับของเคี้ยวก็ดี ของฉันก็ดี ด้วยมือของตนเอง จากมือของบุรุษบุคคลผู้มีความพึงพอใจ^๒ แล้วเคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี ภิกษุณีแม่นี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาทิเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะแรกทำ.

๑ มีความพอใจ ได้แก่กำหนด มีความยินดี พง์เล็ง มีจิตรักใคร่

๒ บุรุษผู้มีความพึงพอใจ ได้แก่ชายผู้มีความกำหนด ยินดี พง์เล็ง มีจิตรักใคร่

สังฆาติเสส ลิกขาบทที่ ๖

๑๔.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด กล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้า บุรุษบุคคลนั้น มีความพอใจก็ตาม ไม่มีความพอใจก็ตาม จักทำอะไรแก่แม่เจ้าได้ เพราะแม่เจ้าไม่มีความพอใจ นิมนต์เถิดเจ้าคะ บุรุษบุคคลนั้นจะถวาย ของสิ่งใด เป็นของเคี้ยวหรือของฉันก็ตาม แก่แม่เจ้า ขอแม่เจ้าจงรับ ประเคนของสิ่งนั้นด้วยมือของตน แล้วเคี้ยวหรือฉันเถิด ดังนี้ ภิกษุณี แม่นี่ก็ต้องกรรมคือสังฆาติเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะ แรกทำ.

- ต้องอาบัติเพราะส่งเสริมให้ภิกษุณีรับโภชนะจากมือของบุรุษผู้กำหนด

สังฆาติเสส ลิกขาบทที่ ๗

๑๕.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด โกรธ ชัดใจ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าขอบอกคินพระพุทธเจ้า ขอบอกคินพระธรรม ขอบอกคิน พระสงฆ์ ขอบอกคินลิกขา ภิกษุณีที่ชื่อว่าสมณี จะมีเฉพาะสมณี- ศากยธิดาเหล่านี้เมื่อไร แม่สมณีเหล่านี้ที่มีความละเอียด มีความ รังเกียจผู้ใครต่อลิกขาก็ยังมี ข้าพเจ้าจักประพุดตีพรหมจรรย์ในสำนัก สมณีเหล่านั้น ดังนั้น ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้าอย่าได้โกรธ ชัดใจ กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าขอบอกคินพระ- พุทธเจ้า ขอบอกคินพระธรรม ขอบอกคินพระสงฆ์ ขอบอกคินลิกขา ภิกษุณีที่ชื่อว่าสมณี จะมีเฉพาะสมณีศากยธิดาเหล่านี้เมื่อไร แม้

สมณีเหล่าอื่นที่มีความละเอียด มีความรังเกียจ ใครต่อสิกขาที่ยังมี
ข้าพเจ้าจักไปประพาศพรหมจรรย์ในสำนักสมณีเหล่านั้นดังนั้น ภิกษุณี
ทั้งหลายจึงกล่าวว่า แม่เจ้าจงยินดียิ่ง พระธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัส
ไว้ดีแล้ว จงประพาศพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด และ
ภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยิ่งยกย่อง^๑ อยู่อย่าง
นั้นเที่ยว ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลาย ฟังสวดสมณภาสน์ กว่าจะ
ครบสามจบ เพื่อให้สละกรรมนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณภาสน์กว่า
จะครบสามจบอยู่ สละกรรมนั้นเสีย สละได้แบบนี้ นั่นเป็นการดี หาก
เธอไม่สละ ภิกษุณีแม่นี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาภิเสก ชื่อนิสสารณียะ
มีอันให้ต้องอาบัติในเมื่อสวดสมณภาสน์ครบสามจบ^๒.

๑ ยกย่อง คือ ยินยัน

๒ มีอันให้ต้องอาบัติในเมื่อสวดสมณภาสน์ครบสามจบ บาลีว่า *ยวตติยก*
คือต้องอาบัติเพราะสวดสมณภาสน์จบ ๓ ครั้ง ไม่ใช่ต้องอาบัติพร้อมกับการ
กล่าวละเมียดวัตถุ

วิธีสวดสมณภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสมณภาสน์นั้น

ฟังสวดอย่างนี้ อันภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้
สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อ
นี้ผู้นี้ โกรธ ชัดใจ กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าขอบอกคืน
พระพุทธเจ้า ขอบอกคืนพระธรรม ขอบอกคืนพระสงฆ์
ขอบอกคืนสิกขา ภิกษุณีที่ชื่อว่าสมณีจะมีเฉพาะสมณี-
ศากยธิดาเหล่านี้เมื่อไร แม่สมณีเหล่าอื่นที่มีความละเอียด

มีความรังเกียจ ผู้ใคร่ต่อสิกขาก็ยังมี ข้าพเจ้าจักไป
ประพาศพิภพจรยในสำนักสมณเฒ่าเหล่านั้น ดังนี้ นางยังไม่
สละวัตตุนั้น ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์
พึงสวดสมณานุสาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตตุนั้น
นี้เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้
ผู้นี้ โกรธ ชัดใจ กล่าวอย่างนี้ว่าข้าพเจ้าขอบอกคืน
พระพุทธรเจ้า ขอบอกคืนพระธรรม ขอบอกคืนพระสงฆ์
ขอบอกคืนสิกขาภิกษุณีที่ชื่อว่าสมณี จะมีเฉพาะสมณี-
คากยธิดาเหล่านี้เมื่อไร แม่สมณเฒ่าอื่นที่มีความละอาย
มีความรังเกียจ ผู้ใคร่ต่อสิกขาก็ยังมี ข้าพเจ้าจักไป
ประพาศพิภพจรยในสำนักสมณเฒ่าเหล่านั้นดังนี้ นางยังไม่
สละวัตตุนั้น สงฆ์สวดสมณานุสาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละ
วัตตุนั้น การสวดสมณานุสาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตตุนั้น
นั้น ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้านั้นฟังหนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้า
ผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งฟังพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดสมณานุสาสน์แล้ว เพื่อให้
สละวัตตุนั้นชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้
ไว้ด้วยอย่างนี้.

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๘

๑๖.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ถูกตัดสินให้แพ้ในอธิกรณ์^๑ เรื่องหนึ่งแล้ว โกรธ ขัดใจกล่าวอย่างนี้ว่า พวกภิกษุณีถึงฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติ ดังนี้ ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้าถูกตัดสินให้แพ้ในอธิกรณ์เรื่องหนึ่งแล้ว อย่าโกรธ ขัดใจ กล่าวอย่างนี้ว่า พวกภิกษุณีถึงฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติดังนี้ แม่เจ้าต่างหาก ถึงฉันทาคติบ้าง โทสาคติบ้าง โมหาคติบ้าง ภยากติบ้าง และภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้นเทียว ภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายฟังสวดสมณูภาสน์กว่าจะครบสามจบ เพื่อให้สละกรรมนั้น หากเธอถูกสวดสมณูภาสน์กว่าจะครบสามจบอยู่ สละกรรมนั้นเสียได้ การสละได้ อย่างนั้น นั่นเป็นการดี หากเธอไม่สละ ภิกษุณีแม่นี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาทิเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติในเมื่อสวดสมณูภาสน์ครบสามจบ.

วิธีสวดสมณูภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสมณูภาสน์นั้นฟังสวดอย่างนี้ อันภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า

กรรมวาจาสมณูภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้
ผู้ี้ถูกตัดสินให้แพ้ในอธิกรณ์เรื่องหนึ่งแล้ว โกรธ ขัดใจ
กล่าวอย่างนี้ว่า พวกภิกษุณีสงฆ์ถึงฉันทาคติ โทสาคติ
โมหาคติ และภยากติ ดังนี้ นางยังไม่สละวัตถุนั้น หาก

ความพร้อมพรุ่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสวดสมณูภาสน์ ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อสละวัตตุนั้น นี้เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้ ผู้ที่ถูกตัดสินให้แพ้ ในอธิกรณ์เรื่องหนึ่งแล้ว โกรธ ชัดใจ กล่าวอย่างนี้ว่า พวกภิกษุณีถึงฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติดังนี้ นางยังไม่สละวัตตุนั้น. สงฆ์สวดสมณูภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อสละวัตตุนั้น. การสวดสมณูภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อสละวัตตุนั้น ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงเป็นผู้หนึ่งไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีมีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดสมณูภาสน์แล้ว เพื่อสละวัตตุนั้น ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง. ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

๑ อธิกรณ์ ๔ อย่างคือ

๑. **วิวาทธิกรณ์** ได้แก่ การเถียงกันว่า นี้เป็นธรรมวินัย นี้ไม่ใช่ธรรมวินัย เป็นต้น

๒. **อนุวาทธิกรณ์** ได้แก่ การโจทก์ด้วยศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ภิกษุวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ

๓. **อาบัติตาริกรณ์** ได้แก่ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติและแก้ต่างให้พ้นอาบัติ

๔. **กิจจาริกรณ์** ได้แก่ กิจธุระของสงฆ์ เช่น อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม มีการสวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๙

๑๗.๙. หนึ่ง ภิกษุณีทั้งหลายอยู่คลุกคลี^๑ กัน มีอาจารย์ธรรม มีเกียรติศัพท์ไม่งาม มีอาชีพะไม่ชอบ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์^๒ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกัน. ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลาย ฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ฟ้น้องหญิงทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีอาจารย์ธรรม มีเกียรติศัพท์ไม่งาม มีอาชีพะไม่ชอบ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกัน แม่เจ้าทั้งหลายจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์ย่อมสรรเสริญความสงัดอย่างเดียวแก่ฟ้น้องหญิงทั้งหลาย แลภิกษุณีเหล่านั้น อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยิ่งยกย่องอยู่อย่างนั้น เทียว ภิกษุณีเหล่านั้น อันภิกษุณีทั้งหลาย ฟังสวดสมณภาสน์กว่าจะครบสามจบเพื่อให้สละวัตถุนั้น หากเธอเหล่านั้นถูกสวดสมณภาสน์ กว่าจะครบสามจบอยู่ สละวัตถุนั้นเสียได้ การสละได้แบบนี้ นั้นเป็นการดี หากไม่สละ ภิกษุณีแม่เหล่านี้ก็ต้องกรรมคือสังฆาทิเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติในเมื่อสวดสมณภาสน์ครบสามจบ.

วิธีสวดสมณภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลวิธีสวดสมณภาสน์นั้นฟังสวดอย่างนี้ อันภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ- จตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณี
ทั้งหลายมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย อยู่คลุกคลีกัน มีอาจารย์
ธรรม มีเกียรติศัพท์ไม่งาม มีอาชีพะไม่ชอบ มักเบียดเบียน
ภิกษุณีสงฆ์ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกัน เธอเหล่านั้น

ยังไม่สละวัตุนั้น ถ้าความพร้อมพรุ่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว
สงฆ์พึงสวดสมณภาสน์ภิกษุณีทั้งหลายมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้
ด้วย เพื่อให้สละวัตุนั้นนี้เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณี
ทั้งหลายมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย อยู่คลุกคลีกัน มีอาจารย์
ธรรม มีเกียรติศัพท์ไม่งาม มีอาชีพจะไม่ชอบ มักเบียดเบียน
ภิกษุณีสงฆ์ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกัน เธอเหล่านั้น
ยังไม่สละวัตุนั้น สงฆ์สวดสมณภาสน์ภิกษุณีทั้งหลาย
มีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย เพื่อให้สละวัตุนั้น การสวดสม-
ณภาสน์ภิกษุณีทั้งหลายมีชื่อนี้ด้วย เพื่อให้สละวัตุนั้น
ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่
แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีทั้งหลายมีชื่อนี้ด้วย มีชื่อนี้ด้วย อันสงฆ์
สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้สละวัตุนั้นชอบแก่สงฆ์ เหตุ
นั้นจึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

๑ อยู่คลุกคลี คือ อยู่คลุกคลีกันทางกายที่ไม่เหมาะสม เช่น การดำข้าว
หุงข้าว บดของหอม ร้อยดอกไม้ ให้กฤหัสถ์ และทางวาจาเช่นการช่วย
สงฆ์วารสาร การชักสื่อ ให้กับกฤหัสถ์ เป็นต้น

๒ เบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ คือ เมื่อถูกสงฆ์ทำการเช่นลงอุกเขปนิยมกรรม
อันชอบธรรมแก่พวกเดียวกันก็พากันคัดค้าน

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๐

๑๘.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด กล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้าทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกันเถิด อย่าต่างคนต่างอยู่เลย ภิกษุณีแม่เหล่าอื่นที่มีอาจารย์เช่นนี้ มีเกียรติศัพท์เช่นนี้ มีอาชีพเช่นนี้ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์เช่นนี้ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกันเช่นนี้ ก็ยังมีในสงฆ์สงฆ์ไม่ว่ากล่าวอะไรภิกษุณีพวกนั้น สงฆ์ว่ากล่าวเฉพาะพวกท่านด้วยความดูหมิ่น ด้วยความไม่สุภาพ ด้วยความไม่อดกลั้น ด้วยความขู่มขู่ และความเพราะความที่พวกท่านเป็นคนอ่อนแอ อย่างนี้ว่า “พี่น้องหญิงทั้งหลายแล อยู่คลุกคลีกัน มีอาจารย์ธรรม มีเกียรติศัพท์ไม่งาม มีอาชีพไม่ชอบ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกัน แม่เจ้าทั้งหลายจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์ยอมสรรเสริญความสงัดอย่างเดียวแก่พี่น้องหญิงทั้งหลาย ดังนี้”

ภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้าอย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า “แม่เจ้าทั้งหลายท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกันเถิด อย่าต่างคนต่างอยู่เลย ภิกษุณีแม่เหล่าอื่นมีอาจารย์เช่นนี้ มีเกียรติศัพท์เช่นนี้ มีอาชีพเช่นนี้ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์เช่นนี้ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกันเช่นนี้ ก็ยังมีในสงฆ์ สงฆ์ไม่ว่ากล่าวอะไรภิกษุณีเหล่านั้น สงฆ์ว่ากล่าวเฉพาะพวกท่านด้วยความดูหมิ่น ด้วยความไม่สุภาพ ด้วยความไม่อดกลั้น ด้วยความขู่มขู่ และความเพราะความที่พวกท่านเป็นคนอ่อนแอ อย่างนี้ว่า “พี่น้องหญิงทั้งหลายแล อยู่คลุกคลีกัน มีอาจารย์ธรรม มีเกียรติศัพท์ไม่งาม มีอาชีพไม่ชอบ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกัน แม่เจ้าทั้งหลายจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์ยอมสรรเสริญความสงัดอย่างเดียวแก่พี่น้องหญิงทั้งหลายดังนี้”

แลภิกษุณีหนึ่งอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้นเทียว ภิกษุณีหนึ่งอันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมณภาสน์กว่า จะครบสามจบ เพื่อให้สลະวัตถุนั้น หากเธอ ถูกสวดสมณภาสน์กว่า จะครบสามจบอยู่ สลະวัตถุนั้นเสีย สลະได้อย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากไม่สลະภิกษุณีแม่นั้น ก็ต้องกรรมคือสังฆาทิเสส ชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติในเมื่อสวดสมณภาสน์ครบสามจบ.

วิธีสวดสมณภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสมณภาสน์นั้น พึงสวดอย่างนี้
ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย
ญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้
ผู้นี้ ถูกสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้วยังกล่าวกะภิกษุณีทั้งหลาย
อย่างนี้ว่า แม่เจ้าทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกัน
เถิด อย่าต่างคนต่างอยู่เลย ภิกษุณีแม่เหล่าอื่นที่มีอาจารย์
เช่นนี้ มีเกียรติศัพท์เช่นนี้ มีอาชีพเช่นนี้มักเบียดเบียน
ภิกษุณีสงฆ์เช่นนี้ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวกกันเช่นนี้
ก็ยังมีในหมู่สงฆ์ สงฆ์ไม่ว่ากล่าวอะไรภิกษุณีพวกนั้น สงฆ์
ว่ากล่าวเฉพาพวกท่านด้วยความดูหมิ่น ด้วยความไม่
สุภาพ ด้วยความไม่อดกลั้นด้วยความชู้เชื้อ และเพราะ
ความที่พวกท่านเป็นคนอ่อนแออย่างนี้ว่า พี่น้องหญิง
ทั้งหลายแล อยู่คลุกคลีกันมีอาจารย์ธรรม มีเกียรติศัพท์
ไม่งาม มีอาชีพไม่ชอบ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบ

ปกปิดโทษของพรรคพวกกัน แม่เจ้าทั้งหลายจงแยกกันอยู่
เถิด สงฆ์ย่อมสรรเสริญความสงบอย่างเดียวแก่พี่น้อง
หญิงทั้งหลาย ดังนี้ นางยังไม่สละวัตถุนั้น ถ้าความพร้อม
พรังของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสวดสมณภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้
เพื่อให้สละวัตถุนั้น นี้เป็นญัตติ

แม่เจ้าทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมี
ชื่อนี้ผู้นี้ ถูกสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้วยังกล่าววาทะภิกษุณี
ทั้งหลายอย่างนี้ว่า แม่เจ้าทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่
คลุกคลีกันเถิด อย่าต่างคนต่างอยู่เลย ภิกษุณีแม่เหล่าอื่น
ที่มีอาจารย์เช่นนี้ มีเกียรติศัพท์เช่นนี้ มีอาชีพเช่นนี้มัก
เบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์เช่นนี้ ชอบปกปิดโทษของพรรคพวก
กันเช่นนี้ ก็ยังมีอยู่ในหมู่สงฆ์ สงฆ์ไม่ว่ากล่าวอะไรภิกษุณี
พวกนั้น สงฆ์ว่ากล่าวเฉพาะพวกท่านด้วยความดูหมิ่น ด้วย
ความไม่สุภาพ ด้วยความไม่อดกลั้น ด้วยความขู่มขู่ และ
เพราะความที่พวกท่านเป็นคนอ่อนแออย่างนี้ว่า พี่น้องหญิง
ทั้งหลายแลอยู่คลุกคลีกัน มีอาจารย์ทราวม มีเกียรติศัพท์
ไม่งาม มีอาชีพไม่ชอบ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบ
ปกปิดโทษของพรรคพวกกัน แม่เจ้าทั้งหลายจงแยกกันอยู่
เถิด สงฆ์ย่อมสรรเสริญความสงบอย่างเดียว แก่พี่น้อง
หญิงทั้งหลาย ดังนี้ นางยังไม่สละวัตถุนั้น สงฆ์สวดสมณ-
ภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตถุนั้น การสวดสมณ-
ภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตถุนั้น ชอบแก่แม่เจ้า
ผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้า
ผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง ...
ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม ...
ภิกษุณีมีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดสมณุสาสน์แล้ว เพื่อให้
สละวัตถุนั้นชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้
ไว้ด้วยอย่างนี้.

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๑

๑๙.๑๑ หนึ่ง ภิกษุณีใดถึงความเป็นผู้ชักสื่อ บอกความประสงค์
ของบุรุษแก่สตรีก็ดี บอกความประสงค์ของสตรีแก่บุรุษก็ดี ในความ
เป็นเมียก็ตาม ในความเป็นชู้ก็ตาม โดยที่สุด บอกแม่แก่หญิงแพศยา
อันจะพึงอยู่ร่วมชั่วขณะ เป็นสังฆาทิเสส ฯ

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๒

๒๐.๑๒ หนึ่ง ภิกษุณีใด ชัดใจ มีโทษะไม่แช่มชื่น ตามกัจจ^๑
ซึ่งภิกษุณีด้วยธรรมมีโทษถึงปาราชิก อันหามูลมิได้ ด้วยหมายว่า แม่
โฉนเราจะยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยอื่นแต่นั้น
อันผู้ใดผู้หนึ่ง ถือเอาตามก็ตาม ไม่ถือเอาตามก็ตาม^๒ แต่อธิกรณ์นั้น
เป็นเรื่องหามูลมิได้ แลภิกษุณียืนอิงโทษะ^๓ อยู่ เป็นสังฆาทิเสส.

๑ ตามกัจจ คือใส่ความ ด้วยการใจตนเองหรือสั่งให้ผู้อื่นใจ

๒ ถือเอาตาม คือ มีผู้เชื่อถือตามเรื่องที่ทำให้ภิกษุณีนั้นถูกใส่ความ หรือไม่มี
ใครเชื่อ

๓ ยืนอิงโทษะ คือยืนนอกรีตนั้นอยู่ เพราะความโกรธ, พระไตรปิฎกภาษา
ไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แปลว่า ยอมรับผิด คือยอมรับว่า
ใส่ความจริง

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๓

๒๑.๑๓ อนึ่ง ภิกษุณีใด ชัดใจ มีโทสะ ไม่แค้นชื่น ถือเอา เอกเทศบางแห่งแห่งอุทฺธิกรณ^๑ อันเป็นเรื่องอื่น^๒ ให้เป็นเพียงเลิศ^๓ ตามก่าจัดซึ่งภิกษุณี ด้วยธรรมอันมีโทษถึงปาราชิก ด้วยหมายว่า แม้น โฉนเราจักยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยอื่นแต่นั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งถือเอาตามก็ตาม ไม่ถือเอาตามก็ตาม แต่อุทฺธิกรณนั้น เป็นเรื่องอื่นแท้ เอกเทศบางแห่ง เธอถือเอาพอเป็นเลิศ แลภิกษุณี ย่นอิงโทสะ อยู่เป็นสังฆาทิเสส.

- ๑ ถือเอาเอกเทศบางแห่งแห่งอุทฺธิกรณคือ อ้างบางส่วนของอุทฺธิกรณ คดีความ ปัญหา กิจธุระของสงฆ์ หรือเรื่องที่สงฆ์จะต้องจัดตั้งทำให้เรียบร้อย.
- ๒ อันเป็นเรื่องอื่น คืออาบัติส่วนอื่น หรืออุทฺธิกรณส่วนอื่นเช่นภิกษุณีรูปอื่น ต้องอาบัติแต่ไม่มาโทษอีกรูป เป็นต้น
- ๓ เลิศ คือข้ออ้าง, เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ, ที่ถูกยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างใส่ความ เช่น เห็นภิกษุณีผู้อยู่ในวรรณะกะตริย์ต้องอาบัติปาราชิก ต่อมาภิกษุณีในวรรณะกะตริย์รูปอื่น จึงใส่ความภิกษุณีรูปนั้นด้วยเลศว่า เห็นพระในวรรณะนั้นต้องอาบัติปาราชิก

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๔

๒๒.๑๔ อนึ่ง ภิกษุณีใด ตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถือเอาอุทฺธิกรณอันเป็นเหตุแตกกัน^๑ ยกย่องย่น^๒ อยู่ ภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้ตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรืออย่าได้ถือเอาอุทฺธิกรณอันเป็นเหตุแตกกันยกย่องย่นอยู่ ขอท่านจงพร้อมเพรียงด้วยสงฆ์ เพราะ ว่าสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ปรงอดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุเทศเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก แลภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้

ยังยกย่องอยู่อย่างนั้นเทียว ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลาย ฟังสวด
สมณภาสน์ กว่าจะครบสามจบ เพื่อให้สละกรรมนั้นเสีย หากเธอถูก
สวดสมณภาสน์กว่าจะครบสามจบอยู่ สละกรรมนั้นเสีย สละได้อย่างนี้
นั้นเป็นการดี หากเธอไม่สละเสีย เป็นสังฆาทิเสส.

วิธีสวดสมณภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์ฟังสวดสมณภาสน์อย่างนี้ ภิกษุณี
ผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา
ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสวดสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อ
นี้ผู้นี้ ตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์พร้อมเพรียง เธอ
ไม่สละเรื่องนั้น ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์
ฟังสวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย
นี้เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อ
นี้ผู้นี้ ตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์พร้อมเพรียง เธอ
ไม่สละเรื่องนั้น สงฆ์สวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้
สละเรื่องนั้น การสวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้
สละเรื่องนั้นเสีย ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง
ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม...

ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ สงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้

สละเรื่องนั้น ขอบแก้สงฆ์เหตุนี้ จึ่งนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความ
นี้ไว้ด้วยอย่างนี้

๑ เรื่องที่ทำให้แตกกัน ๑๘ อย่าง คือ

๑. แสดงธรรมว่าเป็นธรรม ๒. แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม ๓. แสดงอวินัย
ว่าเป็นวินัย ๔. แสดงวินัยว่าเป็นอวินัย ๕. แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ได้ตรัส
ไว้ว่าได้ตรัสไว้ ๖. แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้ตรัสไว้ว่าไม่ได้ตรัสไว้ ๗. แสดง
สิ่งที่พระตถาคตไม่ทรงประพจน์มาว่าทรงประพจน์มา ๘. แสดงสิ่งที่พระ
ตถาคตประพจน์มาว่าไม่ทรงประพจน์มา ๙. แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ทรง
บัญญัติไว้ว่าทรงบัญญัติไว้ ๑๐. แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ว่าไม่
ทรงบัญญัติไว้ ๑๑. แสดงอาบัติว่าไม่ใช่อาบัติ ๑๒. แสดงสิ่งที่ไม่ใช่อาบัติ
ว่าเป็นอาบัติ ๑๓. แสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก ๑๔. แสดงอาบัติหนัก
ว่าเป็นอาบัติเบา ๑๕. แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ ๑๖.
แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ ๑๗. แสดงอาบัติชั่วหยาบ
ว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ ๑๘. แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ
- ๒ ยกย่อง คือ แสดง, ยัน คือ ยืนยันหมายถึงไม่กลับคำ

สังฆาภิเสศ ลิกขาบทที่ ๑๕

๒๓.๑๕ อนึ่ง มีภิกษุณีผู้ประพจน์ตาม^๑ ผู้พูดเข้ากัน^๒
ของภิกษุณีนั่นแล ๑ รูปบ้าง ๒ รูปบ้าง ๓ รูปบ้าง เธอทั้งหลายกล่าว
อย่างนี้ว่า “ขอท่านทั้งหลายอย่าได้กล่าวคำอะไร ๆ ต่อภิกษุณีนั่น
ภิกษุณีนั่นกล่าวอุกกรรมด้วย ภิกษุณีนั่นกล่าวอุกวินัยด้วย ภิกษุณี
นั่น ถือเอาความพอใจและความชอบใจของพวกข้าพเจ้ากล่าวด้วย เธอ
ทราบความพอใจและความชอบใจของพวกข้าพเจ้าจึงกล่าว คำที่เธอ
กล่าวนั้น ย่อมควรแม่แก่พวกข้าพเจ้า” ภิกษุณีเหล่านั้น อันภิกษุณี
ทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย อย่าได้กล่าวอย่างนั้น
ภิกษุณีนั่นหาใช่ผู้กล่าวอุกกรรมไม่ด้วย ภิกษุณีนั่นหาใช่ผู้กล่าวอุกวินัย
ไม่ด้วย ความทำลายสงฆ์อย่าได้ชอบแม่แก่พวกท่าน ขอพวกท่านจง

พร้อมเพรียงด้วยสงฆ์ เพราะว่าสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ประองตองกัน
ไม่วิวาทกัน มีอุเทศเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก แลภิกษุณีเหล่านั้น อัน
ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้นเทียว ภิกษุณี
เหล่านั้น อันภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมณภาสน์กว่าจะครบสามจบ
เพื่อให้สละกรรมนั้นเสีย หากเธอทั้งหลายถูกสวดสมณภาสน์กว่าจะครบ
สามจบอยู่ สละกรรมนั้นเสียสละได้อย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากเธอ
ทั้งหลายไม่สละเสีย เป็นสังฆาทิเสส.

วิธีสวดสมณภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงสวดสมณภาสน์อย่างนี้ ภิกษุณี
ผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา
ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสวดสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณี
ทั้งหลายผู้มีชื่อนี้ด้วย ผู้มีชื่อนี้ด้วยเป็นผู้ประพฤติดตาม
เป็นผู้พูดเข้ากัน ของภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ ซึ่งเป็นผู้ตะเกียก
ตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ ภิกษุณีเหล่านั้นยังไม่สละเรื่องนั้น
ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสวดสมณ-
ภาสน์ ภิกษุณีทั้งหลายผู้มีชื่อนี้ด้วย ผู้มีชื่อนี้ด้วย เพื่อให้
สละเรื่องนั้นเสีย นี่เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณี
ทั้งหลายผู้มีชื่อนี้ด้วย ผู้มีชื่อนี้ด้วยเป็นผู้ประพฤติดตาม
เป็นผู้พูดเข้ากัน ของภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ ซึ่งเป็นผู้ตะเกียก
ตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ ภิกษุณีเหล่านั้นยังไม่สละเรื่องนั้น

สงฆ์สวดสมณภาสน์ภิกษุณีทั้งหลายผู้มีชื่อนี้ด้วย ผู้มีชื่อนี้ด้วย เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย การสวดสมณภาสน์ภิกษุณีทั้งหลายผู้มีชื่อนี้ด้วย ผู้มีชื่อนี้ด้วย เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพุด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม...

ภิกษุณีทั้งหลายผู้มีชื่อนี้ด้วย ผู้มีชื่อนี้ด้วย สงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้สละเรื่องนั้นชอบแก้สงฆ์ เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

- ๑ ผู้ประพฤติตาม คือ ภิกษุณีผู้ทำลายสงฆ์เห็นอย่างไร พอใจอย่างไร และชอบใจอย่างไรก็เห็นตามพอใจตาม และชอบใจตามภิกษุณีรูปนั้น
- ๒ ผู้พูดเข้ากัน คือกล่าวสนับสนุน ดำรงอยู่ในพวก ในฝ่ายของภิกษุณีผู้ทำลายสงฆ์นั้น
- ๓ ย่อมควรแม่แก้ข้าพเจ้า คือพวกข้าพเจ้าเห็นด้วยกับคำของภิกษุณีนั้น

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๖

๒๔.๑๖ หนึ่ง ภิกษุณีเป็นผู้มีสัตถุชาติแห่งคนว่ายาก^๑ อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม^๒ ในลิกขาบททั้งหลายอันเนื่องในอุเทศ ทำตนให้เป็นผู้อันใคร ๆ ว่ากล่าวไม่ได้ ด้วยกล่าวได้ว่า พวกท่านอย่าได้กล่าวอะไรต่อเรา เป็นคำดีก็ทำตาม เป็นคำชั่วก็ทำตาม แม้เราก็จักไม่กล่าวอะไร ๆ ต่อพวกท่านเหมือนกัน เป็นคำดีก็ทำตาม เป็นคำชั่วก็ทำตาม ขอพวกท่านจงเว้นจากการว่ากล่าวเราเสีย ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้ทำตนให้เป็นผู้อัน

ใคร ๆ ว่ากล่าวไม่ได้ ขอท่านจงทำตนให้เขาว่ากล่าวได้แล แม่ท่านก็
จงว่ากล่าวภิกษุณีทั้งหลายโดยชอบธรรม แม่ภิกษุณีทั้งหลายก็จักว่า
กล่าวท่านโดยชอบธรรม เพราะว่าบริษัทของพระผู้มีพระภาคนั้น เจริญ
แล้วด้วยอาการอย่างนี้ คือด้วยว่ากล่าวซึ่งกันและกัน ด้วยเตือนกัน-
และกันให้ออกจากอาบัติ แลภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าว
อยู่อย่างนี้ ยิ่งยกย่องอยู่อย่างนั้นเทียว ภิกษุณีนั้น อันภิกษุณีทั้งหลาย
ฟังสวดสมณภาสน์ก็จะครบสามจบ เพื่อให้สละกรรมนั้นเสีย หาก
เธอถูกสวดสมณภาสน์ก็จะครบสามจบอยู่ สละกรรมนั้นเสีย สละ
ไต่อย่างนั้นนั้นเป็นการดี หากเธอไม่สละเสีย เป็นสังฆาทิเสส.

วิธีสวดสมณภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์ฟังสวดสมณภาสน์อย่างนี้ ภิกษุณี
ผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา
ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสวดสมณภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้
ผู้นี้ อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ถูกทางธรรม ย่อมทำ
ตนให้เป็นผู้อันใคร ๆ ว่ากล่าวไม่ได้ ภิกษุณีนี้นั้นไม่สละ
เรื่องนั้น ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์ฟังสวด
สมณภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้น นี้เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้
ผู้นี้ อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ถูกทางธรรม ย่อมทำ
ตนให้เป็นผู้อันใคร ๆ ว่ากล่าวไม่ได้ ภิกษุณีนี้นั้นไม่สละเรื่อง
นั้นสงฆ์สวดสมณภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้น

เสีย การสวดสมณภาสน์ภิกษุณีมีชื่อนี้เพื่อให้สละเรื่องนั้น
เสีย ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก้ท่าน
ผู้ใดท่านผู้นั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม

ภิกษุณีมีชื่อนี้อันสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้
สละเรื่องนั้นเสีย ชอบแก้สงฆ์เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรง
ความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

- ๑ มีสัญชาติแห่งคนว่ายาก หมายความว่า เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยกรรมที่
ทำให้เป็นคนว่ายาก ไม่อดทนรับคำสอนโดยเคารพ ทำตัวเป็นคนที่ว่ากล่าว
ตักเตือนไม่ได้
- ๒ โดยชอบธรรม คือ ว่ากล่าวตามลักษณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแล้ว
นั่นชื่อว่า โดยชอบธรรม

สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๑๗

๒๕.๑๗ อนึ่ง ภิกษุณีเข้าไปอาศัยบ้านก็ดี นิคมก็ดี แห่งใดแห่ง
หนึ่งอยู่ เป็นผู้ประทุษร้ายสกุล^๑ มีความประพฤติเลวทราม^๒ ความ
ประพฤติเลวทรามของเธอ เขาได้เห็นอยู่ด้วยเขาได้ยินอยู่ด้วย และ
สกุลทั้งหลายอันเธอประทุษร้าย^๓ แล้ว เขาได้เห็นอยู่ด้วยเขาได้ยินอยู่
ด้วย ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลาย พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเป็นผู้
ประทุษร้ายสกุล มีความประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทราม
ของท่าน เขาได้เห็นอยู่ด้วย เขาได้ยินอยู่ด้วย และสกุลทั้งหลายอัน
ท่านประทุษร้ายแล้ว เขาได้เห็นอยู่ด้วย เขาได้ยินอยู่ด้วย ท่านจงหลีก
ไปเสียจากอาวาสนี้ ท่านอย่าอยู่ในที่นี้^๔ และภิกษุณีนั้นอันภิกษุณี

ทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ฟังว่ากล่าวภิกษุณีเหล่านั้นอย่างนี้ว่า พวกภิกษุณีถึงความพอใจด้วย ถึงความขัดเคืองด้วย ถึงความหลงด้วย ถึงความกลัวด้วย ย่อมขับภิกษุณีบางรูป ย่อมไม่ขับภิกษุณีบางรูป เพราะอาบัติเช่นเดียวกัน ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนั้น ภิกษุณีทั้งหลาย หาได้ถึงความพอใจไม่ หาได้ถึงความขัดเคืองไม่ หาได้ถึงความหลงไม่ หาได้ถึงความกลัวไม่ ท่านเองแล เป็นผู้ประทุษร้ายสกุล มีความประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นอยู่ด้วย เขาได้ยินอยู่ด้วย และสกุลทั้งหลายอันท่านประทุษร้ายแล้ว เขาได้เห็นอยู่ด้วย เขาได้ยินอยู่ด้วย ท่านจงหลีกไปเสียจากอาวาสนี้ ท่านอย่าอยู่ในที่นี้ และภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้นทีเดียว ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลาย ฟังสวดสมณูภาสน์กว่าจะครบสามจบ เพื่อให้สละกรรมนั้นเสีย หากเธอถูกสวดสมณูภาสน์กว่าจะครบสามจบอยู่ สละกรรมนั้นเสีย สละได้อย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากเธอไม่สละเสีย เป็นสังฆาทิเสส.

วิธีสวดสมณูภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์ฟังสวดสมณูภาสน์อย่างนี้ ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย ญัตติจตุตถกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสวดสมณูภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้
ผู้นี้ ถูกสงฆ์ทำปาปพหวนิยกรรมแล้ว ใส่ความภิกษุณี
ทั้งหลายว่า ลำเอียงด้วยความพอใจ ลำเอียงด้วยความ

ขัดเคือง ลำเอียงด้วยความหลงลำเอียงด้วยความกลัว เธอ
ยังไม่สละเรื่องนั้น ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว
สงฆ์พึงสวดสมณภาสน์ ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่อง
นั้นเสีย นี่เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้
ผู้นี้ ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมแล้ว ใส้ความภิกษุณี
ทั้งหลายว่า ลำเอียงด้วยความขัดเคือง ลำเอียงด้วยความ
หลง ลำเอียงด้วยความกลัวเธอยังไม่สละเรื่องนั้น สงฆ์สวด
สมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย
การสวดสมณภาสน์ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย
ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด
ท่านผู้นั้นพึงพูด

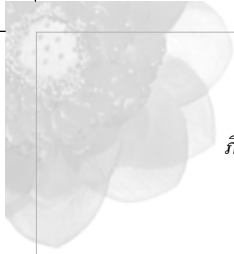
ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้
สละเรื่องนั้นเสีย ชอบแก่สงฆ์เหตุหนึ่งจึงนี้ ข้าพเจ้าทรง
ความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

๑ การประทุษร้ายตระกูลในที่นี้ หมายถึงการที่ภิกษุณีประจบเอาใจคฤหัสถ์ ด้วยการกระทำที่ผิดวินัยมุ่งให้เขาชอบตนเป็นส่วนตัว เป็นเหตุให้คฤหัสถ์คลายศรัทธาในพระศาสนาและเลือกจากกุศลธรรม เช่นการให้ดอกไม้ ผลไม้ แบ่งดินเหนียว ไม้สีฟัน ไม้ไฟ การแพทย์ หรือการสื่อสาร เหมือนที่พวกคฤหัสถ์เขาทำกัน

- ตระกูล หมายถึงตระกูลทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร
๒ มีความประพฤติเลวทราม คือประพฤติไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณี เช่น ปลูกดอกไม้เองบ้าง ให้ผู้อื่นปลูกบ้าง เก็บดอกไม้ร้อยดอกไม้ ฯลฯ

ภิกขุณีปาฏิโมกข์

๓๕

- เพื่อนรำขับร้องเล่นหยายกัน เล่นเลียนคนพิการ หัดขี่ช้าง เป็นต้น
- ๓ เมื่อก่อนชาวบ้านมีศรัทธากลับกลายเป็นผู้ไม่มีศรัทธา เมื่อก่อนเลื่อมใสกลับกลายเป็นผู้ไม่เลื่อมใส เพราะภิกษุณีเหล่านั้น
- ๔ มีพุทธบัญญัติให้ทำปัพพชาตินิยกรรรม กับภิกษุและภิกษุณีผู้มีความประพฤติเลวทรามประทุษร้ายตระกูล, ปัพพชาตินิยกรรรม หมายถึง การขับออกจากหมู่, การไล่ออกจากวัด หรือจากที่นั้น ๆ

บทสรุป

[๗๒] แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือสังฆาทิเสส ๑๗ ลิกขาบทข้าพเจ้า ยกขึ้นแสดงแล้วแล ๙ ลิกขาบทให้ต้องอาบัติเมื่อแรกทำ ๘ ลิกขาบทให้ต้องอาบัติเมื่อสวดสมณภาสน์ครบสามจบ ภิกษุณีล่วงลิกขาบทใด ลิกขาบทหนึ่งแล้ว ภิกษุณีนั้นต้องประพฤติปักขมานัตในสงฆ์สองฝ่าย ภิกษุณีประพฤติมานัต แล้วภิกษุณีสงฆ์มีคณะ ๒๐ อยู่ในสีมาใด พึงเรียกภิกษุณีนั้นเข้าหมู่ในสีมานั้น หากภิกษุณีสงฆ์มีคณะ ๒๐ หย่อนแม่รูปหนึ่ง พึงเรียกภิกษุณีนั้นเข้าหมู่ ภิกษุณีนั้นก็ไม่เป็นอันสงฆ์เรียกเข้าหมู่แล้ว และภิกษุณีเหล่านั้นควรถูกตำหนิ นี่เป็นความถูกต้องในกรรมนั้น.

ข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลายในธรรมคือสังฆาทิเสสเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ? แม่เจ้าทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ในธรรมคือสังฆาทิเสสเหล่านี้ เหตุอันหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้แล.

สังฆาทิเสส ๑๗ จบ.

๓๖

ภิกษุณี

นิสสัยคคิยกัณฑ์

แม่เจ้าทั้งหลาย อนึ่ง ธรรมคือนิสสัยคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ลิกขาบท เหล่านี้แล ย่อมมาสู่อุเทศ.

ปิตตวรรค ที่ ๑

ว่าด้วยบาตร มี ๑๐ ลิกขาบท

๒๖.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด ทำการสั่งสมบาตร เป็นนิสสัยคคิย-
ปาจิตตีย์^๑.

๒๗.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด อธิษฐานผ้าอกาลจีวร^๒ ว่าเป็นกาลจีวร
แล้วแจกกัน เป็นนิสสัยคคิยปาจิตตีย์.

๒๘.๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด เปลี่ยนจีวรกันกับภิกษุณีแล้ว นางพูด
ขึ้นในภายหลังอย่างนี้ว่า แม่เจ้า เธอจงรับจีวรของเธอไป จงนำจีวร
ของดิฉันผืนนั้นมา นี่จีวรของเธอก็ต้องเป็นของเธอ นั่นจีวรของดิฉัน
ก็ต้องเป็นของดิฉัน เธอจงนำจีวรผืนนั้นของดิฉันมา จงนำจีวรของเธอ
กลับไป ดังนี้ ซึ่งเอามาก็ดี ให้ซึ่งเอามาก็ดี เป็นนิสสัยคคิยปาจิตตีย์.

๒๙.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด ออกปากขอของอย่างหนึ่งได้แล้ว ฟัง
ออกปากขอของอื่นอีกอย่าง เป็นนิสสัยคคิยปาจิตตีย์.

๓๐.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด สั่งให้จ่าย ของอย่างหนึ่งแล้ว สั่งให้
จ่ายของอื่นอีกอย่าง^๓ เป็นนิสสัยคคิยปาจิตตีย์.

๓๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้เปลี่ยนซึ่งปัจจัยอย่างอื่น ด้วย
กัมปียภณห์ที่เขาถวายไว้เพื่อเป็นมูลค่าแก้ปัจจัย^๔ อย่างหนึ่ง อุทิศไว้
อย่างหนึ่ง ซึ่งเขาตั้งใจถวายสงฆ์ เป็นนิสสัยคคิยปาจิตตีย์.

๓๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้เปลี่ยนซึ่งปัจจัยอย่างอื่น ด้วย
กัมปียภณห์ที่เขาถวายไว้เพื่อเป็นมูลค่าปัจจัยอย่างหนึ่ง อุทิศไว้อย่าง

หนึ่ง ซึ่งเขาตั้งใจถวายสงฆ์ แต่ขอมาเป็นส่วนตัว เป็นนิสัสัคคิยาปาจิตติย.

๓๓.๘. หนึ่ง ภิกษุณีใด ให้เปลี่ยนซึ่งปัจจัยอย่างอื่น ด้วยกับปียภณฑ์ที่เขาถวายไว้เพื่อเป็นมูลค่าปัจจัยอย่างหนึ่ง อุทิศไว้อย่างหนึ่ง ซึ่งเขาตั้งใจถวายแก่ภิกษุณีหมู่มาก เป็นนิสัสัคคิยาปาจิตติย

๓๔.๙. หนึ่ง ภิกษุณีใด ให้เปลี่ยนซึ่งปัจจัยอย่างอื่น ด้วยกับปียภณฑ์ที่เขาถวายไว้เพื่อเป็นมูลค่าปัจจัยอย่างหนึ่ง อุทิศไว้อย่างหนึ่ง ซึ่งเขาตั้งใจถวายภิกษุณีหมู่มาก แต่ขอมาเป็นส่วนตัว เป็นนิสัสัคคิยาปาจิตติย.

๓๕.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใด ให้เปลี่ยนซึ่งปัจจัยอย่างอื่น ด้วยกับปียภณฑ์ที่เขาถวายไว้เพื่อเป็นมูลค่าปัจจัยอย่างหนึ่ง อุทิศไว้อย่างหนึ่ง ซึ่งเขาตั้งใจถวายบุคคล แต่ขอมาเป็นส่วนตัว^๑ เป็นนิสัสัคคิยาปาจิตติย.

๑ บาตรเป็นนิสัสัคคิย คือเป็นของที่ต้องสละให้ผู้อื่น ภิกษุณีผู้สะสมบาตรต้องอาบัติปาจิตติย

- ทำการสังสมคือ มีบาตรที่ไม่ได้อธิษฐาน ไม่ได้วิภัง (ทำให้เป็นของสองเจ้าของ คือให้ภิกษุณีหรือสามเณรรูปอื่นร่วมเป็นเจ้าของสิ่งที่ยกยั้น ทำให้ไม่ต้องอาบัติ แม้จะเก็บไว้เกินกำหนด)

๒ อกาลจิวร คือจิวรที่เกิดขึ้นนอกฤดูกาล คือ

- ในกรณีที่ไม่ได้กรานกฐิน จิวรที่เกิดขึ้นในระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีถัดไป (ตามจันทรคติ) รวมเป็น ๑๑ เดือน ชื่อว่า อกาลจิวร

- ในกรณีที่ได้กรานกฐิน จิวรที่เกิดขึ้นในระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ในปีเดียวกัน รวมเป็น ๗ เดือน ชื่อว่า อกาลจิวร

- จิวรที่เกิดขึ้นนอกเวลาทั้ง ๒ กรณีดังกล่าวนี้ ชื่อว่า กาลจิวร

๓ สิ่งให้จ่าย คือ สิ่งซื้อ/สิ่งให้จ่ายของอื่นอีก คือ สิ่งซื้อของอย่างหนึ่งแล้วเปลี่ยนใจให้ไปเอาของอีกอย่างแทน

- ของที่ได้มาต้องสละให้สงฆ์หรือบุคคล

๔ ให้เปลี่ยนซึ่งปัจจัยอย่างอื่น คือของอื่นเช่น เขาจ่ายกับปียภณฑ์ค่าจิวร

๓๘

ภิกษุณี

- เอาไว้ แต่พวกภิกษุณีไปแลกเปลี่ยนเป็นเภสัชแทน
- กัปปิยภัณฑ์ คือของที่สมควรแก่ภิกษุณีสงฆ์
- ๕ เขาถวายเจาะจงแก่ภิกษุณีนั้น แต่เธอเอาไปแลกของอย่างอื่นแทน
- คำว่า แต่ขอมาเป็นส่วนตัว บาลีว่า *สมฺมจฺจิกฺกน* พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แปลว่า ที่ขอมาเอง ในสิกขาบทวิภังค์แก้ว่า *สยฺ ยาจิตฺวา* แปลว่าขอแล้วเอง

จิวรรค ที่ ๒

ว่าด้วยจิวร ๑๐ สิกขาบท

๓๖.๑. หนึ่ง ภิกษุณีผู้จะให้เขาจ่ายผ้าห่มหนัก ฟังให้จ่ายได้เพียงราคา ๔ กังสะเป็นอย่างยิ่ง^๑ ถ้าให้จ่ายยิ่งกว่านั้น เป็นนิสัสคคิยาปาจิตตีย์.

๓๗.๒. หนึ่ง ภิกษุณีผู้จะให้เขาจ่ายผ้าห่มเบา^๒ ฟังให้จ่ายได้เพียงราคา ๒ กังสะกึ่งเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้จ่ายยิ่งกว่านั้น เป็นนิสัสคคิยาปาจิตตีย์.

๓๘.๓. จิวรสำเร็จแล้ว กฐินอันภิกษุณีเดาะเสียแล้ว ฟังทรงอติเรกจิวรได้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุณีให้ล่วงกำหนดนั้นไป เป็นนิสัสคคิยาปาจิตตีย์^๓.

๓๙.๔. จิวรของภิกษุณีสำเร็จแล้ว กฐินเดาะเสียแล้ว ถ้าภิกษุณีอยู่ปราศจากเบญจจิวร^๔ แม้สิ้นราตรีหนึ่ง เว้นแต่ภิกษุณีได้รับสมมติ เป็นนิสัสคคิยาปาจิตตีย์.

๔๐.๕. จิวรของภิกษุณีสำเร็จแล้ว กฐินเดาะเสียแล้ว อกาลจิวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุณี ภิกษุณีหวังอยู่ที่ฟังรับ ครั้นรับแล้ว ฟังรับให้ทำ ถ้าฝ้านั้นมีไม่พอ เมื่อความหวังว่าจะได้มีอยู่ ภิกษุณีนั้นฟังเก็บจิวรนั้นไว้ได้เดือนหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจิวรที่ยังบกพร่องจะได้พอกัน ถ้าเก็บไว้ยิ่งกว่ากำหนดนั้น แม้ความหวังว่าจะได้มีอยู่ ก็เป็นนิส-

สัคคีย์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^๕.

๔๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ขอจิวรต่อพ่อเจ้าเรือนก็ดี ต่อแม่เจ้าเรือนก็ดี^๖ ผู้มิใช่ญาติ นอกจากสมัย เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์. สมัยในค่านันดังนี้ : ภิกษุณีเป็นผู้มีจิวรถูกชิงเอาไปก็ดี มีจิวรฉิบหายก็ดี นี้สมัยในค่านัน.

๔๒.๗. ถ้าพ่อเจ้าเรือนก็ดี แม่เจ้าเรือนก็ดี ผู้มิใช่ญาติ ปวารณาต่อภิกษุณีนั้น ด้วยจิวรเป็นอันมาก เพื่อนำไปได้ตามใจ ภิกษุณีนั้นพึงยินดีจิวร มีอุตราสงค์อันตราวาสกเป็นอย่างมาก จากจิวรเหล่านั้น^๗ ถ้ายินดียิ่งกว่านั้น เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๔๓.๘. อนึ่ง มีพ่อเจ้าเรือนก็ดี แม่เจ้าเรือนก็ดี ผู้มิใช่ญาติ ตระเตรียมทรัพย์สำหรับจ่ายจิวรเฉพาะภิกษุณีไว้ว่า เราจักจ่ายจิวรด้วยทรัพย์สำหรับจ่ายจิวรนี้แล้ว ยังภิกษุณีชื่อนี้ให้ครองจิวร ถ้าภิกษุณีนั้นเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปหาแล้วถึงการกำหนดในจิวร^๘ ในสำนักของเขาวา ตีละ ท่านจงจ่ายจิวรเช่นนั้น หรือเช่นนั้นด้วยทรัพย์สำหรับจ่ายจิวรนี้ แล้วยังรูปให้ครองเถิด เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ เพราะอาศัยความเป็นผู้ใคร่ในจิวรดี.

๔๔.๙. อนึ่ง มีพ่อเจ้าเรือนก็ดี แม่เจ้าเรือนก็ดี ผู้มิใช่ญาติ สองคน ตระเตรียมทรัพย์สำหรับจ่ายจิวรเฉพาะผืน ๆ ไว้เฉพาะภิกษุณีว่า เราทั้งหลายจักจ่ายจิวรเฉพาะผืน ๆ ด้วยทรัพย์สำหรับจ่ายจิวรเฉพาะผืน ๆ เหล่านี้แล้ว ยังภิกษุณีชื่อนี้ให้ครองจิวรหลายผืนด้วยกัน, ถ้าภิกษุณีนั้นเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปหาแล้วถึงการกำหนดในจิวรในสำนักของเขาวา ตีละ ขอท่านทั้งหลายจงจ่ายจิวรเช่นนั้นหรือเช่นนั้น ด้วยทรัพย์สำหรับจ่ายจิวรเฉพาะผืน ๆ เหล่านี้แล้ว ทั้งสองคนรวมกัน ยังรูปให้ครองจิวรผืนเดียวเถิด เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์

ถือเอาความเป็นผู้ใคร่ในจีวรดี”.

๔๕.๑๐. อนึ่ง พระราชาที่ดี ราชอำมาตย์ที่ดี พราหมณ์ที่ดี คหบดีที่ดี ส่งทรัพย์สำหรับจ่ายจีวรไปด้วยเหตุเฉพาะภิกษุณีว่า เจ้าจงจ่ายจีวรด้วยทรัพย์สำหรับจ่ายจ่ายจีวรนี้แล้วยังภิกษุณีชื่อนี้ให้ครองจีวร, ถ้าพูดนั้นเข้าไปหาภิกษุณีนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ทรัพย์สำหรับจ่ายจีวรนี้นำมาเฉพาะท่าน, ขอท่านจงรับทรัพย์สำหรับจ่ายจีวร, ภิกษุณีนั้นฟังกล่าวต่อพูดนั้นอย่างนี้ว่า พวกเราหาได้รับทรัพย์สำหรับจ่ายจีวรไม่, พวกเรารับแต่จีวรอันเป็นของควรรโดยกาล; ถ้าพูดนั้นกล่าวต่อภิกษุณีนั้นอย่างนี้ว่า ก็ใคร ๆ ผู้เป็นไวยาวัจกรของท่านมีหรือ? ภิกษุณีผู้ต้องการจีวรพึงแสดงชนผู้ทำการในอารามหรืออุบาสกให้เป็นไวยาวัจกร ด้วยคำว่า คนนั้นแลเป็นไวยาวัจกรของภิกษุณีทั้งหลาย, ถ้าพูดนั้นสั่งไวยาวัจกรนั้นให้เข้าใจแล้ว เข้าไปหาภิกษุณีนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า คนที่ท่านแสดงเป็นไวยาวัจกรนั้น, ข้าพเจ้าสั่งให้เข้าใจแล้ว; ท่านจงเข้าไปหา เขาก็ให้ท่านครองจีวรตามกาล, ภิกษุณีผู้ต้องการจีวรเข้าไปหา ไวยาวัจกรแล้ว พึงทวงพึงเตือนสองสามครั้งว่า รูปต้องการจีวร; ภิกษุณีทวงอยู่ เตือนอยู่ สองสามครั้ง ยังไวยาวัจกรนั้น ให้จัดจีวรสำเร็จได้ การให้สำเร็จได้ด้วยอย่างนี้ นั่นเป็นการดี, ถ้าให้สำเร็จไม่ได้, พึงยืนนิ่งต่อหน้า ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง เป็นอย่างมาก; เธอยืนนิ่งต่อหน้า ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง เป็นอย่างมาก; ยังไวยาวัจกรนั้นให้จัดจีวรสำเร็จได้, การให้สำเร็จได้ ด้วยอย่างนี้ นั่นเป็นการดี, ถ้าให้สำเร็จไม่ได้, ถ้าเธอพยายามให้ยิ่งกว่านั้น ยังจีวรนั้นให้สำเร็จ, เป็นนิสัสัคคิยปาจิตตีย์; ถ้าให้สำเร็จไม่ได้พึงไปเองก็ได้, ส่งทูตไปก็ได้ในสำนักที่ส่งทรัพย์สำหรับจ่ายจีวรมาเพื่อเธอ, บอกว่า ท่านส่งทรัพย์สำหรับจ่ายจีวรไปเฉพาะภิกษุณีใด, ทรัพย์นั้นหาสำเร็จประโยชน์น้อย

หนึ่งแก่ภิกษุณีนั้นไม่, ท่านจงทวง เอาทรัพย์ของท่านคืน, ทรัพย์ของท่านอย่าได้ฉิบหายเสียเลย; นี่เป็นสามัจฉิกรรมในเรื่องนั้น.

- ๑ ผ้าห่มหนา คือผ้าห่มเนื้อหนาสำหรับห่มในฤดูหนาว
  - หนึ่งกึ่งสะ เท่ากับ ๔ กหาปณะ, ๔ กึ่งสะ จึงเท่ากับ (๔ x ๔) ๑๖ กหาปณะ
  - ขอจากผู้อื่นต้องนิสสัยศกียปาจิตติยเวไนไว้แต่ขอจากสทรรมิก ญาติ และคนปวารณา
- ๒ ผ้าห่มเบา คือผ้าห่มเนื้อบางสำหรับห่มในฤดูร้อน
  - ขอได้ในราคาไม่เกิน ๑๐ กหาปณะ
- ๓ จีวรสำเร็จแล้ว หมายความว่า จีวรของภิกษุณีได้ทำเสร็จแล้ว, สูญหายแล้ว เสียหายแล้ว ถูกไฟไหม้เสียแล้ว หรือหมดหวังว่าจะได้ผ้ามาเย็บเป็นจีวร
  - **กริณเดชะ** คือได้ รื้อไม้สะดึง (ไม้แบบสำหรับซึ่งผ้าทำจีวร) อาจเป็นเพราะผ้าเสียหาย หรือผ้าไม่พอทำแม้รื้อก็ไม่ได้ผ้ามาเพิ่มจนหมดเขตกริณ เป็นต้น หรือสงฆ์พร้อมใจกันแกะกริณเพราะทากต้องการจะถวายเป็นอภิลักขิตวิภังคะ
  - คำว่าทิ้งทรงอดิเรกจีวร คือมี ๑.จีวรที่ไม่ได้อธิษฐาน คือการตั้งใจไว้หรือกำหนดไว้ว่าจะใช้เป็นของประจำตัวชนิดนั้น ๆ เช่นเบญจจีวร บาตร และ ๒.จีวรที่ไม่ได้ไว้กับ คือทำให้เป็นของสองเจ้าของ คือขอให้เพื่อนภิกษุณีหรือสามเณรรูปอื่นร่วมเป็นเจ้าของสิ่งทักกับนั้น หากมีจีวรเกินจีวรอธิษฐานต้องนิสสัยศกียปาจิตติย
- ๔ ปราศจากเบญจจีวร คือ ปราศจากสังฆาฏิ, อุตตราสงค์, อันตราวาสก, ผ้าอาบน้ำฝน และผ้ารัดถัน แม้ผืนใดผืนหนึ่ง แม้คืนเดียวก็ชื่อว่าปราศ
  - เว้นไว้แต่ภิกษุณีได้รับสมมติ คือภิกษุณีผู้ได้รับสมมติจากสงฆ์ ดุริยสมมติติจีวรวิปาส (วินัยปิฎกเล่ม ๒ มหาวิภังค์ ข้อ ๔๗๓ ลิกขาบทที่ ๒ แห่งจีวรวรรค)
- ๕ อกาลจีวร คือผ้าสำหรับทำจีวรที่เกิดขึ้นนอกฤดูกาล คือนอกเวลาที่ภิกษุณีจะพึงรับผ้าผืนที่ ๖ นอกจากเบญจจีวรเก็บไว้ได้, ผ้าที่เกิดขึ้นตลอด ๑๑ เดือนในเมื่อไม่ได้กรานกริณ และผ้าที่เกิดขึ้น ตลอด ๗ เดือน ในเมื่อได้กรานกริณแล้ว แม้ผ้าที่เขาจะเจงถวายในกาลนี้ก็ชื่อว่า อกาลจีวร
  - เกิดคือ เกิดจากสงฆ์ จากคณะ จากญาติมิตร หรือเป็นผ้าบังสุกุล.
  - ผ้าที่เกิดขึ้นนอกฤดูกาลทำจีวรนี้ถ้าต้องการให้รับได้และพึงทำให้เสร็จภายใน ๑๐ วัน ถ้าผ้าไม่พอจะทำเป็นเบญจจีวรผืนใดผืนหนึ่งให้เก็บผ้าเหล่านั้นได้ไม่เกิน ๑ เดือนเป็นอย่างมากเพื่อรอผ้าที่เหลือ

- ๖ พ่อเจ้าเรือน,แม่เจ้าเรือน คือ คฤหัสถ์ชาย, คฤหัสถ์หญิง
- ๗ ปวารณา...ด้วยจีวรเป็นอันมาก คือนำจีวรหลายผืนมาปวารณาว่า ท่านจงรับจีวรตามที่ปรารถนาเถิด, ปวารณาต่อภิกษุณีนั้น คือต่อภิกษุณีผู้ถูกโจรชิงจีวรไป, และผู้ขอจีวร
- ถ้าจีวรหาย ๕ ผืน เธอรับได้เพียง ๔ ผืน หาย ๔ ผืน รับได้ ๓ หาย ๓ รับได้ ๒ หาย ๒ รับได้ผืนเดียว หายผืนเดียวไม่พึงยินดีรับ
- ๘ ไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน คือไม่ได้กล่าวไว้ก่อนว่า ท่านต้องการจีวรชนิดไหนผมจะซื้อจีวรชนิดไหนถวายท่าน,
- กำหนดในจีวร คือ กำหนดชนิดจีวรว่า ขอให้เป็นอย่าง กว้างหนาเนื้อแน่นหรือเนื้อละเอียด
- ๙ จีวรเฉพาะผืน ๆ คือจีวรคนละผืน
- จ่ายจีวร คือซื้อจีวรหรือนำเงินทอง ฯลฯ ผ้า ด้ายหรือฝ้ายสำหรับใช้แลกจีวร

ชาตुरुปรชตวรรค ที่ ๓

ว่าด้วยทองและเงิน ๑๐ สิกขาบท

- ๔๖.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด รับกัถิ ให้รับกัถิ ซึ่งทอง เงิน หรือ ยินดีทอง เงินอันเขาเก็บไว้ให้^๑, เป็นนิสสัคคิยาปาจิตตีย์.
- ๔๗.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใดถึงความซื้อขายด้วยรูปียะมีประการต่าง ๆ^๒, เป็นนิสสัคคิยาปาจิตตีย์.
- ๔๘.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใดถึงการแลกเปลี่ยนมีประการต่าง ๆ^๓, เป็นนิสสัคคิยาปาจิตตีย์.
- ๔๙.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด มีบาตรมีแผลหย่อนทำให้จ่ายบาตรใหม่อื่น^๔, เป็นนิสสัคคิยาปาจิตตีย์. ภิกษุณีนั้นพึงสละบาตรใบนั้นในภิกษุณีบริษัท; บาตรใบสุดแห่งภิกษุณีบริษัทนั้น, พึงมอบให้แก่ภิกษุณีนั้นสั่งว่า ภิกษุณี นี้บาตรของท่าน พึงทรงไว้กว่าจะแตก; นี่เป็นสามีจิกรรมในเรื่องนั้น.๕

๕๐.๕. อนึ่ง มีเภสัชอันควรลิ้มของภิกษุณีผู้อาพาธ, คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย, ภิกษุณีรับประทานของนั้นแล้ว พึงเก็บไว้ฉันได้เจ็ดวันเป็นอย่างยิ่ง, ภิกษุณีให้ล่วงกำหนดนั้นไป เป็นนิสสังคยาปาจิตตีย์. ๕

๕๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใดให้จีวรแก่ภิกษุณีเองแล้ว โกรธน้อยใจชิงเอามากดี ให้ชิงเอามากดี, เป็นนิสสังคยาปาจิตตีย์. ๕

๕๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใดขอตัดายมาเองแล้ว ยังช่างหูกให้ทอจีวร เป็นนิสสังคยาปาจิตตีย์.

๕๓.๘. อนึ่ง เจ้าพ่อเรือนก็ดี เจ้าแม่เรือนก็ดี ผู้มิใช่ญาติ ล้างช่างหูกให้ทอจีวรเฉพาะภิกษุณี, ถ้าภิกษุณีนั้น เขาไม่ได้บารณาไว้ก่อน เข้าไปหาช่างหูกแล้วถึงความกำหนดในจีวรในสำนักของเขานั้นว่า จีวรผืนนี้ทอเฉพาะรูป, ขอท่านจงทำให้ยาว, ให้กว้าง ให้แน่น ให้เป็นของที่ขึงดี ให้เป็นของที่ทอดี ให้เป็นของที่สานดี ให้เป็นของที่กรีดดี; แม้โฉนรูปจะให้ของเล็กน้อยเป็นรางวัลแก่ท่าน, ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุณีนั้นให้ของเล็กน้อยเป็นรางวัล โดยที่สุดแม้สักว่าบิณฑบาต, เป็นนิสสังคยาปาจิตตีย์.

๕๔.๙. วันปฐมมีที่ครบ ๓ เดือน แห่งเดือนกัตติกา ยังไม่มาอีก ๑๐ วัน, อัจเจกจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุณี, ภิกษุณีรู้ว่าปัจเจกจีวรพึงรับไว้ได้, ครั้นรับไว้แล้วพึงเก็บไว้ได้จนตลอดสมัยที่เป็นจีวรกาล, ถ้าเธอเก็บไว้ยิ่งกว่านั้น, เป็นนิสสังคยาปาจิตตีย์. ๕

๕๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ น้อมลาภที่เขาน้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน, เป็นนิสสังคยาปาจิตตีย์.

บทสรุป

[๑๔๖] แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือนิสัสัคคียปาจิตติย ๓๐ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วแล ข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลาย ในธรรมคือนิสัสัคคียปาจิตติย ๓๐ ลิกขาบทเหล่านี้ว่าท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วหรือ? แม่เจ้าทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วในธรรมคือนิสัสัคคียปาจิตติย ๓๐ ลิกขาบทเหล่านี้ เหตุอันหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

นิสัสัคคียปาจิตติย จป.

- ๑ เงินคือ กหาปณะ มาสกที่ทำด้วยโลหะ มาสกที่ทำด้วยไม้ มาสกที่ทำด้วยครั้ง ที่ใช้เป็นอัตราสำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน
  - รับคือ รับเอง
  - ให้รับ คือ ให้คนอื่นรับแทน
  - ยินดีทอง เงินที่เขาเก็บไว้ให้ ยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้โดยบอก ว่า "สิ่งนี้เป็นของท่าน" เงินทองนั้นต้องสละในท่ามกลางสงฆ์
  - สำหรับเงินทองนั้น ถ้ามีคนวัดหรืออุบาสกผ่านมาพึงบอกว่า "ท่านจงรู้สิ่งนี้" ถ้าเขาถามว่า "จะให้นำไปแลกอะไรมา" ไม่ควรบอกว่า "จงนำของสิ่งนี้ ๆ มา" ควรบอกของที่เป็นรูปียะ เช่น เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย. ถ้าเขานำไปแลกมาได้ยกเว้นภิกษุณีผู้รับเงินทองนั้น ภิกษุณีนั้นออกนั้นฉันได้. ถ้าเขาไม่สามารถนำไปแลกของที่ควรได้ พึงบอกว่า ท่านโปรดทิ้งของสิ่งนี้ ถ้าไม่ทิ้งให้ทิ้งแต่ตั้งภิกษุณีผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติให้เป็นผู้ทิ้งกหาปณะ
- ๒ ซื้อขายด้วยรูปียะ คือแลกเปลี่ยนด้วยเงินและทอง หรือของที่ใช้เป็นอัตราสำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน
  - มีประการต่าง ๆ คือ ทั้งที่เป็นรูปพรรณได้แก่เครื่องประดับศีรษะประดับคอเป็นต้น และทั้งที่ไม่เป็นรูปพรรณเช่นเงินทองที่ทำเป็นแท่งเป็นต้น
  - ซื้อขายคือเอารูปียะที่ไม่เป็นรูปพรรณแลกกับที่เป็นรูปพรรณ, เอารูปียะที่เป็นรูปพรรณแลกเปลี่ยนกับรูปียะที่ไม่เป็นรูปพรรณเป็นต้น

- ๓ ถึงการแลกเปลี่ยน คือ ภิกษุณีพูดว่า “ท่านจงให้ของสิ่งนี้ ด้วยของสิ่งนี้ นำของสิ่งนี้มาด้วยของสิ่งนี้ แลกเปลี่ยนของสิ่งนี้ด้วยของสิ่งนี้ จ่ายของสิ่งนี้ ด้วยของสิ่งนี้” เมื่อของของตนอยู่ในมือของคนอื่น และของคนอื่นตกมา อยู่ในมือของตนจัดเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยน
- มีประการต่าง ๆ คือ จีวร บิดเสนาสนะ เสาสนะ เกาส์ โดยที่พ่อแม่ได้ไม่ ชำระพื้นหรือตัดชายผ้า
- ๔ บาทรมีแผลหย่อน ๕ คือ บาทรมีรอยข้อม หรือมีรอยข้อมเพียง ๑ แห่ง
- มีรอยข้อม ๔ แห่ง/รอยข้อมคือมีรอยราว ๒ นิ้ว
  - ให้จ่ายบาตรใหม่ หมายถึงออกปากขอ บาทรที่ขอได้ไม่ต้องสละให้สงฆ์
- ๕ **วันปรุณมี** คือ วันเพ็ญ, **กัตติกา** คือ เดือน ๑๑, ที่ครบ ๓ เดือน หมายถึงวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ นับแต่วันเข้าพรรษา
- ยังไม่มาถึง ๑๐ วัน คือ อีก ๑๐ วันจะถึงวันปวารณา
  - **อัจเจกจีวร** หมายถึงจีวรบริบูรณ์หรือผ้าจำนำพรรษาที่ทักขณัมเหตุบริบูรณ์ เช่นจะไปพักแรมต่างถิ่น หรือจะไปในกองทัพ เป็นต้น ขอถวายก่อนกำหนด เวลาปกติ ชื่อว่าอัจเจกจีวร มีพุทธบัญญัติให้รับเก็บไว้ได้ แต่ต้องรับก่อน วันปวารณาไม่เกิน ๑๐ วัน
  - รู้ว่าเป็นอัจเจกจีวร คือทำเครื่องหมายไว้ ว่านี่คืออัจเจกจีวรแล้วเก็บไว้
  - สมัยที่เป็นจีวรกาล คือ เมื่อยังไม่ได้กรานกฐินมีเวลาทำยถุดูฝน ๑ เดือน เมื่อกรานกฐินแล้ว ขยายออกไปอีก ๕ เดือน
  - เก็บไว้เกินกำหนด คือ ไม่ได้กรานกฐิน เก็บเกินวันสุดท้ายฤดูฝน/กรานกฐินแล้ว เก็บไว้เลยวันกฐินเดาต้องนิสสันตคิยาจิตติย

ปาจิตติยกัณฑ์

แม่เจ้าทั้งหลาย ก็กรรมคือปาจิตติย์ ๑๖๖ ลิกขาบทเหล่านี้แล
ย่อมมาสู่อุเทศ.

ลक्षणวรรค ที่ ๑

ว่าด้วยกระเทียม ๑๐ ลิกขาบท

- ๕๖.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด ฉันทกระเทียม เป็นปาจิตติย์.
- ๕๗.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ถอนขนในที่แคบ^๑ เป็นปาจิตติย์.
- ๕๘.๓. เป็นปาจิตติย์ ในเพราะสัมผัสผ้าบริเวณองคร์หัตถ์^๒.
- ๕๙.๔. เป็นปาจิตติย์ ในเพราะใช้ท่อนยางเกลี้ยง ๆ^๓
- ๖๐.๕. อนึ่ง ภิกษุณีผู้จะใช้น้ำชำระ ฟังใช้ชำระลิกเพียงสองข้อ
องคูลีเป็นอย่างยิ่ง เกินกว่านั้น เป็นอาบัติปาจิตติย์.
- ๖๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด เมื่อภิกษุกำลังฉันอยู่ เข้าไปปฏิบัติอยู่
ใกล้ ๆ ด้วยน้ำฉันหรือด้วยการพัดวี เป็นปาจิตติย์.
- ๖๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด ขอก็ดี ให้ขอก็ดี คั้วก็ดี ให้คั้วก็ดี
ตำก็ดี ให้ตำก็ดี หุงก็ดี ให้หุงก็ดี ซึ่งข้าวเปลือกสด^๔ แล้วฉัน เป็น
ปาจิตติย์.
- ๖๓.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด เทหรือให้เท ซึ่งอุจจาระก็ดี ปัสสาวะ
ก็ดี หยากเยื่อก็ดี ของเป็นเดนก็ดี ณ ภายนอกฝาที่พำนักก็ดี ณ
ภายนอกกำแพงก็ดี^๕ เป็นปาจิตติย์.
- ๖๔.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด เทหรือให้เท ซึ่งอุจจาระก็ดี ปัสสาวะก็-
ดี หยากเยื่อก็ดี ของเป็นเดนก็ดี ลงในของเขียวสด^๖ เป็นปาจิตติย์.
- ๖๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไปดูการพ้อนรำก็ดี การขับร้องก็ดี
การประโคมดนตรีก็ดี เป็นปาจิตติย์.

- ๑ ในที่แคบ คือ รักแร้ทั้ง ๒ ข้าง บริเวณองค์กำเนิด
- ๒ **องค์รหัส** คือ องค์กำเนิด, สัมผัส คือ ยืนดีการสัมผัส โดยที่สุดใช้กสิบบัวตี
ที่องค์กำเนิดก็เป็นปาจิตตีย์
- ๓ ที่ชื่อว่า ท่อนยางเกลี้ยง ๆ ได้แก่ วัตถุที่สร้างขึ้นด้วยยาง ทำขึ้นด้วยไม้ ทำขึ้น
ด้วยแป้ง ทำขึ้นด้วยดิน.
- ภิกษุณียืนดีสัมผัส สอดวัตถุโดยที่สุดแม้กสิบอุบล เข้าไปสู่องค์กำเนิด
ต้องอาบัติปาจิตตีย์.
- ๔ ข้าวเปลือกสด คือ นุพพัตถชาติ ต่าง ๆ ได้แก่ ข้าวเปลือกดิบ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า
ข้าวเหนียว ข้าวละมาน ข้าวฟาง ลูกเต๋อย หน้ำกับแก้ว
- ๕ ภายนอกผา, ภายนอกกำแพง คือ อีกด้านหนึ่งของผา, อีกด้านของกำแพง
- ๖ ของเขี้ยวสดคือ บนนุพพัตถชาติ ได้แก่ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวละมาน
ข้าวฟาง ลูกเต๋อย หน้ำกับแก้ว, แลบนนุพพัตถชาติ ได้แก่ ถั่วเขียว ถั่วราชมวล
งา พืชผักที่กินหลังอาหาร ที่เขาปลูกไว้สำหรับอุปโภคบริโภค

อันธการวรรค ที่ ๒

ว่าด้วยความผิด ๑๐สิกขาบท

- ๖๖.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด กับบุรุษหนึ่งต่อหนึ่ง ยืนร่วมกิติ เจรจา
ร่วมกิติ ในเวลาค้ำมิด ไม่มีประทีป^๑ เป็นปาจิตตีย์.
- ๖๗.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด กับบุรุษหนึ่งต่อหนึ่ง ยืนร่วมกิติ เจรจา
ร่วมกิติ ในสถานที่กำบัง^๒ เป็นปาจิตตีย์.
- ๖๘.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด กับบุรุษหนึ่งต่อหนึ่ง ยืนร่วมกิติ เจรจา
ร่วมกิติ ในสถานที่แจ้ง^๓ เป็นปาจิตตีย์.
- ๖๙.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยืนร่วมกิติ เจรจาร่วมกิติ กระทบใกล้
หูกิติ กับบุรุษหนึ่งต่อหนึ่ง ในถนนกิติ ในตรอกตันกิติ ในทางสามแพร่ง
กิติ ส่งภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนกลับไปกิติ^๔ เป็นปาจิตตีย์.
- ๗๐.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด เข้าไปสู่สกุลทั้งหลาย ในเวลาก่อน

อาหาร นั่งบนอาสนะแล้ว ไม่บอกลาเจ้าของบ้าน หลีกไป^๕ เป็นปาจิตตีย์.

๗๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด เข้าไปสู่สกุลในเวลาหลังอาหารไม่บอกกล่าวพวกเจ้าของบ้าน นั่งก็ดี นอนก็ดี บนอาสนะ^๖ เป็นปาจิตตีย์.

๗๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด เข้าไปสู่สกุลทั้งหลาย ในเวลาวิกาล ไม่บอกพวกเจ้าของบ้าน ลาดก็ดี ให้ลาดก็ดี ซึ่งเครื่องนอน แล้วนั่งก็ดี นอนก็ดี เป็นปาจิตตีย์^๗.

๗๓.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้คนอื่นโพนทนา เพราะไคร่ครวญผิด เพราะเข้าใจผิด เป็นปาจิตตีย์^๘.

๗๔.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด แข่งตนก็ดี คนอื่นก็ดี ด้วยนรก หรือ ด้วยพรหมจรรย์ เป็นปาจิตตีย์^๙.

๗๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด พรา้ตัตนแล้วร้องไห้ เป็นปาจิตตีย์^{๑๐}.

- ๑ กับบุรุษหนึ่งต่อหนึ่ง คือชายและภิกษุณียืนคู่กัน, ยืนร่วม คือ ยืนเคียงคู่กัน เจรจาร่วม คือ สนทนา, เจรจาอยู่ในระยะช่วงแขน ในเวลาคำมิได้ไม่มีประทีป คือเมื่อดวงอาทิตย์ตกแล้ว ไม่มีแสงสว่าง
- ๒ สถานที่กำบัง ได้แก่ที่บังด้วยฝา บานประตู เลื่อลำแพน ม่าน ต้นไม้ เสา หรือกระพ้อม (ภาชนะสานขนาดใหญ่สำหรับบรรจุข้าวเปลือกบางที่เรียกกระพ้อม) เป็นต้น
- ๓ สถานที่แจ้ง คือสถานที่มิได้บังด้วยฝา บานประตู เลื่อลำแพน ม่าน ต้นไม้ เสา หรือกระพ้อม เป็นต้น
- ๔ ส่งภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนกลับไป คือ ประสงค์จะประพฤติไม่สมควร จึงส่งภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนกลับไป
- ๕ เวลาก่อนอาหาร คือ ตั้งแต่เวลาอรุณขึ้นจนถึงเที่ยงวัน,
  - สกุลทั้งหลาย คือ ได้แก่ ตระกูลกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร
  - อาสนะ คือ ที่สำหรับนั่งขัดสมาธิ,
  - ไม่บอกลาเจ้าของบ้าน
- ๖ หลังอาหาร คือ ตั้งแต่เวลาเที่ยงวันไปจนถึงดวงอาทิตย์ตก
  - ไม่บอกกล่าว คือ ไม่ขออนุญาตเจ้าของบ้านผู้รับผิดชอบในตระกูลนั้น
  - นั่ง ปรับอาบัติสำหรับการนั่ง ๑ ตัว, นอนปรับอาบัติสำหรับนอน ๑ ตัว,

ถ้าทั้งสองอย่างปรับอาบัติสองตัว

๗ เวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เวลาดวงอาทิตย์ตกไปจนถึงอรุณขึ้น

- ลาด, ให้ลาด คือปูเองหรือใช้ให้ผู้อื่นปู

๘ โพนทะนา คือ กล่าวโทษ, พูดกล่าวโทษท่านต่อหน้าผู้อื่น.

- ให้คนอื่น คือ ให้อุปสัมบัน (ภิกษุ, ภิกษุณี)

- เพราะใครควรฉุฉิมิต เพราะเข้าใจผิด เช่นพระภิกษุทกบาลานี้ได้กล่าวกับ

ภิกษุณีทั้งหลายว่า ภิกษุณีนี้อุปฐากเราโดยเคารพ เราจะให้จีวรเธอ, แต่ภิกษุณี

นั้น เข้าใจผิดว่า พระภิกษุทกบาลานี้ว่า ไม่ได้อุปฐากโดยเคารพ จะไม่ให้จีวร

เป็นต้น จึงให้ผู้อื่นโพนทะนาขึ้น.

๙ แข่งขัน หรือคนอื่นด้วยนรกหรือด้วยพรหมจรรย์ คือ การด่าว่าประชดประชัน

เป็นต้นว่า
“เพราะแม่เจ้าพวกที่หาบิรขารของตนไม่พบ ต่างก็มกล่าวอย่างนี้กะข้าพเจ้าว่า
แม่เจ้า ท่านเห็นบิรขารของพวกดิฉันบ้างไหม แม่เจ้าทั้งหลาย ถ้าข้าพเจ้าถือ
เอา บิรขารของพวกท่านไป ข้าพเจ้าก็มีใช้สมณะ ย่อมเคลื่อนจากพรหมจรรย์
ต้องตกรนท แม่แม่เจ้า ที่กล่าวอย่างนั้นกะข้าพเจ้าด้วยคำไม่จริง ก็ขอให้
เป็น
ไม่ใช่สมณะ ต้องเคลื่อนจากพรหมจรรย์ต้องตกรนท.”

๑๐ พร่ำตืตจนแล้วร้องไห้ คือ ร้องไห้หุบตีตนเอง

นัคควรรค ที่ ๓

ว่าด้วยการเปลี่ยกาย ๑๐ สิกขาบท

๗๖.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด เปลี่ยกายอาบน้ำ เป็นปาจิตติย.

๗๗.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด ผู้จะให้ทำผ้าอาบน้ำ พึงให้ทำให้ได้
ประมาณ นี้ประมาณในคำนั้น โดยยาว ๔ คืบ โดยกว้าง ๒ คืบ ด้วย
คืบสุคต^๑ เธอทำให้ล่วงประมาณนั้น เป็นปาจิตติย มีอันให้ตัดเสีย.

๗๘.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด เลาะกิติ ให้เลาะกิติ ซึ่งจีวรของภิกษุณี
แล้ว เธอไม่มีอันตรายในภายหลัง ไม่เย็บ ไม่ทำการชวนชววยเพื่อให้
เย็บ พัน ๔-๕ วันไป เป็นปาจิตติย^๒.

๗๙.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังวาระผลัดเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิ อันมีกำหนด ๕ วันให้เกินไป^๓ เป็นปาจิตตีย์.

๘๐.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด ใช้จิวรลับเปลี่ยน^๔ เป็นปาจิตตีย์.

๘๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ทำลาภ คือ จิวรของหมู่ให้เป็นอันตราย^๕ เป็นปาจิตตีย์.

๘๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด ห้ามการแจกจิวรอันเป็นไปโดยชอบ-
ธรรม^๖ เป็นปาจิตตีย์ ฯ

๘๓.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้สมณจิวรแก่ชาวบ้านก็ดี ปริพาชก
ก็ดี ปริพาชิกาก็ดี เป็นปาจิตตีย์

๘๔.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสมัยจิวรกาลให้ล่วงไป ด้วยหวัง
ว่าจะได้จิวรอันไม่แน่นอน^๗ เป็นปาจิตตีย์

๘๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด ห้ามการเตาะกฐินอันเป็นไปแล้ว
โดยธรรม^๘ เป็นปาจิตตีย์.

๑ คีบสุคต คือ มาตราวัด ๑ คีบเท่ากับ ๓ คีบของคนสันฐานปานกลาง ๑ คอก
ครึ่งโดยคอกข้างไม้

- มีอันให้ตัดเสีย คือ ต้องตัดให้ได้ขนาดจึงจะสามารถแสดงอาบัติให้
ตกได้

๒ เธอไม่มีอันตรายในภายหลัง คือ หลังจากเย็บแล้วไม่เกิดอันตรายคือ
เหตุขัดข้องฉุกละหุก

- อันตราย ๑๐ คือ ๑.พระราชเสด็จมา ๒.โจรมาปล้น ๓.ไฟไหม้ ๔.น้ำ
หลากมา ๕.คนมากมาย ๖.ผีเข้าภิกษุณี ๗.สัตว์ร้ายเข้ามาในวัด ๘.งูเลื้อย
เข้ามา ๙.ภิกษุณีเกิดเป็นโรคภัย ๑๐.เกิดอันตรายแก่พรหมจรรย์ เช่นคนมา
จับภิกษุณีสีก

๓ วาระผลัดเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิ คือ ห้ามเก็บผ้าไว้เกิน ๕ วัน ต้องนุ่ง ต้องหม
ต้องผึ่ง

- สังฆาฏิในที่นี้ กินความไปถึงเบญจจิวร คือ สังฆาฏิ อุตตราสงค์
อันตราสก ผ้าอาบน้ำ ผ้ารัดถัน

- ๔ ใช้จีวรลับเปลี่ยน คือ ใช้เบญจจีวร ของอุปสัมบัน โดยที่เจ้าของไม่ได้ให้ หรือ โดยไม่บอกกล่าวเจ้าของจีวรก่อน
- ๕ ทำลาภ คือ จีวรของหมู่ให้เป็นอันตราย คือ เช่นกล่าวว่า จะถวายจีวรได้อย่างไรกัน พวกภิกษุณีกำลังมีธุระต้องทำมาก เป็นต้น
- ๖ โดยชอบธรรม คือ สงฆ์พร้อมเพรียงกัน ประชุมกันดำเนินการอย่างถูกต้อง เพื่อจะแจกเพื่อจะแจกจีวรนั้น
- แม้สงฆ์จะดำเนินการอย่างชอบธรรม แต่ภิกษุณีแสดงอาณิสสฺส หรือ เหตุผลเช่น ผ้ายังขาดอยู่ผืนหนึ่ง โปรดรอสักสองสามวัน ผ้าพอที่จะแจกให้ครบทุกรูปแล้วค่อยแจก เป็นต้น ไม่ต้องอาบัติ
- ๗ จีวรอันไม่แน่นอน คือจีวรที่เลื่อนลอย ได้แก่การที่ทายกบวราณาไว้ว่า ถ้าสามารถ ก็จะถวาย
- ๘ การเตาะกฐินในที่นี้ คือ มีผู้ขอสงฆ์ยกเลิกอาณิสสฺสกฐินก่อนหมดเขตอาณิสสฺสกฐิน ด้วยต้องการจะถวายผ้าเป็นกาลจีวรในสมัยที่ยังเป็นจีวรกาล
- การเตาะกฐินอันเป็นไปโดยชอบธรรม คือสงฆ์พร้อมเพรียงกันประชุมเตาะ

วิธีการเตาะกฐิน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อเตาะกฐิน แต่พึงเตาะอย่างนี้.

อันภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ ทุกติกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อม
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงเตาะกฐิน นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ยอมเตาะกฐิน
การเตาะกฐิน ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้ใดนั้นพึงพูด.

กฐินอันสงฆ์เตาะแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึง
ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

ตวัฏฐวรรค ที่ ๔

ว่าด้วยการนอนร่วมกัน ๑๐ สิกขาบท

๘๖.๑. หนึ่ง เหล่าภิกษุณีใด สองรูปนอนบนเตียงเดียวกัน เป็นปาจิตตีย์.

๘๗.๒. หนึ่ง เหล่าภิกษุณีใด สองรูป มีผ้าลาดและผ้าห่มผืนเดียวกันนอน^๑ เป็นปาจิตตีย์.

๘๘.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด แกล้งก่อความไม่สำราญให้แก่ภิกษุณี^๒ เป็นปาจิตตีย์.

๘๙.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่ช่วยเหลือ ไม่ชวนชวายเป็นให้ผู้อื่นช่วยเหลือ ซึ่งสหชีวิตผู้ได้รับความลำบาก^๓ เป็นปาจิตตีย์.

๙๐.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ห้องพักแก่ภิกษุณีแล้ว โกรธ ชัดใจ จุกคร่ำก็ตีให้จุกคร่ำก็ตี เป็นปาจิตตีย์.

๙๑.๖. หนึ่ง ภิกษุณีใด อยู่คลุกคลีกับคหบดีก็ดี กับบุตรคหบดีก็ดี ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า แม่เจ้าอย่าได้อยู่คลุกคลีกับคหบดี หรือบุตรคหบดี แม่เจ้าของจงแยกออก สงฆ์ย่อมสรรเสริญความแยกออกอย่างเดียวกับที่ห้องหญิง แลภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องนั้นเทียว ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลาย พึงสวดสมณุภาสัน^๔ กว่าจะครบ ๓ จบ เพื่อให้สละการกระทำนั้น หากเธอถูกสวดสมณุภาสัน กว่าจะครบ ๓ จบอยู่สละการกระทำนั้นได้ การสละได้อย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากไม่สละเป็นปาจิตตีย์

๙๒.๗. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่มีพวกเกวียนเป็นเพื่อน เทียวจาริกไปในสถานที่ซึ่งรู้กันอยู่ว่ามีรังเกียจ มีภัยเฉพาะหน้า ณ ภายใน

รัฐ เป็นปาจิตตีย์^๕.

๓๓.๘. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่มีพวกเกวียนเป็นเพื่อน เทียวจาริกไปในสถานที่ซึ่งรู้จักนอญว่ามีรังเกียจ มีภัยเฉพาะหน้า ภายนอกรัฐ เป็นปาจิตตีย์.

๓๔.๙. หนึ่ง ภิกษุณีใด เทียวจาริกไปในภายในพรรษา เป็นปาจิตตีย์.

๓๕.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใด อยู่จำตลอดฤดูฝนแล้ว ไม่หลีกไปสู่จาริก โดยที่สูดแม้อลิ้นหนทาง ๕-๖ โยชน์ เป็นปาจิตตีย์^๖.

๑ ผ้าลาดและผ้าห่มผืนเดียวกัน คือ สองรูปใช้ผ้าผืนเดียวทั้งปูนอนและห่มนอนร่วมกัน.

๒ แกล้งก่อความไม่สำราญ คือ คิดว่า ด้วยวิธีนี้ความไม่ผาสูกจะมีแก่ภิกษุณีรูปนี้แล้วไม่ขอโอกาส จงกรมกิติ ยินกิติ นังกิติ สำเร็จกรนอนกิติ บรรยายเองกิติ ให้ผู้อื่นบรรยายกิติ ทองปนกิติ ในเบื้องหน้า.

๓ **สหชีวิตินิ** คือ สหชีวิตินิ คือภิกษุณีที่ตนเป็นอุปัชฌาย์บวชให้
- ผู้ได้รับความลำบาก คือผู้เป็นไข้

๔ อยู่คลุกคลี คือ คลุกคลีกันทางกายและวาจาที่ไม่สมควร
- ความแยกออกอย่างเดียว คือ การแยกกันอยู่

วิธีสวดสมณาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสมณาสน์นั้นพึงสวดอย่างนี้.

อันภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วย
บัญญัติจตุตถกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมณาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้ผู้นี้ อยู่
คลุกคลีกับคหบดีบ้าง กับบุตรคหบดีบ้าง เธอยังไม่สละวัตถุนั้น
ถ้าความพร้อมพรุ่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสวดสมณาสน์ภิกษุณี
มีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตถุนั้น นี่เป็นบัญญัติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้ผู้นี้ อยู่
คลุกคลีกับคหบดีบ้าง กับบุตรคหบดีบ้าง เธอยังไม่สละวัตถุนั้น สงฆ์
สวดสมณาสน์ ภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อให้สละวัตถุนั้น การสวดสมณาสน์

ภิกษุณีมีชื่อนี้เพื่อให้สละวัตตุนั้น ชอบแก่แม่เจ้ารูปใด แม่เจ้ารูปนั้น
พึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้ารูปใด แม่เจ้ารูปนั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีมีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดสมณูศาสน์แล้ว เพื่อให้สละวัตตุนั้น
นั้น ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงมีชื่อ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

๕ มีรังเกียจ คือนำหวาดระแวง เป็นสถานที่ ที่พวกโจรซ่อนสมุ อาศัยอยู่ หรือ
ปรากฏอยู่ในเส้นทางนั้น.

- มีภัยเฉพาะหน้า คือ มีภัยที่น่ากลัว เช่นปรากฏว่ามีคนถูกพวกโจรฆ่า
ปล้น ทุบตี ในเส้นทางนั้น.

- ไม่มีพวกเกวียนเป็นเพื่อนเที่ยวจาริกไป คือ ไม่มีกลุ่มชนที่จะป้องกัน
อันตราย เดินเข้าไปในหมู่บ้านเช่นนั้นชั่วระยะไต่บึงตก ต้องอาบัติปาจิตตีย์
ทุก ๆ ระยะบ้าน ในป่าที่ไม่มีบ้าน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทุก ๆ ระยะกึ่งโยชน์.

- ภายในรัฐ คือ ในรัฐที่ตนอยู่.

๖ ไม่หลีกเลี่ยงจาริก คือ อยู่จำพรรษาแล้ว ก็ทอดธุระว่า "เราจะไม่หลีกเลี่ยงจาริกไป
ไหน แม้สิ้นระยะทาง ๕-๖ โยชน์" อยู่เช่นนั้นตลอดฤดูฝน ฤดูหนาวและฤดู
ร้อน

- จำพรรษาแล้ว เดินทางเพียง ๓ โยชน์แล้วกลับทางใหม่นับว่าจาริกไป
สิ้นระยะ ๕-๖ โยชน์

จิตตาคารวรรค ที่ ๕

ว่าด้วยหอยจิตกรรม มี ๑๐ สีขามบท

๓๖.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไปดูโรงละครหลวงก็ดี อาคารประกวด
ภาพก็ดี สถานที่หย่อนใจก็ดี อุทยานก็ดี สระเบกขรณีกีดี เป็นปาจิตตีย์.

๓๗.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด ใช้ตั้งกีดี แครกกีดี^๑ เป็นปาจิตตีย์.

๓๘.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด กรอด้าย เป็นปาจิตตีย์.

๓๙.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด ทำงานช่วยเหลือสำหรับคฤหัสถ์^๒ เป็น
ปาจิตตีย์.

๑๐๐.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด ผู้อันภิกษุณีกล่าวอยู่ว่า มาเถิด แม่เจ้า จงช่วยระงับอธิกรณ์นี้ รับคำว่า ดิละแล้ว นางไม่มีอันตรายน ในภายหลัง ไม่ระงับ ไม่ทำการชวนชวยเพื่อระงับเป็นปาจิตติย์.

๑๐๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ของเคี้ยวหรือของบริโภคแก่ชาวบ้าน ก็ดี แก่บริพาทกก็ดี แก่บริพาชิกาก็ดี ด้วยมือของตนเอง เป็นปาจิตติย์.

๑๐๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด ใช้ผ้าอาศัยไม่ละ^๑ เป็นปาจิตติย์.

๑๐๓.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่มอบหมายห้องที่อยู่หลีกไปสู่จาริก^๔ เป็นปาจิตติย์.

๑๐๔.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด เรียนติรัจฉานวิชา^๕ เป็นปาจิตติย์.

๑๐๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด สอนติรัจฉานวิชา เป็นปาจิตติย์.

- ๑ ใช้ตั้ง (อาสน์) คือตั้งหรือ ม้ายาวที่สูงเกินประมาณ ตัดทำออกใช้ได้
- แคร่ (บัลลังก์) ชนิดที่หุ้มด้วยขนสัตว์ (บางแห่งว่า ถักด้วยเครื่องเถา หญ้าหาง) ที่ตนหามา ให้ ร้อนนมขนสัตว์ออกใช้ได้
- ๒ งานช่วยเหลือสำหรับคฤหัสถ์ คือ ต้มยาคุกกี้ หุงข้าวก็ดี ทำของเคี้ยวก็ดี หรือซักผ้าสาฎกก็ดี ผ้าโพกก็ดี ของชาวบ้าน.
- ๓ ผ้าอาศัย คือ ผ้าที่เขาถวายไว้สำหรับให้ภิกษุณีผู้มีประจำเดือนใช้.
- ใช้...ไม่ละ คือใช้ ๒-๓ ราตรี ซักในวันที่ ๔ แล้วยังใช้อีกไม่ยอมให้ ภิกษุณี สิกขมานา หรือสามเณรี ใช้บ้าง
- ๔ ไม่มอบหมาย...หลีกไปสู่จาริก หมายความว่า ไม่มอบหมายหรือไม่สละแก่ ภิกษุณี สิกขมานา หรือสามเณรี
- ๕ **ติรัจฉานวิชา** ได้แก่ ศิลปวิทยาการนอกพระศาสนาชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่ง ไม่ก่อปรด้วยประโยชน์. เช่น ผูกช้าง ผูกม้า ขับรถ ยิงธนู ฟันดาบ มนต์ทำร้ายผู้อื่น ให้อยู่ในอำนาจหรือเป็นบ้า การทำนายอวัยวะ ทำนายตำหนิ ทำนายฝัน เป็นต้น
- ไม่รวมเรียนวิชาเขียนหนังสือ, เรียนท่องจำ (ศาสตร์ว่าด้วยการทรงจำ ช่วยจำ) หรือเรียนพระปริตรเพื่อคุ้มครองตน.

๕๖

ภิกษุณี

อารามวรรค ที่ ๖

ว่าด้วยอาราม ๑๐ สิกขาบท

๑๐๖.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ไม่บอกกล่าว เข้าไปสู่อารามที่มี ภิกษุ^๑ เป็นปาจิตตีย์.

๑๐๗.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด ต่าก็ดี กล่าวชู้ก็ดี ซึ่งภิกษุ เป็น ปาจิตตีย์.

๑๐๘.๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด ซึ่งเคียดกล่าวติคนะ^๒ เป็นปาจิตตีย์.

๑๐๙.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด อันทายกนิมนต์แล้ว หรือห้ามภัดแล้ว เคี้ยวก็ดี ฉันก็ดีซึ่งของเคี้ยว หรือของฉัน^๓ เป็นปาจิตตีย์.

๑๑๐.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด เป็นคนตระหนี่ตระกูล^๔ เป็นปาจิตตีย์.

๑๑๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด จำพรรษาอยู่ในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ^๕ เป็น ปาจิตตีย์.

๑๑๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด จำพรรษาแล้ว ไม่ปวารณาต่อสงฆ์ สองฝ่าย ด้วยสถาน ๓ คือ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยรังเกียจ ก็ดี^๖ เป็นปาจิตตีย์.

๑๑๓.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่ไปเพื่อโอวาทก็ดี เพื่อธรรมเป็นเหตุ อยู่ร่วมก็ดี^๗ เป็นปาจิตตีย์.

๑๑๔.๙. อนึ่ง ทุก ๆ ระยะเวลาถึงเดือน ภิกษุณีพึงหวังเฉพาะธรรม ๒ ประการ จากภิกษุสงฆ์ คือการถามอุโบสถ ๑ การเข้าไปขอโอวาท ๑ เมื่อฝ่าฝืนธรรม ๒ อย่างนั้น เป็นปาจิตตีย์^๘.

๑๑๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่บอกกล่าวสงฆ์หรือคณะ กับบุรุษ หนึ่งต่อหนึ่ง ให้บ่งก็ดี ฝากก็ดี ชะก็ดี ทาก็ดี ฟันก็ดี แกะก็ดี ซึ่งฝึหรือ บาดแผลอันเกิดในร่มผ้า เป็นปาจิตตีย์.

- ๑ อารามที่มีภิกษุ คือ สถานที่ที่มีภิกษุอยู่อาศัย โดยที่สูดแม่ไม้ได้ต้นไม้.
  - ไม่บอกกล่าวเข้าไปสู่อาราม คือ ไม่บอกกล่าวภิกษุสามเณรหรือคนวัดก่อน, ก้าวล่วงเขตอารามที่มีเครื่องล้อม ต้องอาบัติปาจิตตีย์, อารามที่ไม่มีเครื่องล้อม เมื่อก้าวเข้าไปสู่ที่ใกล้เคียง ต้องอาบัติปาจิตตีย์.
- ๒ **คณะ** ได้แก่ หมู่ที่เรียกกันว่าภิกษุณีสงฆ์.
  - กล่าวติ คือ ติโทษว่า ภิกษุณีเหล่านี้เขลา ภิกษุณีเหล่านี้ไม่ฉลาด ภิกษุณีเหล่านี้ไม่รู้จักรกรรม โทษอันสมควรแก่กรรม กรรมวิบัติ หรือกรรมสมบัตินิมิตต์แล้ว คือ ได้รับนิมนต์แล้วด้วยโภชนะ คือ ข้าวสุก ๑ ขนมสด ๑ ขนมแห้ง ๑ ปลา ๑ เนื้อ ๑ อย่างใดอย่างหนึ่ง.
  - ห้ามมัดแล้ว คือภิกษุณีกำลังฉัน หายกน้าโภชนะมถวาย หายกอยู่ในหัตถบาทสน้อมถวาย ภิกษุณีบอกห้าม
- ๔ **ตระกูล** ได้แก่ ตระกูลทั้ง ๔ คือ ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลแพศย์ ตระกูลศูทร.
  - ตระหนี่ตระกูล คือ ไม่อยากให้ภิกษุณีรูปอื่นไปที่ตระกูลนั้น จึงทวีสิตต่าง ๆ เช่นบอกว่า "ในที่โน้นสุนัขดุ โคดุ สถานที่สิ้น พวกท่านอย่าไปที่นั่นเลย"
- ๕ อวาสที่ชื่อว่า ไม่มีภิกษุ ได้แก่ อวาสที่ภิกษุณีไม่สามารถจะไปเพื่อรับครุธรรมอันเป็น โอวาท หรือเพื่อประสงค์จะถามอุโบสถและปวารณาได้.
  - สำนักภิกษุณีที่ไม่มีภิกษุผู้จะให้โอวาทภายในระยะ ๑ โยชน์ หรือเส้นทางที่จะไปยังสำนักภิกษุณีนั้น ไม่ปลอดภัย ไม่สะดวก ภิกษุณีไม่สามารถไปให้โอวาทได้
- ๖ ปวารณาต่อสงฆ์สองฝ่าย คือ หลังจากปวารณาต่อกันแล้ว แต่งตั้งภิกษุณีรูปหนึ่งด้วยบัญญัติทุติยกรรมให้เป็นผู้ไปปวารณาในสำนักภิกษุณีสงฆ์.
  - ด้วยสถาน ๓ คือ การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือน ในสิ่งที่เห็น ได้ยิน หรือระแวงสงสัยว่าจะทำผิด หรือทำไม่เหมาะสม.
- ๗ โอวาท ได้แก่ ครุธรรม ๘.
  - ที่ชื่อว่า ธรรมเป็นเหตุอยู่ร่วม ได้แก่ กรรมที่พึงทำร่วมกัน อุเทศที่พึงสวดร่วมกันความเป็นผู้มีสิกขาเสมอกัน.
- ๘ ทุก ๆ ระยะกึ่งเดือน คือ ทุก ๆ วันที่มีอุโบสถ.
  - วันอุโบสถ คือ อุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ ๑ อุโบสถมีในวัน ๑๕ ค่ำ ๑

คัมภีร์วินัยวรรค ที่ ๗

ว่าด้วยสตรีมีครรภ์ ๑๐ ลิกขาบท

- ๑๑๖.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสตรีมีครรภ์ให้บวช เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๑๗.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสตรีมีลูกอ่อนให้บวช เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๑๘.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังลิกขมานาผู้ยังมีได้ศึกษาสิกขาใน
ธรรม ๖^๑ ประการตลอดสองฝน ให้บวช เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๑๙.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังลิกขมานาผู้ศึกษาสิกขาในธรรม
๖ ประการตลอด สองฝนแล้ว อันสงฆ์ยังมีได้สมมติ^๒ ให้บวช เป็น
ปาจิตตีย์.
- ๑๒๐.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังเด็กหญิงชาวบ้านผู้มีอายุหย่อน
สิบสองฝนให้บวช^๓ เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๒๑.๖. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังเด็กหญิงมีอายุ ๑๒ ปีบริบูรณ์ผู้
ยังมีได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการตลอดสองฝนให้บวช เป็น
ปาจิตตีย์.
- ๑๒๒.๗. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังเด็กหญิงมีอายุครบสิบสองปี ผู้ได้
ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ตลอดสองฝนแล้ว อันสงฆ์ยังมีได้
สมมติ ให้บวช เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๒๓.๘. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสหชวีณีให้บวชแล้ว ไม่อนุเคราะห์
ไม่ยังผู้อื่นให้อนุเคราะห์ สิ้นสองฝน^๔ เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๒๔.๙. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่ติดตามปวัตตินีผู้ให้บวชสิ้นสอง
ฝน^๕ เป็นปาจิตตีย์.
- ๑๒๕.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสหชวีณีให้บวชแล้ว ไม่พาหลัก
ไปเอง ไม่ให้พาหลักไป โดยที่สุดแม้สิ้นระยะทาง ๕-๖ โยชน์ เป็น

ปาจิตตีตีย์.

๑. ลิกขมานา คือสามเณรีผู้ศึกษา ในธรรม ๖ ข้อ
- ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลิกขาสम्मติในธรรม ๖ ประการ ตลอด
๒ ปี แก่ลิกขมานา.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงให้ลิกขาสम्मตินั้นอย่างนี้.

วิธีให้ลิกขาสम्मติ

ลิกขมานานั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เสวียงป่า กราบ
เท้าภิกษุทั้งหลาย แล้ว นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี กล่าวอย่างนี้
ว่าดังนี้

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้เป็นลิกขมานาของแม่เจ้าชื่อนี้ ขอสิ
กขาสम्मติในธรรม ๖ ประการ ตลอด ๒ ปี ต่อสงฆ์.

พึงขอแม่ครั้งที่สอง ...

พึงขอแม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยบุตติ
หุติกรรมวาจา ว่าดังนี้.

กรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางนี้มีชื่อนี้เป็นลิกขมานา
ของแม่เจ้าชื่อนี้ ขอสิลิกขาสम्मติในธรรม ๖ ประการตลอด ๒ ปี ต่อสงฆ์
ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้ลิกขาสम्मติในธรรม
๖ ประการตลอด ๒ ปี แก่ลิกขมานาชื่อชื่อนี้ นี้เป็นบุตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางนี้มีชื่อนี้เป็นลิกขมานา
ของแม่เจ้าชื่อนี้ ขอสิลิกขาสम्मติในธรรม ๖ ประการ ตลอด ๒ ปี ต่อ
สงฆ์ สงฆ์ให้ลิกขาสम्मติ ในธรรม ๖ ประการตลอด ๒ ปี แก่ลิกขมานา
ชื่อนี้ การให้ลิกขาสम्मติในธรรม ๖ ประการตลอด ๒ ปี แก่ลิกขมานา
ชื่อนี้ ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้า
ผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงพูด.

สงฆ์ให้ลิกขาสम्मติในธรรม ๖ ประการ ตลอด ๒ ปี แก่
ลิกขมานาชื่อนี้แล้ว ชอบ แก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้
ไว้ด้วยอย่างนี้.

พึงบอกลิกขมานาผู้หนึ่งว่า เธอจงว่าอย่างนี้.

๑. ข้าพเจ้าสมทานศีลข้อเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตก
ล่วงไป มัน ไม่ละเมิดตลอด ๒ ปี

๖๐

ภิกษุณี

๒. ข้าพเจ้าสมทานศีลข้อเว้นจากการถือเอาพัสดุอันเจ้าของ
เขามีได้ให้ มัน ไม่ละเมิดตลอด ๒ ปี
๓. ข้าพเจ้าสมทานศีลข้อเว้นจากการประพฤติดิ มีใช้กิจ
พรหมจรรย์ มัน ไม่ละเมิดตลอด ๒ ปี
๔. ข้าพเจ้าสมทานศีลข้อเว้นจากการพูดเท็จ มัน ไม่ละเมิด
ตลอด ๒ ปี
๕. ข้าพเจ้าสมทานศีลข้อเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและ
เมรัย อันเป็นฐานประมาท มัน ไม่ละเมิดตลอด ๒ ปี
๖. ข้าพเจ้าสมทานศีลข้อเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลา
วิกาล มัน ไม่ละเมิดตลอด ๒ ปี

- ลิกขสมมติ คือข้อตกลงยินยอมร่วมกันที่จะให้ลิกขมานานี้ศึกษาในธรรม
๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี

๒. อันสงฆ์ยังไม่ได้สมมติ คือ สงฆ์ยังไม่ได้ให้กฎฐานสมมติด้วยบัญญัติทุติยกรรม
- ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สงฆ์สมมติการอุปสมบทแก่ลิกขมานา
ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงให้สมมติการอุปสมบทนั้น
อย่างนี้ :-

วิธีให้สมมติการอุปสมบท

ลิกขมานาผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว
นั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เนวียงปา กราบทำภิกษุณีทั้ง
หลายแล้ว นั่งกระโหยง ประคองอัญชลี กล่าวอย่างนี้ว่า

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันมีชื่อนี้ เป็นลิกขมานาของแม่เจ้าชื่อนี้ ได้
ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว ขอสมมติการอุปสมบท
ต่อสงฆ์.

พึงขอแม่ครั้งที่สอง ...

พึงขอแม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยบัญญัติ
ทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ลิกขมานาชื่อนี้ผู้นี้ของ
แม่เจ้าชื่อนี้ ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว ขอสมมติ
การอุปสมบทต่อสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ ถึงที่แล้ว สงฆ์พึง
สมมติการอุปสมบทแก่ลิกขมานาชื่อนี้ ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖
ประการครบ ๒ ปีแล้ว นี่เป็นบัญญัติ.

ภิกษุณีปาฏิโมกข์

๖๑

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขมานาผู้นี้ผู้นี้ของแม่เจ้าผู้นี้ ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว ขอสมมติการอุปสมบทต่อสงฆ์ สงฆ์ให้สมมติการอุปสมบทแก่สิกขมานาผู้นี้ ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว.

การให้สมมติการอุปสมบทแก่สิกขมานาผู้นี้ ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นพึงพูด.

สมมติการอุปสมบทอันสงฆ์ให้แล้วแก่สิกขมานาผู้นี้ ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

๓ เด็กหญิงชาวบ้าน คือ เด็กหญิงที่เขากล่าวกันว่าอาจมีสามีได้, เด็กที่ผ่านการมีสามีมาแล้ว.

- มีอายุหย่อนสิบสองฝน คือ มีอายุไม่ครบ ๑๒ ปี.

- ให้บวช คือ ให้อุปสมบท.

- ผู้ที่จะบวชเป็นภิกษุณีนั้น ต้องมีอายุครบ ๒๐ ปียกเว้นสำหรับหญิงที่มีครอบครัวมาแล้ว ได้ศึกษาในธรรม ๖ ข้อไม่ขาดตลอด ๒ ปี และสงฆ์ให้สมมติรับรองแล้ว ก็สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้

๔ ไม่อนุเคราะห์ คือ ไม่อนุเคราะห์เอง ด้วยอุเทศ บริจุจจา โอวาท อนุศาสน์.

๕ **ปวัตตินิ** ได้แก่ ภิกษุณีที่เป็นอุปัชฌาย์.

- ไม่ติดตาม คือ ไม่อุปัชฌาย์.

กุมารีภุทวารค ที่ ๘

ว่าด้วยกุมารี ๑๓ สิกขาบท

๑๒๖.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสตรีผู้เป็นกุมารี มีอายุหย่อน ๒๐ ปีให้บวช เป็นปาจิตตีย์.

๑๒๗.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสตรีผู้เป็นกุมารี มีอายุครบ ยี่สิบปีแล้ว ผู้ยังมีได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ตลอดสองฝน ให้บวช เป็นปาจิตตีย์.

๑๒๘.๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสตรีผู้เป็นกุมารี มีอายุครบยี่สิบปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ตลอดสองฝนแล้วอันสงฆ์ยังมีได้สมมติให้บวช เป็นปาจิตติย.

๑๒๙.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด มีพรราชาหย่อนสิบสองยังกุลธิดาให้บวช เป็นปาจิตติย.

๑๓๐.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด มีพรราชาครบสิบสองแล้ว อันสงฆ์ยังมีได้สมมติ ยังกุลธิดาให้บวช เป็นปาจิตติย.

๑๓๑.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด อันภิกษุณีสงฆ์กล่าวอยู่ว่า ดูกรมแม่เจ้า เธอยังไม่สมควรให้กุลธิดาบวชก่อน ดังนี้ รับคำว่า ดีแล้ว ภายหลังถึงธรรมคือบ่นว่า^๓ เป็นปาจิตติย.

๑๓๒.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด กล่าวกะลิกขมานาว่า ดูกรมแม่เจ้า ถ้าเธोजักให้จิวรแก่เรา เมื่อได้เช่นนี้ เราจึงจะให้อุปสมบท ดังนี้แล้ว นางไม่มีอันตราย ในภายหลัง ไม่ให้อุปสมบท ไม่ทำการชวนชวายนเพื่อให้อุปสมบท เป็นปาจิตติย.

๑๓๓.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด กล่าวกะลิกขมานาว่า ดูกรมแม่เจ้า ถ้าเธोजักติดตาม^๓ เราตลอด ๒ ปี เมื่อได้เช่นนี้ เราจึงจะให้เธออุปสมบท ดังนี้แล้ว นางไม่มีอันตราย ในภายหลัง ไม่ให้อุปสมบท ไม่ทำการชวนชวายนเพื่อให้อุปสมบท เป็นปาจิตติย.

๑๓๔.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังลิกขมานาผู้เกี่ยวข้องกับบุตรผู้คลุกคลีกับเด็กหนุ่มผู้ร้าย ผู้ยังชายให้ระทมโศก ให้บวช^๔ ต้องอาบัติปาจิตติย.

๑๓๕.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังลิกขมานาผู้อันมารดาบิดาหรือสามียังมีได้อนุญาตให้บวช เป็นปาจิตติย.

๑๓๖.๑๑. อนึ่ง ภิกษุณีใดยังลิกขมานาให้บวชด้วยให้ฉันทะค้ำ^๕

เป็นปาจิตตีย์.

๑๓๗.๑๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด ยังลิกขมานาให้บวชทุก ๆ ฝน เป็นปาจิตตีย์.

๑๓๘.๑๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด ฝนหนึ่งยังลิกขมานา ๒ รูปให้บวช เป็นปาจิตตีย์.

- ๑ ยังมีได้สมมติ คือ สงฆ์ยังมีได้ให้สมมติการให้อุปสมบทด้วยบัญญัติทุติยกรรม.
- ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สงฆ์สมมติการอุปสมบทแก่ภิกษุณีผู้มีพระราชาครบ ๑๒ แล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล้ววิธีการสมมติให้อุปสมบทนั้น สงฆ์พึงให้อย่างนี้ :-

วิธีให้สมมติการให้อุปสมบท

แก่ภิกษุณีผู้มีพระราชาครบ ๑๒

อันภิกษุณีผู้มีพระราชาครบ ๑๒ แล้วนั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เจี๋ยงป่า กราบเท้าภิกษุณีผู้แก่พรรษากว่าแล้ว นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี กล่าวอย่างนี้ว่า

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้ มีพระราชาครบ ๑๒ แล้ว ขอสมมติการให้อุปสมบทต่อสงฆ์.

พึงขอแม่ครั้งที่สอง ...

พึงขอแม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีนั้นอันสงฆ์พึงกำหนดว่า ภิกษุณีนี้เป็นคนฉลาด มีความละเอียด ถ้าเธอเป็นคนขลาด และไม่มีความละเอียด ก็ไม่ควรให้ ถ้าเป็นคนขลาด แต่มีความละเอียด ก็ไม่ควรให้ ถ้าเป็นคนฉลาดด้วย มีความละเอียดด้วย จึงควรให้.

ครั้นแล้ว สงฆ์พึงให้สมมติการให้อุปสมบทเป็นอย่างนี้

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยบัญญัติทุติยกรรมว่าว่าดังนี้ :-

กรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีชื่อนี้ผู้มีพระราชาครบ ๑๒ แล้ว ขอสมมติการให้อุปสมบทต่อสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่ง

ของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้สมมติการให้อุปสมบทแก่ภิกษุณีผู้นี้ ผู้มีพรรษาครบ ๑๒ แล้ว. นี่เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้นี้ผู้นี้ มีพรรษาครบ ๑๒ แล้ว ขอสมมติ การให้อุปสมบทต่อสงฆ์ สงฆ์ให้สมมติการให้อุปสมบทแก่ภิกษุณีผู้นี้ ผู้มีพรรษาครบ ๑๒ แล้ว การให้สมมติการให้อุปสมบทแก่ภิกษุณีผู้นี้ ผู้มีพรรษาครบ ๑๒ แล้ว ขอบแก่แม่เจ้า ผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นหนึ่งเป็นผู้หนึ่ง ไม่ขอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้นั้นหนึ่งพูด.

การให้สมมติการให้อุปสมบท อันสงฆ์ให้แล้วแก่ภิกษุณีผู้นี้ ผู้มีพรรษาครบ ๑๒ แล้ว ขอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

๒ ถึงธรรมคือ บันว่า ได้แก่ ภายหลังกลับบ่นว่าดีเตียนสงฆ์ เช่น “ดิฉันคนเดียวเป็นคนเขลา ดิฉันคนเดียวเป็นคนไม่มีความละเอียด สงฆ์จึงให้วุฒูปาณสมมติ แก่ภิกษุณีเหล่านี้ ไม่ให้กะดิฉันคนเดียว”.

๓ ติดตาม คือ ให้อุปฐาก.

๔ ลิกขมานา คือสามเณรีผู้ศึกษาในสิกขาในธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปี

- ผู้เกี่ยวข้อง...คลุกคลีคือ คลุกคลีด้วยกิจวัตรทั้งทางกายและวาจาที่ไม่เหมาะสม.

๕ ให้ฉันเหย้า คือ เมื่อภิกษุสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมแต่ล้มเลิกสละฉันเหย้าเสียเพราะเหตุบางอย่าง ถ้าจะทำสังฆกรรมใหม่ต้องนำฉันเหย้าปริสุทธิของภิกษุผู้ควรให้ฉันเหย้าปริสุทธิมาจึงควรทำสังฆกรรมนั้น เมื่อภิกษุล้มเลิกสละฉันเหย้าในสังฆกรรมแล้ว ภิกษุณีจัดให้ทำสังฆกรรมนั้นใหม่ โดยไม่นำฉันเหย้าปริสุทธิมา ชื่อว่าทำไปด้วยการให้ฉันเหย้า (ปริวารลิกฉันเหย้า).

จัดอุปาทานวรรค ที่ ๙

ว่าด้วยร่มและรองเท้า ๑๓ ลิกขาบท

๑๓๙.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด มีใช้ผู้อุปาทาน^๑ ใช้ร่มและรองเท้า เป็นปาจิตตีย์.

๑๔๐.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด มีใช้ผู้อุปาทาน^๒ ไปโดยยาน เป็น

ปาจิตตีย์.

๑๔๑.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด ใช้เครื่องประดับเอว เป็นปาจิตตีย์.

๑๔๒.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด ใช้เครื่องประดับสำหรับสตรี เป็น
ปาจิตตีย์

๑๔๓.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด อาบน้ำด้วยเครื่องประทีปมีกลิ่นหอม
เป็นปาจิตตีย์.

๑๔๔.๖. หนึ่ง ภิกษุณีใด อาบน้ำด้วยกำยานที่อบ เป็นปาจิตตีย์.

๑๔๕.๗. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังภิกษุณีให้นวดกัถี ให้พันทัถี เป็น
ปาจิตตีย์.

๑๔๖.๘. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังลิกขมานาให้นวดกัถี ให้พันทัถี เป็น
ปาจิตตีย์.

๑๔๗.๙. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสามเณรีให้นวดกัถี ให้พันทัถี เป็น
ปาจิตตีย์.

๑๔๘.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังสตรีคฤหัสถ์ให้นวดกัถี ให้พันทัถี
กัถี เป็นปาจิตตีย์.

๑๔๙.๑๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่ขอโอกาส นั่งบนอาสนะเบื้องหน้า
ภิกษุ^๑ เป็นปาจิตตีย์.

๑๕๐.๑๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด ถามปัญหาเกะภิกษุผู้^๑ที่ตนยังมีได้ขอ
โอกาส^๒ เป็นปาจิตตีย์.

๑๕๑.๑๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่มีผ้ารัดถัน เข้าบ้าน เป็นปาจิตตีย์.

๑ มีไข้ผู้อาพาธ คือ ผู้ที่เว้นร่มและรองเท้าแล้วยังไม่สบาย.

- ผู้อาพาธ คือ ผู้ที่เว้นร่มและรองเท้าแล้วไม่สบาย.

๒ มีไข้ผู้อาพาธ คือ ผู้สามารถเดินไปได้ด้วยเท้า.

- ผู้อาพาธ คือ ผู้ไม่สามารถเดินไปได้ด้วยเท้า.

๖๖

ภิกษุณี

- ยาน ได้แก่ วอ รถ เกวียน คานหาม แคร่ เก้าอี้.
- ๓ ไม่ขอโอกาส คือ ไม่บอกกล่าวก่อน.
  - นั่งบนอาสนะ คือ โดยที่สุต แม้นั่งบนพื้นดิน.
  - เบื้องหน้า คือ ข้างหน้า และบริเวณโดยรอบ ใกล้เคียง กับภิกษุ.
- ๔ ผู้ที่ตนยังมีได้ขอโอกาส คือ ตนยังมีได้บอกกล่าว.
  - ขอโอกาสถาม เช่นจะถามพระสูตร ก็ต้องขอโอกาสถามพระสูตร และถามเฉพาะพระสูตรเท่านั้น. แต่ถ้าขอโอกาสถามพระสูตร แล้วไปถามพระวินัย ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีได้เจาะจงเฉพาะบัญญัติใดบัญญัติหนึ่ง.

มุสาวาทวรรค ที่ ๑๐

ว่าด้วยการกล่าวเท็จ ๑๐ สิกขาบท

- ๑๕๒.๑. เป็นปาจิตตีย์ในเพราะสัมปทานมุสาวาท^๑.
- ๑๕๓.๒. เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะโอมสวาท^๒.
- ๑๕๔.๓. เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะส่อเสียด^๓ ภิกษุณี.
- ๑๕๕.๔. หนึ่ง ภิกษุณีได้ยังอนุปลัมบันให้กล่าวธรรมโดยบท^๔ เป็นปาจิตตีย์.
  - ๑๕๖.๕. หนึ่ง ภิกษุณีได้สำเร็จการนอนร่วม^๕ กับอนุปลัมบัน ยิ่งกว่า ๒-๓ คืบ, เป็นปาจิตตีย์.
  - ๑๕๗.๖. หนึ่ง ภิกษุณีได้สำเร็จการนอนร่วมกับบุรุษ เป็นปาจิตตีย์.
  - ๑๕๘.๗. หนึ่ง ภิกษุณีได้แสดงธรรมแก่บุรุษยิ่งกว่า ๕-๖ คำ เว้นไว้แต่มีสตรีผู้รู้เพียงสาวอยู่ เป็นปาจิตตีย์.
  - ๑๕๙.๘. หนึ่ง ภิกษุณีได้บอกอุตตริมนุสสรธรรมแก่อนุปลัมบัน เป็นปาจิตตีย์เพราะมีจริง.
  - ๑๖๐.๙. หนึ่ง ภิกษุณีได้ บอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุณี แก่

อนุปลัมบัน เว้นไว้แต่ภิกษุณีได้รับสมมติ, เป็นปาจิตติย.

๑๖๑.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใด ชุดกัถี ให้ชุดกัถี ซึ่งปฐพี, เป็นปาจิตติย.

๑ **สัมปชานมุสาวาท** (กล่าวเท็จทั้งรู้) คือ วาจา เสียง ถ้อยคำ และเจตนา ที่จะให้บุคคลอื่นเข้าใจคลาดจากความจริง ได้แก่ คำพูดของอนารยชน ๘ อย่าง :-

ไม่เห็น พูดว่าข้าพเจ้าเห็น ๑, ไม่ได้ยิน พูดว่าข้าพเจ้า ได้ยิน ๑, ไม่ทราบ พูดว่าข้าพเจ้าทราบ ๑, ไม่รู้ พูดว่าข้าพเจ้ารู้ ๑, เห็น พูดว่าข้าพเจ้าไม่เห็น ๑, ได้ยิน พูดว่าข้าพเจ้าไม่ได้ยิน ๑, ทราบ พูดว่าข้าพเจ้าไม่ทราบ ๑, รู้ พูดว่าข้าพเจ้าไม่รู้ ๑.

๒ **โอมสวาท** (กล่าวเสียดสี หรือสบประมาท) ได้แก่คำพูดเสียดสีให้เจ็บใจด้วยอาการ ๑๐ อย่าง คือ เสียดสีโดยกล่าวอ้างชาติ ๑ ชื่อ ๑ โคตร ๑ การงาน ๑ อาชีพ ๑ โรค ๑ รูปพรรณ ๑ ซึ่งเป็นที่เหยียดหยามดูหมิ่นในสังคมนั้น ๆ เช่นกล่าวกับคนชั้นต่ำว่า ท่านพราหมณ์ ด้วยทนายให้เก้อเจิน เป็นต้น กล่าวเสียดสีโดยอ้าง กิเลส ๑ เช่นประชดคนถูกราชกะลุ่มรุม ว่า ท่านผู้ปราศจากราคะ เสียดสีด้วยคำตำหนิติเตียนไม่สุภาพ เช่นช่างทำตัวเหมือนสัตว์เดรัจฉาน ทำตัวเหมือนสัตว์น่ารัก หรือแม้แต่ตำด้วยถ้อยคำที่สุภาพเช่น ด่าคนโง่ว่า เจ้าบัณฑิต เจ้าคนฉลาด เป็นต้น.

๓ **ส่อเสียด** (การยุแหย่, พูดให้เขาแตกร้างกัน) ได้แก่ คำส่อเสียดเพราะเหตุสองประการคือ เพราะต้องการให้ผู้อื่นชอบตน และต้องการให้ผู้อื่นแตกกัน

๔ **โดยบท** ได้แก่ บท *อนุบท อนุอักขระ อนุพยัญชนะ.*

- *บท* คือ ขึ้นต้นพร้อมกัน จบลงพร้อมกัน.

- *อนุบท* คือ ขึ้นต้นต่างกัน จบลงพร้อมกัน.

- *อนุอักขระ* คือ ภิกษุณีสอนว่า *รูป อนิจจัง* อนุปลัมบันกล่าวพร้อมกัน (กับผู้สอน) ว่า *รู* ดังนี้ แล้วหยุด.

- *อนุพยัญชนะ* คือ ภิกษุณีสอนว่า *รูป อนิจจัง* อนุปลัมบันเปล่งเสียงรับว่า *เวทนา อนิจจา.*

- *บท* กัถี อนุบท กัถี อนุอักขระ กัถี อนุพยัญชนะ กัถี ทั้งหมดนั้น ชื่อว่าธรรมโดยบท.

- *ธรรม* ได้แก่บาลีที่เป็นพุทธานุสสติ สวากาษิต อธิภาษิต เทวตภาษิต

๖๘

ภิกษุณี

- ซึ่งประกอบด้วยอรรถ ประกอบด้วยธรรม.
- ๕ นอนร่วม คือนอนด้วยกัน.
- การนอน ได้แก่ที่นอนอันเขามงทั้งหมด บังทั้งหมด หรือมุงโดยมาก บังโดยมาก.
- ๖ ได้รับสมมติ คือ ภิกษุณีได้รับมอบหมายจากสงฆ์ให้บอกเช่น ให้บอกอาบัติ เท่านั้นกับตระกูลเหล่านี้เป็นต้น.

กฏคามวรรค ที่ ๑๑

ว่าด้วยกฏคาม ๑๐ สิกขาบท

- ๑๖๒.๑. เป็นปาจิตติย ในเพราะพรากกฏคาม^๑.
- ๑๖๓.๒. เป็นปาจิตติย ในเพราะความเป็นผู้กล่าวคำอื่น ในเพราะความเป็นผู้ให้ลำบาก^๒.
- ๑๖๔.๓. เป็นปาจิตติย ในเพราะความเป็นผู้ให้โทษนะ ในเพราะความเป็นผู้บ่นว่า^๓.
- ๑๖๕.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใดวางไว้แล้วก็ดี ให้วางไว้แล้วก็ดี ซึ่งเตียงก็ดี ตั่งก็ดี พูกก็ดี เก้าอี้ก็ดี อันเป็นของสงฆ์ในที่แจ้ง เมื่อหลีกไปไม่เก็บเองก็ดี ไม่ให้เก็บก็ดีซึ่งเสนาสนะที่วางไว้ นั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย เป็นปาจิตติย.
- ๑๖๖.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด ปูแล้วก็ดี ให้ปูแล้วก็ดี ซึ่งที่นอน^๔ในวิหารเป็นของสงฆ์ เมื่อหลีกไป ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ให้เก็บก็ดี ซึ่งที่นอนอันปูไว้ นั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย, เป็นปาจิตติย.
- ๑๖๗.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้ที่อยู่ สำเร็จการนอนแทรกแซง^๕ ภิกษุณีผู้เข้าไปก่อนในวิหารของสงฆ์ ด้วยหมายว่า ผู้ใดมีความคับใจ, ผู้นั้นจักหลีกไปเอง ทำความหมายอย่างนี้เท่านั้นให้เป็นที่ปัจจย หาใช้อย่าง

อื่นไม่ เป็นปาจิตตีย์.

๑๖๘.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด โกรธ ชัดใจ มุตคร่าก็ดี ให้มุตคร่าก็ดี ซึ่งภิกษุณีเจ้าวิหารของสงฆ์ เป็นปาจิตตีย์.

๑๖๘.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด นั่งทับก็ดี นอนทับก็ดี ซึ่งเตียงก็ดี ซึ่งตั่งก็ดี อันมีเท้าเสียบ บนร้าน^๑ ในวิหารเป็นของสงฆ์, เป็นปาจิตตีย์.

๑๗๐.๙. อนึ่ง ภิกษุณีผู้ให้ทำซึ่งวิหารใหญ่, จะวางเข็ดหน้าเพียงไรแต่กรอบแห่งประตู, จะบริกรรมช่งหน้าต่าง, พึงยืนในที่ปราศจากของสดเขียว, อำนวยให้พอกได้ ๒-๓ ชั้น ถ้าเธออำนวยยิ่งกว่านั้น แม้ยืนในที่ปราศจากของสดเขียว ก็เป็นปาจิตตีย์^๒.

๑๗๑.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้ยู่ว่ามีตัวสัตว์ รดก็ดี ให้รดก็ดี ซึ่งหญ้าก็ดี ดินก็ดี, เป็นปาจิตตีย์.

๑ มุตคาม ได้แก่พีช ๕ ชนิด คือพีชเกิดจากเงา ๑ พีชเกิดจากต้น ๑ พีชเกิดจากข้อ ๑ พีชเกิดจากยอด ๑ พีชเกิดจากเมล็ด ๑.

๒ เป็นผู้กล่าวคำอื่น (นำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน) คือ ภิกษุณีเมื่อถูกไต่สวนในเพราะวัตถุ (เรื่องหรือกรณีที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์) หรืออาบัติ ณ ห้ามกลางสงฆ์ ไม่ปรารถนาจะบอก ไม่ปรารถนาจะเปิดเผยเรื่องนั้น จึงเอาเรื่องอื่น มาพูดกลบเกลื่อนว่า ใครต้อง ต้องอะไร ต้องเพราะเรื่องอะไร ต้องอย่างไร ท่านทั้งหลาย ว่าใคร ว่าเรื่องอะไร, นี้ชื่อว่า เป็นผู้กล่าวคำอื่น.

- เป็นผู้ให้ลำบาก คือ เมื่อภิกษุณีถูกไต่สวนเพราะวัตถุหรืออาบัติ ในห้ามกลางสงฆ์ ไม่ต้องการบอก หรือเปิดเผยเรื่องนั้น จึงนิ่งเสีย ทำให้สงฆ์ลำบาก นี้ชื่อว่า เป็นผู้ให้ลำบาก.

๓ ความเป็นผู้ให้โทษณะ คือ ให้ผู้อื่นกล่าวเพ่งโทษ อุปสัมบันที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้จัดเสนาสนะ เป็นผู้แจกอาหาร แจกยาคุ แจกผลไม้ แจกของเคี้ยวหรือแจกของเล็กน้อยก็ตาม. ภิกษุณีประสงค์จะทำให้เสียชื่อ ให้อัปยศ ให้เก้อเขิน จึงให้โทษณะหรือ บ่นว่าอุปสัมบันนั้น.

๔ ที่นอน ได้แก่ ฟูก เครื่องลาดรักษาผิวพื้น เครื่องลาดเตียง เครื่องลาดพื้นเสื่ออ่อน ท่อนหนัง ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน เครื่องลาดทำด้วยหญ้า เครื่องลาดทำด้วยใบไม้.

๕ แทรกแซง คือ เข้าไปเบียดเสียด.

- สำเร็จการนอน ความว่า ภิกษุณีเผลอ หรือให้คนอื่นเผลอนอน ใกล้เตียงตั้ง หรือทางเข้าออกของภิกษุณีผู้เข้าไปอยู่ก่อน ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อนั่งหรือนอนบนที่นั่งที่นอนนั้น ต้องอาบัติปาจิตติย.

๖ เตียงมีเท้าเสียบ คือเตียงที่สามารถสอดเท้าเตียงเข้าไปในตัวเตียง แล้วใส่ลิ้มสลักไว้.

- ตั้งมีเท้าเสียบ คือตั้งที่สามารถเสียบเท้าตั้งเข้าไปในตัวตั้ง.

- ร้าน ได้แก่ ที่ที่ปลูกยกพื้นขึ้นสำหรับนั่งหรือนอน อยู่สูงจนแลยศิระะของบรุษกลางคนขึ้นไป. ไม่ได้ปูพื้นเอาไว้ ข้างล่างใช้เป็นที่อยู่

๗ **วิหาร** ได้แก่ ตึกชนิดที่ขาโคมานพูนเฉพาะภายใน เฉพาะภายนอก หรือที่โคมานพูนไว้ทั้งภายในและภายนอก.

- วางเช็ดหน้าเพียงไรแต่กรอบแห่งประตู คือ เมื่อจะติดตั้งบานประตูใกล้วงกบประตู. ใกล้คือ ชั่วหัตถบาสรอบวงกบ.

- จะบริกรรมช่องหน้าต่าง คือ จะบริกรรมหน้าต่างให้มีสีเขียว สีดำ สียางไม้ ลายดอกไม้ เถวัลย์ ฟันมังกร ดอกจอก.

พึงยินในที่ปราศจากของสดเขียว อำนวยให้พอกได้ ๒-๓ ชั้น ความว่า ที่ชื่อว่า ของสดเขียว ได้แก่ บุพพัตถชาติ อปรัตถชาติ (ดูหมายเหตุข้อที่ ๖๒.๗ และ ๖๔.๙ ใน ลลสุตวรรคที่ ๑ ปาจิตติย).

- อำนวยให้พอกได้ ๒-๓ ชั้น คือดำเนินการพอกได้ ๒-๓ ชั้น.

โภชนวรรค ที่ ๑๒

ว่าด้วยโภชนะ ๑๐ สิกขาบท

๑๗๒.๑. ภิกษุณีมิใช่ผู้อาพาธ พึงฉันอาหารในโรงทานได้ครึ่งหนึ่ง ถ้าฉันยิ่งกว่านั้น เป็นปาจิตติย.

๑๗๓.๒. เว้นไว้แต่สมัย เป็นปาจิตติย ในเพราะฉันเป็นหมู่^๑นี้สมัยในเรื่องนั้น คือ คราวอาพาธ คราวที่เป็นฤดูแล้งจิวร คราวที่ทำจิวร คราวที่เดินทางไกล คราวที่โดยสารเรือไป คราวประชุมใหญ่ คราวภัตของสมณะ นี้สมัยในเรื่องนั้น.

๑๗๔.๓. อนึ่ง เขาปวารณาเฉพาะภิกษุณีผู้เข้าไปสู่ตระกูล ด้วย
ขณมกัฏฐิ ด้วยสัตตตุงกัฏฐิ เพื่อนำไปได้ตามปวารณา ภิกษุณีผู้ต้องการ
พึงรับได้เต็ม ๒-๓ บาตรถ้ารับยิ่งกว่านั้นเป็นปาจิตตีย์ ครั้นรับเต็ม
๒-๓ บาตรแล้ว นำออกจากที่นั้นแล้วพึงแบ่งปันกับภิกษุทั้งหลาย นี่เป็น
สามิจิกรรมในเรื่องนั้น.

๑๗๕.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด เคี้ยวกัฏฐิ ฉันทกัฏฐิ ซึ่งของเคี้ยวกัฏฐิ ซึ่ง
ของฉันทกัฏฐิ ในเวลาวิกาล เป็นปาจิตตีย์.

๑๗๖.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด เคี้ยวกัฏฐิ ฉันทกัฏฐิ ซึ่งของเคี้ยวกัฏฐิ ซึ่ง
ของฉันทกัฏฐิ ที่ทำการสังสม เป็นปาจิตตีย์.

๑๗๗.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด กลืนอาหารที่เขาขังไม่ได้ให้^{๑๖} ล้วงช่อง
ปาก เว้นไว้แต่น้ำและไม้ชำระฟัน เป็นปาจิตตีย์.

๑๗๘.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด กล่าวต่อภิกษุณีอย่างนี้ว่า ท่านจง
มาเข้าไปสู่บ้านหรือสู่นิคมเพื่อบิณฑบาตด้วยกัน. เธอยังเขาให้ถวายแล้ว
กัฏฐิไม่ให้ถวายแล้วกัฏฐิแก่เธอ แล้วส่งไปด้วยคำว่า ท่านจงไปเถิด
การพูดกัฏฐิ การนึ่งกัฏฐิ ของเรากับท่าน ไม่เป็นผาสุกเลย การพูดกัฏฐิ
การนึ่งกัฏฐิ ของเราคนเดียว ย่อมเป็นผาสุก ทำความหมายอย่างนี้
เท่านั้นแลให้เป็นปัจจัย หาใช่ออย่างอื่นไม่ เป็นปาจิตตีย์.

๑๗๙.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด สำเร็จการนึ่งแทรกแซงในตระกูลที่
มีคน ๒ คน^{๑๗} เป็นปาจิตตีย์.

๑๘๐.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด สำเร็จการนึ่งในที่ลับ คือ ในอาสนะ
กำบัง กับบุรุษ^{๑๘} เป็นปาจิตตีย์.

๑๘๑.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด ผู้เดียว สำเร็จการนึ่งในที่ลับกับบุรุษ
ผู้เดียวเป็นปาจิตตีย์.

- ๑ ฉ้นเป็นหมู่ (คนโกษณะ) คือ คราวที่มีภิกษุณี ๔ รูป ฉ้นโกษณะที่ทายนิมนต์ โดยออกชื่อโกษณะทั้ง ๕ คือ ข้าวสุก ขนผสมต ขนมหั่ง ปลา เนื้อ. อย่างใด อย่างหนึ่ง ชื่อว่าฉ้นเป็นหมู่. อีกนัยหนึ่งว่า นั่งล้อมโกษณะฉ้น หรือฉ้นข้าววง
  - คราวอาพาธ คือ โดยที่สุตแม่เท้าแตก ภิกษุณีคิดว่า เป็นคราวอาพาธแล้ว ฉ้นได้.
  - คราวที่เป็นฤดูถวายจีวร คือ เมื่อฤดูยังไม่ได้กราน = กำหนดทายฤดูฝน ๑ เดือน. เมื่อกรานแล้ว ๕ เดือน. ภิกษุณีคิดว่า เป็นคราวที่เป็นฤดูถวายจีวรแล้วฉ้นได้.
  - คราวที่ทำจีวร คือ เมื่อภิกษุณีกำลังทำจีวรกันอยู่ ภิกษุณีคิดว่า เป็นคราวที่ทำจีวรแล้วฉ้นได้.
  - คราวเดินทางไกล คือ ภิกษุณีคิดว่า จักเดินทางไปถึงกิ่งโยชน์ แล้วฉ้นได้เมื่อจะไปก็ฉ้นได้ มาถึงแล้วก็ฉ้นได้.
  - คราวโดยสารเรือไป คือ ภิกษุณีคิดว่า เราจักโดยสารเรือไปแล้วฉ้นได้ เมื่อจะโดยสารไปก็ฉ้นได้ โดยสารกลับมาแล้วก็ฉ้นได้.
  - คราวประชุมใหญ่ (มหาสมณะ) คือ คราวที่มีภิกษุณี ๒-๓ รูปที่ยวบดินศบาต พอเลี้ยงกัน แต่เมื่อมีรูปที่ ๔ มารวมด้วย ไม่พอเลี้ยงกัน ภิกษุณีคิดว่า เป็นคราวประชุมใหญ่ แล้วฉ้นได้.
  - คราวภัตของสมณะ คือ คราวที่มีนักษบวช ทำภัตตอาหารถวาย ภิกษุณีคิดว่า เป็นคราวภัตของสมณะ แล้วฉ้นได้.
- ๒ เขายังไม่ได้ให้ คือ ยังไม่ได้ประเคน
- ๓ ตระกูลที่ชื่อว่า มีคน ๒ คน คือ มีเฉพาะสตรี ๑ บุรุษ ๑ ทั้ง ๒ คนยังไม่ออกจากกัน (ยังไม่หย่า) ทั้ง ๒ คนหาใช่ผู้ปราศจากราคะไม่.
  - แทรกแซง คือ กัดขวาง.
- ๔ ในที่ลับ ได้แก่ ที่ลับตา ๑ ที่ลับหู ๑
  - ที่ลับตา ได้แก่ ที่ซึ่งเมื่อภิกษุณีหรือบุรุษขยิบตา ยักคิ้ว หรือชะเง้อศีรษะ ไม่มีใครสามารถจะแลเห็นได้.
  - ที่ลับหู ได้แก่ ที่ซึ่งไม่มีใครสามารถจะได้ยินถ้อยคำที่สนทนากันตามปกติได้.
  - อาสนะกำบัง คือ เป็นอาสนะที่เขากำบังด้วยฝา บานประตู ลำแพน ม่าน บัง ต้นไม้ เสา หรือฉางข้าว อย่างใดอย่างหนึ่ง.

จาริตตวรรค ที่ ๑๓

ว่าด้วยจาริต ๑๐ สิกขาบท

๑๘๒.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด รับนิมนต์แล้ว มีภัตรอยู่แล้ว ไม่บอกลาภิกษุณีซึ่งมีอยู่ ถึงความเป็นผู้เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลาย ก่อนฉันก็ดี ที่หลังฉันก็ดี เว้นไว้แต่สมัย เป็นปาจิตตีย์. นี้สมัยในเรื่องนั้น คือ คราวที่ถวายจีวร คราวที่ทำจีวร, นี้สมัย ในเรื่องนั้น.

๑๘๓.๒. ภิกษุณีมิใช่ผู้อาพาธ พึงยินดีปวารณาด้วยปัจจัยเพียง สี่เดือน เว้นไว้แต่ปวารณาอีก เว้นไว้แต่ปวารณาเป็นนิตย์ ถ้าเธอยินดี ยิ่งกว่านั้น^๖ เป็นปาจิตตีย์.

๑๘๔.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใด ไปเพื่อจะดูเสนาอันยกออกแล้ว เว้นไว้แต่ปัจจัยมีอย่างนั้นเป็นรูป เป็นปาจิตตีย์.

๑๘๕.๔. หนึ่ง ปัจจัยบางอย่างเพื่อจะไปสู่เสนา มีแก่ภิกษุณีนั้น ภิกษุณีนั้นพึงอยู่ได้ในเสนาเพียง ๒-๓ คืน ถ้าอยู่ยิ่งกว่านั้น เป็น ปาจิตตีย์.

๑๘๖.๕. ถ้าภิกษุณีอยู่ในเสนา ๒-๓ คืน ไปสู่สนามรบก็ดี ไปสู่ที่ทัพพลก็ดี ไปสู่ที่จัดขบวนทัพก็ดี ไปดูกองทัพที่จัดเป็นขบวนแล้วก็ดี, เป็นปาจิตตีย์

๑๘๗.๖. เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะดื่มสุราและเมรัย.

๑๘๘.๗. เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะจี้ด้วยนิ้วมือ.

๑๘๙.๘. เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะธรรม คือ หัวเราะในน้ำ^๗

๑๙๐.๙. เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะความไม่เอื้อเฟื้อ^๘.

๑๙๑.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใดหลอนซึ่งภิกษุณี^๙ เป็นปาจิตตีย์.

- ๑ มีภัตตรอยู่แล้ว คือ มีอาหารที่รับนิมนต์เขาไว้แล้ว (ทายกก็ได้เตรียมอาหารรอไว้แล้ว).
  - ก่อนฉัน คือ ภิกษุณียังไม่ได้ฉันอาหารที่รับนิมนต์เขาไว้.
  - ทีหลังฉัน คือ ภิกษุณีฉันอาหารที่รับนิมนต์เขาไว้แล้วโดยที่สุดท้ายด้วยปลายหน้าคา.
- ๒ ภิกษุณีไม่ใช่ผู้อาพาธ ฟังยินดีปวารณาด้วยปัจจัยเพียงสี่เดือน นั้น ความว่า ฟังยินดีปวารณาเฉพาะปัจจัยของภิกษุณีใช้ แม้เขาปวารณาอีกก็ฟังยินดีว่า เราจักขอช่วงเวลา ที่ยังอาพาธอยู่ แม้เขาปวารณาเป็นนิตย์ ก็ฟังยินดีว่า เราจักขอช่วงเวลาที่ยังอาพาธอยู่.
  - ถ้าเธอยินดียิ่งกว่านั้น ความว่า การปวารณากำหนดเภสัชแต่ไม่กำหนดกาลก็มี กำหนดกาลแต่ไม่กำหนดเภสัชก็มี กำหนดทั้งเภสัชและกาลก็มี ไม่กำหนดเภสัชไม่กำหนดกาลก็มี.
- ๓ ธรรม คือ หัวเราะในน้ำ ความว่า ในน้ำลึกพ้นข้อเท้าขึ้นไป ภิกษุณี มีความประสงค์จะรีบเร่ง ดำรงกิติ ผุดขึ้นก็ตี ว่ายน้ำก็ตี ต้องอาบัติปาจิตตีย์.
- ๔ ความไม่เอื้อเฟื้อ มี ๒ อย่างคือ ความไม่เอื้อเฟื้อในบุคคล ๑ ความไม่เอื้อเฟื้อในธรรม ๑
  - ความไม่เอื้อเฟื้อในบุคคล ได้แก่ ภิกษุณีถูกอุปสัมบัน ว่ากล่าวด้วยพระบัญญัติ แล้วแสดงความไม่เอื้อเฟื้อโดยอ้างว่า ท่านผู้นี้ถูกยกวัตร ถูกดูหมิ่น หรือถูกตีเตียน เราจะไม่ทำตามถ้อยคำของท่านผู้นี้.
  - ความไม่เอื้อเฟื้อในธรรม ได้แก่ภิกษุณีถูกอุปสัมบันว่ากล่าว ด้วยพระบัญญัติแล้ว แสดงความไม่เอื้อเฟื้อโดยอ้างว่า ไฉนธรรมข้อนี้จะเสื่อมสูญหาย หรืออันตรายเสีย ดั่งนี้ก็ดี ไม่ประสงค์จะศึกษาพระบัญญัตินั้น จึงแสดงความไม่เอื้อเฟื้อ.
- ๕ หลอน ความว่า อุปสัมบันมุ่งจะหลอนอุปสัมบัน แสดงรูปกิติ เสี่ยงกิติ กลั่นกิติ รสกิติ โนรัฐพะกิติ เธอผู้ถูกหลอนนั้นจะตกใจก็ตาม ไม่ตกใจก็ตาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์.
  - อุปสัมบันมุ่งจะหลอนอุปสัมบัน บอกเล่าทางกันดารเพราะโจรก็ตี ทางกันดารเพราะสัตว์ร้ายก็ตี ทางกันดารเพราะปีศาจก็ตี เธอจะตกใจก็ตาม ไม่ตกใจก็ตาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์.

โชติวรรค ที่ ๑๔

ว่าด้วยการฝังไฟ ๑๐ สิกขาบท

๑๙๒.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใดมิใช่ผู้อาพาธ มุ่งการฝัง ติดกัถี ให้ ติดกัถี ซึ่งไฟเว้นไว้แต่ปัจจัยมีอย่างนั้นเป็นรูป^๑ เป็นปาจิตติย.

๑๙๓.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด ยังหย่อนกึ่งเดือน อาบน้ำ เว้นไว้แต่ สมัยเป็นปาจิตติย นี้สมัยในเรื่องนั้น เดือนกึ่งทำยฤดูร้อน เดือนต้นแห่ง ฤดูฝน สองเดือนกึ่งนี้ เป็นคราร้อน เป็นครากระวนกระวาย คราว เจ็บไข้ คราวทำการงาน คราวไปทางไกล คราวฝนมากกับพายุ นี้สมัย ในเรื่องนั้น^๒.

๑๙๔.๓. หนึ่ง ภิกษุณีได้จีวรมาใหม่ ฟิงถือเอาวัตถุสำหรับ ทำให้เสียสี ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ของเขียวครามก็ได้ ตม กก็ได้ ของดำคล้ำก็ได้ ถ้าภิกษุณีไม่ถือเอาวัตถุสำหรับทำให้เสียสี ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้จีวรใหม่เป็นปาจิตติย.

๑๙๕.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใดวิกัปจีวรเอง แก่ภิกษุก็ดี ภิกษุณีก็ดี ลิกขมานาก็ดี สามเณรก็ดี สามเณรีก็ดี แล้วใช้สอยจีวรนั้น ซึ่งไม่ให้ เขาถอนก่อน เป็นปาจิตติย^๓.

๑๙๖.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด ช้อนกัถี ให้ช้อนกัถี ซึ่งบาตรกัถี จีวร กัถี ผ้าปู นั่งกัถี กลองเข็มกัถี ประคดเอวกัถี ของภิกษุณี โดยที่สุตแม่- หมายจะหัวเราะ เป็นปาจิตติย.

๑๙๗.๖. หนึ่ง ภิกษุณีใด แก่ลั้งพรากสัตว์จากชีวิต เป็น ปาจิตติย.

๑๙๘.๗. หนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ บริโภคน้ำมีตัวสัตว์^๔ เป็น ปาจิตติย.

๗๖

ภิกษุณี

๑๙๙.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ ฟ้นอธิกรณ์ที่ทำเสร็จแล้วตาม
ธรรม^๕ เพื่อทำอีกเป็นปาจิตติย^๖.

๒๐๐.๙. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ ชักชวนแล้วเดินทางไปไกลสาย
เดียวกัน กับพวกเกวียนพวกต่างผู้เป็นโจร โดยที่ สุดแม่สีนระยะบ้าน
หนึ่ง เป็นปาจิตติย^๖.

๒๐๑.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรม
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ตรัสว่าเป็นธรรมทำ
อันตรายได้อย่างไร ธรรมเหล่านั้นหาอาจทำอันตรายแก่ผู้เสฟได้จริงไม่
ภิกษุณีนั้นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้พูดอย่าง
นั้น ท่านอย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคเจ้า การกล่าวตู่พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าไม่ดีดอก พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้ตรัสอย่างนั้นเลย แน่เธอ
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสธรรมทำอันตรายไว้โดยบรรยายเป็นอันมาก
ก็แลธรรมเหล่านั้น สามารถทำอันตรายแก่ผู้เสฟได้จริง และภิกษุณี
ทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนั้น ขึ้นถืออยู่อย่างนั้น แลภิกษุณีนั้นอัน
ภิกษุณีทั้งหลายฟังสวดสมณุภาสน์จนหนที่ ๓ เพื่อสละการนั้นเสีย
ถ้าเธอถูกสวดสมณุภาสน์อยู่จนหนที่ ๓ สละการนั้นเสียได้ การสละได้
ดังนี้ นั้นเป็นการดีถ้าไม่สละ เป็นปาจิตติย^๖.

วิธีสวดสมณุภาสน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แลฟังสวดสมณุภาสน์อย่างนี้ :-

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ
จตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมณุภาสน์

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ทัณฺณิอันเป็น

บาปมีอย่างนี้เป็นรูป บังเกิดแก่ภิกษุณีมีชื่อนี้ว่า เรา
รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการ
ที่ตรัสว่า เป็นธรรมทำอันตราย ธรรมเหล่านี้หาอาจทำ
อันตรายแก่ผู้เสพอได้จริงไม่ ภิกษุณีนั้นไม่ละทักขณินั้น
ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสวดประกาศ
ห้ามภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อละทักขณินั้น นี่เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ทักขณินั้นเป็น
บาปมีอย่างนี้เป็นรูป บังเกิดแก่ภิกษุณีมีชื่อนี้ว่า เรา
รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการ
ที่ตรัสว่า เป็นธรรมทำอันตราย ธรรมเหล่านี้หาอาจทำ
อันตรายแก่ผู้เสพอได้จริงไม่ เธอไม่ละทักขณินั้น สงฆ์สวด
ประกาศห้ามภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อละทักขณินั้น การสวด
ประกาศห้ามภิกษุณีมีชื่อนี้ เพื่อละทักขณินั้น ชอบแก่ท่าน
ผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่าน ผู้ใด ท่านผู้นั้น
พึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้แม่ครั้งที่สาม ...

ภิกษุณีมีชื่อนี้ อันสงฆ์สวดประกาศห้ามแล้ว เพื่อ
ละทักขณินั้น ชอบแก่สงฆ์เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรงความ
นี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

๑ บัจจมีอย่างนี้เป็นรูป คือ ยกเว้นไว้แต่มีเหตุผลที่สมควรเช่น การตามประ-
ทีป ติดไฟในเรือนไฟหรือก่อเพราะมีอันตรายเช่นมีสัตว์ร้ายมาในวัด เป็นต้น
๒ คราวร้อน คือ เดือนกึ่งท้ายฤดูร้อน.

- คราวระวนกระวาย คือ เดือนต้นแห่งฤดูฝน ภิกษุณีอาบน้ำได้ เพราะ

- ถือว่าสองเดือนกึ่งนี้ เป็นครารว้อน เป็นคราวกรชนนระวาย.
- คราวเจ็บไข้ คือ เว้นอาบน้ำ ย่อมไม่สบาย ภิกษุณีอาบน้ำได้ เพราะถือว่าเป็นคราวเจ็บไข้.
  - คราวทำการงาน คือ โดยที่สุดแม้กวาดบริเวณ ภิกษุณีอาบน้ำได้ เพราะถือว่าเป็นคราวทำการงาน.
  - คราวไปทางไกล คือ ภิกษุณีตั้งใจว่า จักเดินทางกึ่งโยชน์ อาบน้ำได้ ต่อนจะไปอาบน้ำได้ ไปถึงแล้วก็อาบน้ำได้.
  - คราวฝนหมักกับพาย คือ ภิกษุณีทั้งหลายถูกต้องลมผสมธุลี หยาดฝนตก ถูกต้องกาย ๒-๓ หยาด อาบน้ำได้ เพราะถือว่าเป็นคราวฝนหมักกับพาย.
- ๓ **วิกัป** คือการยกให้ผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นมีสิทธิ์ร่วมเป็นเจ้าของจีวรนั้น ตามปรกติภิกษุณีจะใช้ผ้าได้เพียง ๕ ผืน คือ สังฆาฏิ อุตราสงค์ อันตราวาสก ผ้าอาบน้ำ และผ้ารัดต้น ผ่านอกนั้นเป็นอดีตเรากีวร เก็บไว้ได้ไม่เกิน ๑๐ วัน ถ้าต้องการใช้สอยมากกว่านั้นต้องทำวิกัป และภิกษุณีจะใช้สอยจีวรนั้นได้ก็ต่อเมื่อ ปัจจุบันแล้ว
- ให้เขาถอน (ปัจจุบัน) คือถอนวิกัปผ้าที่ได้ทำไว้, คืนจีวรแก่ให้กับผู้ทำวิกัป
- ๔ บริโภค นั้นรวมไปถึงการใช้สอยน้ำ ซึ่งจะทำให้สัตว์ที่อยู่ในน้ำนั้นต้องตาย
- ๕ ทำเสร็จแล้วตามธรรม คือตัดลินไปแล้วอย่างถูกต้อง ตามหลักของการชำระอธิกรณ์
- ๖ พวกเกวียน คือกลุ่มพ่อค้าเกวียน พวกต่าง คือกลุ่มพ่อค้าที่ใช้ภาชนะบรรทุกของชนิดที่พาดไว้บนหลังสัตว์ ให้ห้อยลงมาทั้งสองข้าง.
- ผู้เป็นโจร ได้แก่พวกโจรที่เคยทำโจรกรรมมาแล้ว หรือไม่ได้ทำมาก็ดี ผู้ที่ลักขโมยของหลวงหรือ ผู้ที่หลบซ่อนของเสียภาษีก็ดีชื่อว่าพวกโจร.

ทิวฐิวรรค ที่ ๑๔

ว่าด้วยความเห็น ๑๐ สิกขาบท

๒๐๒.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ กิณร่วมก็ดี อยู่ร่วมก็ดี สำเร็จการนอนด้วยกันก็ดี กับภิกษุณีผู้กล่าวอย่างนั้น ยังไม่ได้ทำกรรมอันสมควร^๑ ยังไม่ได้สลละทิวฐินั้น เป็นปาจิตติย.

๒๐๓.๒. ถ้าแม่สมณทูทเทศกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ตรัสว่าเป็นธรรมทำอันตรายได้อย่างไร ธรรมเหล่านั้นหาอาจทำอันตรายแก่ผู้เสพอได้จริงไม่ สมณทูทเหล่านั้น อันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส สมณทูทเทศ เธออย่าได้พูดอย่างนั้น เธออย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ได้คืออก พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้นเลย. อาวุโส สมณทูทเทศ พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมทำอันตรายไว้โดยบรรยายเป็นอันมาก ก็แลธรรมเหล่านั้นหาอาจทำอันตรายแก่ผู้เสพอได้จริง และสมณทูทเหล่านั้น อันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนั้น ขึ้นถืออยู่อย่างนั้นเทียว สมณทูทเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะอาวุโส สมณทูทเทศ เธออย่าอ้างพระผู้มีพระภาคนั้นว่าเป็นพระศาสดาของเธอ ตั้งแต่วันนี้ไป และพวกสมณทูทคนอื่นย่อมได้การนอนร่วมเพียง ๒-๓ คืน กับภิกษุณีทั้งหลายอันใด แม้กริยาที่ได้การนอนร่วมนั้นไม่มีแก่เธอ เจ้าคนเสีย เจ้าจงไป เจ้าจงฉิบหายเสีย. อนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่ เกลี่ยกล่อมสมณทูทผู้ถูกให้ฉิบหายเสียอย่างนั้นแล้ว ให้อุปัญญาาก็ดี กินร่วมก็ดี สำเร็จการนอนร่วมก็ดี เป็นปาจิตติย^๒.

๒๐๔.๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด อันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม^๓ กล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะเธอ ฉันจักยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ ตลอดเวลาที่ยังไม่ได้สอบถามภิกษุณีอื่น ผู้ฉลาด ผู้ทรงวินัย เป็นปาจิตติย. ดูกรภิกษุณีทั้งหลาย อันภิกษุณีผู้ศึกษาอยู่ ควรรู้ทั่วถึง ควรสอบถาม ควรตริตรอง นี่เป็นสามมีจิกรรมในเรื่องนั้น.

๒๐๕.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด เมื่อมีใครสวดปาติโมกข์อยู่ กล่าวอย่างนี้ว่า ประโยชน์อะไรด้วยสิกขาบทเล็กน้อยเหล่านี้ที่สวดขึ้นแล้ว

๘๐

ภิกษุณี

ช่างเป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบาก เพื่อความยุ่งยากเสียนี้
กระไร เป็นปาจิตตีย์ เพราะกนลิกขาบท^๕.

๒๐๖.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด เมื่อพระวินัยธรสวดปาติโมกข์อยู่ทุก
กึ่งเดือน กล่าวอย่างนี้ว่า ฉันเพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่า เออ ธรรมแม่นี้ก็มา
แล้วในสูตร เนื่องแล้วในสูตร มาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน ถ้าภิกษุณีทั้งหลาย
อื่นรู้จักภิกษุณีนั้นว่า ภิกษุณีนี้เคยนั่งเมื่อปาติโมกข์กำลังสวดอยู่
๒-๓ คราวมาแล้ว กล่าวอะไรอีก อันความพินด้วยอาการที่ไม่รู้ หามี
แก่ภิกษุณีนั้นไม่ พึงปรับเธอตามธรรมด้วยอาบัติที่ต้องในเรื่องนั้น
และพึงยกความหลง^๖ ขึ้นแก่เธอเพิ่มอีกว่า แน่ะเธอ ไม่ใช่ลามของ
เธอ เธอได้ไม่ดีแล้ว ด้วยเหตุว่าเมื่อปาติโมกข์กำลังสวดอยู่ เธอหา
ทำในใจให้สำเร็จประโยชน์ดีไม่ นี่เป็นปาจิตตีย์ ในความเป็นผู้แสวง
ทำหลงนั้น.

๒๐๗.๖. หนึ่ง ภิกษุณีใด โกรธ น้อยใจ ให้ประหารแก่ภิกษุณี^๗
เป็นปาจิตตีย์.

๒๐๘.๗. หนึ่ง ภิกษุณีใด โกรธ น้อยใจ เจื้อยหอกคือฝ่ามือขึ้น
แก่ภิกษุณี^๘ เป็นปาจิตตีย์.

๒๐๙.๘. หนึ่ง ภิกษุณีใด กำจัด^๙ ซึ่งภิกษุณีด้วยอาบัติ
สังฆาทิเสสหามูลมิได้ เป็นปาจิตตีย์.

๒๑๐.๙. หนึ่ง ภิกษุณีใด แกล้งก่อความรำคาญ^{๑๐} แก่ภิกษุณี
ด้วยหมายว่า ด้วยเช่นนี้ความไม่ผาสูกจักมีแก่เธอแม้ครู่หนึ่ง ทำ
ความหมายอย่างนี้เท่านั้นแลให้เป็นที่บ่จัจัย หาใช่ออย่างอื่นไม่ เป็น
ปาจิตตีย์.

๒๑๑.๑๐. หนึ่ง ภิกษุณีใด เมื่อภิกษุณีทั้งหลายเกิดหมางกัน
เกิดทะเลาะกันถึงการวิวาทกัน ยืนแอบฟังด้วยหมายว่า จักได้ฟังคำที่

เธอพูดกัน ทำความหมายอย่างนี้เท่านั้นแลให้เป็นปัจจัย หาใช้อย่างอื่นไม่ เป็นปาจิตติย.

- ๑ ยังไม่ได้ทำกรรมอันสมควร คือ เป็นผู้ถูกสงฆ์ยกตัวแล้ว สงฆ์ยังไม่ได้ เรียกเข้าหมู่ หมายความว่าถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม (การลงโทษโดยการยกออกจากหมู่) ยังไม่ได้ยกเลิกโทษนั้น.
- ๒ สมณฑุเทศ ได้แก่ สามณเรี
  - ผู้ถูกให้ฉิบหายเสียอย่างนั้น คือ ผู้ถูกสงฆ์นสาสนะ ได้แก่ถูกลงโทษโดยการให้สึก, ไล่ออกจากสำนัก, หรือถูกลงทัณฑ์กรรม.
- ๓ ว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม คือ กล่าวเตือนด้วยสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้ว “เช่นกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าได้ทำอย่างนี้ การทำอย่างนี้ไม่สมควร แต่เธอกลับกล่าวว่า ดิฉันจะยังไม่ศึกษาสิกขาบทเหล่านี้ จนกว่าจะได้สอบตามภิกษุณีรูปอื่นผู้ฉลาด ผู้เป็นวินัยธรเป็นต้น”
- ๔ เมื่อมีใครสวดปาติโมกข์อยู่ ความว่า เมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งกำลังสวดปาติโมกข์อยู่ก็ดี ให้ผู้อื่นสวดอยู่ก็ดี หรือกำลังท่องบ่นอยู่ก็ดี.
  - กล่าวอย่างนี้ คือ กนพระวินัยให้อุปสัมบันฟังว่า การแสดงสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้จะประโยชน์อะไร ช่างน่ารำคาญ ทำให้ลำบาก ยุ่งยาก เสียหรือเกิน ความรำคาญ ความลำบากยุ่งยาก ย่อมมีแก่พวกภิกษุณีที่เล่าเรียนพระวินัยนี้ แต่ไม่มีแก่ผู้ที่ไม่เล่าเรียน, พวกท่านอย่าแสดงสิกขาบทเหล่านี้จะดีกว่า สิกขาบทที่พวกท่านไม่ศึกษา ไม่เรียน ไม่ทรงจำจะได้สาบสูญ หรือภิกษุณีพวกจะได้ไม่รู้พระบัญญัติ ดังนั้นเป็นต้น ต้องอาบัติปาจิตติย.
- ๕ การยกความหลงซึ่งแสดงคือ การลงโมหะโรปนกรรม

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ทั้งประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ
ทุกियกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจา ลงโมหะโรปนกรรม

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้ผู้นี้ เมื่อพระวินัยธรสวดปาติโมกข์อยู่ ทหาใจให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดีไม่ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงยกความหลงขึ้นแก่ภิกษุณีมีชื่อนี้ นี่เป็นญัตติ.

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีมีชื่อนี้ผู้นี้ เมื่อพระวินัยธรสวดปาติโมกข์อยู่ ทหาใจให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดีไม่ สงฆ์ยกความหลงขึ้นแก่ภิกษุณีมีชื่อนี้ การยกความหลงขึ้นแก่ภิกษุณี

๙๒

ภิกษุณี

- ผู้มีชื่อนี้ ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด ความหลงอันสงฆ์ขึ้นแก่ภิกษุณีผู้มีชื่อนี้แล้ว ชอบแก้สงฆ์ เหตุหนึ่งจึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้
- ๖ ให้ประหารแก่ภิกษุณี คือทำร้ายภิกษุณีอื่น ด้วยกาย ด้วยของที่เนื่องด้วยกาย ด้วยของที่โยนไป โดยที่สุดแม้ด้วยกลีบอุบลชื่อว่า ประหาร
- ๗ เนื้อหอกคือฝ่ามือขึ้น หมายถึงแสดงอาการจะทำร้าย ไม่ว่าด้วยกายหรือด้วยของที่เนื่องด้วยกาย
- ๘ กัจจัต คือ โจอทเองหรือให้ผู้อื่นโจทชื่อว่า กัจจัต
- ๙ ก่อความรำคาญ ความว่า ก่อความรำคาญเป็นต้นว่า ชะรอยท่านมีอายุไม่ครบ ๒๐ ฝน อุปสมบทแล้ว ชะรอยท่านบริโภคอาหารในเวลาวิกาลแล้ว ชะรอยท่านดื่มน้ำเมาแล้ว ชะรอยท่านนั่งในที่ลับกับบุรุษแล้ว ดังนี้ เป็นต้น

ธรรมกาวรรค ที่ ๑๖

ว่าด้วยผู้มีธรรม ๑๐ ลิกขาบท

- ๒๑๒.๑. หนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ฉันทะเพื่อกรรมอันเป็นธรรมแล้ว ถึงธรรมคือความบ่นว่าในภายหลัง^๑ เป็นปาจิตตีย์.
- ๒๑๓.๒. หนึ่ง ภิกษุณีใด เมื่อเรื่องอันจะพึงวินิจฉัยยังเป็นไป อยู่ในสงฆ์ไม่ให้ฉันทะแล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไปเสีย เป็นปาจิตตีย์^๒.
- ๒๑๔.๓. หนึ่ง ภิกษุณีใดกับสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ให้จิวรแก่ภิกษุณีแล้วภายหลังถึงธรรมคือบ่นว่า ภิกษุณีทั้งหลายน้อมลากของสงฆ์ไปตามชอบใจ^๓ เป็นปาจิตตีย์.
- ๒๑๕.๔. หนึ่ง ภิกษุณีใด รู้อยู่น้อมลากที่เขาน้อมไปจะถวายสงฆ์มาเพื่อบุคคล เป็นปาจิตตีย์.
- ๒๑๖.๕. หนึ่ง ภิกษุณีใด เก็บเอากัถิ ให้เก็บเอากัถิ ซึ่งรัตนะกัถิ ซึ่งของที่สมมติว่ารัตนะกัถิ เว้นไว้แต่ในวัดที่อยู่กัถิ ในที่อยู่พักกัถิ เป็นปาจิตตีย์. และภิกษุณีเก็บเอากัถิ ให้เก็บเอากัถิ ซึ่งรัตนะกัถิ ซึ่ง

ของที่สมมติว่ารัตนกิติ ในวัดที่อยู่กิติในที่อยู่พักกิติ แล้วพึงเก็บไว้ด้วย
หมายว่า ของผู้ใด ผู้นั้นจะได้นำไป นี้เป็นสามิจกรรมในเรื่องนั้น.

๒๑๗.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ทำกล่องเข็ม แล้วด้วยกระดูกกิติ
แล้วด้วยงากิติแล้วด้วยเขากิติ เป็นปาจิตตีย์^๕ ที่ให้ต้อยเสีย.

๒๑๘.๗. อนึ่ง ภิกษุณีผู้ให้ทำเตียงกิติ ตั่งกิติ ใหม่ พึงทำให้มี
เท้าเพียง ๘ นิ้ว ด้วยนิ้วสุดต เว้นไว้แต่แม่แครงเบื้องต่ำ เธอทำให้ล่วง
ประมาณนั้นไป เป็นปาจิตตีย์^๕ ที่ให้ตัดเสีย.

๒๑๙.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ทำเตียงกิติ ตั่งกิติ เป็นของหุ้มนุ่น
เป็นปาจิตตีย์^๕ ที่ให้รื้อเสีย.

๒๒๐.๙. อนึ่ง ภิกษุณีผู้ให้ทำผ้าปิดฝี^๕ พึงให้ทำให้ได้ประมาณ
นี้ประมาณในค่านั้น โดยยาว ๔ คืบ โดยกว้าง ๒ คืบ ด้วยคืบสุดต เธอ
ให้ล่วงประมาณนั้นไป เป็นปาจิตตีย์^๕ ที่ให้ตัดเสีย.

๒๒๑.๑๐. อนึ่ง ภิกษุณีใด ให้ทำจีวรมีประมาณเท่าสุดตจีวร
หรือยิ่งกว่า เป็นปาจิตตีย์^๕ มีอันให้ตัดเสีย นี้ประมาณแห่งสุดตจีวรของ
พระสุคตในค่านั้น โดยยาว ๙ คืบ โดยกว้าง ๖ คืบ ด้วยคืบสุด
นี้ประมาณแห่งสุดตจีวรของพระสุคต.

๑. ให้ฉันหะ คือ ความยินยอม ยอมให้สงฆ์ทำกิจนั้น ๆ เมื่อตนมิได้ร่วมอยู่
ด้วย, เมื่อสงฆ์ประชุมกันเพื่อทำกรณกิจบางอย่าง ภิกษุณีที่มีธุระไม่อาจไป
ร่วมได้ เช่นต้องเย็บจีวรให้เสร็จหรือภิกษุณีผู้เป็นไข้ จะต้องมอบฉันหะให้
แก่ภิกษุณีรูปอื่นไปแทน

- กรรมอันเป็นธรรม ได้แก่ อปโลกนกรรม ๑ บุตติกรรม ๑ บุตติ-
ทุตติกรรม ๑ บุตติจตุตถกรรม ๑ ที่สงฆ์ทำแล้วตามธรรม ตามวินัย ตาม
สัตตสุคาสน์ นี้ชื่อว่ากรรมอันเป็นธรรม.

๒ เรื่องอันจะพึงวินิจฉัยในสงฆ์ ได้แก่ เรื่องที่โจทก์จำเลยแจ้งไว้แล้ว แต่ยังไม่
ได้วินิจฉัย ๑ ตั่งบัญญัติแล้ว ๑ กรรมมาจายังสวดค้างอยู่ ๑

- ไม่ให้ฉันหะแล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไปเสีย คือ ตั้งใจว่า โฉน กรรมนี้พึง

๘๔

ภิกขุณี

- เสียหาย พึ่งเป็นวรรค พึ่งทำไม่ได้ ดั่งนี้แล้ว ลูกเดินไป.
- ๓ ตามชอบใจ คือ ตามความเป็นไมตรีกัน ตามความที่เคยเห็นกัน ตามความที่เคยคบกัน ตามความที่ร่วมอุปัชฌาย์กัน ตามความที่ร่วมอาจารย์กัน.
- ๔ นิ้วสุดศต เท่ากับ ๓ นิ้วของคณปานกลางในบัดนี้
- ๕ ผ้าปิดผี ได้แก่ผ้าที่ทรงอนุญาตแก่ภิกษุอาพาธ เป็นผี เป็นลูกไล่ เป็นโรคอันมีน้ำหนอง น้ำเหลืองเปราะะเปื้อน หรือเป็นฝีดาษ ที่ได้สะตือลงไป เหนือหัวเข่าขึ้นมา เพื่อจะได้ใช้ปิดแผล.
- ศิบสุดศต คือ มาตราวัด ๑ ศิบเท่ากับ ๓ ศิบของคณสันฐานปานกลาง ๑ ศอกครั้งโดยศอกข้างไม้

บทสรุป

[๔๘๓] แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือปาจิตตีย์ ๑๖๖ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วแล ข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลาย ในธรรมคือปาจิตตีย์ ๑๖๖ ลิกขาบทนั้นว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธิ์แล้ว ในธรรมคือปาจิตตีย์ทั้ง ๑๖๖ ลิกขาบทเหล่านี้ เหตุอันหนึ่งนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

ปาจิตตีย์กัณฑ์ จบ.

ปาฏิเทสนียกัณฑ์

แม่เจ้าทั้งหลาย อนึ่ง ธรรม คือปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท เหล่านี้แล ย่อมมาสู่อุเทศ.

ปาฏิเทสนียะ

๒๒๒.๑. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอเนยใสมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่า แม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่นาดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๒๒๓.๒. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอน้ำมันมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่าแม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่นาดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๒๒๔.๓. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอน้ำผึ้งมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่า แม่เจ้าดิฉันต้องธรรมที่นาดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๒๒๕.๔. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอน้ำอ้อยมาฉันภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่าแม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่นาดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๒๒๖.๕. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอปลามาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่าแม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่นาดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๒๒๗.๖. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอเนื้อมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่าแม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่นาดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๘๖

ภิกษุณี

๒๒๘.๗. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอนมสดมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่าแม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่น่าดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

๒๒๘.๘. อนึ่ง ภิกษุณีใด ไม่เป็นไข้ ขอนมส้มมาฉัน ภิกษุณีนั้นพึงแสดงคินว่าแม่เจ้า ดิฉันต้องธรรมที่น่าดี ไม่เป็นสัปปายะ ควรจะแสดงคิน ดิฉันแสดงคินธรรมนั้น.

บทสรุป

[๔๙๔] แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือปาฏิเทสนียะ ๘ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วแล ข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลาย ในธรรมคือ ปาฏิเทสนียะ ๘ ลิกขาบทนั้นว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วในธรรมคือ ปาฏิเทสนียะทั้ง ๘ ลิกขาบทเหล่านี้ เหตุนี้จึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

ปาฏิเทสนียกัณฑ์ จบ.

เสขียกัณฑ์

แม่เจ้าทั้งหลาย อนึ่ง ธรรมคือเสขียะเหล่านี้แล มาสู่อุเทศ.

สาธูป

- ๒๓๐.๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่าเราจักนุ่งเป็นปริมณฑล^๑.
- ๒๓๑.๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่าเราจักห่มเป็นปริมณฑล^๒.
- ๒๓๒.๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักปกปิดกายดี ไป
ในละแวกบ้าน
- ๒๓๓.๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักปกปิดกายดี นุ่ง
ในละแวกบ้าน.
- ๒๓๔.๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักสำรวมดี^๓ ไปใน
ละแวกบ้าน.
- ๒๓๕.๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักสำรวมดี นุ่งใน
ละแวกบ้าน.
- ๒๓๖.๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักมีตาหอดลง^๔ ไปใน
ละแวกบ้าน.
- ๒๓๗.๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักมีตาหอดลง นุ่งใน
ละแวกบ้าน.
- ๒๓๘.๙. ภิกษุณีทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไปในละแวกบ้าน
ด้วยทั้งวิกผ้า^๕.
- ๒๓๙.๑๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในละแวก
บ้าน ด้วยทั้งวิกผ้า.
- ๒๔๐.๑๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไปในละแวก

๘๘

ภิกษุณี

บ้าน ด้วยทั้งความหิวเราละนั้น.

๒๔๑.๑๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในละแวก
บ้าน ด้วยทั้งความหิวเราละนั้น.

๒๔๒.๑๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักมีเสียงน้อยไป
ในละแวกบ้าน.

๒๔๓.๑๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักมีเสียงน้อย
นั่งในละแวกบ้าน.

๒๔๔.๑๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เดินโยกกาย
ไปในละแวกบ้าน^๕.

๒๔๕.๑๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งโยกกายใน
ละแวกบ้าน.

๒๔๖.๑๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไกวแขนไปใน
ละแวกบ้าน.

๒๔๗.๑๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไกวแขน นั่ง
ในละแวกบ้าน.

๒๔๘.๑๙. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลงศีรษะ
ไปในละแวกบ้าน.

๒๔๙.๒๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลงศีรษะ
นั่งในละแวกบ้าน.

๒๕๐.๒๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำความค้ำ
ไปในละแวกบ้าน^๕.

๒๕๑.๒๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำความค้ำ
นั่งในละแวกบ้าน.

๒๕๒.๒๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่คลุมศีรษะไป

ภิกษุณีปาฏิโมกข์

๘๕

ในละแวกบ้าน.

๒๕๓.๒๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่คลุมศีรษะนั่ง

ในละแวกบ้าน.

๒๕๔.๒๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไปในละแวกบ้าน ด้วยทั้งความกระหย่ง^๑.

๒๕๕.๒๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในละแวกบ้านด้วยทั้งความรัด^๒.

สาธูป ๒๖ (จบ)

- ๑ เป็นปริมณฑล คือ ปิดบริเวณสะดือ บริเวณเข่า.
- ๒ ห่มเป็นปริมณฑล. คือ ทำชายจีวรทั้งสองให้เสมอกัน.
- ๓ ไม่เดินวิกผ้า ขณะเดินเข้าไปในละแวกหมู่บ้าน.
- ๔ ไม่เดินโยกกาย คือเดินกายตรงไปด้วยกิริยาอาการสม่ำเสมอ แม้การนั่งก็ควรนั่งกายตรงด้วยอิริยาบถสม่ำเสมอ.
- ๕ ทำความค้ำ ทำสະເວ.
- ๖ ความกระหย่ง คือ ไม่เดินกระหย่งเท้า.
- ๗ ด้วยทั้งความรัด คือ นั่งรัดเข่า.

โภชนปฏิสังขต

๒๕๖.๒๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเอื้อ^๑เพื่อ.

๒๕๗.๒๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักจ้องในบาตรรับบิณฑบาต.

๒๕๘.๒๙. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตมีสุปะเสมอกัน.

๕๐

ภิกษุณี

๒๕๙.๓๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตจด
เล่มขอขอบบาตร.

๒๖๐.๓๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาตโดย
เอื้อเฟื้อ.

๒๖๑.๓๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักจ้องดูอยู่ในบาตร
ฉันบิณฑบาต.

๒๖๒.๓๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาตไม่
แห้ว.

๒๖๓.๓๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาตมี
สุปะเสมอกัน.

๒๖๔.๓๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ขย่มลงแต่ยอด
ฉันบิณฑบาต.

๒๖๕.๓๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่กลบแกงก็ดี
กับข้าวก็ดี ด้วยข้าวสุก อาศัยความอยากได้มาก.

๒๖๖.๓๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่อาพาธ จักไม่ขอ
สุปะก็ดี ข้าวสุกก็ดี เพื่อประโยชน์แก่ตน ฉัน.

๒๖๗.๓๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เพ่งโพนทะนง
แลดูบาตรของผู้อื่น.

๒๖๘.๓๙. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้
ใหญ่นัก.

๒๖๙.๔๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักทำคำข้าวให้กลม
กล่อม.

๒๗๐.๔๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เมื่อคำข้าวยังไม่นำมา
ถึง เราจักไม่อ้าช่องปาก.

๒๗๑.๔๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจัน้อยู่ จักไม่สอดมือทั้งนั้นเข้าในปาก.

๒๗๒.๔๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า ปากยังมีคำข้าว เราจักไม่พุด.

๒๗๓.๔๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเดาะคำข้าว.

๒๗๔.๔๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันกัดคำข้าว.

๒๗๕.๔๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันทำ (กระพุงแก้ม) ให้ตู่ย.

๒๗๖.๔๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่สลัดมือฉัน.

๒๗๗.๔๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันทำเมล็ดข้าวตก.

๒๗๘.๔๙. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันแลบลิ้น.

๒๗๙.๕๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันทำเสียงจับ ๆ.

๒๘๐.๕๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันทำเสียงดัง ชูต ๆ.

๒๘๑.๕๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเลียมือ.

๒๘๒.๕๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันขอดบาตร.

๒๘๓.๕๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก.

๒๘๔.๕๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่รับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเบื้องอามิส.

๒๘๕.๕๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เทน้ำล้างบาตร

มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน.

โกชนปฏิสังขต ๓๐ (จบ)

ธรรมเทศนาปฏิสังขต

๒๘๖.๕๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ มีร่มในมือ.

๒๘๗.๕๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ มีไม้พลองในมือ.

๒๘๘.๕๙. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ มีคัสตราในมือ.

๒๘๙.๖๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ มีอาวุธในมือ.

๒๙๐.๖๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ สวมเชียงเท้า.

๒๙๑.๖๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ สวมรองเท้า.

๒๙๒.๖๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ ไปในยาน.

๒๙๓.๖๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ ผู้อยู่บนที่นอน.

๒๙๔.๖๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ็บไข้ นั่งรัดเข่า.

๒๙๕.๖๖. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ้บใช้พันศีรชะ.

๒๙๖.๖๗. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลไม่ใช่ผู้เจ้บใช้คลุมศีรชะ.

๒๙๗.๖๘. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่ที่พื้นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ้บใช้ ผู้นั่งบนอาสนะ.

๒๙๘.๖๙. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ้บใช้ ผู้นั่งบนอาสนะสูง.

๒๙๙.๗๐. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ้บใช้ผู้นั่งอยู่.

๓๐๐.๗๑. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ้บใช้ ผู้เดินไปข้างหน้า.

๓๐๑.๗๒. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ้บใช้ ผู้ไปอยู่ในทาง.

ธรรมเทศนาปฏิสังยุต ๑๖ (จบ)

ปกิณกะ

๓๐๒.๗๓. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่อาพาธ จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระหรือถ่ายปัสสาวะ.

๓๐๓.๗๔. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่อาพาธ จักไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ หรือบัววนแชพะยะ บนของสดเขียว.

๓๐๔.๗๕. ภิกษุณีพึงทำความศึกษาว่า เราไม่อาพาธ จักไม่ถ่าย

๕๔

ภิกขุณี

อุจจาระปัสสาวะ หรือบ้วนขยะ ลงในน้ำ.

ปกิณกะ ๓ (จบ)

บทสรุป

แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือเสขิยะ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วแล
ข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลายในธรรมคือเสขิยะเหล่านั้นว่า ท่าน
ทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สองว่า ท่าน
ทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สามว่า ท่าน
ทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์แล้วหรือ แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธ์แล้วในธรรมคือ
เสขิยะเหล่านี้ เหตุอันหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

เสขิยกัณฑ์ จบ.

อธิกรณ์สมถกัณฑ์ที่สุด

อนึ่ง แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณ์สมถะ ๗ เหล่านี้แล มาสู่อุเทศ.

- คือพึงให้ สัมมุขาวินัย ๑ (ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า)
  - พึงให้ สติวินัย ๑ (ระเบียบที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก)
  - พึงให้ อมูพหวินัย ๑ (ระเบียบที่ให้แกภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว)
  - ปฎิญาตการณะ ๑ (ทำตามสารภาพ)
  - เยภุยยลิกา ๑ (วินิจฉัยอาศัยความเห็นข้างมาก)
  - ตัสสปาปิยลิกา ๑ (กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด)
  - ติถนวัตถการกะ ๑ (ระเบียบตั้งกลบไว้ด้วยหญ้า)
- เพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วและเกิดแล้ว.

บทสรุป

แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณ์สมถะ ๗ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วแล ข้าพเจ้าขอถาม แม่เจ้าทั้งหลายในธรรมคืออธิกรณ์สมถะ เหล่านี้ว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้า ขอถามแม่ ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วหรือ แม่เจ้าทั้งหลาย บริสุทธิ์แล้วในธรรมคือ อธิกรณ์สมถะเหล่านี้ เหตุนี้ จึ่งนี้ ข้าพเจ้า ทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

อธิกรณ์สมถกัณฑ์ จบ.

๕๖

ภิกษุณี

คำนิคม

แม่เจ้าทั้งหลาย นินทานข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคือปาราชิก ๘ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคือสังฆาทิเสส ๑๗ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคือนิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคือปาจิตติย ๑๖๖ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคือปาฏิเทสนียะ ๘ ลิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคือเสขิยะทั้งหลาย ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ธรรมคืออธิกรณสมณะ ๗ ประการ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว.

ลิกขาบทของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น มีเท่านี้ มาในพระปาติโมกข์ นับเนื่องในพระปาติโมกข์ มาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน.

พระวินัยปิฎก เล่ม ๓

ภิกษุณีวงศ์

การระงับอธิกรณ์

อธิกรณ์ ๔ อย่าง

๑. วิวาทอธิกรณ์

[๖๓๓] ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนั้น วิวาทอธิกรณ์ เป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมวิวาทกันว่า

๑. นี่เป็นธรรม นี่ไม่เป็นธรรม
  ๒. นี่เป็นวินัย นี่ไม่เป็นวินัย
  ๓. นี่พระตถาคตเจ้าตรัสภาษิตไว้ นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสภาษิตไว้
  ๔. นี่พระตถาคตเจ้าทรงประพจน์มา นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงประพจน์มา
  ๕. นี่พระตถาคตเจ้าทรงบัญญัติไว้ นี่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
  ๖. นี่เป็นอาบัติ นี่ไม่เป็นอาบัติ
  ๗. นี่เป็นอาบัติเบา นี่เป็นอาบัติหนัก
  ๘. นี่เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ นี่เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้
  ๙. นี่เป็นอาบัติชั่วหยาบ นี่เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ
- ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความพุ่มเถียง ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวประการอื่น การพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจ ความหมายมั่นในเรื่องนั้นอันใด นี้เรียกว่า วิวาทอธิกรณ์ ฯ

๒. อนุวาหาธิกรณ^๑

[๖๓๔] ในอธิกรณ ๔ อย่างนั้น อนุวาหาธิกรณ เป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมโจทภิกษุ ด้วยศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทิฐิวินัย หรืออาชีวิวิบัติ การโจท การกล่าวหา การฟ้องร้อง การประห้วงความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความ อุตสาหะโจท การตามเพิ่มกำลังให้ ในเรื่องนั้นอันใด นี้เรียกว่า อนุวาหาธิกรณ^๑ ฯ

๓. อาปัตตาธิกรณ^{*}

[๖๓๕] ในอธิกรณ ๔ อย่างนั้น อาปัตตาธิกรณ เป็นไฉน อาบัติ ทั้ง ๕ กอง ชื่ออาปัตตาธิกรณ อาบัติทั้ง ๗ กอง ชื่ออาปัตตาธิกรณ นี้เรียกว่า อาปัตตาธิกรณ^{*} ฯ

* อาปัตตาธิกรณ อธิกรณคืออาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณโดยฐานเป็นสิ่งที่ต้องจัดทำ คือระงับด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น ตามวิธีที่ท่านบัญญัติไว้ (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หน้า ๔๑๐)

๔. กิจจาธิกรณ^{*}

[๖๓๖] ในอธิกรณ ๔ อย่างนั้น กิจจาธิกรณ เป็นไฉน ความ เป็นหน้าที่ ความเป็นกรณียแห่งสงฆ์อันใด คือ อปโลกนกรรม ญัตติ-กรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ^{*} ฯ

* กิจจาธิกรณ การงานเป็นอธิกรณ คือเรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์ต้องจัดทำหรือ

กิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ; อรรถกถาพระวินัยว่าหมายถึงกิจอันจะพึงทำด้วย
ประชุมสงฆ์ ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง ๔ คืออปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติ-
หุติกรรม ญัตติจตุตถกรรม (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หน้า ๑๗)

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จลวรรค ข้อ ๖๓๓-๖๓๖

อธิกรณสมณะ ๗ อย่าง

เพื่อความสงบ เพื่อความระงับอธิกรณทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว

๑. พึงให้สัมมุขาวินัย
๒. พึงให้สัตตวินัย
๓. พึงให้อัมพูพหวินัย
๔. พึงปรับตามปฎิญา
๕. พึงถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ
๖. พึงปรับตามความผิดของจำเลย
๗. พึงใช้ตัตถการวิธี(ประนีประนอมดังกลบไว้ด้วยหญ้า) ๗

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมประเภทละ ๗ ๆ เหล่านี้แล อัน
พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา
ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นาน
นั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อ
อนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๓
ที่สมณิกาย ปาฎิกวรรค ข้อ ๓๓๔

๑๐๐

ภิกษุณี

[๕๗] ดูกรอานนท์ อธิกรณนี้มี ๔ อย่าง ๔ อย่างเป็นโจน คือ วิวาหาธิกรณ ออนุวาหาธิกรณ อาปัตตาธิกรณ กิจจาธิกรณ ดูกรอานนท์ เหล่านี้แลอธิกรณ ๔ อย่าง ฯ

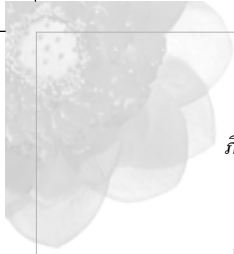
ดูกรอานนท์ ก็อธิกรณสมณะนี้มี ๗ อย่างแล คือ เพื่อระงับอธิกรณอันเกิดแล้ว ๆ สงฆ์พึงใช้สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตารณะ เขภุยยลิกา ตัสสปาปิยลิกา ตินวัตตารกะ ฯ

[๕๘] ดูกรอานนท์ ก็สัมมุขาวินัยเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมวิวาทกัน ว่าเป็นธรรมหรือมิใช่ธรรม ว่าเป็นวินัยหรือมิใช่วินัย ดูกรอานนท์ ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดแล พึงพร้อมเพรียงกันประชุมพิจารณาแบบแผนธรรม ครั้นพิจารณาแล้ว พึงให้อธิกรณนั้นระงับโดยอาการที่เรื่องลงกันได้ ในแบบแผนธรรมนั้น ดูกรอานนท์ อย่างนี้แล เป็นสัมมุขาวินัย ก็แหละความระงับอธิกรณบางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยสัมมุขาวินัยอย่างนี้ ฯ

[๕๙] ดูกรอานนท์ ก็เขภุยยลิกาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจ ระงับอธิกรณนั้นในอาวาสนั้นได้ พึงพากันไปยังอาวาสที่มีภิกษุมากกว่า ภิกษุทั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกันประชุมในอาวาสนั้น ครั้นแล้ว พึงพิจารณาแบบแผนธรรม ครั้นพิจารณาแล้ว พึงให้อธิกรณนั้นระงับโดยอาการที่เรื่องลงกันได้ ในแบบแผนธรรมนั้น ดูกรอานนท์ อย่างนี้แล เป็นเขภุยยลิกา ก็แหละความระงับอธิกรณบางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยเขภุยยลิกาอย่างนี้ ฯ

[๖๐] ดูกรอานนท์ ก็สติวินัยเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ โจทภิกษุด้วยอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิกว่า ท่านผู้มีอายุระลึกได้หรือไม่ว่า ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นตอบอย่างนี้

ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิก เมื่อเป็นเช่นนี้ สงฆ์ต้องให้สติวินัยแก่ภิกษุเหล่านั้นแล ดูกรอาณนที อย่างนี้แล เป็นสติวินัยก็แหละความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยสติวินัยอย่างนี้ ฯ

[๖๑] ดูกรอาณนที ก็อมุฬหวินัยเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ โจทภิกษุด้วยอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกว่าท่านผู้มีอายุ จงระลึกดูเถิดว่าท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุเหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิก ภิกษุผู้ใจทกนั้นก็นปลอยโยนเธอผู้กำลังทำลายอยู่เห็นว่า เขาเออะ ท่านผู้มีอายุจงรู้ตัวให้ดีเถิด เมื่อจะระลึกได้ว่าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าถึงความเป็นบ้า ใจฟุ้งซ่านแล้ว กรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ข้าพเจ้าผู้เป็นบ้าได้ประทุษร้าย และได้พูดละเมียดไป ข้าพเจ้าระลึกมันไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าผู้หลงทำกรรมนี้ไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ สงฆ์ต้องให้อมุฬหวินัยแก่ภิกษุเหล่านั้นแล ดูกรอาณนที อย่างนี้แล เป็นอมุฬหวินัยก็แหละความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยอมุฬหวินัยอย่างนี้ ฯ

[๖๒] ดูกรอาณนที ก็ปฎิญาตภระเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถูกโจทหรือไม่ถูกโจทก็ตาม ย่อมระลึกและเปิดเผยอาบัติได้ เธอพึงเข้าไปหาภิกษุผู้แก่กว่า ท่มจีวรเจวียงป่าข้างหนึ่ง แล้วไหว้เท้านั่งกระห่มประคองอัญชลี กล่าวแก่ภิกษุผู้นั้นอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่าน

ผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้แล้วขอแสดงคืนอาบัตินั้น ภิกษุผู้แก่ว่า
นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเห็นหรือ เธอตอบว่าข้าพเจ้าเห็น ภิกษุผู้แก่ว่า
นั้นกล่าวว่า ท่านพึงถึงความสำรวมต่อไปเถิด เธอกล่าวว่า ข้าพเจ้าจัก
ถึงความสำรวม ดูกรอาณนทฺ์ อย่างนี้แล เป็นปฏิญญาตกรณะ ก็แหละ
ความระงับอธิการณฺ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยปฏิญญา-
ตกรณะอย่างนี้ ฯ

[๖๓] ดูกรอาณนทฺ์ ก็ตัสสปาปิยสิกขาเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ โจทภิกษุด้วยอาบัตินักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้
เคียงปาราชิกว่า ท่านผู้มีอายุระลึกได้หรือไม่ว่า ท่านต้องอาบัตินักเห็น
ปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นตอบอย่างนี้ว่า
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่่า ข้าพเจ้าต้องอาบัตินัก
เห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิก ภิกษุผู้โจทกั้้นนั้นพลอบโยน
เธอผู้กำลังทำลายอยู่นี้ว่า เอาเถอะ ท่านผู้มีอายุจงรู้ตัวให้ดีเถิด เพื่อ
จะระลึกได้ว่าต้องอาบัตินักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียง
ปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ระลึกไม่ได้เลยว่่า ข้าพเจ้าต้องอาบัตินักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือ
ใกล้เคียงปาราชิก แต่ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัตินี้เพียง
เล็กน้อย ภิกษุผู้โจทกั้้นนั้นพลอบโยนเธอผู้กำลังทำลายอยู่นี้ว่า เอาเถอะ
ท่านผู้มีอายุจงรู้ตัวให้ดีเถิด เพื่อจะระลึกได้ว่าต้องอาบัตินักเห็นปาน
นี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน
ผู้มีอายุทั้งหลาย อันที่จริง ข้าพเจ้าต้องอาบัตินี้เพียงเล็กน้อยไม่ถูก
ใครถามยังรับ โฉนข้าพเจ้าต้องอาบัตินักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือ
ใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ถูกถาม จักไม่รับเล่า ภิกษุผู้โจทกั้้นนั้นกล่าวอย่าง
นี้ว่า ท่านผู้มีอายุก็ท่านต้องอาบัตินี้เพียงเล็กน้อย ไม่ถูกถามยัง

ไม่รับ โฉนทันท้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียง ปาราชิกแล้ว ไม่ถูกถามจ้กรับเล่า เอาเถอะท่านผู้มีอายุ จงรู้ตัวให้ดีเถิด เพื่อจะระลึกได้ว่าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือปาราชิกหรือใกล้เคียง ปาราชิกแล้ว ภิกษุนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลายข้าพเจ้ากำลังระลึกได้แล ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียง ปาราชิกแล้ว คำที่ว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกนี้ ข้าพเจ้าพุดปลั่งพุดพลาตไป ดูกรอานนท์อย่างนี้แล เป็นตัสสปาปิยลิกา ก็แหละความระงับอธิกรณ์ บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยตัสสปาปิยลิกาอย่างนี้ ฯ

[๖๔] ดูกรอานนท์ ก็ตัตถวัตถารกะเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุ ในธรรมวินัยนี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพุดติลวงและได้ พุดทะเลเมตกรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ภิกษุเหล่านั้น ทั้งหมด พึงพร้อมเพรียงกันประชุมครั้นแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดในบรรดาภิกษุ ที่เป็นฝ่ายเดียวกัน พึงลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉียงป่าข้างหนึ่ง ประนม อัญชลี ประกาศให้สงฆ์ทราบ ว่า ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญของสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เราทั้งหลายในที่นี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพุดติลวง และได้ พุดทะเลเมตกรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ถ้าสงฆ์มีความ พรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของท่านผู้มีอายุเหล่านี้และ ของตน ยกเว้นอาบัติที่มีโทษหยาบและอาบัติที่พัวพันกับคฤหัสถ์ ด้วย วินัยเพียงดั่งว่ากลบไว้ด้วยหญ้า ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ ท่านผู้มีอายุเหล่านี้และแก่ตน ต่อนั้นภิกษุผู้ฉลาดในบรรดาภิกษุที่เป็น ฝ่ายเดียวกันอีกฝ่ายหนึ่ง พึงลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉียงป่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลี ประกาศให้สงฆ์ทราบ ว่า ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญของสงฆ์จงฟัง ข้าพเจ้า เราทั้งหลายในที่นี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพุดติ

ลวง และได้พูดละเมิดกรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ถ้าสงฆ์มีความพร้อมพร้อมถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของท่านผู้มีอายุเหล่านี้และของตน ยกเว้นอาบัติที่มีโทษหยาบและอาบัติที่พัวพันกับคฤหัสถ์ ด้วยวินัยเพียงตั้งว่ากลับไปด้วยหญ้า ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านผู้มีอายุเหล่านี้และแก่ตน ดูกรอาณนที อย่างนี้แล เป็นติณวัตถารกะ ก็แหละความระงับอธิกรณ์บางอย่างใน ธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยติณวัตถารกะอย่างนี้ ฯ

[๖๕] ดูกรอาณนที ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้มี ๖ อย่าง ๖ อย่างเป็นไฉน

(๑) ดูกรอาณนที ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วยเมตตاپราภฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประการหนึ่ง ฯ

(๒) ดูกรอาณนที ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีวจีกรรมประกอบด้วยเมตตاپราภฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

(๓) ดูกรอาณนที ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีมโนกรรมประกอบด้วยเมตตاپราภฏในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อ

ความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

(๔) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีลามกใด ๆ เกิดโดยธรรมได้แล้วโดยธรรม ที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แบ่งกันเอาลามเห็นปานนั้นไว้บริโภคนแต่เฉพาะผู้เดียว ย่อมเป็นผู้บริโภคนเฉลี่ยทั่วไปกับเพื่อนร่วมประพาศิพรหมจรรย์ผู้มีศีล นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรักก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

(๕) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีล ในศีลทั้งหลาย ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทอันวิญญูชนสรรเสริญ อันตถมหาและทิวี่ไม่แต่ต้อง เป็นไปพร้อมเพื่อสมมติ เห็นปานนั้นกับเพื่อนร่วมประพาศิพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรักก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

(๖) ดูกรอานนท์ ประการอื่น ๆ ยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทิวี่ ในทิวี่ที่เป็นของพระอรียะ อันนำออก ชักนำผู้กระทำตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมประพาศิพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพเป็นไปเพื่อสงเคราะห์ เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

ดูกรอานนท์ นี้แล ธรรม ๖ อย่าง เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง

๑๐๖

ภิกขุณี

กัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกันเพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

[๖๖] ดูกรอาณนที ถ้าพวกเธอฟังสมาทานสาธยายธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ ประพฤติอยู่ พวกเธอจะยังเห็นทางว่ากล่าวพวกเราได้ น้อยก็ตาม มากก็ตามซึ่งจะอดกลั้นไว้ไม่ได้ละหรือ ฯ

ท่านพระอาณนทีกราบทูลว่า ข้าพเจ้าทมิได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอาณนที เพราะฉะนั้นแล พวกเธอฟังสมาทานสาธยายธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ ประพฤติเถิด ข้าพเจ้าจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนาน ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๖
มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก ข้อ ๕๗-๖๖

๑. สัมมุขาวินัย

(ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า)

สัมมุขาวินัย ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ (สังขสัมมุขตา คือ ภิกษุเข้าประชุมครบองค์สงฆ์), ในที่พร้อมหน้าบุคคล (บุคคลสัมมุขตา คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมหน้ากัน), ในที่พร้อมหน้าวัตถุ (วัตถุสัมมุขตา คือ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นขึ้นวินิจฉัย), ในที่พร้อมหน้าธรรมวินัย (ธัมมสัมมุขตาและ วินัยสัมมุขตา คือนำเอาหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามพระธรรมวินัยมาใช้ปฏิบัติ ได้แก่วินิจฉัยถูกธรรมถูกวินัย); สัมมุขาวินัย ใช้ระงับอธิกรณ์ได้ทุกอย่าง

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หน้า ๓๓๑

ธรรมวาทีและอธรรมวาทีบุคคล

[๕๕๖] อธรรมวาทีบุคคล ๑ ภิกษุอธรรมวาทีมากรูป ๑ สงฆ์
อธรรมวาที ๑ ธรรมวาทีบุคคล ๑ ภิกษุธรรมวาทีมากรูป ๑ สงฆ์
ธรรมวาที ๑ ฯ

ธรรมฝ่ายดำ ๙ อย่าง

[๕๕๗] ๑. อธรรมวาทีบุคคล ยังธรรมวาทีบุคคลให้ยินยอม
ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้
สัตตฤคาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกขุณั้นระงับอย่าง
นี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่ใช่ธรรม เป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๒. อธรรมวาทีบุคคล ยังภิกษุธรรมวาทีมากรูปให้ยินยอม ให้
พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้
สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกขุณั้นระงับ
อย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่ใช่ธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๓. อธรรมวาทีบุคคล ยังสงฆ์ธรรมวาทีให้ยินยอม ให้พินิจ
ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตตฤคาสน์
ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกขุณั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับ
โดยไม่ใช่ธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๔. ภิกษุอธรรมวาทีมากรูป ยังธรรมวาทีบุคคลให้ยินยอม ให้
พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้
สัตตฤคาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกขุณั้นระงับอย่าง
นี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่ใช่ธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๕. ภิกษุอธรรมวาทีมากรูป ยังภิกษุธรรมวาทีมากรูปให้ยินยอม
ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้

สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิการณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่เป็นธรรม เป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๖. ภิกษุชอธรรมวาทีมากรูป ยังสงฆ์ธรรมวาทีให้ยินยอม ให้พินิจ ให้ฟัง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิการณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่เป็นธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๗. สงฆ์ธรรมวาที ยังธรรมวาทีบุคคลให้ยินยอม ให้พินิจ ให้ฟัง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิการณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่เป็นธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๘. สงฆ์ธรรมวาที ยังภิกษุชอธรรมวาทีมากรูปให้ยินยอม ให้พินิจ ให้ฟัง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิการณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่เป็นธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม

๙. สงฆ์ธรรมวาที ยังสงฆ์ธรรมวาทีให้ยินยอม ให้พินิจ ให้ฟัง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิการณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยไม่เป็นธรรมเป็นสัมมุขาวินัยเทียม ฯ

ธรรมฝ่ายขาว ๙ อย่าง

[๕๘๘] ๑. ธรรมวาทีบุคคล ยังธรรมวาทีบุคคลให้ยินยอม ให้พินิจ ให้ฟัง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นี้วินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิการณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรมเป็นสัมมุขาวินัย

๒. ธรรมวาทีบุคคล ยังภิกษุธรรมวาทีมากรูปให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นีวินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกษุณั้ระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๓. ธรรมวาทีบุคคล ยังสงฆ์ธรรมวาทีให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นีวินัย นี้สัตตฤคาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกษุณั้ระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๔. ภิกษุธรรมวาทีมากรูป ยังธรรมวาทีบุคคลให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นีวินัย นี้สัตตฤคาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกษุณั้ระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๕. ภิกษุธรรมวาทีมากรูป ยังภิกษุธรรมวาทีมากรูปให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นีวินัย นี้สัตตฤคาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกษุณั้ระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๖. ภิกษุธรรมวาทีมากรูป ยังสงฆ์ธรรมวาทีให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นีวินัย นี้สัตตฤคาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกษุณั้ระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย

๗. สงฆ์ธรรมวาที ยังธรรมวาทีบุคคลให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นี้ธรรม นีวินัย นี้สัตตฤคาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอภิกษุณั้ระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็น สัมมุขาวินัย

๑๑๐

ภิกขุณี

๘. สงฆ์ธรรมวาที ยังภิกษุธรรมวาทีมากรูปให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็น ให้เห็นตามว่า นัธรรม นัวินัย นัสัตตฤคสาสน์ พวกท่านจงถืออย่างนี้ จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรมเป็นสัมมุขาวินัย

๙. สงฆ์ธรรมวาที ยังสงฆ์ธรรมวาทีให้ยินยอม ให้พินิจ ให้เพ่ง ให้ใคร่ครวญ ให้เห็นตามว่า นัธรรม นัวินัย นัสัตตฤคสาสน์ ท่านจงถืออย่างนี้จงชอบอย่างนี้ ถ้าอธิกรณ์นั้นระงับอย่างนี้ ชื่อว่าระงับโดยธรรม เป็นสัมมุขาวินัย ฯ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จุลวรรค ชื่อ ๕๘๖-๕๘๘

๒. สติวินัย

(ระเบียบที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก)

สติวินัย ระเบียบยกเอาสติขึ้นเป็นหลักได้แก่กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ ว่าเป็นผู้มีสติเต็มที เพื่อระงับอนุหาทอิกรณ์ ที่มีผู้โจทก์ท่านด้วยศีลวิบัติ หมายความว่าจำเลยเป็นพระอรหันต์ สงฆ์เห็นว่าไม่เป็นฐานะที่จำเลยจะทำการล่วงละเมิดตั้งโจทก์กล่าวหา จึงสวดกรรมวาจาประกาศความข้อนี้ไว้ เรียกว่าให้สติวินัยแล้วยกฟ้องของโจทก์เสียภายหลังจำเลยจะถูกผู้อื่นโจทก์ด้วยอาบัติอย่างอื่นอีก ก็ไม่ต้องพิจารณา ให้อธิกรณ์ระงับด้วยสติวินัย

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หน้า ๒๔๗

พระเมตตียะและพระภุมมชกะ โจทก์ท่านพระทัฬหฬลบุตร

ด้วยศีลวิบัติอันหามูลมิได้

พระผู้มีพระภาคทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้าพเจ้าถามภิกษุเมตตियะและภิกษุภุมมชกะโจททัฬหพัมัลลบุตร ด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล จริงหรือ

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน ... แล้วทรงรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล สงฆ์จึงให้สตีวินัยแก่ทัฬหพัมัลลบุตรผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงให้อย่างนี้ ทัฬหพัมัลลบุตรนั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์ ท่มผ้าอุตราสงค์เฉียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า นั่งกระหย่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำขอ ว่าดังนี้ :-

คำขอสตีวินัย

ท่านเจ้าข้า ภิกษุเมตตियะและภิกษุภุมมชกะนี้ โจทข้าพเจ้าด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล ข้าพเจ้านั้นถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว ขอสตีวินัยกะสงฆ์

พึงขอแม้ครั้งที่สอง ...

พึงขอแม้ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ภิกษุเมตตियะและภิกษุภุมมชกะนี้ โจทข้าพเจ้าด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล ข้าพเจ้านั้นถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว ขอสตีวินัยกะสงฆ์แม้ครั้งที่สาม ฯ

[๕๕๘] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้สตีวินัย

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุเมตตियะและ

ภิกษุภุมมชกะนั้น โจทท่านพระทัฬหฬลบุตรด้วยศีลวิบัติอัน
ไม่มีมูล ท่านพระทัฬหฬลบุตรเป็นผู้ถึงความไพบูลย์แห่ง
สติแล้ว ขอสติวินัยกะสงฆ์ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึง
ที่แล้ว สงฆ์พึงให้สติวินัย แก่ท่านพระทัฬหฬลบุตรผู้ถึงความ
ไพบูลย์แห่งสติแล้ว นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุเมตตติยะและ
ภิกษุภุมมชกะนั้น โจทท่านพระทัฬหฬลบุตรด้วยศีลวิบัติอัน
ไม่มีมูล ท่านพระทัฬหฬลบุตรเป็นผู้ถึงความไพบูลย์แห่ง
สติแล้ว ขอสติวินัยกะสงฆ์ สงฆ์ให้สติวินัยแก่ท่านพระ-
ทัฬหฬลบุตร ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว การให้สติ
วินัยแก่ท่านพระทัฬหฬลบุตร ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติ
แล้วชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่าน
ผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า
ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุเมตตติยะและภิกษุภุมมชกะนั้น โจท
ท่านพระทัฬหฬลบุตรด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล ท่านพระ-
ทัฬหฬลบุตรเป็นผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว ขอสติ
วินัยกะสงฆ์ สงฆ์ให้สติวินัยแก่ท่านพระทัฬหฬลบุตร
ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว การให้สติวินัยแก่ท่าน
พระทัฬหฬลบุตร ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว ชอบแก่
ท่านผู้ใดท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้
นั้นพึงพูด

สติวินัย อันสงฆ์ให้แล้วแก่ท่านพระทัฬหฬลบุตร

ภิกขุณีปาฏิโมกข์

๑๑๓

ผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติแล้ว ชอบแก้สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง
ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้ ฯ

การให้สติวินัยที่เป็นธรรมมี ๕ อย่าง

[๕๙๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การให้สติวินัยที่เป็นธรรมมี ๕ อย่างนี้
คือภิกษุเป็นผู้หมดจด ไม่ต้องอาบัติ ๑ ผู้อื่นโจทเธอ ๑ เธอขอ ๑
สงฆ์ให้สติวินัยแก่เธอ ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้ ๑ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย การให้สติวินัยที่เป็นธรรมมี ๕ อย่างนี้แล ฯ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จลวรรค ข้อ ๕๙๗-๕๙๙

๓. อมูพหวินัย

(ระเบียบที่ให้แก่ผู้หายเป็นบ้าแล้ว)

อมูพหวินัย ระเบียบที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว, วิธีระงับ
อธิกรณ์สำหรับภิกษุผู้หายจากเป็นบ้า ได้แก่กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศ
ให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว เพื่อระงับอนุวาทิกรณ์ อธิบาย
ว่า จำเลยเป็นบ้าทำการล่วงละเมิดอาบัติ แม้จะเป็นจริงก็เป็นอนาบัติ
เมื่อเธอหายบ้าแล้วมีผู้โจทด้วยอาบัติระหว่างเป็นบ้านั้นไม่รู้จบ ท่านให้
สงฆ์สวดกรรมวาจาประกาศความข้อนี้ไว้ เรียกว่า อมูพหวินัยยกฟ้อง
ของโจทก์เสีย ภายหลังมีผู้โจทด้วยอาบัตินั้น หรืออาบัติเช่นนั้น
ในคราวที่เป็นบ้า ก็ให้อธิกรณ์เป็นอันระงับด้วยอมูพหวินัย (ข้อ ๓ ใน
อธิกรณ์สมถะ ๗)

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หน้า ๓๘๓

๑๑๔

ภิกษุณี

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงให้อย่างนี้ คัคคะภิกษุณีนั่ง
เข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงขวา ไหว้เท้าภิกษุผู้แก่กว่า นั่ง
กระหย่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำขอ ว่าดังนี้ :-

คำขอมุฬหวินัย

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าวิกลจริต มีจิตแปรปรวนเสีย
แล้ว ข้าพเจ้านั้นวิกลจริตมีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติ
ละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย
วาจาและพยายามทำด้วยกาย ภิกษุทั้งหลายโจทข้าพเจ้า
ด้วยอาบัติที่ข้าพเจ้าวิกลจริตมีจิตแปรปรวน ประพฤติ
ละเมิดต้องแล้วว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติ
เห็นปานนี้ ข้าพเจ้ากล่าวกะภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ท่าน
ทั้งหลาย ผมวิกลจริต มีจิตแปรปรวนเสียแล้ว ผมนั้น
วิกลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติละเมิดกิจอันไม่ควร
แก่สมณะเป็นอันมากทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำ
ด้วยกาย ผมระลึกอาบัตินั้นไม่ได้ผมหลงได้ทำสิ่งนี้แล้ว
ภิกษุทั้งหลายผู้อันข้าพเจ้ากล่าวอยู่แม้อย่างนั้นก็ยังไม่
โจทข้าพเจ้าอยู่ตามเดิมว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติ
เห็นปานนี้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้น หายวิกลจริตแล้ว ขอ
อมุฬหวินัยกะสงฆ์

พึงขอแม่ครั้งที่สอง ...

พึงขอแม่ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าวิกลจริต
มีจิตแปรปรวนเสียแล้ว ข้าพเจ้านั้นวิกลจริต มีจิตแปร-
ปรวน ได้ประพฤติละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอัน

มาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ภิกษุทั้งหลายโจทข้าพเจ้าด้วยอาบัติที่ข้าพเจ้าวิกัลจริต มีจิตแปรปรวนประพฤติกิเลสเมิตต้องแล้วว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอบัติเห็นปานนี้ ข้าพเจ้ากล่าวกะภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายผมวิกัลจริต มีจิตแปรปรวนเสียแล้ว ผมนั้นวิกัลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติกิเลสเมิตกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ผมระลึกอบัตินั้นไม่ได้ ผมหลงได้ทำสิ่งนี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายผู้อันข้าพเจ้ากล่าวอยู่แม้อย่างนั้น ก็ยังโจทข้าพเจ้าอยู่ตามเดิมว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอบัติเห็นปานนี้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้นหายวิกัลจริตแล้ว ขออมุพพิทวินัยกะสงฆ์ แม้ครั้งที่สาม ฯ

[๖๐๑] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้อมุพพิทวินัย

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า คัคคะภิกษุนี้ วิกัลจริตมีจิตแปรปรวน เธอวิกัลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติกิเลสเมิตกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ภิกษุทั้งหลายโจทคัคคะภิกษุด้วยอาบัติที่เธอวิกัลจริต มีจิตแปรปรวนประพฤติกิเลสเมิตต้องแล้วว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอบัติเห็นปานนี้ เธอกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ผมวิกัลจริต มีจิตแปรปรวนเสียแล้วผมนั้นวิกัลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติกิเลสเมิตกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็น

อันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ผมระลึกอาบัตินั้นไม่ได้ ผมหลง ได้ทำสิ่งนี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายผู้อื่นเธอกล่าวอยู่แม้อย่างนั้น ก็ยังโจทเธออยู่ตามเดิมว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอหายวิกัลจริตแล้ว ขออมุพฺพหวินฺยกะสงฆ์ ถ้าความพร้อมพร้งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้ออมุพฺพหวินฺยแก่คัคคะภิกษุผู้หายวิกัลจริตแล้ว นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า คัคคะภิกษุนี้ วิกัลจริตมีจิตแปรปรวน เธอวิกัลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติละเมตกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ภิกษุทั้งหลายโจทคัคคะภิกษุด้วยอาบัติที่เธอวิกัลจริต มีจิตแปรปรวน ประพฤติละเมตต้องแล้ว ว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ผมวิกัลจริต มีจิตแปรปรวนเสียแล้วผมนั้นวิกัลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติละเมตกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ผมระลึกอาบัตินั้นไม่ได้ ผมหลง ได้ทำสิ่งนี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายผู้อื่นเธอกล่าวอยู่แม้อย่างนั้น ก็ยังโจทเธออยู่ตามเดิมว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอหายวิกัลจริตแล้ว ขออมุพฺพหวินฺยกะสงฆ์ สงฆ์ให้ออมุพฺพหวินฺยแก่คัคคะภิกษุผู้หายวิกัลจริตแล้ว การให้ออมุพฺพหวินฺยแก่คัคคะ ภิกษุผู้หายวิกัลจริตแล้ว ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ภิกขุณีปาฏิโมกข์

๑๑๗

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สอง ...
ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สาม ...
อมุพหวินัย อันสงฆ์ให้แล้วแก้คคะภิกษุ ผู้หาย
วิกลจริตแล้วชอบแก้สงฆ์ เหตุหนึ่งจึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความ
นี้ไว้ ด้วยอย่างนี้ ฯ

ให้อมุพหวินัยไม่เป็นธรรม ๓ หมวด

[๖๐๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การให้อมุพหวินัย ไม่เป็นธรรม ๓
หมวดเป็นธรรม ๓ หมวดนี้ การให้อมุพหวินัย ไม่เป็นธรรม ๓ หมวด
เป็นไหน

หมวดที่ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติ สงฆ์หรือ
ภิกษุ ๒-๓ รูปหรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึก
อาบัติเห็นปานนี้ เธอกำลังระลึก กล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผมต้องอาบัติแล้ว
แต่ระลึกอาบัติเห็นปานนี้ไม่ได้ สงฆ์ให้อมุพหวินัยแก่เธอ การให้
อมุพหวินัยไม่เป็นธรรม ฯ

หมวดที่ ๒

[๖๐๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ต้องอาบัติ
สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียวโจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติ
แล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอรระลึกได้จึงกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ
ผมระลึกได้เหมือนความฝัน สงฆ์ให้อมุพหวินัยแก่เธอ การให้
อมุพหวินัยไม่เป็นธรรม ฯ

หมวดที่ ๓

[๖๐๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยต้องอาบัติ

๑๑๘

ภิกษุณี

สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอหายวิกลจริตแล้วแต่ยังทำเป็นวิกลจริตว่า ผมก็ทำอย่างนี้ ท่านทั้งหลายก็ทำอย่างนี้สิ่งนี้ควรแก่ผม สิ่งนี้ควรแก่ท่านทั้งหลาย สงฆ์ให้อมฺพหฺวินฺยแก่เธอ การให้อมฺพหฺวินฺยไม่เป็นธรรม ฯ

การให้อมฺพหฺวินฺยไม่เป็นธรรม ๓ หมวด เหล่านี้

ให้อมฺพหฺวินฺยเป็นธรรม ๓ หมวด

หมวดที่ ๑

[๖๐๕] การให้อมฺพหฺวินฺยเป็นธรรม ๓ หมวด เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ วิกลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย สงฆ์ หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอระลึกละไม่ได้จึงกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผมต้องอาบัติแล้วแต่ระลึกอาบัติเห็นปานนี้ไม่ได้ สงฆ์ให้อมฺพหฺวินฺยแก่เธอ การให้อมฺพหฺวินฺยเป็นธรรม ฯ

หมวดที่ ๒

[๖๐๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ วิกลจริต มีจิตแปรปรวนได้ประพฤติละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติแล้วจงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอระลึกละไม่ได้จึงกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผมระลึกละได้คล้ายความฝัน สงฆ์ให้อมฺพหฺวินฺยแก่เธอ การให้อมฺพหฺวินฺยเป็นธรรม ฯ

หมวดที่ ๓

[๖๐๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ วิกลจริต มีจิตแปรปรวน ได้ประพฤติดะเมตติกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว จงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ เธอวิกลจริต ทำอาการวิกลจริตว่า ผมก็ทำอย่างนี้ แม้ท่านทั้งหลายก็ทำอย่างนี้ สิ่งนี้ควรแม่แก่ผม สิ่งนี้ควรแม่แก่ท่านทั้งหลาย สงฆ์ให้อุมพหุวินัยแก่เธอ การให้อุมพหุวินัยเป็นธรรม ฯ

การให้อุมพหุวินัยเป็นธรรม ๓ หมวด เหล่านี้

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จลวรรค ข้อ ๖๐๐-๖๐๗

๔. ปฏิญญาตกรณะ

(ปรับตามคำสารภาพ)

ปฏิญญาตกรณะ ทำตามรับ ได้แก่ปรับอาบัติตามปฏิญญาของ จำเลยผู้รับเป็นสัตย์ การแสดงอาบัติก็จัดในข้อนี้

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หน้า ๑๔๔

ทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

[๖๐๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การทำตามปฏิญาณที่ไม่เป็นธรรม อย่างนี้แลที่เป็นธรรมอย่างนี้ การทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรมอย่างไร

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผม

๑๒๐

ภิกษุณี

มิได้ต้องอาบัติปาราชิกผมต้องอาบัติสังฆาทิเสส สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติ
สังฆาทิเสส การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูป
เดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผม
มิได้ต้องอาบัติปาราชิกผมต้องอาบัติถุลลัจจัย สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติ
ถุลลัจจัย การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูป
เดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผม
มิได้ต้องอาบัติปาราชิกผมต้องอาบัติปาจิตตีย์ สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติ
ปาจิตตีย์ การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูป
เดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผม
มิได้ต้องอาบัติปาราชิกผมต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ สงฆ์ปรับเธอด้วย
อาบัติปาฏิเทสนียะ การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูป
เดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผม
มิได้ต้องอาบัติปาราชิกผมต้องอาบัติทุกกฏ สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติ
ทุกกฏ การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูป
เดียว โจทเธ่ว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ ผม
มิได้ต้องอาบัติปาราชิก ผมต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติ
ทุพภาสิต การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...

ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย ...

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ ...

ภิกษุต้องอาบัติปาฏิเทสนีเย ...

ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ ...

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณผมมิได้ต้องอาบัติทุพภาสิต ผมต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติปาราชิก การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณผมมิได้ต้องอาบัติทุพภาสิต ผมต้องอาบัติสังฆาทิเสส สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติสังฆาทิเสส การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณผมมิได้ต้องอาบัติทุพภาสิต ผมต้องอาบัติตุลลัจฉัย สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติตุลลัจฉัย การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณผมมิได้ต้องอาบัติทุพภาสิต ผมต้องอาบัติปาจิตตีย์ สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติปาจิตตีย์ การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุรูปเดียว โจทเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณผมมิได้ต้องอาบัติทุพภาสิต ผมต้องอาบัติปาฏิเทสนีเย สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติปาฏิเทสนีเย การปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์ หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุ

๑๒๒

ภิกษุณี

รูปเดียวใจเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ
ผมมิได้ต้องอาบัติทุพภาสิต ผมต้องอาบัติทุกกฏ สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติ
ทุกกฏ การปรับอย่างนี้ชื่อว่าทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ทำตามปฏิญาณไม่เป็นธรรม ฯ

ทำตามปฏิญาณเป็นธรรม

[๖๑๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การทำตามปฏิญาณเป็นธรรม
อย่างไร

ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์ หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุ
รูปเดียวใจเธอว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิก เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ
คุณ ผมต้องอาบัติปาราชิก สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติปาราชิก การปรับ
อย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณเป็นธรรม

ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...

ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย ...

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ ...

ภิกษุต้องอาบัติปาฏิเทสนีเย ...

ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ ...

ภิกษุต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์ หรือภิกษุ ๒-๓ รูป หรือภิกษุ
รูปเดียวใจเธอว่า ท่านต้องอาบัติทุพภาสิต เธอกล่าวอย่างนี้ว่า คุณ
คุณ ผมต้องอาบัติทุพภาสิต สงฆ์ปรับเธอด้วยอาบัติทุพภาสิต การ
ปรับอย่างนี้ ชื่อว่าทำตามปฏิญาณเป็นธรรม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ทำตามปฏิญาณเป็นธรรม ฯ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖

จลวรรค ข้อ ๖๐๙-๖๑๐

๕. เยกุยยลิกา

(วินิจฉัยอาศัยความเห็นข้างมาก)

เยกุกุยยลิกา กิริยาเป็นไปตามข้างมาก ได้แก่ วิธีตัดสินอธิกรณ์ โดยถือเอาตามคำของคนข้างมาก เช่น วิธีจับสลากเพื่อชี้ผิดถูก ข้างไหนมีภิกษุผู้ร่วมพิจารณาลงความเห็นมากกว่า ก็คือเอาพวกข้างนั้น เป็นวิธีอย่างเดียวกับการโหวตคะแนนเสียง, ใช้สำหรับระงับวิวาทอธิกรณ์.

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หน้า ๒๔๔

ระงับอธิกรณ์ด้วยเยกุกุยยลิกา

[๖๑๑] สมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะถึงความวิวาทกัน ในท่ามกลางสงฆ์ กล่าวทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอยู่ไม่อาจเพื่อระงับอธิกรณ์นั้นได้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์เห็นปานนี้ด้วยเยกุกุยยลิกา พึงสมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ให้เป็นผู้ให้จับฉลาก คือ :-

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ
๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง
๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมกมาย
๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ
๕. รู้จักฉลากที่จับแล้วและยังไม่จับ

ก็แล สงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อม-
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้เป็น
ผู้ให้จับฉลาก นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุ
ณีชื่อนี้ให้เป็นผู้ให้จับฉลาก การสมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้เป็น
ผู้ให้จับฉลาก ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง
ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ภิกษุณีชื่อนี้อันสงฆ์สมมติแล้วให้เป็นผู้ให้จับฉลาก
ชอบแก่สงฆ์เหตุนี้จึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วย
อย่างนี้ ฯ

การจับฉลากไม่เป็นธรรม ๑๐ อย่าง

[๖๑๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การจับฉลากไม่เป็นธรรม ๑๐ อย่าง
เป็นธรรม ๑๐ อย่าง เหล่านี้

การจับฉลากไม่เป็นธรรม ๑๐ อย่าง เป็นไฉน คือ :-

๑. อธิกรณ์เป็นเรื่องเล็กน้อย
๒. ไม่ลูกลามไปไกล
๓. ภิกษุพวกนั้นระลึกลำไม่ได้เอง และพวกอื่นก็ให้ระลึกลำไม่ได้
๔. รู้ว่า อธรรมวาทีมากกว่า
๕. รู้ว่า ไฉน อธรรมวาทีพึงมีมากกว่า
๖. รู้ว่า สงฆ์จักแตกกัน
๗. รู้ว่า ไฉน สงฆ์พึงแตกกัน
๘. อธรรมวาทีภิกษุจับโดยไม่เป็นธรรม

- ๙. อธรรมวาที่ภิกษุจับเป็นพวก ๆ
  - ๑๐. ไม่จับตามความเห็น
- การจับฉลากไม่เป็นธรรม ๑๐ อย่าง เหล่านี้ ฯ

การจับฉลากเป็นธรรม ๑๐ อย่าง

[๖๑๓] การจับฉลากเป็นธรรม ๑๐ อย่าง เป็นไหน คือ :-

- ๑. อธิกรณ์ไม่ใช่เรื่องเล็ก
  - ๒. ลุกลามไปไกล
  - ๓. ภิกษุพวกนั้นระลึกได้ และพวกอื่นก็ให้ระลึกได้
  - ๔. รู้ว่า อธรรมวาที่มากกว่า
  - ๕. รู้ว่า ไฉนธรรมวาที่ฟังมีมากกว่า
  - ๖. รู้ว่า สงฆ์จักไม่แตกกัน
  - ๗. รู้ว่า ไฉนสงฆ์ไม่ฟังแตกกัน
  - ๘. อธรรมวาที่ภิกษุจับโดยธรรม
  - ๙. อธรรมวาที่ภิกษุพร้อมเพรียงกันจับ
  - ๑๐. จับตามความเห็น
- การจับฉลากเป็นธรรม ๑๐ อย่าง เหล่านี้ ฯ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จุลวรรค ข้อ ๖๑๑-๖๑๓

๖. ตัสสปาปิยสิกการม

(ลงโทษแก่ผู้ทำผิดแต่ไม่รับ)

ตัสสปาปิยสิกการม กรรมอันสงฆ์พึงทำเพราะความที่ภิกษุหนึ่งเป็นผู้เลวทราม, กรรมนี้สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ให้การกลับไปกลับมา เดียวปฏิเสธ เดียวสารภาพพูดถลากไถล พูดกลบเกลื่อนข้อที่ถูกต้อง พูดมุสาซึ่งหน้า สงฆ์ทำการนี้แก่เธอเป็นการลงโทษตามความผิดแม้ว่าเธอจะไม่รับ หรือเพื่อเพิ่มโทษจากอาบัติที่ต้อง

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หน้า ๗๓

พระอุปัชฌาย์ถูกซักถามถึงอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ปฏิเสธแล้ว ปฏิญาณ ปฏิญาณแล้วปฏิเสธ ให้การกลับไปกลับมา กล่าวเท็จทั้งรู้

พระผู้มีพระภาค ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้าพเจ้าถามอุปัชฌาย์ถูกซักถามถึงอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ปฏิเสธแล้ว ปฏิญาณ ปฏิญาณแล้วปฏิเสธ ให้การกลับไปกลับมา กล่าวเท็จทั้งรู้ อยู่จริงหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จจริง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน ... ครั้นแล้วทรงทำกรรมที่ถ่วงรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล สงฆ์จงทำตัสสปาปิยสิกการม^๑ แก่ภิกษุอุปัชฌาย์

ก็แล สงฆ์พึงทำอย่างนี้ พึงใจภิกษุอุปัชฌาย์ก่อน ครั้นแล้วพึงให้เธอให้การ แล้วพึงปรับอาบัติ ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถพึงประกาศให้สงฆ์ ทราบ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาทำตัสสปาปิยสิกากรรม

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุอุปัชฌาย์นี้ถูก
ซักถามถึงอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วปฏิญาณ
ปฏิญาณแล้วปฏิเสธให้การกลับไปกลับมา กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่
ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงทำตัสส-
ปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุอุปัชฌาย์ นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุอุปัชฌาย์นี้ถูก
ซักถามถึงอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วปฏิญาณ
ปฏิญาณแล้วปฏิเสธให้การกลับไปกลับมา กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่
สงฆ์ทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุอุปัชฌาย์ การทำตัสส-
ปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุอุปัชฌาย์ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่าน
ผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม้ครั้งที่สาม ...

ตัสสปาปิยสิกากรรมอันสงฆ์ทำแล้วแก่ภิกษุ
อุปัชฌาย์ ชอบแก่สงฆ์เหตุหนึ่งจึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้
ด้วยอย่างนี้ ฯ

๑ กรรมอันสงฆ์พึงทำ เพราะความที่ภิกษุผู้นั้นเป็นผู้บป สงฆ์ได้ทำแก่ภิกษุอุปัชฌาย์
เป็นครั้งแรก ฯ

ตัสสปาปิยสิกากรรมเป็นธรรม ๕ อย่าง

[๖๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การทำตัสสปาปิยสิกากรรมเป็นธรรม
๕ อย่างนี้ คือ :-

๑๒๘

ภิกษุณี

๑. ภิกษุเป็นผู้ไม่สะอาด
๒. เป็นนอลัชชี
๓. เป็นผู้ถูกโจท
๔. สงฆ์ทำตัสสปายียสิกการกรรมแก่เธอ
๕. สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำโดยธรรม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การทำตัสสปายียสิกการกรรมเป็นธรรม ๕
อย่างนี้แล ฯ

ลักษณะกรรมไม่เป็นธรรม ๑๒ หมวด

หมวดที่ ๑

[๖๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายียสิกการกรรมที่ประกอบด้วย
องค์ ๓ เป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ทำกลับหลัง ๑ ไม่สอบถามก่อนแล้วทำ ๑ ทำไม่ตามปฏิญาณ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายียสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
นี้แลเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี

หมวดที่ ๒

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายียสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ทำเพราะไม่ต้องอาบัติ ๑ ทำเพราะอาบัติมิใช่เป็นเทศนาคามินี ๑
ทำเพราะอาบัติที่แสดงแล้ว ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายียสิกการกรรม ...

หมวดที่ ๓

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายียสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ

ไม่โจทก์ก่อนแล้วทำ ๑ ไม่ให้จำเลยให้การก่อนแล้วทำ ๑ ไม่ปรับอาบัติแล้วทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๔

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ ทำกลับหลัง ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ ไม่สอบถามก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๖

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ ทำไม่ตามปฏิญาณ ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๗

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ ทำเพราะไม่ต้องอาบัติ ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

๑๓๐

ภิกขุณี

หมวดที่ ๘

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ทำเพราะอาบัติมิใช่เป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์
เป็นนวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๙

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ทำเพราะอาบัติที่แสดงแล้ว ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นนวรรค
ทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ไม่โจทก์ก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นนวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๑๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ไม่ให้จำเลยให้การก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็น
นวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสมปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๑๒

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี คือ
ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยไม่เป็นธรรม ๑ สงฆ์เป็นวรรคทำ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
นี้แล เป็นกรรมไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย และระงับแล้วไม่ดี ฯ

ลักษณะกรรมเป็นธรรม ๑๒ หมวด

หมวดที่ ๑

[๖๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรมที่ประกอบด้วย
องค์ ๓ เป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำต่อหน้า
๑ สอบถามก่อนแล้วทำ ๑ ทำตามปฏิญาณ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
นี้แล เป็น

กรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว

หมวดที่ ๒

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำเพราะ
ต้องอาบัติ ๑ ทำเพราะอาบัติเป็นเทศนาคามินี ๑ ทำเพราะอาบัตียัง
มิได้แสดง ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรม ...

หมวดที่ ๓

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายสิกากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ โจทก์ก่อน

๑๓๒

ภิกษุณี

แล้วทำ ๑ ให้จำเลยให้การก่อนแล้วทำ ๑ ปรับอาบัติแล้วทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรม ...

หมวดที่ ๔

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
เมื่ออื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำต่อหน้า
๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรม ...

หมวดที่ ๕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
เมื่ออื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ สอบถาม
ก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรม ...

หมวดที่ ๖

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
เมื่ออื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำตาม
ปฏิญาณ ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรม ...

หมวดที่ ๗

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
เมื่ออื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำเพราะ
ต้องอาบัติ ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปายีสิกการกรรม ...

หมวดที่ ๘

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำเพราะ
อาบัติเป็นเทศนาคามินี ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๙

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ทำเพราะ
อาบัตียังมิได้แสดง ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ โจทก์ก่อน
แล้วทำ ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๑๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ให้จำเลย
ให้การก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรม ...

หมวดที่ ๑๒

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสสปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
แม้อื่นอีกเป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว คือ ปรับอาบัติ

๑๓๔

ภิกษุณี

ก่อนแล้วทำ ๑ ทำโดยธรรม ๑ สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ ๑
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัสนปาปิยสิกขากรรมที่ประกอบด้วยองค์ ๓
นี้แล เป็นกรรมเป็นธรรม เป็นวินัย และระงับดีแล้ว ฯ

ข้อที่สงฆ์จำนง ๖ หมวด

หมวดที่ ๑

[๖๑๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ เมื่อสงฆ์
จำนงพึงทำตัสนปาปิยสิกขากรรม คือ เป็นผู้ก่อความบาดหมาง
ก่อการทะเลาะ ก่อการวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ ๑
เป็นพาล ไม่ฉลาด มีอับติมากมีมรรยาทไม่สมควร ๑ เป็นผู้คลุกคลี
กับคฤหัสถ์ ด้วยการคลุกคลีอื่นไม่สมควร ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ นี้แล เมื่อสงฆ์
จำนงพึงทำตัสนปาปิยสิกขากรรม ฯ

หมวดที่ ๒

[๖๑๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่นอีก
เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสนปาปิยสิกขากรรม คือ เป็นผู้มึนวิบัติในอธิศีล
๑ เป็นผู้มึนวิบัติในอธยาจารย์ ๑ เป็นผู้มึนวิบัติในอธิทฐิ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ นี้แล เมื่อสงฆ์
จำนงพึงทำตัสนปาปิยสิกขากรรม ฯ

หมวดที่ ๓

[๖๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ แม้อื่น
อีก เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสนปาปิยสิกขากรรม คือ กล่าวติเตียน
พระพุทธเจ้า ๑ กล่าวติเตียนพระธรรม ๑ กล่าวติเตียนพระสงฆ์ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๓ นี้แล เมื่อสงฆ์

จำนงพึงทำตัสสปาปิยสิกการม ฯ

หมวดที่ ๔

[๖๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสสปาปิย-
สิกการมแก่ภิกษุ ๓ รูป คือ รูปหนึ่งเป็นผู้ก่อความบาดหมาง ก่อ
การทะเลาะ ก่อการวิวาททำความอื้อฉาว ก่ออิทธิพลในสงฆ์ รูปหนึ่ง
เป็นพาล ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก มีมรยาทไม่สมควร รูปหนึ่งคลุกคลี
กับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอื่นไม่สมควร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสสปาปิยสิกการม
แก่ภิกษุ ๓ รูปนี้แล ฯ

หมวดที่ ๕

[๖๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสสปาปิย-
สิกการมแก่ภิกษุ ๓ รูป แม้อื่นอีก คือ รูปหนึ่งเป็นผู้มีศีลวิบัติใน
อธิศีล รูปหนึ่งเป็นผู้มีอาจารย์วิบัติในอัยยาจาร รูปหนึ่งเป็นผู้มีทิววิบัติ
ในนอตินิฐิ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสสปาปิยสิกการม
แก่ภิกษุ ๓ รูปนี้แล ฯ

หมวดที่ ๖

[๖๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสสปาปิย-
สิกการมแก่ภิกษุ ๓ รูป แม้อื่นอีก คือ รูปหนึ่งกล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า
รูปหนึ่งกล่าวติเตียนพระธรรม รูปหนึ่งกล่าวติเตียนพระสงฆ์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงพึงทำตัสสปาปิยสิกการมแก่
ภิกษุ ๓ รูปนี้แล ฯ

๑๓๖

ภิกษุณี

วัตร ๑๘ ข้อ

[๖๒๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่ถูกสงฆ์ทำตัสสปายสิกา-
กรรมแล้วนั้นต้องประพฤติชอบ วิธีประพฤติชอบในตัสสปายสิกา-
กรรมนั้น ดังต่อไปนี้ :-

๑. ไม่พึงให้อุปสมบท
๒. ไม่พึงให้ศีล
๓. ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก
๔. ไม่พึงรับสมมติเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี
๕. แม้ได้รับสมมติไว้แล้ว ก็ไม่พึงสั่งสอนภิกษุณี
๖. สงฆ์ทำตัสสปายสิกากรรมเพราะอาบัติใด ไม่พึงต้องอาบัตินั้น
๗. ไม่พึงต้องอาบัตินั้นอันเช่นกัน
๘. ไม่พึงต้องอาบัตินั้นเลวทรามกว่านั้น
๙. ไม่พึงติกรรม
๑๐. ไม่พึงติภิกษุทั้งหลายผู้ทำกรรม
๑๑. ไม่พึงห้ามอุโบสถแก่ปกติตตะภิกษุ
๑๒. ไม่พึงห้ามปวารณาแก่ปกติตตะภิกษุ
๑๓. ไม่พึงทำการไต่สวน
๑๔. ไม่พึงเริ่มอนุวาทิกรณ์
๑๕. ไม่พึงให้ภิกษุอื่นทำโอกาส
๑๖. ไม่พึงโจทภิกษุอื่น
๑๗. ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การ
๑๘. ไม่พึงช่วยภิกษุกับภิกษุให้สู้กันในอธิกรณ์

คราวนั้น สงฆ์ได้ทำตัสสปาปิยสิกขการมแก่พระอุปัชฌาย์แล้ว ฯ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จลวรรค ข้อ ๖๑๔-๖๒๔

๗. ตินวัตถการกะ

(ระเบียบตั้งกลบไว้ด้วยหญ้า)

ตินวัตถการวินัย ระเบียบตั้งกลบไว้ด้วยหญ้า ได้แก่วิธีที่
ให้ประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย ไม่ต้องชำระสะสางหาความเดิม
เป็นวิธีระงับอาบัติการณ ที่ใช้ในเมื่อจะระงับลหุกาบัติที่เกี่ยวกับภิกษุ
จำนวนมาก ต่างก็ประพฤติไม่สมควรและขัดต่อกันเป็นเรื่องนุ่ง
ซับซ้อน ชวนให้ทะเลาะวิวาท กล่าวซัดลำเลิกกันไปไม่มีที่สุดจะระงับ
ด้วยวิธีอื่นก็จะเป็นเรื่องลุกลามไป เพราะถ้าจะสืบสวนสอบสวนปรับ
ให้กันและกันแสดงอาบัติ ก็มีแต่จะทำให้อิทธิกรณรุนแรงยิ่งขึ้น จึงระงับ
เสียด้วยตินวัตถการวิธี คือแบบกลบไว้ด้วยหญ้า ตัดตอนยกเลิกเสีย
ไม่สะสางความหลังกันอีก

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หน้า ๗๓

ภิกษุทั้งหลายเกิดความบาดหมาง ทะเลาะ วิวาท ได้ละเมียดกิจ
อันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจา และพยายาม
ทำด้วยกาย พวกเธอคิดว่า พวกเราเกิดความบาดหมาง ทะเลาะ วิวาท
และ ได้ละเมียดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งด้วยวาจาและด้วย
กาย ถ้าพวกเราจักปรับกันด้วยอาบัติเหล่านี้ บางทีอิทธิกรณนั้น จะเป็น
ไปเพื่อความรุนแรง เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันก็ได้ พวก

๑๓๘

ภิกษุณี

เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พุทธานุญาติให้ระงับอธิภรณ์ด้วยติณวัตถารกะ

พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่าดังนี้ :-

[๖๒๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดความบาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเธอในหมู่นั้นคิดอย่างนี้ว่า พวกเราเกิดความบาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราก็กปรับกันด้วยอาบัติเหล่านี้ บางทีอธิภรณ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันก็ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาติให้ระงับอธิภรณ์เห็นปานนั้น ด้วยติณวัตถารกะ ฯ

วิธีระงับ

[๖๒๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงระงับอย่างนี้ :-

ภิกษุทุก ๆ รูปพึงประชุมในที่แห่งเดียวกัน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา ระงับอธิภรณ์ด้วยติณวัตถารกะ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความบาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักให้ปรับกัน

ด้วยอาบัติเหล่านี้ บางที่อิทธิฤทธิ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความ
รุนแรง เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันก็ได้ ถ้าความ
พร้อมพรึงของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงระงับอิทธิฤทธิ์นี้ด้วย
ติณวัตถาคารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่องด้วย
คฤหัสถ์

บรรดาภิกษุฝ่ายเดียวกัน ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศ
ให้ฝ่ายของตนทราบด้วยคณะญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

คณะญัตติกรรมวาจา

ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความ
บาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติ
ละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย
วาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักปรับกันด้วย
อาบัติเหล่านี้ บางที่อิทธิฤทธิ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง
เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันก็ได้ ถ้าความพร้อม
พรึงของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของ
ท่านทั้งหลาย และอาบัติของตนในท่ามกลางสงฆ์ด้วย
ติณวัตถาคารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่องด้วย
คฤหัสถ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลาย และเพื่อประโยชน์
แก่ตน ฯ

[๖๒๘] ลำดับนั้น บรรดาภิกษุฝ่ายเดียวกันอีกพวกหนึ่ง ภิกษุ
ผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้ฝ่ายของตนทราบด้วยคณะญัตติ-
กรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

คณะญาติกรรมวาจา

ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความ
บาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติก
ละเมิดกิจอันไม่ควร แก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย
วาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักปรับกันด้วย
อาบัติเหล่านี้ บางทีอธิกรณ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง
เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันได้ ถ้าความพร้อม
พรุ่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของ
ท่านทั้งหลาย และอาบัติของตน ในท่ามกลางสงฆ์ด้วย
ติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่องด้วย
คฤหัสถ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านทั้งหลาย และเพื่อประโยชน์
แก่ตน ฯ

[๖๒๙] บรรดาภิกษุฝ่ายเดียวกัน ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ
พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญาติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญาติทุติยกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความ
บาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติก
ละเมิดกิจอันไม่ควร แก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย
วาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักปรับกันด้วย
อาบัติเหล่านี้ บางทีอธิกรณ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง
เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันได้ ถ้าความพร้อม
พรุ่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของท่าน
เหล่านี้และอาบัติของตน ในท่ามกลางสงฆ์ด้วยติณวัต-

ถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้และเพื่อประโยชน์แก่ตน นี้เป็น ญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความ บาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติ ละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย วาจา และพยายามทำด้วยกายถ้าพวกเราจักปรับกันด้วย อาบัติเหล่านี้ บางทีอิทธิฤทธิ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันก็ได้ ข้าพเจ้า แสดง อาบัติของท่านเหล่านี้ และอาบัติของตน ในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติ เนื่องด้วยคฤหัสถ์เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ และเพื่อ ประโยชน์แก่ตน การแสดงอาบัติเหล่านี้ของพวกเรา ใน ท่ามกลางสงฆ์ด้วยติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ ชอบแก่ท่านผู้ใดท่านผู้นั้นพึง เป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

อาบัติเหล่านี้ของพวกเราเว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้น อาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ ข้าพเจ้าแสดงแล้วในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยติณวัตถารกะชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรง ความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้ ๆ

[๖๓๐] ลำดับนั้น บรรดาภิกษุฝ่ายเดียวกันอีกพวกหนึ่ง ภิกษุ ผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่า ดังนี้ :-

ญัตติทุติยกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความ
บาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติด
ละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย
วาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักปรับกันด้วย
อาบัติเหล่านี้ บางทีอธิกรณ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง
เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันได้ ถ้าความพร้อม
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของท่าน
เหล่านี้ และอาบัติของตนในท่ามกลางสงฆ์ด้วยติณวัต-
ถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์
เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้และเพื่อประโยชน์แก่ตน นี้เป็น
ญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พวกเราเกิดความ
บาดหมางเกิดความทะเลาะ ถึงความวิวาทอยู่ ได้ประพฤติด
ละเมิดกิจอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมาก ทั้งที่กล่าวด้วย
วาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักปรับกันด้วย
อาบัติเหล่านี้ บางทีอธิกรณ์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง
เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันได้ ข้าพเจ้าแสดง
อาบัติของท่านเหล่านี้ และอาบัติของตนในท่ามกลางสงฆ์
ด้วยติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก เว้นอาบัติเนื่อง
ด้วยคฤหัสถ์เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ และเพื่อ
ประโยชน์แก่ตน การแสดงอาบัติเหล่านี้ของพวกเราใน
ท่ามกลางสงฆ์ด้วยติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก

ภิกขุณีปาฏิโมกข์

๑๔๓

เว้นอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้น
พึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

อาบัติเหล่านี้ของเรา เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก
เว้นอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ ข้าพเจ้าแสดงแล้วในท่ามกลาง
สงฆ์ด้วยติณวัตถารกะ ชอบแก้สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้า
ทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้ ๆ

[๖๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุ
เหล่านั้นเป็นผู้ออกแล้วจากอาบัติเหล่านั้น เว้นอาบัติที่มีโทษหนัก
เว้นอาบัติเนื่องด้วยคฤหัสถ์ เว้นผู้แสดงความเห็นแย้ง เว้นผู้ไม่ได้อยู่
ในที่นั้น ๆ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๖
จุลวรรค ข้อ ๖๒๕-๖๓๑

๑๔๔

ภิกษุณี

สิกขาบทของภิกษุ-ภิกษุณี

จำนวนสิกขาบทของภิกษุ-ภิกษุณี

[๑๐๒๔] สิกขาบทของภิกษุมาสู่อุเทศทุกวันอุโบสถรวม ๒๒๐ สิกขาบท ของภิกษุณีมาสู่อุเทศทุกวันอุโบสถรวม ๓๐๔ สิกขาบท. สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณี มี ๔๖ สิกขาบท. สิกขาบทของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุ มี ๑๓๐ สิกขาบท. สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่ทั่วไปรวม ๑๗๖ สิกขาบท. สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ศึกษาร่วมกันมี ๑๗๔ สิกขาบท.

ประเภทสิกขาบทของภิกษุ

[๑๐๒๕] สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบท มาสู่อุเทศทุกวันอุโบสถ ท่านจงฟังสิกขาบทเหล่านั้นดังจะกล่าวต่อไป. ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิยะ ๓๐ ถ้วน ขุททกะ ๔๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขิยะ ๗๕ สิกขาบทของภิกษุรวม ๒๒๐ สิกขาบท มาสู่อุเทศทุกวันอุโบสถ.

ประเภทสิกขาบทของภิกษุณี

[๑๐๒๖] สิกขาบทของภิกษุณี ๓๐๔ สิกขาบท มาสู่อุเทศทุกวันอุโบสถ ท่านจงฟังสิกขาบทเหล่านั้นดังจะกล่าวต่อไป. ปาราชิก ๘ สังฆาทิเสส ๑๗ นิสสัคคิยะ ๓๐ ถ้วน ขุททกะ ๑๖๖ ปาฏิเทสนียะ ๘ เสขิยะ ๗๕ สิกขาบทของภิกษุณีรวม ๓๐๔ สิกขาบท มาสู่อุเทศทุกวันอุโบสถ.

อสังฆารณะสิกขาบทของภิกษุ

[๑๐๒๗] สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณี มี ๔๖ ท่านจงฟังสิกขาบทเหล่านั้นดังจะกล่าวต่อไป. สังฆาทิเสส ๖ รวมทั้งอนิยต ๒ สิกขาบท เป็น ๘ นิสสัคคิยะ ๑๒ รวมกันเป็น ๒๐ ชุททกะ ๒๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณี รวม ๔๖ สิกขาบท.

อสังฆารณะสิกขาบทของภิกษุณี

[๑๐๒๘] สิกขาบทของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุมี ๑๓๐ ท่านจงฟังสิกขาบทเหล่านั้นดังจะกล่าวต่อไป. ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ที่สงฆ์ขับออกจากหมู่ ๑๐ นิสสัคคิยะ ๑๒ ชุททกะ ๙๖ ปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบทของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุ รวม ๑๓๐.

สิกขาบทที่ไม่ทั่วไปแก่สองฝ่าย

[๑๐๒๙] สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่ทั่วไปมี ๑๗๖ ท่านจงฟังสิกขาบทเหล่านั้นดังจะกล่าวต่อไป. ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๖ อนิยต ๒ นิสสัคคิยะ ๒๔ ชุททกะ ๑๑๘ ปาฏิเทสนียะ ๑๒ สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่ทั่วไป รวม ๑๗๖.

สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ศึกษาร่วมกัน

[๑๐๓๐] สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ศึกษาร่วมกันมี ๑๗๔ ท่านจงฟังสิกขาบทเหล่านั้นดังจะกล่าวต่อไป. ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคิยะ ๑๘ ชุททกะ ๗๐ ถ้วน เสดิยะ ๗๕ สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ศึกษาร่วมกัน รวม ๑๗๔ สิกขาบท.

๑๔๖

ภิกขุณี

อาบัติที่ระงับไม่ได้

[๑๐๓๑] บุคคลผู้ต้องปราศิกเหล่าใด ๘ จำพวกไม่ควรเข้าใกล้ เปรียบเสมอด้วยโคนต้นตาล บุคคลผู้ต้องปราศิกเหล่านั้น ย่อมไม่องงามเปรียบเหมือนใบไม้เหลือง คีลาหนา คนคิริระชาต ต้นตาล ยอดด้วน ฉะนั้น.

อาบัติที่ระงับได้

[๑๐๓๒] สังฆาทิเสส ๒๓ อนิยต ๒ นิสลัคคิยะ ๔๒ ปาจิตตีย์ ๑๘๘ ปาฏิเทสนิยะ ๑๒ เสขิยะ ๗๕ ระงับด้วยสมถะ ๓ คือ สัมมุขาวินัย ๑ ปฎิญาตकरणะ ๑ ตินวัตถการกะ ๑.

พระวินัยปิฎก เล่ม ๘ ปวิวาร

จุดประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย

[๔๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ อย่างนี้ พระตถาคตจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวก อำนาจประโยชน์ ๒ อย่างเป็นไฉนคือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑

...เพื่อความข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑

...เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันเวรอันจักเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดเวรอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันโทษอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดโทษอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันภัยอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดภัยอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันอกุศลธรรมอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอกุศลธรรมอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่ออนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ ๑ เพื่อเข้าไปตัดรอนฝักฝายของภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก ๑

...เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว ๑

...เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ อย่างนี้แล พระตถาคตจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ฯ

[๔๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ อย่างนี้ พระตถาคตจึงทรงบัญญัติปาติโมกข์แก่สาวก ... ทรงบัญญัติปาติโมกข์ชุกุเทศ ... ทรงบัญญัติการตั้งปาติโมกข์ ... ทรงบัญญัติปวารณา ... ทรงบัญญัติการตั้งปวารณา ... ทรงบัญญัติตัสชเนยยกรรม ... ทรงบัญญัตินินยัสสกรรม ... ทรงบัญญัติปัพพาชเนยยกรรม ... ทรงบัญญัติปฏิสารเนยยกรรม ... ทรงบัญญัติอุกเขปนเนยยกรรม ... ทรงบัญญัติการให้บริวาร ... ทรงบัญญัติการชักเข้าหาอาบัติเดิม ... ทรงบัญญัติการให้มานัต ... ทรงบัญญัติอัพภาน ... ทรงบัญญัติการเรียกเข้าหมู่ ... ทรงบัญญัติการขับออกจากหมู่ ... ทรงบัญญัติการอุปสมบท ... ทรงบัญญัติ ญัตติกรรม ... ทรงบัญญัติ ญัตติทุติยกรรม ... ทรงบัญญัติ ญัตติ จตุตถกรรม ... ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ยังไม่ได้ทรงบัญญัติ ... ทรงบัญญัติเพิ่มเติมในสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ... ทรงบัญญัติสัมมุขาวินัย ... ทรงบัญญัติสตีวินัย ... ทรงบัญญัติอมุพพิหวินัย ... ทรงบัญญัติปฏิญญาตถกณะ ... ทรงบัญญัติเยภุยยสิกา ... ทรงบัญญัติตัสสปายสิกา ... ทรงบัญญัติตัตถกถาววินัย อำนาจประโยชน์ ๒ อย่างเป็นไฉน คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑

...เพื่อความชุ่มชื่นบุคคลผู้เกื้อยาก ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑

...เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันเวรอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดเวรอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

ภิกขุณีปาฏิโมกข์

๑๔๕

...เพื่อป้องกันโทษอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดโทษอัน
จักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันภัยอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดภัยอัน
จักบังเกิดในอนาคต ๑

...เพื่อป้องกันอกุศลธรรมอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัด
อกุศลธรรมอันจักบังเกิดในอนาคต ๑

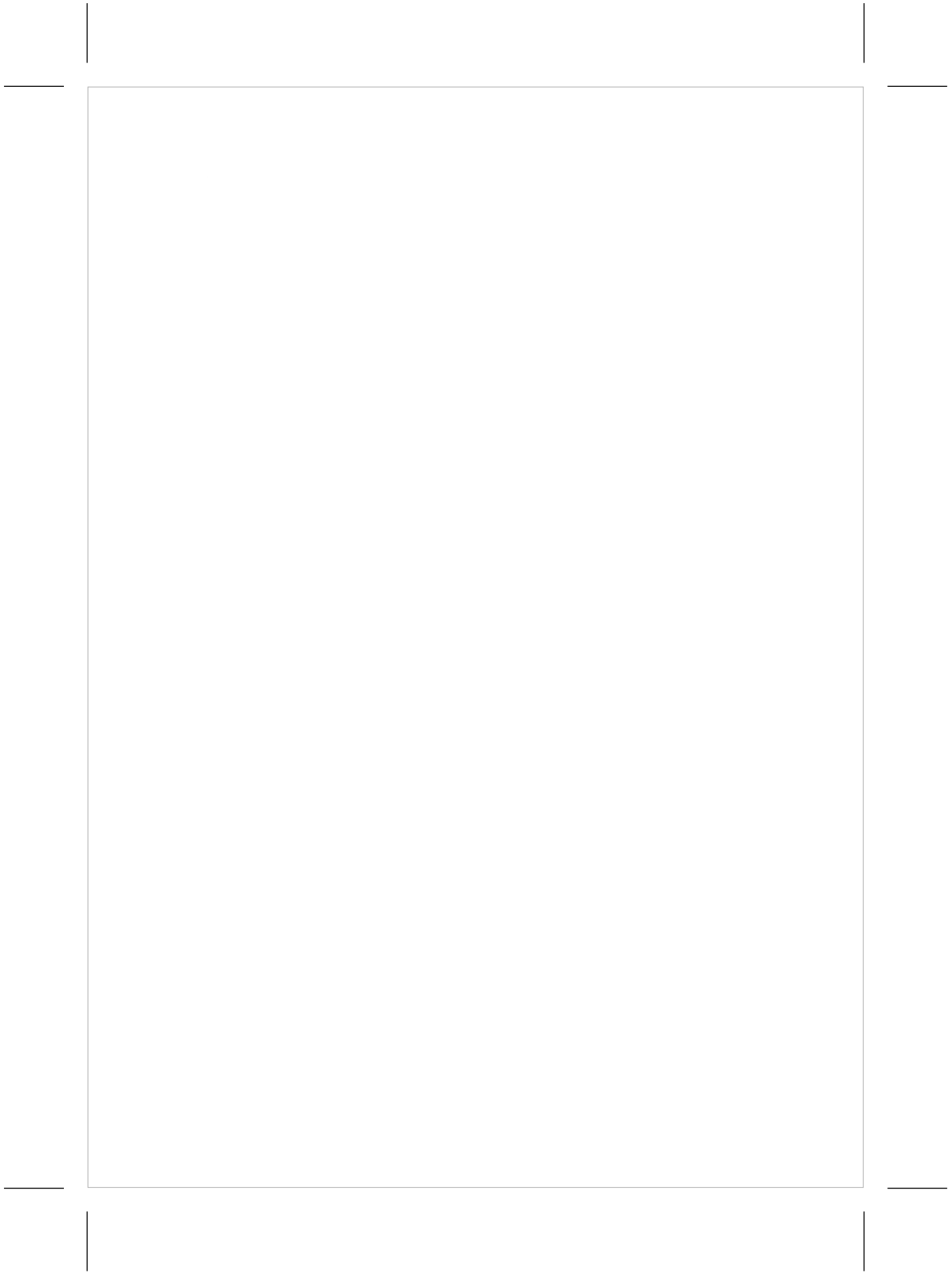
...เพื่ออนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ ๑ เพื่อเข้าไปตัดรอนฝักฝายของ
ภิกษุที่มีความปรารถนาลามก ๑

...เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใส
ยิ่งของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว ๑

...เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่ออนุเคราะห์พระ-
วินัย ๑

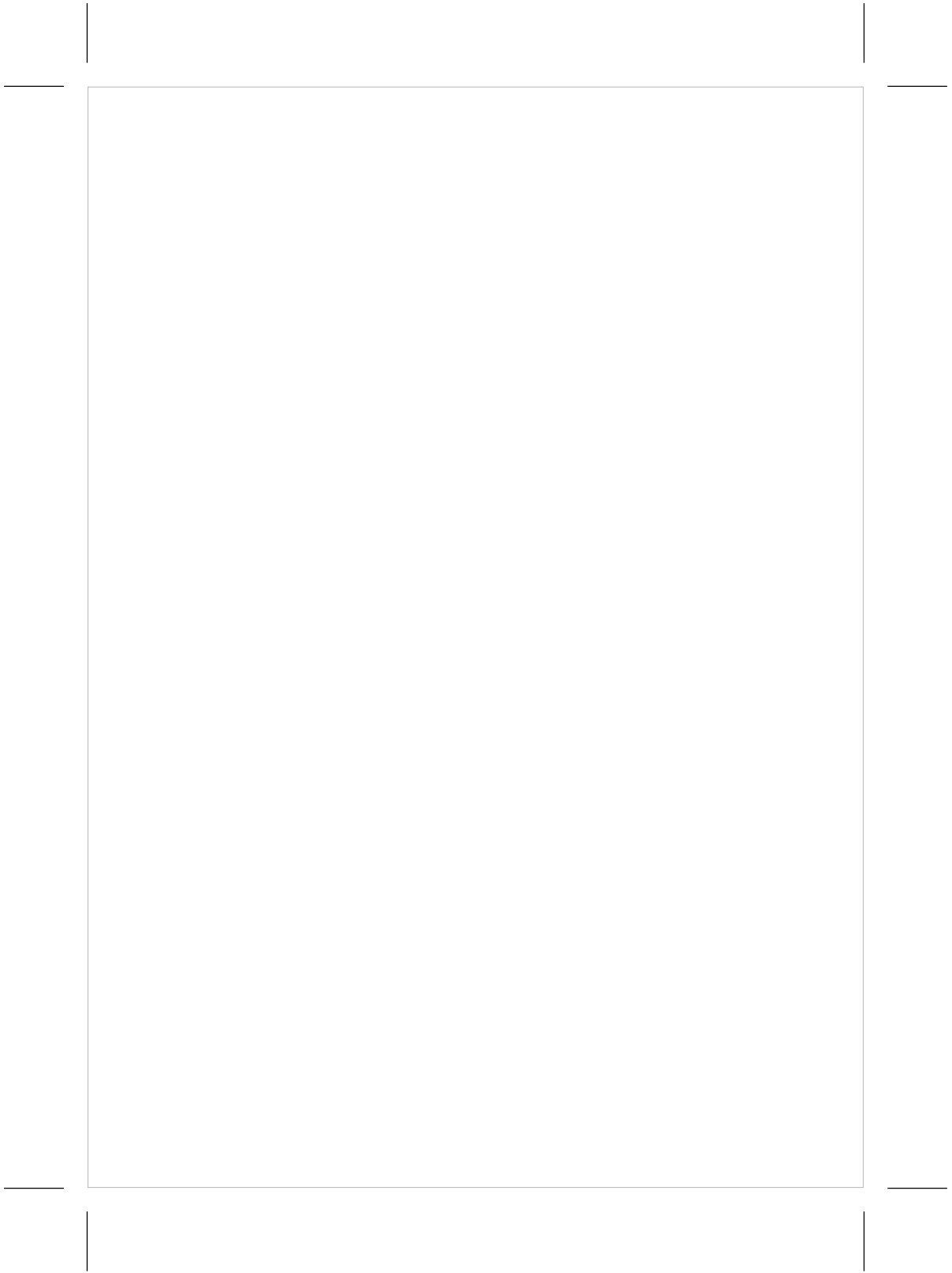
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ อย่างนี้แล
พระตถาคตจึงทรงบัญญัติตติยวัตถถารกวินัยไว้แก่สาวก ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๒
อังคตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต

๒

ภิกขุณีชั้นธกะ

ภิกขุณีชั้นธกะ*

ปฐมภาณวาร

เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

[๕๑๓] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท ครั้นนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลยโคตมี เธออย่าขบใจการที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สอง ...

แม้ครั้งที่สาม พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานวโรกาสพระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัย ที่พระตถาคตประกาศแล้ว

* **ชั้นธกะ** หมวด, พวก, ตอน หมายถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระวินัย และสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ ที่จัดประมวลเข้า เป็นหมวด ๆ เรียกว่า ชั้นธกะ, ชั้นธกะหนึ่ง ๆ ว่าด้วยเรื่องหนึ่ง ๆ เช่นอุโบสถชั้นธกะ หมวดที่ว่าด้วยการทำอุโบสถ จีวรชั้นธกะ หมวดที่ว่าด้วยจีวร เป็นต้น รวมทั้งสิ้นมี ๒๒ ชั้นธกะ (พระวินัย เล่ม ๔-๕-๖-๗) — *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หน้า ๒๗*

๑๕๔

ภิกขุณี

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลยโคตมี เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคต ประกาศแล้วเลย

ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงน้อยพระทัยว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว มีทุกข์เสียพระทัยมี พระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ทรงกันแสงพรางถวายเป็นคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณเสด็จกลับไป ฯ

[๕๑๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ ตามพระพุทธานุชาภิรมย์ แล้วเสด็จหลีกจาริกทางพระนครเวสาลี เสด็จจาริกโดยลำดับถึงพระนครเวสาลี ชาวว่า พระองค์ประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลาปามหาวัน เขตพระนครเวสาลีนั้น

ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีให้ปลงพระเกศา ทรงพระภูษาล้อมฟาดพร้อมด้วยนางสาวกียานีมากด้วยกัน เสด็จหลีกไปทางพระนครเวสาลี เสด็จถึงเมืองเวสาลีภูฏาคารศาลาปามหาวันโดยลำดับ เวลานั้นพระนางมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกิ้วด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัยมีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ได้ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก

ท่านพระอานนที่ได้เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี มีพระบาททั้งสองพองมีพระวรกายเกลือกกิ้วด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัยมีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก ครั้นแล้วได้ถามว่า ดูกรโคตมี เพราะเหตุไรพระนางจึงมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกิ้วด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัยมีพระพักตร์ชุ่มด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้ม

ภิกขุณีจันทรกะ

๑๕๕

พระทวารภายนอก

พระนางตอบว่า พระอานนท์เจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ฯ

พระอานนท์กล่าวว่า ดูกรโคตมมี ถ้าเช่นนั้น พระนางจงรออยู่ที่นั่นแหละสักครู่หนึ่ง จนกว่าอาตมาจะทูลขอพระผู้มีพระภาคให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ฯ

[๕๑๕] ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมหนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมีนั้น มีพระบาททั้งสองพองมีพระวรกายเกลือกกลิ้งด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัยมีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก ด้วยน้อยพระทัยว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้รับการออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลยอานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้รับการออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลยอานนท์ เธออย่าชอบใจ

๑๕๖

ภิกขุณี

การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานวโรกาส ขอสตรีพึงได้รับการออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า อย่าเลยอานนท์ เธออย่าชอบใจ การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาต ให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว โฉนหนอ เราพึงทูลขอพระผู้มีพระภาคให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว โดยปริยายสักอย่างหนึ่ง จึงทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ควรหรือไม่เพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล

พ. ตูกรอานนท์ สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ควรเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผล

อ. พระพุทธเจ้าข้า ถ้าสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ควรเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตตผลได้ พระพุทธเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงมีอุปการะมาก ทรงประคับประคองเลี้ยงดู ทรงถวายชีรธารา เมื่อ

ภิกษุณีชั้นธกะ

๑๕๗

พระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคเสวยชีรธารา ขอประทาน
วโรกาส ขอสตรีพึงได้รับการออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระ-
ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ครุธรรม ๘ ประการ

[๕๑๖] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรอานนท์ ถ้าพระนาง
มหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการ ชื่อนั้นแหละจงเป็น
อุปสัมปทาของพระนางคือ :-

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้
ลูกรับ ทำอัญชลีกรรมสามปีกรรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทใน
วันนั้น ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นบถือ บูชา
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ
ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นบถือ บูชา
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ถามวัน
อุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอน ๑ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่ง
เดือน ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นบถือ บูชา
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์
สองฝ่าย โดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน
หรือโดยบังเกียจ ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ
นบถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๕. ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว ต้องประพฤติ

ปักขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสักขมานาผู้มีสิกขา อันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๗. ภิกษุณีไม่พึงดำ บริภาษภิกษุ โดยปริยาย อย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณี ทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณี ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

ดูกรอานนท์ ก็ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ ข้อนั้นแหละจึงเป็นอุปสัมปทาของพระนาง ฯ

[๕๑๗] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เรียนครุธรรม ๘ ประการ ในสำนัก พระผู้มีพระภาค แล้วเข้าไปหาพระนางมหาปชาบดีโคตมี ที่แจ้งว่า พระนางโคตมี ถ้าพระนางยอมรับครุธรรม ๘ ประการ ข้อนั้นแหละจักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง คือ :-

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้ ลูกรับ ทำอัญชสิกรรม สามิจักรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น ธรรมแม่นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ

ธรรมแม่ณี ภิกษุณี ต้องสักการะ เคารพ นบถือ บูชา
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ฅามวัน
อุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอน ๑ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน
ธรรมแม่ณี ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นบถือ บูชา
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์
๒ ฝ่าย โดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน หรือ
โดยบังเอิญ ธรรมแม่ณี ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นบถือ
บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๕. ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว ต้องประพฤติ
ปักขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมแม่ณี ภิกษุณีต้องสักการะ
เคารพ นบถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย
เพื่อสิกขมานาผู้มีสิกขา อันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการ
ครบ ๒ ปีแล้ว ธรรมแม่ณี ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ
นบถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต ฯ

๗. ภิกษุณีไม่พึงดำ บริภาษ ภิกษุโดยปริยายอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม่ณี ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ
นบถือ บูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต ฯ

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณี
ทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณี
ธรรมแม่ณี ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นบถือ บูชา
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต

พระนางโคตมี ถ้าพระนางยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้
ข้อนั้นแหละจักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง พระนางมหาปชาบดีโคตมี
กล่าวว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ดิฉันยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้
ไม่ละเมิดตลอดชีวิต เปรียบเหมือนหญิงสาว หรือชายหนุ่มที่ชอบ
แต่งกาย อาบน้ำสระเกล้าแล้ว ได้พวงอุบล พวงมะลิ หรือพวงลำดวน
แล้วพึงประคองรับด้วยมือทั้งสอง ตั้งไว้เหนือเศียรเกล้า ฉะนั้น ๆ

พรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่นาน

[๕๑๘] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถวายบังคมหนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า
พระนางมหาปชาบดีโคตมี ยอมรับครุธรรม ๘ ประการแล้ว พระ-
มาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค อุปสมบทแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ก็ถ้าสตรีจักไม่ได้ ออก
จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นาน สัทธิธรรมจะพึงตั้งอยู่ได้ตลอดพันปี ก็เพราะ
สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
บัดนี้ พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่ได้นาน สัทธิธรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐
ปีเท่านั้น ดูกรอานนท์ สตรีได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรม
วินัยใด ธรรมวินัยนั้นเป็นพรหมจรรย์ไม่ตั้งอยู่ได้นาน เปรียบเหมือน
ตระกูลเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีหญิงมาก มีชายน้อย ตระกูลเหล่านั้นถูก
พวกโจรผู้ลักทรัพย์กำจัดได้ง่าย อีกประการหนึ่ง เปรียบเหมือนหนอน
ขยอกที่ลงในนาข้าวสาลีที่สมบูรณ์ นาข้าวสาลีนั้นไม่ตั้งอยู่ได้นาน อีก
ประการหนึ่ง เปรียบเหมือนเปลี้ยที่ลงในไร่อ้อยที่สมบูรณ์ ไร่อ้อยนั้น

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๖๑

ไม่ตั้งอยู่ได้นาน ดูกรอานนท์ บุรุษกันทำนบแห่งสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อไม่ให้น้ำไหลไป แม้ฉันใด เราบัญญัติครุธรรม ๘ ประการแก่ภิกษุณี เพื่อไม่ให้ภิกษุณีละเมิดตลอดชีวิต ฉันนั้นเหมือนกัน ฯ

ครุธรรม ๘ ประการของภิกษุณี จบ

พุทธานุญาตให้อุปสมบทภิกษุณี

[๕๑๙] ครั้งนั้น พระมหากษัตริย์โคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคม ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันจะปฏิบัติในนางสาวกียานีพวกนี้อย่างไร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พระนางมหากษัตริย์โคตมีเห็นแจ้งสมทาน อาจหาญ ว่าจริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ที่นั้น พระนางมหากษัตริย์โคตมีผู้เฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งสมทาน อาจหาญ ว่าจริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณกลับไป

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทำธรรมีกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณี ฯ

[๕๒๐] ครั้งนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ได้กล่าวกะพระมหากษัตริย์โคตมีว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท แต่พวกดิฉันอุปสมบทแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณี ลำดับนั้น พระมหากษัตริย์โคตมีเข้าไปหาท่านพระอานนท์ อภิวัตแล้วได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกล่าวว่า

ท่านพระอานนท์ ภิกษุณีเหล่านั้นพูดกะดัดใจอย่างนี้ว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท แต่พวกดิฉันอุปสมบทแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณี

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระมหาบชาบดีโคตมีกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ภิกษุณีพวกนี้พูดกะดัดใจอย่างนี้ว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท แต่พวกดิฉันอุปสมบทแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงให้อุปสมบทภิกษุณี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ พระมหาบชาบดีโคตมี รับครุธรรม ๘ ประการแล้วในกาลใด พระนางชื่อว่าอุปสมบทแล้วในกาลนั้นทีเดียว ฯ

ทูลขอพร

(ให้ภิกษุภิกษุณีกราบไหว้กันตามลำดับพรรษา)

[๕๒๑] ครั้งนั้น พระมหาบชาบดีโคตมี เข้าไปหาท่านพระอานนท์ อภิวัต ไต่ย็น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วกล่าวว่า ท่านพระอานนท์ ดิฉันจะทูลขอพรอย่างหนึ่งกะพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานพระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระพระผู้มีพระภาค พึงทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับผู้แก่

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พระมหาบชาบดีโคตมีกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ดิฉันจะขอพรอย่าง

ภิกษุณีจันทระ

๑๖๓

หนึ่งกะพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานพระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า
ขอพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการกราบไหว้การลูกรับ การทำอัญชลิ
กรรม สามีจิกรรม แก่ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับผู้แก่

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ข้อที่ตถาคตจะอนุญาต
การกราบไหว้การลูกรับ การทำอัญชลิกรรม สามีจิกรรม แก่มาตุคาม
นั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส เพราะพวกอัญญเดียรถีย์ที่มีธรรมอันกล่าว
ไม่ดีแล้วเหล่านี้ ยังไม่กระทำการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลิกรรม
สามีจิกรรม แก่มาตุคาม ก็ไหนเล่าตถาคตจักอนุญาตการกราบไหว้
การลูกรับ อัญชลิกรรม สามีจิกรรมแก่มาตุคาม

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็น
เค้ามูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลิกรรม
สามีจิกรรม แก่มาตุคาม รูปใดที่ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

ทูลถามถึงสิกขาบท

[๕๒๒] ครั้งนั้น พระมหากษัตริย์โคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
พระภาค ถวายบังคม ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า
พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ทั่วถึงภิกษุ พวก
หม่อมฉันจะปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านั้นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้าฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรโคตมี สิกขาบทของภิกษุณีเหล่า
นั้นใด ที่ทั่วถึงภิกษุ พวกเธอจงศึกษาในสิกขาบทเหล่านั้น ดุจภิกษุ
ทั้งหลายศึกษาอยู่ ฉะนั้น

ม. พระพุทธเจ้าข้า ก็สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ไม่

ทั่วถึงภิกษุพวกหม่อมฉันจะปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านั้นอย่างไร
พระพุทธเจ้าข้า

ภ. ดูกุรโคตมี สิกขาบทของภิกษุณีเหล่านั้นใด ที่ไม่ทั่วถึงภิกษุ
พวกเธอจงศึกษาในสิกขาบทเหล่านั้น ตามที่เราบัญญัติไว้แล้ว ฯ

ลักษณะวินัจฉัยพระธรรมวินัย

[๕๒๓] ครั้งนั้น พระมหากษัตริย์โคตมี เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
พระภาคถวายบังคม ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วกราบทูลว่า
ขอประทานพระวโรกาสพระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดง
ธรรมโดยย่อ ที่หม่อมฉันฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้ว เป็นผู้เดียว
จะฟังเหลือออก ไม่ประมาทมีความเพียรมีตนส่งไปอยู่

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุรโคตมี เธอพึงรู้ธรรมเหล่านี้ได้ว่า
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนด ไม่ใช่เพื่อคลายความ
กำหนด

เป็นไปเพื่อความประกอบ ไม่ใช่เพื่อความพราก

เป็นไปเพื่อความสะสม ไม่ใช่เพื่อความไม่สะสม

เป็นไปเพื่อความมักรมาก ไม่ใช่เพื่อความมักรน้อย

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่ใช่เพื่อความสันโดษ

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ใช่เพื่อความสงัด

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่ใช่เพื่อปรารภความเพียร

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงง่าย

ดูกุรโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่น
ไม่ใช่ธรรม นั่นไม่ใช่วินัย นั่นไม่ใช่สัตตฤคาสน์

ดูกุรโคตมี อนึ่ง เธอพึงรู้ธรรมเหล่านี้ได้ว่า

ภิกษุณีชั้นธกะ

๑๖๕

ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่ใช่เพื่อมีความ
กำหนด

เป็นไปเพื่อความพราว ไม่ใช่เพื่อความประกอบ

เป็นไปเพื่อความไม่สะสม ไม่ใช่เพื่อความสะสม

เป็นไปเพื่อความมกน้อย ไม่ใช่เพื่อความมกมาก

เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่ใช่เพื่อความไม่สันโดษ

เป็นไปเพื่อความสัจดี ไม่ใช่เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่

เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่ใช่เพื่อความเกียจคร้าน

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงยาก

ดูกรโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านี้ไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่น
เป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็นสัตตสุคาสน์ ฯ

พุทธานุญาตให้แสดงปาติโมกข์

[๕๒๔] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่แสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณี
... ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นพระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย
ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่าใครหนอควรแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณี
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณี
ทั้งหลาย ฯ

[๕๒๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเข้าไปถึงสำนักภิกษุณี แล้ว
แสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ประชาชน เพ่งโทษ ตีเตียน
โพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้เป็น
คู่ของภิกษุพวกนี้ บัดนี้ ภิกษุเหล่านี้จักอภิรมย์กับภิกษุณีเหล่านี้ ภิกษุ-

ทั้งหลาย ได้ยินพวกนั้น เฟงโทษ ตีเตียนโพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณี รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ เรานุญาตให้ภิกษุณีแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุณีด้วยกัน ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพึงแสดงปาติโมกข์อย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงแสดงปาติโมกข์อย่างนี้ ฯ

พุทธาอนุญาตให้รับอาบัติ

[๕๒๖] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายไม่กระทำความอาบัติ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ทำความอาบัติไม่ได้ รูปใดไม่ทำต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพึงทำความอาบัติแม้อย่างนี้ ... ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงทำความอาบัติอย่างนี้

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า ใครหนอจะพึงรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย ฯ

รับแสดงอาบัติ

[๕๒๗] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายพบภิกษุที่ถนนกิติ ที่ตรอก

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๖๗

ก็ดี ที่ทางสามแพร่งก็ดี วางบาตรไว้ที่พื้น ห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งกระหย่ง
ประคองอัญชลี ทำคีนอาบัติ ชาวบ้านเฟ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาวา
ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้เป็นชูของภิกษุพวก
นี้ ภิกษุณีเหล่านี้ล่องเกินในราตรี บัดนี้มาขอขมา ภิกษุเหล่านั้น
กราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุไม่พึงรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย รูปใดรับ ต้องอาบัติทุกกฏ
เราอนุญาตให้ภิกษุณีรับอาบัติของภิกษุณีด้วยกัน ภิกษุณีทั้งหลาย
ไม่รู้ว่าจะพึงรับอาบัติแม้อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่
พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ
บอกภิกษุณีทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายพึงรับอาบัติอย่างนี้ ฯ

พุทธานุญาตให้ทำกรรม*

[๕๒๘] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ทำกรรม แก่ภิกษุณีทั้งหลาย
ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ครั้งนั้น ภิกษุ
ทั้งหลายคิดว่า ใครหนอพึงทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย แล้วกราบทูล
เรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
ให้ภิกษุทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ฯ

* กรรมในที่นี้ หมายถึง สังฆกรรม

[๕๒๙] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายที่ถูกทำกรรมแล้ว พบภิกษุ
ที่ถนนก็ดีที่ตรอกก็ดี ที่ทางสามแพร่งก็ดี วางบาตรไว้ที่พื้น ห่มผ้า
เฉวียงบ่า นั่งกระหย่งประคองอัญชลี ให้ภิกษุอดโทษพลางตั้งใจว่า
จะไม่ทำอย่างนั้นอีก ชาวบ้านเฟ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาวา ภิกษุณี

เหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้ล่วงเกินในราตรี บัดนี้ มาขอขมา ภิกษุเหล่านี้กราบทูล เรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ไม่พึงทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ เรา อนุญาตให้ภิกษุณีทำกรรมแก่ภิกษุณีด้วยกัน ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะ พึงทำกรรมแก่ออย่างนี้ ภิกษุเหล่านี้กราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มี พระภาค ฯ .. ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุบอก ภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงทำกรรมอย่างนี้ ฯ

[๕๓๐] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายเกิดความมาดหมาง เกิดความ ทะเลาะถึงวิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากในท่ามกลางสงฆ์ อยู่ ไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ ภิกษุเหล่านี้กราบทูลเรื่องนั้นแต่ พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ ระงับอธิกรณ์ของภิกษุณีทั้งหลาย ฯ

[๕๓๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายระงับอธิกรณ์ของภิกษุณี ทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นอยู่ปรากฏว่า ภิกษุณีทั้งหลาย เข้ากรรมบ้าง ต้องอาบัติบ้าง ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า ดีแล้ว ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าจงทำกรรมแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ขอพระคุณ เจ้าจงรับอาบัติของภิกษุณีทั้งหลาย เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติ ไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุพึงระงับอธิกรณ์ของภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุเหล่านี้ กราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุยกกรรมของพวกภิกษุณีมอบให้แก่พวกภิกษุณี เพื่อให้พวกภิกษุณีทำกรรมแก่พวกภิกษุณี เพื่อให้ภิกษุยกอาบัติของ พวกภิกษุณีมอบให้แก่พวกภิกษุณี เพื่อให้พวกภิกษุณีรับอาบัติของ พวกภิกษุณี ฯ

ภิกษุณีชันรกะ

๑๖๕

[๕๓๒] สมัยนั้น ภิกษุณีอันเตวาสินีของภิกษุณีอุบลวรรณาติดตามพระผู้มีพระภาคเรียนวินัยอยู่ ๗ ปี นางมีสตีพนักเพื่อน วินัยที่เรียนไว้ เรียนไว้ ก็เลอะเลือน นางได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคประสงค์จะเสด็จจรุงสาวตถึ จึงคิดว่า เราติดตามพระผู้มีพระภาคเรียนวินัยอยู่ ๗ ปี เรานั้นมีสตีพนักเพื่อน วินัยที่เรียนไว้ เรียนไว้เลอะเลือน ก็การที่มาตุคามจะติดตามพระศาสดาไปตลอดชีวิตทำได้ยาก เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ จึงแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๆ แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุสอนวินัยแก่พวกภิกษุณี ฯ

ปฐมภาณวาร จบ

ทุติยภาณวาร

[๕๓๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระนครเวสาลี ตามพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จจาริกทางพระนครสาวัตถี เสร็จจาริกโดยลำดับ ถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ที่พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น

ครั้งนั้น พระฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุณีด้วยหวังว่า แม่ไหน ภิกษุณีพึงรักใคร่ในพวกเรา ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้น้ำโคลนรดนางภิกษุณี รูปใดรดต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑกรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราจะพึงลงทัณฑกรรมอย่างไร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์พึงทำภิกษุเหล่านั้นให้เป็นผู้ไม่ควรไหว้

ภิกษุแสดงอวัยวะมีกายเป็นต้นอวดภิกษุณี

[๕๓๔] สมัยนั้น ภิกษุฉัพพัคคีย์เปิดกายอวดภิกษุณี เปิดขาอ่นอวดภิกษุณี เปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุณี พุดเกี้ยวภิกษุณี ชักจูงบุรุษให้สมสู่กับภิกษุณี ด้วยหวังว่าแม่ไหน ภิกษุณีพึงรักใคร่ในพวกเรา ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเปิดกายอวดภิกษุณี ไม่พึงเปิดขาอ่นอวดภิกษุณี ไม่พึงเปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุณี ไม่พึงพุดเกี้ยวภิกษุณี ไม่พึงชักจูงบุรุษให้สมสู่กับภิกษุณี รูปใดชักจูง ต้องอาบัติ

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๗๑

ทุกกณ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรมแก่ภิกษุณีนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราพึงลงทัณฑ์กรรมอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์ พึงทำภิกษุณีนี้ให้เป็นผู้ไม่ควรไว้หัว ฯ

[๕๓๕] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้น้ำโคลนรดภิกษุ ด้วยหวังว่าแม่ไหน ภิกษุพึงรักใคร่ในพวกเรา ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้น้ำโคลนรดภิกษุ รูปใดรด ต้องอาบัติทุกกณ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรมแก่ภิกษุณีนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า พวกเราพึงลงทัณฑ์กรรมอย่างไร แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาค... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำการห้ามปราม เมื่อภิกษุห้ามปรามแล้วภิกษุณีทั้งหลายไม่เชื่อฟัง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้งดโอวาท ฯ

ภิกษุณีแสดงอวัยวะเป็นต้นอวดภิกษุ

[๕๓๖] สมัยต่อมา ภิกษุณีฉัพพัคคีย์เปิดกายอวดภิกษุ เปิดถันอวดภิกษุ เปิดขาอ่นอวดภิกษุ เปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุ พุดเกี่ยวภิกษุ ชักจูงสตรีให้สมสู่กับภิกษุ ด้วยหวังว่าแม่ไหน ภิกษุพึงรักใคร่ในพวกเรา ... ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงเปิดกายอวดภิกษุ ไม่พึงเปิดถันอวดภิกษุ ไม่พึงเปิดขาอ่นอวดภิกษุ ไม่พึงเปิดองค์กำเนิดอวด

ภิกษุ ไม่พึงพูดเกี่ยวภิกษุ ไม่พึงชักจูงสตรีให้สมสู่กับภิกษุ รูปใด
ชักจูง ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรมแก่ภิกษุณีนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า
พวกเราพึงลงทัณฑ์กรรมอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่
พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตให้ทำการห้ามปราม เมื่อภิกษุทำการห้ามปรามแล้วภิกษุณี
ทั้งหลายไม่เชื่อฟัง ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ
ภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้งดโอวาท ฯ

[๕๓๗] ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่า การทำอุโบสถร่วมกับ
ภิกษุณีที่ถูกต้องโอวาทแล้ว ควรหรือไม่ควรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้น
แด่พระผู้มีพระภาค ๆ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึง
ทำอุโบสถร่วมกับภิกษุณีที่ถูกต้องโอวาทแล้ว จนกว่าอิทธิกรณนั้นจะ
ระงับ ฯ

เรื่องงดโอวาท

[๕๓๘] สมัยนั้น ท่านพระอุทายิงดโอวาทแล้วหลีกไปสู่จาริก
ภิกษุณีทั้งหลายฟังโทษ ดีเตียน โพนทะนว่า ไฉนพระคุณเจ้าอุทายี
งดโอวาทแล้วจึงได้หลีกไปสู่จาริกเสียเล่า ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่อง
นั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุงดโอวาท
แล้วไม่พึงหลีกไปสู่จาริก รูปใดหลีกไปต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๓๙] สมัยนั้น ภิกษุผู้เขลา ไม่ฉลาด งดโอวาท ... ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเขลา ไม่ฉลาด ไม่พึงงดโอวาท รูปใดงด ต้องอาบัติ-

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๗๓

ทุกกฐ ๖

[๕๔๐] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายงดโอวาทในเพราะเรื่องไม่สมควร ในเพราะเหตุไม่สมควร ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงงดโอวาท ในเพราะเรื่องไม่สมควร ในเพราะเหตุไม่สมควร รูปใดงดต้องอาบัติทุกกฐ ๖

[๕๔๑] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายงดโอวาทแล้ว ไม่ให้คำวินิจฉัย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุงดโอวาทแล้ว จะไม่ให้คำวินิจฉัยไม่ได้ รูปใดไม่ให้ ต้องอาบัติทุกกฐ ๖

[๕๔๒] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายไม่ไปรับโอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ไปรับโอวาทไม่ได้ รูปใดไม่ไป พึงปรับตามธรรม* ๖

* ปรับตามธรรม ในที่นี้คือ ปรับอาบัติปาจิตตีย์ในสิกขาบทที่ ๔ อารามวรรคที่ ๖ ในกรณีที่ไม่ไปรับโอวาท

[๕๔๓] สมัยนั้น ภิกษุณีสงฆ์พากันไปรับโอวาททั้งหมด ชาวบ้านแห่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาวา ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้ ภิกษุณีเหล่านี้ เป็นชู้ของภิกษุพวกนี้ บัดนี้ภิกษุเหล่านี้จักชื่นชมกับภิกษุณีเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไปรับโอวาททั้งหมด ถ้าไป ต้องอาบัติทุกกฐ เราอนุญาตให้ภิกษุณี ๔-๕ รูปไปรับโอวาท ๖

[๕๔๔] สมัยนั้น ภิกษุณี ๔-๕ รูป ไปรับโอวาท ชาวบ้าน
เฟ่งโทยติเตียน โพนทะนาว่า ภิกษุณีเหล่านี้เป็นเมียของภิกษุพวกนี้
ภิกษุณีเหล่านี้ เป็นคู่ของภิกษุพวกนี้ บัดนี้ภิกษุพวกนี้จักขึ้นชมกับ
ภิกษุณีเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงไปรับโอวาท ถึง ๔-๕ รูป
ถ้าไป ต้องอาบัติทุกกฏ เรานุญาตให้ภิกษุณี ๒-๓ รูปไปรับโอวาท

วิธีรับโอวาท

ภิกษุณีเหล่านั้น พึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ท่มผ้าเจียงป่า
ไว้หัวเท้า นั่งกระหย่ง ประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่
พระคุณเจ้า ภิกษุณีสงฆ์ไว้เท้าภิกษุสงฆ์และขอเข้ารับโอวาท นัยว่า
ภิกษุณีสงฆ์จงได้เข้ารับโอวาท ภิกษุณีนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุผู้แสดง
ปาติโมกข์ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า ภิกษุณีสงฆ์ไว้เท้าภิกษุ
สงฆ์ และขอเข้ารับโอวาท นัยว่า ภิกษุณีสงฆ์จงได้เข้ารับโอวาทภิกษุ
ผู้แสดงปาติโมกข์พึงถามว่า ภิกษุบางรูปที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอน
ภิกษุณีมีอยู่หรือ ถ้ามีภิกษุบางรูปที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี
อันภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์พึงกล่าวว่า ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติให้เป็น
ผู้สอนภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์จงเข้าไปหาเธอ ถ้าไม่มีภิกษุบางรูปที่สงฆ์
สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี ภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์พึงถามว่า ท่านรูป
ใดอาจสอนภิกษุณีได้ ถ้าภิกษุบางรูปอาจสอนภิกษุณีได้ และภิกษุ
นั้นเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ อันภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์นั้นพึงสมมติ
แล้วแจ้งให้ทราบ ว่า ภิกษุมีชื่อนี้สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี ภิกษุณี
สงฆ์จงเข้าไปหาเธอ ถ้าไม่มีใคร ๆ อาจสอนภิกษุณีได้ ภิกษุผู้แสดง
ปาติโมกข์พึงกล่าวว่า ไม่มีภิกษุรูปใดที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี

ภิกษุณีชั้นธกะ

๑๗๕

ภิกษุณีสงฆ์จึงยังอาการอันน่าเลื่อมใสให้ถึงพร้อมเถิด ฯ

[๕๔๕] สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่รับให้โอวาท ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะไม่รับให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่รับ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๔๖] สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้เขลา ภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปหาเธอแล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนี้บอกท่าน้องหญิงฉันเป็นผู้เขลา จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายพึงรับให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เว้นภิกษุเขลาเสีย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายนอกนั้นรับให้โอวาท ฯ

[๕๔๗] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปหาเธอแล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนี้กล่าวว่า ดูกรน้องหญิงฉันอาพาธ จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า เว้นภิกษุเขลาเสียภิกษุนอกนั้นต้องรับให้โอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เว้นภิกษุเขลา เว้นภิกษุอาพาธ เราอนุญาตให้ภิกษุนอกนั้นรับให้โอวาท ฯ

[๕๔๘] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งเตรียมจะไป ภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปหาเธอ แล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุนี้กล่าวว่า ดูกรน้องหญิง ฉันเตรียมจะไป จะรับให้โอวาทได้อย่างไร

ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า เว้นภิกษุชลา เว้นภิกษุอาพาธ ภิกษุ นอกนั้นต้องรับให้โอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เว้นภิกษุชลา เว้นภิกษุอาพาธ เว้นภิกษุเตรียมจะไป เรานุญาตให้ภิกษุ นอกนั้นรับให้โอวาท ฯ

[๕๔๙] สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในป่า ภิกษุณีทั้งหลายได้เข้าไปหาเธอแล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้าข้า ขอท่านจงรับให้โอวาท ภิกษุ นั้นกล่าวว่า ดูกรน้องหญิง ฉันอยู่ในป่า จะรับให้โอวาทได้อย่างไร ภิกษุณีทั้งหลายกล่าวว่า ขอท่านจงรับให้โอวาทเถิดเจ้าข้า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้อย่างนี้ว่า เว้นภิกษุชลา เว้นภิกษุอาพาธ เว้นภิกษุเตรียมจะไป ภิกษุ นอกนั้นต้องรับให้โอวาท ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเรานุญาตให้ภิกษุผู้ถืออยู่ป่ารับให้โอวาท และทำการนัดหมายว่า เราจักกลับในที่นั้น ฯ

[๕๕๐] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายรับให้โอวาทแล้ว ไม่บอกภิกษุผู้แสดงปาติโมกข์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะไม่บอกการให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่บอก ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๕๑] สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายรับให้โอวาทแล้วไม่กลับมาบอก (โอวาท) ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุจะไม่กลับมาบอกการให้โอวาทไม่ได้ รูปใดไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๕๒] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายไม่ไปที่นัดหมาย ภิกษุ

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๓๗

ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ไปที่นั่นตมหายไม่ได้ รูปใดไม่ไป ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

รัตสีข้าง

[๕๕๓] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายใช้ผ้ากายพันธน์ยาวรัตสีข้างด้วยผ้าเหล่านั้น ชาวบ้านแห่งโฆษะ ดิเตียน โพนทะนาว่า ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโศกคาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้ผ้ากายพันธน์ยาว รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

เราอนุญาตผ้ากายพันธน์ที่รัดได้รอบเดียวแก่ภิกษุณี แต่อย่ารัดสีข้างด้วยผ้าเหล่านั้น รูปใดรัด ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๕๔] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายรัดสีข้างด้วยแผ่นไม้สานด้วยแผ่นหนัง ด้วยแผ่นผ้าขาว ด้วยช่องผ้า ด้วยเกลียวผ้า ด้วยผ้าฝีน้อย ด้วยช่องผ้าฝีน้อย ด้วยเกลียวผ้าฝีน้อย ด้วยช่องถักด้วยด้าย ด้วยเกลียวด้าย ชาวบ้านแห่งโฆษะ ดิเตียน โพนทะนาว่า ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโศกคาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงรัดสีข้างด้วยแผ่นไม้สาน ด้วยแผ่นหนัง ด้วยแผ่นผ้าขาว ด้วยช่องผ้า ด้วยเกลียวผ้า ด้วยผ้าฝีน้อย ด้วยช่องผ้าฝีน้อย ด้วยเกลียวผ้าฝีน้อย ด้วยช่องถักด้วยด้าย ด้วยเกลียวด้าย รูปใดรัด ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

นวดกาย

[๕๕๕] สมัยต่อมา ภิกษุณีทั้งหลายให้สัตะโทษด้วยกระดูกแข้งโค ให้นวดตะโปก มือ หลังมือ เท้า หลังเท้า ขาอ่อน หน้า ริมฝีปาก ด้วยไม่มีสัณฐานดุจคางโค ชาวบ้านเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาวา ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคมกม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงให้สัตะโทษด้วยกระดูกแข้งโค ไม่พึงให้นวดตะโปก ไม่พึงให้นวดมือ ไม่พึงให้นวดหลังมือ ไม่พึงให้นวดเท้า ไม่พึงให้นวดหลังเท้า ไม่พึงให้นวดขาอ่อน ไม่พึงให้นวดหน้า ไม่พึงให้นวดริมฝีปาก ด้วยไม่มีสัณฐานดุจคางโค รูปใดให้นวด ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

ทาหน้าเป็นต้น

[๕๕๖] สมัยต่อมา ภิกษุณีฉันพัคคีย์ทาหน้า ภูหน้า ผัดหน้า เจิมหน้าด้วยมโนคิลา ย่อมตัว ย่อมหน้า ย่อมทั้งตัวทั้งหน้า ชาวบ้านเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาวา ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคมกม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงทาหน้าไม่พึงภูหน้า ไม่พึงผัดหน้า ไม่พึงเจิมหน้าด้วยมโนคิลา ไม่พึงย้อมตัว ไม่พึงย้อมหน้า ไม่พึงย้อมทั้งตัวทั้งหน้า รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๕๗] สมัยนั้น ภิกษุณีฉันพัคคีย์แต่มีหน้า ทาแก้ม เยี่ยมหน้าต่างยืนแอบประตุ ให้ผู้อื่นทำการฟ้อนรำ ตั้งสำนักหญิงแพศยา ตั้งร้านขายสุรา ขายเนื้อ ออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด ประกอบการหากำไร ประกอบการค้าขาย ใช้ทาสให้บ่ารุง ใช้ทาสีให้บ่ารุง ใช้กรรมกรขายให้บ่ารุง ใช้กรรมกรหญิงให้บ่ารุง ใช้สัตว์เดียรัจฉานให้บ่ารุง ขายของสดและของสุก ใช้สันถัดชนเจียมหล่อ ชาวบ้านเพ่งโทษ

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๗๕

ติเตียน โพนทะนาว่า ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโศคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุณีไม่พึงแต่งหน้า ไม่พึงทาแก้ม ไม่พึงเย็บหน้าต่าง ไม่พึงยีนแอบประดู ไม่พึงให้ผู้อื่นทำการพ้อนรำ ไม่พึงตั้งสำนักหญิงแพศยา ไม่พึงตั้งร้านขายสุรา ไม่พึงออกร้านขายของเบ็ดเตล็ด ไม่พึงประกอบการหากำไร ไม่พึงประกอบการค้าขาย ไม่พึงใช้ทาสีให้บารุง ไม่พึงใช้ทาสีให้บารุง ไม่พึงใช้กรรมกรขายให้บารุง ไม่พึงใช้กรรมกรหญิงให้บารุง ไม่พึงใช้สัตว์เดียรัจฉานให้บารุง ไม่พึงขายของสดและของสุก ไม่พึงใช้สันถัตชนเจียมหลอ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

ใช้จิวรสีครามล้วนเป็นต้น

[๕๕๘] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์ใช้จิวรสีครามล้วน ใช้จิวรสีเหลืองล้วน ใช้จิวรสีแดงล้วน ใช้จิวรสีบานเย็นล้วน ใช้จิวรสีดำล้วน ใช้จิวรสีแสดล้วน ใช้จิวรสีชมพูล้วน ใช้จิวรไม้ตัดขาย ใช้จิวรมีชายยาว ใช้จิวรมีชายเป็นลายดอกไม้ ใช้จิวรมีชายเป็นลายผลไม้ สวมเสื้อ สวมหมวก ประชาชนแห่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโศคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงใช้จิวรสีครามล้วน ไม่พึงใช้จิวรสีเหลืองล้วน ไม่พึงใช้จิวรสีแดงล้วน ไม่พึงใช้จิวรสีบานเย็นล้วน ไม่พึงใช้จิวรสีดำล้วน ไม่พึงใช้จิวรสีแสดล้วน ไม่พึงใช้จิวรสีชมพูล้วน ไม่พึงใช้จิวรไม้ตัดขาย ไม่พึงใช้จิวรมีชายยาว ไม่พึงใช้จิวรมีชายเป็นลายดอกไม้ ไม่พึงใช้จิวรมีชายเป็นลายผลไม้ ไม่พึงสวมเสื้อ ไม่พึงสวมหมวก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

พินัยกรรม

[๕๕๙] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่ง เมื่อจะถึงมรณภาพ พูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริหารของฉันจงเป็นของสงฆ์ บรรดาสหธรรมิกเหล่านั้น ภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายได้เถียงกันว่า บริหารเป็นของพวกเรา บริหารเป็นของพวกเรา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายถ้าภิกษุณีเมื่อจะถึงมรณภาพ พูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริหารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริหารนั้น บริหารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าลิกขมานา ...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าสามเณรี เมื่อจะถึงมรณภาพพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริหารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริหารนั้น บริหารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเมื่อจะถึงมรณภาพพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริหารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริหารนั้น บริหารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าสามเณร ...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอุบาสก ...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอุบาสิกา ...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าใครคนอื่นเมื่อจะตายพูดอย่างนี้ว่า เมื่อฉันล่วงไปแล้ว บริหารของฉันจงเป็นของสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริหารนั้น บริหารนั้นเป็นของภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว ฯ

ภิกษุณีจันทระ

๑๘๑

ภิกษุณีประหารภิกษุ

[๕๖๐] สมัยนั้น หญิงคนหนึ่งเป็นภรรยาของนักมวยมาก่อน บวชในสำนักภิกษุณี นางเห็นภิกษุทุพพลภาพที่ถนน แล้วให้ประหาร ด้วยไหลให้เซไป ภิกษุทั้งหลายเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉน ภิกษุณีจึงได้ให้ประหารแก่ภิกษุแล้ว แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุณีไม่พึงให้ประหารแก่ภิกษุ รูปใดให้ประหาร ต้องอาบัติทุกกฏ เรานุญาตให้ภิกษุณีเห็น ภิกษุแล้ว หลีกทางให้แต่ไกลเทียว ๆ

นำทารกไปด้วยบาตร

[๕๖๑] สมัยนั้น หญิงคนหนึ่งผัวร้ายจึงมีครรภ์กับชายชู้ นางรีดครรภ์แล้วกล่าววานภิกษุณีผู้ก่อกุศลว่า วานทีเถิดเจ้าข้า ขอท่าน จงนำทารกนี้ไปด้วยบาตร ภิกษุณีนั้นจึงวางเด็กลงในบาตรปิดด้วยผ้าสังฆาฏิเดินไป

สมัยนั้น ภิกษุผู้ถือเที่ยววิณฑบาตรรูปหนึ่งทำการสมาทานว่า เราไม่ให้ภิกษาที่ได้แก่ภิกษุ หรือภิกษุณีก่อนแล้วจักไม่ฉัน

ครั้งนั้น เธอพบภิกษุณีนั้นแล้วได้กล่าวว่า น้องหญิง เชิญรับภิกษา

นางปฏิเสธว่า อย่าเลย เจ้าข้า

แม้ครั้งที่สอง ภิกษุณีนั้นได้กล่าวกะภิกษุณีนั้นว่า น้องหญิงเชิญรับภิกษา

นางปฏิเสธว่า อย่าเลย เจ้าข้า

แม้ครั้งที่สาม ภิกษุณีนั้นได้กล่าวกะภิกษุณีนั้นว่า น้องหญิงเชิญ

รับภิกษา

นางปฏิสเสวว่า อย่าเลย เจ้าข้า
ภิกษุณีนั้นชี้แจงว่า น้องหญิง ฉันสมทานไว้ว่า ฉันไม่ให้ภิกษา
ที่ได้แก่ภิกษุ หรือภิกษุณีก่อนแล้วจักไม่ฉัน น้องหญิงเชิญรับภิกษา
ครั้นนางถูกภิกษุณีนั้นค้านได้ อยู่ จึงนำบาตรออกแสดงกล่าวว่า
พระองค์เจ้าข้า ท่านจงดูทารกในบาตร ท่านอย่าบอกใคร ภิกษุณีนั้นฟัง
โทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีจึงนำทารกไปด้วยบาตร แล้ว
แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มีก่น้อย ... ต่างก็
ฟังโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีจึงได้นำทารกไปด้วยบาตร
แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุณีไม่พึงนำทารกไปด้วยบาตร รูปใดนำไป ต้องอาบัติทุกกฏ
เราอนุญาตให้ภิกษุณีพบภิกษุแล้วนำบาตรออกแสดง ฯ

แสดงก้นบาตร

[๕๖๒] สมัยนั้น ภิกษุณีฉัพพัคคีย์พบภิกษุแล้ว พลิกกลับ
แสดงก้นบาตร ภิกษุเหล่านั้นฟังโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณี
ฉัพพัคคีย์พบภิกษุแล้ว จึงได้พลิกกลับแสดงก้นบาตร แล้วกราบทูล
เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณี
พบภิกษุแล้ว ไม่พึงพลิกกลับแสดงก้นบาตร รูปใดแสดง ต้องอาบัติ
ทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณีพบภิกษุแล้วหงายบาตรแสดง และอามิส
ใดมีในบาตร พึงนิมนต์ภิกษุด้วยอามิสนั้น ฯ

ภิกษุณีจันทระ

๑๘๓

เฟ่งดูนิมิตบุรุษ

[๕๖๓] สมัยนั้น นิมิตบุรุษเขาทิ้งไว้ที่ถนนในพระนครสาวดีติ ภิกษุณีทั้งหลายตั้งใจเฟ่งดูนิมิตบุรุษนั้น ชาวบ้านพากันโห่ ภิกษุณีเหล่านั้นก็อ้อ จึงไปสู่สำนักแล้ว บอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุณีทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีที่เป็นผู้มักน้อย ... ต่างก็เฟ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนภิกษุณีทั้งหลายจึงได้เฟ่งดูนิมิตบุรุษเล่า แล้วได้บอกเรื่องนั้นแก่ ภิกษุทั้งหลาย ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงเฟ่งดูนิมิตบุรุษ รูปใดเฟ่งดู ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

เรื่องให้อามิส

[๕๖๔] สมัยนั้น ประชาชนถวายอามิสแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายให้อามิสแก่พวกภิกษุณี ประชาชนเฟ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระคุณเจ้าทั้งหลาย จึงได้ให้อามิสที่เขาถวายแก่ตนเพื่อประโยชน์ บริโภคแก่ผู้อื่นเล่า ก็พวกเราไม่รู้จักให้ทานหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้อามิสที่เขาถวายแก่ตน เพื่อประโยชน์บริโภคแก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๖๕] สมัยนั้น อามิสของภิกษุทั้งหลายมีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้แก่สงฆ์ อามิสมีมากเหลือเพื่อ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้เป็นส่วนบุคคล ฯ

[๕๖๖] สมัยนั้น อามิสที่ภิกษุทำการสังสมไว้มีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบพูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุยังภิกษุณีได้รับอามิสที่เป็นสันนิธิของภิกษุแล้วฉันได้ ฯ

[๕๖๗] สมัยนั้น ประชาชนถวายอามิสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุณีทั้งหลายถวายแก่ภิกษุ คนทั้งหลายเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุณีทั้งหลายจึงถวายอามิสที่เขาถวายแก่ตน เพื่อประโยชน์บริโภคนแก่ผู้อื่น ก็พวกเราไม่รู้จักให้ทานหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบพูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงให้อามิสที่เขาถวายแก่ตน เพื่อประโยชน์บริโภคนแก่ผู้อื่น รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๕๖๘] สมัยนั้น อามิสของภิกษุทั้งหลายมีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบพูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถวายแก่สงฆ์ อามิสมีมากเหลือเพื่อ ภิกษุทั้งหลายกราบพูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้แม่เป็นส่วนบุคคล ฯ

[๕๖๙] สมัยนั้น อามิสที่ภิกษุณีทำการสังสมมีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบพูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุยังภิกษุให้รับอามิสที่เป็นสันนิธิของภิกษุณีแล้วฉันได้ ฯ

พุทธาอนุญาตเสนาสนะอาศัยชั่วคราว

[๕๗๐] สมัยนั้น เสนาสนะของภิกษุทั้งหลายมีมาก เสนาสนะของพวกภิกษุณีไม่มี ภิกษุณีทั้งหลายส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุณีจันทระ

๑๘๕

ว่า ดีละ เจ้าข้าขอพระคุณเจ้าทั้งหลายจงให้เสนาสนะแก่พวกดิฉันอาศัย
ชั่วคราว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้เสนาสนะแก่ภิกษุณีทั้งหลาย
อาศัยชั่วคราว ฯ

พุทธาอนุญาตผ้าสำหรับนุ่งในที่พัก

[๕๗๑] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายมีระดู ขึ้นหนึ่งข้างขึ้นนอนบ้าง
บนเตียงที่ปูบนดั่งที่ปู เสนาสนะเบื่อนโลहित ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่อง
นั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึง
ขึ้นหนึ่งไม่พึงขึ้นนอน บนเตียงที่ปูบนดั่งที่ปู รูปใดขึ้นหนึ่งหรือขึ้นนอน ต้อง
อาบัติทุกกฏ เราอนุญาตผ้าในที่พัก ผ้าในที่พักเบื่อนโลहित ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าซับใน ผ้าซับในหลุด ภิกษุทั้งหลายกราบทูล
เรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
ให้ใช้เชือกผูกแล้วผูกไว้ที่ขาอ่อน เชือกขาด ภิกษุทั้งหลายกราบทูล
เรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
เชือกพันผูกสะเอว ฯ

[๕๗๒] สมัยนั้น ภิกษุณีหัดพัดคีย์ใช้เชือกผูกสะเอวตลอดกาล
คนทั้งหลายเพ่งโทษ ดิเตียน โพนทนาว่า ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์
ผู้บริโภคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุณีไม่พึงใช้เชือกผูกสะเอวตลอดกาล
รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตเชือกผูกสะเอว เมื่อมีระดู ฯ

ทุติยภาณวาร จบ

ตติยภาณวาร

อันตรายกกรรมของภิกษุณี

[๕๗๓] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายที่อุปสมบทแล้ว ปรากฏว่า ไม่มีนimitบ้าง มีสักแต่ว่านimitบ้าง ไม่มีโลhitบ้าง มีโลhitเสมอบ้าง มีผ้าซับในเสมอบ้าง มีน้ำมูตรกะปริบกะปรอยบ้าง มีเดือยบ้าง เป็นหญิง บัณเฑาะก์บ้าง เป็นหญิงคล้ายชายบ้าง เป็นหญิงมีมรรคระคนกันบ้าง เป็นหญิง ๒ เพศบ้าง ... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถำมอันตรายกกรรม ๒๔ ประการ แก่ภิกษุณีผู้จะอุปสมบท

วิธีถำมอันตรายกกรรม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงถำมอย่างนี้ :-

เธอมิใช่ผู้ไม่มีนimit หรือ

มิใช่ผู้มีสักแต่ว่านimit หรือ

มิใช่ผู้ไม่มีโลhit หรือ

มิใช่ผู้มีโลhitเสมอ หรือ

มิใช่ผู้มีผ้าซับในเสมอ หรือ

มิใช่ผู้มีน้ำมูตรกะปริบกะปรอย หรือ

มิใช่ผู้มีเดือย หรือ

มิใช่เป็นหญิงบัณเฑาะก์ หรือ

มิใช่เป็นหญิงคล้ายชาย หรือ

มิใช่ผู้เป็นหญิงมีมรรคระคนกัน หรือ

มิใช่เป็นหญิง ๒ เพศ หรือ

ภิกษุณีจันทระ

๑๘๗

อาพาธเหมือนอย่างนี้ ของเธอ มีหรือ
คือโรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมอญคร่อม ลมบ้าหมู
เธอเป็นมนุษย์ หรือ
เป็นเทวี หรือ
เป็นไทย หรือ
ไม่มีหนี่สน หรือ
ไม่เป็นราชกัญ หรือ
มารดาบิดา สามี อนุญาตแล้ว หรือ
มีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว หรือ
บาตร จีวรของเธอครบแล้ว หรือ
เธอ ชื่ออะไร
ประวัติของเธอ ชื่ออะไร ๗

[๕๗๔] สมัยนั้น ภิกษุสามเณรอันตราภิกษุกรรมของภิกษุณี ทัญ
ผู้อุปสัมปทาเปกขะยอมกระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นางอุปสัมปทาเปกขะอุปสมบท
ในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิในภิกษุณีสงฆ์ แล้วอุปสมบทในภิกษุสงฆ์ ๗

[๕๗๕] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายถามอันตราภิกษุกรรมกะนาง
อุปสัมปทาเปกขะผู้ยังไม่ได้สอนซ้อม นางอุปสัมปทาเปกขะยอม
กระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่
พระผู้มีพระภาค ๗ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอน
ซ้อมก่อน แล้วถามอันตราภิกษุกรรมต่อภายหลัง ภิกษุณีทั้งหลายสอน
ซ้อมในท่ามกลางสงฆ์นั่นเอง นางอุปสัมปทาเปกขะยังกระดากเก้อเขิน
ไม่อาจตอบได้เหมือนอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่

๑๘๘

ภิกษุณี

พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้
สอนซ้อม ณ สถานที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วถามอันตรายกรรมใน
ท่ามกลางสงฆ์

วิธีสอนซ้อม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล ฟังสอนซ้อมอย่างนี้ ฟังให้ถือ
อุปัชฌายะก่อนครั้นแล้วฟังบอกบาตรจีวรว่า

นี้ บาตรของเธอ

นี้ ผ้าสังฆาฏิ

นี้ ผ้าอุตราสงค์

นี้ ผ้าอันตราวาสก

นี้ ผ้ารัดอก

นี้ ผ้าอาบน้ำ

เธอจงไปยืนอยู่ ณ โอกาสโน้น

ภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาด สอนซ้อม นางอุปสัมปทาเปกขะผู้ถูก
สอนซ้อมไม่ดี ย่อมกระดาก เก้อเขิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่ฟังสอนซ้อม รูปใดสอนซ้อม ต้องอาบัติ
ทุกกฏ

ภิกษุณีมิได้รับสมมติสอนซ้อม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น
แด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีมิได้รับสมมติ
ไม่ฟังสอนซ้อมรูปใดสอนซ้อม ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุณี
ผู้ได้รับสมมติแล้วสอนซ้อม

ภิกษุณีชั้นธกะ

๑๒๕

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ ตนเองพึงสมมติตน หรือผู้อื่นพึงสมมติผู้อื่น ฯ

วิธีสมมติตน

[๕๗๖] ก็ตนเองพึงสมมติตน อย่างไร
ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ
กรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจาสมมติตน

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้ เป็น
อุปสัมปทาเปกขาของแม่เจ้าชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว ดิฉันพึงสอนชื่อนางชื่อนี้
อย่างนี้ชื่อว่าตนเองสมมติตน ฯ

วิธีสมมติผู้อื่น

[๕๗๗] ก็ผู้อื่นพึงสมมติผู้อื่น อย่างไร
ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ
กรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจาสมมติผู้อื่น

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้เป็น
อุปสัมปทาเปกขาของแม่เจ้าชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว ภิกษุณีชื่อนี้ พึงสอนชื่อนางชื่อนี้
อย่างนี้ชื่อว่าผู้อื่นสมมติผู้อื่น ฯ

คำสอนข้อม

[๕๗๘] ภิกษุณีผู้ได้รับสมมติแล้วนั้น ฟังเข้าไปหานาง
อุปสัมปทาเปกขะแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า

นางชื่อนี้ เธอจงฟังนะ นี่เป็นกาลลัตถ์ กาลจริง
ของเธอ เมื่อถูกถามในท่ามกลางสงฆ์ ถึงสิ่งอันเกิดแล้ว
มีอยู่ ฟังบอกว่ามี ไม่มี ฟังบอกว่าไม่มี เธออย่ากระดาก
เธออย่าเก้อเขิน ภิกษุณีทั้งหลายจงถามเธอ อย่างนี้ :-

เธอมิใช่ผู้ไม่มีนิมิต หรือ

มิใช่ผู้มีสักแต่ว่านิมิต หรือ

มิใช่ผู้ไม่มีโลหิต หรือ

มิใช่ผู้มีโลหิตเสมอ หรือ

มิใช่ผู้มีผ้าซับในเสมอ หรือ

มิใช่ผู้มีน้ำมูตรกระปริบกระปรอย หรือ

มิใช่ผู้มีเดือยหรือ

มิใช่เป็นหญิงบังนตะทาก์ หรือ

มิใช่เป็นหญิงคล้ายชาย หรือ

มิใช่เป็นหญิงมีมรรคระคนกัน หรือ

มิใช่เป็นหญิง ๒ เพศ หรือ

อาหารเหมือนอย่างนี้ ของเธอ มีหรือ

คือโรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ ลมบ้าหมู

เธอเป็นมนุษย์ หรือ

เป็นหญิง หรือ

เป็นไทย หรือ

ภิกษุณีชั้นธกะ

๑๕๑

ไม่มีหนี้สิน หรือ
ไม่เป็นราชภักดิ์ หรือ
มารดาบิดา สามเณรี อนุญาตแล้ว หรือ
มีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว หรือ
มีบาตรจีวรครบแล้ว หรือ
เธอ ชื่ออะไร
ประวัติของเธอ ชื่ออะไร

ภิกษุณีผู้สอนซ่อม กับนางอุปสัมปทาเปกขะมาพร้อมกัน ...
ไม่พึงมาพร้อมกัน ภิกษุณีผู้สอนซ่อมพึงมาก่อนแล้วประกาศให้สงฆ์
ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางชื่อนี้เป็น
อุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ นางอันดิฉันสอนซ่อมแล้ว
ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว นางชื่อนี้พึงมา

ภิกษุณีนั้นพึงกล่าวว่า เธอจงมา พึงให้นางอุปสัมปทาเปกขะห่ม
ผ้าเฉวียงป่า ให้ไหว้ทำภิกษุณีทั้งหลาย ให้นั่งกระห่ยมประคองอัญชลี
ขออุปสมบท ว่าดังนี้ :-

คำขออุปสมบท(ต่อภิกษุณีสงฆ์)

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์
โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ เป็นครั้งที่
สอง ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า

แม่เจ้า เจ้าข้า ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ เป็นครั้งที่

๑๕๒

ภิกษุณี

สาม ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกตักฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า
ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยบัญญัติ
กรรมวาจาว่าดังนี้ :-

บัญญัติกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็น
อุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้วดิฉันพึงถามอันตรายกกรรมกะนางชื่อนี้

คำถามอันตรายกกรรม

แนะนำชื่อนี้ เธอจงฟังนะ นี่เป็นกาลสัตย์ กาล
จริง ของเธอ ฉันถามถึงสิ่งที่เกิดแล้ว มีอยู่ เธอพึงบอกว่า
มี ไม่มี เธอพึงบอกว่า ไม่มี

เธอมิใช่ผู้ไม่มีนิมิต หรือ

มิใช่ผู้มีสักแต่ว่านิมิต หรือ ...

เธอ ชื่ออะไร

ประวัติของเธอ ชื่ออะไร

ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยบัญญัติ
จตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

บัญญัติจตุตถกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้
เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจาก
อันตรายกกรรมทั้งหลาย บาตรจีวรของเธอครบแล้ว
นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นประวัตินี้
ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้นางชื่อนี้

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๕๓

อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี นี่เป็นญาติ
แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็น
อุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจากอันตราย-
ยิกธรรมทั้งหลาย บาตรจีวรของเธอครบแล้ว นางชื่อนี้ขอ
อุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้
อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของ
นางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่าน
ผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ดิฉันกล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สอง ...

ดิฉันกล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สาม แม่เจ้า เจ้าข้า
ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของ
แม่เจ้าชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจากอันตรายยิกธรรมทั้งหลาย บาตร
จีวรของเธอครบแล้ว นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้า
ชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้
เป็นปวัตตินี การอุปสมบทนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็น
ปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่
ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

นางชื่อนี้อันสงฆ์อุปสมบทแล้ว มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็น
ปวัตตินี ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนี้ ดิฉันทรงความนี้ไว้
ด้วยอย่างนี้ ฯ

[๕๗๙] ขณะนั้นเอง ภิกษุณีทั้งหลาย พึงพานางเข้าไปหาภิกษุ
สงฆ์ให้ห่มผ้าเจวียงป่า ให้ให้ทำภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระห่ม
ประคองอัญชลี ขออุปสมบท ว่าดังนี้ :-

คำขออุปสมบท(ต่อภิกษุสงฆ์)

พระคุณเจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า

พระคุณเจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ แม่ครั้งที่สองขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า

พระคุณเจ้าข้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ดิฉันขออุปสมบทกะสงฆ์ แม่ครั้งที่สามขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกดิฉันขึ้นเถิด เจ้าข้า ฯ

[๕๕๐] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย
ญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติจตุตถกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็น

อุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิแล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางมีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิแล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

นางชื่อนี้อันสงฆ์อุปสมบทแล้ว มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก่สงฆ์ เหตุอันหนึ่งจึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้ ฯ

วัดเงาแดดเป็นต้น

[๕๘๑] ทันใดนั้นพึงวัดเงาแดด พึ่งบอกประมาณแห่งฤดู พึ่งบอกส่วนแห่งวัน พึ่งบอกข้อเบ็ดเสร็จ พึ่งสั่งภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอจงบอกนีสัย ๓ อกรณียกิจ ๘ แก่ภิกษุณีนี้ ฯ

อุปสมบทวิธี จบ

[๕๘๒] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายโยกย้ายที่นั่งในโรงภัตตาคาร
จนล่วงเวลา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตภิกษุณี
๘ รูป ตามลำดับพรราชา ภิกษุณีนอกนั้นตามลำดับที่มา ฯ

[๕๘๓] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายปรึกษากันว่า พระผู้
มีพระภาคทรงอนุญาตภิกษุณี ๘ รูปตามลำดับพรราชา ภิกษุณีนอกนั้น
ตามลำดับที่มา ในที่ทุกแห่ง ภิกษุณี ๘ รูปเท่านั้นห้ามตามลำดับพรราชา
นอกนั้นตามลำดับที่มา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี
พระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในโรงภัตตาคาร เรา
อนุญาตภิกษุณี ๘ รูป ตามลำดับพรราชา นอกนั้นตามลำดับที่มา ในที่
อื่นไม่พึงห้ามตามลำดับพรราชา รูปใดห้าม ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

เรื่องปวารณา

[๕๘๔] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายไม่ปวารณา ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุณีจะไม่ปวารณาไม่ได้ รูปใดไม่ปวารณา พึงปรับตาม
ธรรม ฯ

ปวารณาด้วยตนเอง

[๕๘๕] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีปวารณาด้วยตนเอง ไม่ปวารณา
ต่อสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีปวารณา
ด้วยตนเอง ไม่ปวารณาต่อสงฆ์ไม่ได้ รูปใดไม่ปวารณา พึงปรับตาม

ภิกษุณีจันทระ

๑๕๗

ธรรม ๖

ปวารณาพร้อมกับภิกษุ

[๕๘๖] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายปวารณาพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย ได้ทำความโกลาหล ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงปวารณาพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย รูปใดปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ ๖

ปวารณาก่อนภัต

[๕๘๗] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายปวารณาในกาลก่อนภัต ยังกาลให้ล่วงไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีปวารณาในกาลหลังภัต ภิกษุณีทั้งหลายแม้ปวารณาในกาลหลังภัต เวลาพลบค่ำลง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีปวารณาต่อภิกษุณีสงฆ์ในวันนี้ แล้วปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น ๖

ปวารณาทั้งหมด

[๕๘๘] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีสงฆ์ทั้งหมดปวารณาอยู่ได้ทำความโกลาหล ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๖

ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุณีผู้ฉลาดผู้สามารถรูปหนึ่งให้ปวารณาต่อสงฆ์แทนภิกษุณีสงฆ์

วิธีสมมติ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุณี
ก่อน ครั้นแล้วภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย-
ญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ญัตติกรรมวาจา

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน ถ้าความพร้อม
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้
พิจารณาต่อภิกษุสงฆ์ แทนภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน สงฆ์สมมติภิกษุณี
ชื่อนี้ให้พิจารณาต่อภิกษุสงฆ์ แทนภิกษุณีสงฆ์ การสมมติ
ภิกษุณีชื่อนี้ให้พิจารณาต่อภิกษุสงฆ์แทนภิกษุณีสงฆ์ ชอบ
แก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้า
ผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงพูด

ภิกษุณีชื่อนี้ สงฆ์สมมติแล้วให้พิจารณาต่อภิกษุ
สงฆ์ แทนภิกษุณีสงฆ์ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง
ดิฉันทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้ ฯ

[๕๕๙] ภิกษุณีผู้ได้รับสมมติแล้วนั้น พึงพาภิกษุณีสงฆ์ เข้าไป
หาภิกษุสงฆ์ ท่มผ้าเจวียงปา ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระหย่ง
ประคองอัญชลีแล้วกล่าวอย่างนี้ ว่าดังนี้ :-

คำพิจารณา

พระคุณเจ้า เจ้าข้า ภิกษุณีสงฆ์ พิจารณาต่อภิกษุ
สงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยรังเกียจก็ดี ขอ
ภิกษุสงฆ์จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณี

ภิกษุณีจันทรกะ

๑๕๕

สงฆ์เห็นอยู่จักทำคืน

พระคุณเจ้า เจ้าข้า แม่ครั้งที่สอง ...

พระคุณเจ้า เจ้าข้า แม่ครั้งที่สาม ภิกษุณีสงฆ์
ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วย
รังเกียจก็ดี ขอภิกษุสงฆ์จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าว
ภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์เห็นอยู่จักทำคืน ฯ

งดอุโบสถเป็นต้น

[๕๙๐] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีทั้งหลายงดอุโบสถ งดปวารณา
ทำการไต่สวน เริ่มอนุวาทริกรรม ให้ทำโอกาส โจอท สืบพยานแก่ภิกษุ
ทั้งหลาย ... ภิกษุทั้งหลายทราบเหตุเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงงดอุโบสถแก่ภิกษุ แม้งดก็ไม่เป็น
อันงด ภิกษุณีผู้งด ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงงดปวารณาแก่ภิกษุ แม้งดก็ไม่เป็นอันงด ภิกษุณี
ผู้งด ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงทำการสืบสวนภิกษุ แม้ทำก็ไม่เป็นอันทำ ภิกษุณี
ผู้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงเริ่มอนุวาทริกรรมแก่ภิกษุ แม้เริ่มก็ไม่เป็นอันเริ่ม
ภิกษุณีผู้เริ่ม ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงให้ภิกษุทำโอกาส แม้ให้ทำก็ไม่เป็นอันให้ทำ
ภิกษุณีผู้ให้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุณีไม่พึงโจทภิกษุ แม้โจทก็ไม่เป็นอันโจท ภิกษุณีผู้โจท
ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๐๐

ภิกษุณี

ภิกษุณีไม่พึงสืบทอดภิกษุ แม้สืบทอดก็ไม่ใช่ภิกษุณี ผู้สืบทอดต้องอาบัติทุกกฏ ๕

[๕๑๑] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายงดอุโบสถ งดปวารณา ทำการสืบทอด เริ่มอนุวาทิกรณ ให้ทำโอกาส โจท สืบทอดแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๕ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุงดอุโบสถแก่ภิกษุณี แม้งดแล้วเป็นอันงดด้วยดี ภิกษุผู้งดไม่ต้องอาบัติ ให้งดปวารณาแก่ภิกษุณี แม้งดแล้วเป็นอันงดด้วยดี ภิกษุผู้งดไม่ต้องอาบัติ ให้ทำการสืบทอดภิกษุณี แม้ทำแล้วเป็นอันทำด้วยดี ภิกษุผู้ทำไม่ต้องอาบัติ ให้เริ่มอนุวาทิกรณ แม้เริ่มแล้วเป็นอันเริ่มด้วยดี ภิกษุผู้เริ่มไม่ต้องอาบัติ ให้ภิกษุณีทำโอกาส แม้ให้ทำแล้วเป็นอันให้ทำด้วยดี ภิกษุผู้ให้ไม่ต้องอาบัติ ให้โจทภิกษุณี แม้โจทแล้วเป็นอันโจทด้วยดี ภิกษุผู้โจทไม่ต้องอาบัติ ให้สืบทอดแก่ภิกษุณี แม้สืบทอดแล้วเป็นอันสืบทอดด้วยดี ภิกษุผู้ให้สืบทอดไม่ต้องอาบัติ ๕

เรื่องไปด้วยยาน

[๕๑๒] โดยสมัยนั้นแล ภิกษุณีหนึ่งพาศิษย์ชียานที่เทียมด้วยโคตัวเมีย มีบุรุษเป็นสารถีบ้าง เทียมด้วยโคตัวผู้ มีสตรีเป็นสารถีบ้าง ประชาชนแห่งโฆสิติเตียน โพนทะนาวา ... เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวไปเล่นน้ำในแม่น้ำคงคา และแม่น้ำมที ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงไปด้วยยานรูปใดไป พึงปรับตามธรรม ๕

ภิกษุณีจันทรกะ

๒๐๑

[๕๓๓] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ ไม่อาจไปด้วยเท้าได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีผู้อาพาธไปด้วยยานได้ ลำดับนั้น ภิกษุณีทั้งหลายคิดว่า ยานนั้นเทียมด้วยโคตัวเมียหรือเทียมด้วยโคตัวผู้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตยานที่เทียมด้วยโคตัวเมีย ยานที่เทียมด้วยโคตัวผู้ และยานที่ลากด้วยมือ ฯ

[๕๓๔] สมัยต่อมา ความไม่สบายอย่างแรงกล้าได้มีแก่ภิกษุณีรูปหนึ่งเพราะความกระเทือนแห่งยาน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคานหาม มีตั้งนั่ง เปลผ้าที่เขาผูกติดกับไม้คาน ฯ

เรื่องหญิงแพศยาชื่ออัทธกะลี

(การอุปสมบทโดยทอด)

[๕๓๕] โดยสมัยนั้นแล หญิงแพศยาชื่ออัทธกะลี บวชในสำนักภิกษุณี ก็นางปรารถนาจะไปเมืองสาวัตถีด้วยตั้งใจว่า จักอุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค พวกนักเลงได้ทราบข่าวว่าหญิงแพศยาชื่ออัทธกะลี ปรารถนาจะไปเมืองสาวัตถี จึงแอบซุ่มอยู่ใกล้หนทาง นางได้ทราบข่าวว่า พวกนักเลงแอบซุ่มอยู่ใกล้หนทาง จึงส่งทูตไปในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า หม่อมฉันปรารถนาจะอุปสมบท หม่อมฉันจะพึงปฏิบัติอย่างไร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทำกรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้า

มูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีอุปสมบท แม่โดยทูต

ภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุเป็นทูต ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุเป็นทูต รูปใดให้
อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยสิกขมานาเป็นทูต ...

ให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยสามเณรเป็นทูต ...

ให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยสามเณรีเป็นทูต ...

ให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาดเป็นทูต พระ-
ผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ภิกษุณีอุปสมบท
โดยภิกษุณีผู้เขลา ไม่ฉลาดเป็นทูต รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ

คำขออุปสมบทโดยทูต

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีอุปสมบทโดยภิกษุณี
ผู้ฉลาด ผู้สามารถเป็นทูต ภิกษุณีผู้เป็นทูตนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์แล้วห่ม
ผ้าเจี๋ยงป่า ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระหย่งประคองอัญชลีกล่าว
อย่างนี้ ว่าดังนี้ :-

พระคุณเจ้า เจ้าข้า นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปก-
ชะของแม่เจ้าชื่อนี้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ
แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง
นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกนางขึ้น
เถิดเจ้าข้า

พระคุณเจ้า เจ้าข้า นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปก-

ภิกขุณีจันทรกะ

๒๐๓

ชะของแม่เจ้าชื่อนี้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ
แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง
แม่ครั้งที่สอง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรด
เอ็นดูยกนางขึ้นเถิด เจ้าข้า

พระคุณเจ้า เจ้าข้า นางชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปก-
ชะของแม่เจ้าชื่อนี้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ
แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง
แม่ครั้งที่สาม นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ ขอสงฆ์โปรด
เอ็นดูยกนางขึ้นเถิด เจ้าข้า ฯ

ญัตติจตุตถกรรมวาจาให้อุปสมบทด้วยทูต

[๕๙๖] ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย
ญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางชื่อนี้เป็น
อุปสัมปทาเปกชะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์
ฝ่ายเดียว บริสุทธิแล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะ
อันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้า
ชื่อนี้เป็นปวัตตินี ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว
สงฆ์พึงให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี
นี้เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นางชื่อนี้เป็น
อุปสัมปทาเปกชะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์
ฝ่ายเดียว บริสุทธิแล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะ

อันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี สงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้ เป็นปวัตตินี ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ แม่ครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้านางชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกชะของแม่เจ้าชื่อนี้ อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะอันตรายบางอย่าง นางชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินีสงฆ์ให้นางชื่อนี้อุปสมบท มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี การอุปสมบทของนางชื่อนี้ มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินี ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก้ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

นางชื่อนี้ อันสงฆ์อุปสมบทแล้ว มีแม่เจ้าชื่อนี้เป็นปวัตตินีชอบแก้สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้

ทันใดนั้น พึงวัดเงาแดด พึงบอกประมาณแห่งฤดู พึงบอกส่วนแห่งวัน พึงบอกขอบเขตเสร็จ พึงสั่งภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอจงบอกนีสัย ๓ อกรณียกิจ ๘ แก่ภิกษุณีนั้น ๆ

ภิกษุณีอยู่ป่า

[๕๙๗] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอยู่ในป่า พวกนักเลงประทุษร้าย ภิกษุทั้งหลายทราบทุลเรื่อนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ

ตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุณีไม่พึงอยู่ในป่า รูปใดอยู่ ต้องอาบัติ
ทุกกฐ ๑

[๕๙๘] สมัยนั้นแล อุบาสกคนหนึ่งถวายโรงเก็บของแก่ภิกษุณี
สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตโรงเก็บของ โรงเก็บของไม้พอ ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราอนุญาตที่อยู่ ที่อยู่ไม้พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น
แด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตนวรรค
นวรรคไม้พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำแม่เป็นส่วนบุคคล ๑

พุทธาอนุญาตสมมติภิกษุณีเป็นเพื่อน

[๕๙๙] สมัยนั้น หญิงคนหนึ่งตั้งครุฑแล้วบวชในสำนักภิกษุณี
เมื่อนางบวชแล้วเด็กจึงคลอด ครั้งนั้น นางคิดว่า เราจะพึงปฏิบัติใน
เด็กชายได้อย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี
พระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้เลี้ยงดู จนกว่า
เด็กนั้นจะรู้เตียงสา นางคิดว่าเราจะอยู่แต่ตามลำพังไม่ได้ และภิกษุณี
อื่นจะอยู่ร่วมกับเด็กชายอื่นก็ไม่ได้ เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติภิกษุณีรูปหนึ่ง ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีนั้น

วิธีสมมติ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุณี
ก่อน ครั้นแล้วภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย

๒๐๖

ภิกษุณี

ญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้สมมติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน ถ้าความพร้อม
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็น
เพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน สงฆ์สมมติภิกษุณี
ชื่อนี้ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ การสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้
เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่ง
พึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณี
ชื่อนี้แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุอันหนึ่ง ดิฉันทรงความนี้ไว้
ด้วยอย่างนี้

ครั้งนั้น ภิกษุณีเพื่อนของนางคิดว่า เราจะพึงปฏิบัติในเด็กชาย
นี้อย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปฏิบัติในเด็กชายนั้นเหมือน
ปฏิบัติในบุตรอื่น เว้นการนอนร่วมเรือนเดียวกัน ฯ

[๖๐๐] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งต้องอาบัติหนักแล้ว กำลัง
ประพடுத்தมานัต นางคิดว่า เราอยู่แต่ลำพังผู้เดียว และภิกษุณีอื่นจะอยู่
ร่วมกับเราไม่ได้ เราพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูล
เรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
ให้สมมติภิกษุณีรูปหนึ่งให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีนั้น

วิธีสมมติ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติอย่างนี้ พึงขอร้องภิกษุณี

ภิกษุณีจันทรกะ

๒๐๗

ก่อน ครั้นแล้ว ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย
ญัตติหุตติยกรรมวาจาว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาให้สมมติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน ถ้าความพร้อม
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็น
เพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ นี่เป็นญัตติ

แม่เจ้า เจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังดิฉัน สงฆ์สมมติภิกษุณี
ชื่อนี้ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ การสมมติภิกษุณีชื่อนี้ให้
เป็นเพื่อนของภิกษุณีชื่อนี้ ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่ง
พึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่แม่เจ้าผู้ใด แม่เจ้าผู้หนึ่งพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุณีชื่อนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณี
ชื่อนี้แล้วชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง ดิฉันทรงความนี้ไว้
ด้วยอย่างนี้ ฯ

เรื่องภิกษุณีไม่บอกลาสิกขา

[๖๐๑] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งไม่ได้บอกลาสิกขาลีกไปแล้ว
นางกลับมาขออุปสมบทกะภิกษุณีทั้งหลายอีก ภิกษุทั้งหลายทราบเหตุ
เรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณี
ไม่ต้องบอกลาสิกขา นางสึกแล้วเมื่อใด ไม่เป็นภิกษุณีเมื่อนั้น ฯ

เขารีดเดียรฉัตร

[๖๐๒] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งครองผ้ากาสาเว ไปเขารีด
เดียรฉัตร นางกลับมาขออุปสมบทกะภิกษุณีทั้งหลายอีก ภิกษุ

๒๐๘

ภิกษุณี

ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีรูปใด ครองผ้ากาสาวะไปเข้าริตเตยรถีย์ นางนั้นมาแล้ว ไม่พึงให้อุปสมบท ฯ

[๖๐๓] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายรังเกียจ ไม่ยินดีการอภิวัตการปลงผม การตัดเล็บ การรักษาแผล จากนุรุษทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ... ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยินดี ฯ

นั่งขัดสมาธิ

[๖๐๔] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายนั่งขัดสมาธิ ยินดีสัมผัสชนแท้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงนั่งขัดสมาธิ รูปใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

[๖๐๕] สมัยนั้น ภิกษุณีรูปหนึ่งอาพาธ นางเว้นขัดสมาธิไม่สบาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีนั่งพับเพียบได้ ฯ

เรื่องถ่ายอุจจาระ

[๖๐๖] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายถ่ายอุจจาระในวัจจกุกี ภิกษุณีฉัพพัคคียังครรภีให้ตกในวัจจกุกีนั่นเอง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงถ่ายอุจจาระในวัจจกุกีรูปใดถ่าย ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่ซึ่งเปิดข้างล่างปิดข้างบน ฯ

เรื่องอาบน้ำ

[๖๐๗] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลาย อาบน้ำด้วยจุน ชาวบ้าน
ฝั่งโพธิ์ติเตียน โพนทะนาวา ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์บุรีโศคกาม
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำด้วยจุน รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ เรา
อนุญาต รำ ดินเหนียว ฯ

[๖๐๘] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำด้วยดินเหนียวที่อบกลิ่น
ชาวบ้านฝั่งโพธิ์ติเตียน โพนทะนาวา ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์บุรี
โศคกาม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำด้วยดินเหนียวที่อบกลิ่น รูป
ใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตดินเหนียวธรรมดา ฯ

[๖๐๙] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำในเรือไฟ ทำโกลาหล
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำในเรือไฟ รูปใดอาบ ต้องอาบัติ
ทุกกฏ ฯ

[๖๑๐] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำทวนกระแสน ยินดีสัมผัส
แห่งสายน้ำ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำทวนกระแสน รูปใดอาบ ต้อง
อาบัติทุกกฏ ฯ

[๖๑๑] สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายอาบน้ำในที่มิใช่ทำอาบน้ำ
พวกนักร้องเพลงประทุษร้าย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้-
มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำในที่มิใช่
ทำอาบน้ำ รูปใดอาบ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ

๒๑๐

ภิกษุณี

[๖๑๒] สมัยนั้น ภิกษุณีอาบน้ำที่ทำสำหรับชายอาบ ชาวบ้าน
เฟ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า ... เหมือนพวกหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม
... ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีไม่พึงอาบน้ำที่ทำสำหรับชายอาบ รูปใดอาบ ต้อง
อาบตีทุกกฏ เราอนุญาตให้อาบน้ำที่ทำสำหรับหญิงอาบ ๆ

ตติยภาณวาร จบ

พระวินัยปิฎกเล่ม ๗
จลวรรค ภาค ๒ ภิกษุณีชั้นธะ
ข้อที่ ๕๑๓-๖๑๒

ภิกษุณีชั้นธกะ

๒๑๑

เรื่องเบ็ดเตล็ดที่อยู่นอกชั้นธกะ

ภิกษุณีผู้ต้องถือนิสัย

ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ จะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ คือ ไม่รู้ อุโบสถ ๑ ไม่รู้อุโบสถกรรม ๑ ไม่รู้ปาติโมกข์ ๑ ไม่รู้ปาติโมกข์เทศ ๑ มีพรรษาหย่อนห้า ๑.

ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่ คือ รู้อุโบสถ ๑ รู้อุโบสถกรรม ๑ รู้ปาติโมกข์ ๑ รู้ปาติโมกข์เทศ ๑ มีพรรษาห้า หรือมีพรรษาเกินห้า ๑.

ภิกษุณีประกอบด้วยองค์แม้อีก ๕ จะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ คือ ไม่รู้ปวารณา ๑ ไม่รู้ปวารณากรรม ๑ ไม่รู้ปาติโมกข์ ๑ ไม่รู้ ปาติโมกข์เทศ ๑ มีพรรษาหย่อนห้า ๑.

ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัย คือ รู้ปวารณา ๑ รู้ปวารณากรรม ๑ รู้ปาติโมกข์ ๑ รู้ปาติโมกข์เทศ ๑ มีพรรษาห้า หรือมีพรรษาเกินห้า ๑.

ภิกษุณีประกอบด้วยองค์แม้อีก ๕ จะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ คือ ไม่รู้อาบัติและมีช้อาบัติ ๑ ไม่รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก ๑ ไม่รู้ อาบัติมีส่วนเหลือและอาบัติไม่มีส่วนเหลือ ๑ ไม่รู้อาบัติชั่วหยาบและ อาบัติไม่ชั่วหยาบ ๑ มีพรรษาหย่อนห้า ๑.

ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่ คือ รู้อาบัติ และมีช้อาบัติ ๑ รู้อาบัติเบาและอาบัติหนัก ๑ รู้อาบัติมีส่วนเหลือและ อาบัติไม่มีส่วนเหลือ ๑ รู้อาบัติชั่วหยาบและอาบัติไม่ชั่วหยาบ ๑ มี พรรษาห้าหรือมีพรรษาเกินห้า ๑.

พระวินัยปิฎก เล่ม ๘
บวราร ข้อ ๙๘๒

สังฆกรรมปฏิรูปกสูตร

[๕๓๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้เมื่อก่อนสิกขาบหมิ่นน้อย และภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตตผลมีมาก และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บัดนี้ สิกขาบหมิ่นมาก และภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตตผลมีน้อย ฯ

[๕๓๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัสสป ชื่อนั้นเป็นอย่างนี้ คือ เมื่อหมู่สัตว์เลวลง พระสังฆกรรมกำลังเลื่อนหายไป สิกขาบจึงมีมากขึ้น ภิกษุที่ตั้งอยู่ในพระอรหัตตผลจึงน้อยเข้า สังฆกรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นพระสังฆกรรมก็ยังไม่เลื่อนหายไป และสังฆกรรมปฏิรูปเกิดขึ้นในโลกเมื่อใด เมื่อนั้นพระสังฆกรรมจึงเลื่อนหายไป ทองเทียมยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นทองคำธรรมชาติก็ไม่หายไป และเมื่อทองเทียมเกิดขึ้น ทองคำธรรมชาติจึงหายไป ฉนใด พระสังฆกรรมก็ฉนั้น สังฆกรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นพระสังฆกรรมก็ยังไม่เลื่อนหายไป เมื่อสังฆกรรมปฏิรูปเกิดขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นพระสังฆกรรมจึงเลื่อนหายไป ฯ

[๕๓๓] ดูกรกัสสป ธาตุดินยังพระสังฆกรรมให้เลื่อนหายไปไม่ได้ ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็ยังพระสังฆกรรมให้เลื่อนหายไปไม่ได้ ที่แท้ไมชบรูษในโลกนี้ต่างหาก เกิดขึ้นมากก็ทำให้พระสังฆกรรมเลื่อนหายไป เปรียบเหมือนเรือจะอัปปาง ก็เพราะต้นหนเท่านั้น พระสังฆกรรมยังไม่เลื่อนหายไปด้วยประการฉะนี้ ฯ

ภิกขุณีชันระกะ

๒๑๓

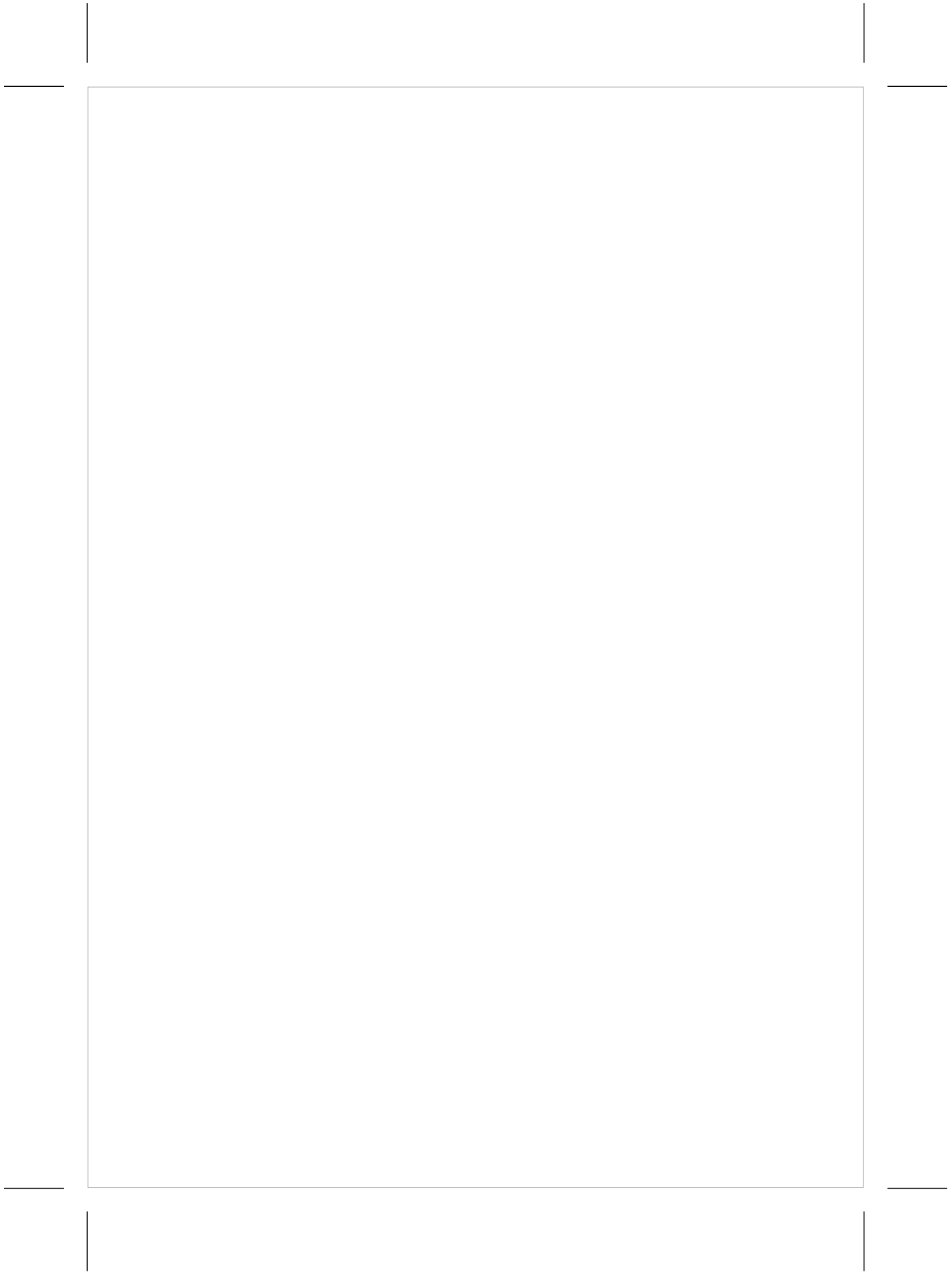
[๕๓๔] ดูกรกัสสป เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความพ้นเพื่อน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสังฆธรรม เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการ เป็นไฉน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ ไม่เคารพ ยำเกรงในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความพ้นเพื่อน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสังฆธรรม ฯ

[๕๓๕] ดูกรกัสสป เหตุ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น ไม่พ้นเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสังฆธรรม เหตุ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพ ยำเกรงในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น ไม่พ้นเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสังฆธรรม ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๘

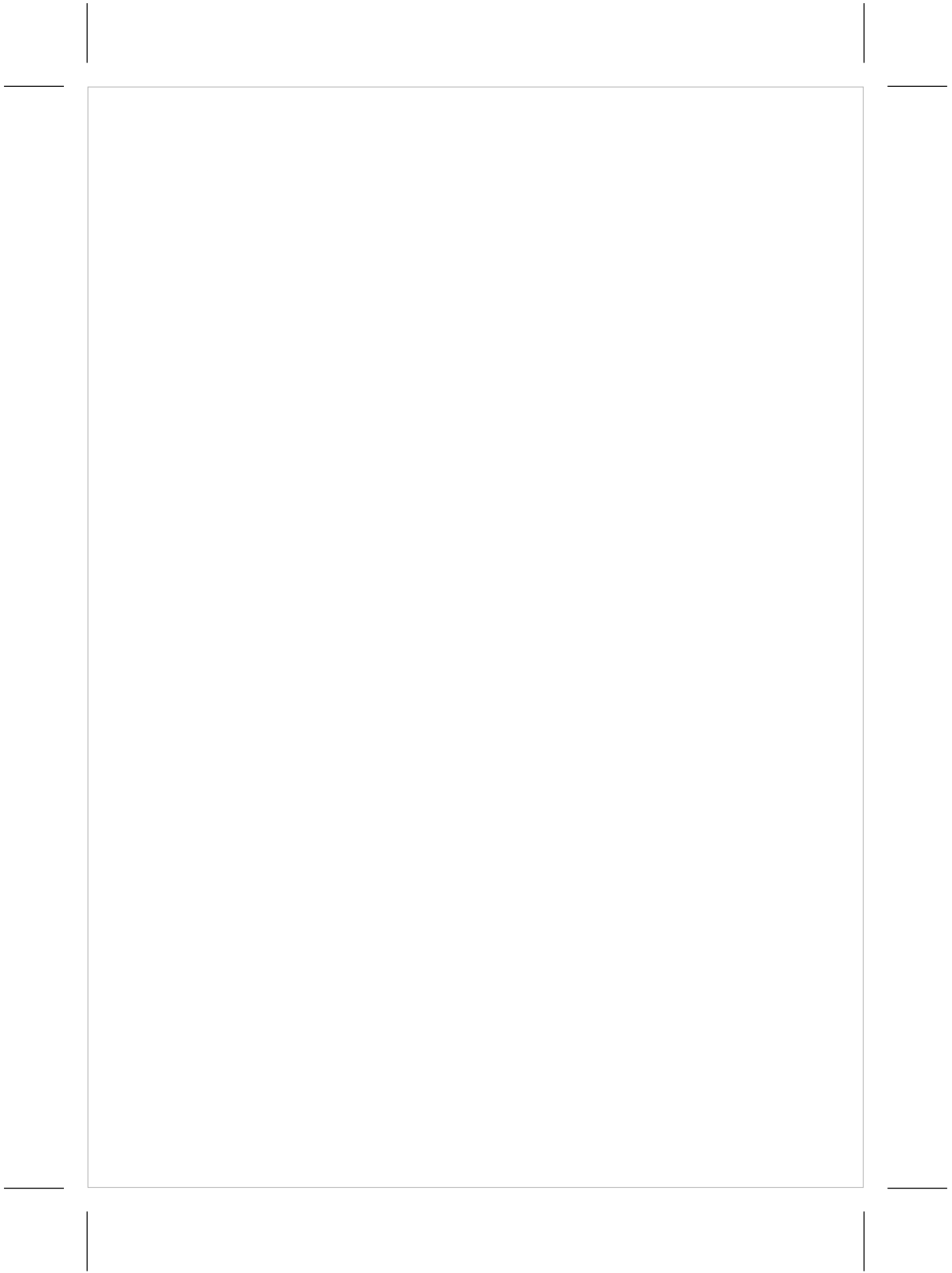
สังยุตตนิกาย นีทานวรรค

ข้อ ๕๓๑-๕๓๕

៣

ភិក្ខុ-ភិក្ខុណី

ภิกษุ-ภิกษุณี

ข้อปฏิบัติของภิกษุต่อภิกษุณีในแวงวินัย

๑. ห้ามไม่ให้ภิกษุณีรับใช้ หรือสั่งให้ผู้อื่นรับใช้ภิกษุ

๑. อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายรับนิมนต์ฉันอยู่ในสกุล ถ้าภิกษุณีมายืนสั่งเสียอยู่ในที่นั้นว่า “จงถวายแกงในองค์นี้ จงถวายข้าวในองค์นี้” ภิกษุทั้งหลายนั้นพึงรุกรานภิกษุณีนั้นว่า “น้องหญิง เธอจงหลีกเลี่ยง ตลอดเวลาที่ภิกษุฉันอยู่” ถ้าภิกษุแม่รูปหนึ่งไม่กล่าวออกไป เพื่อจะรุกรานภิกษุณีนั้นว่า น้องหญิง เธอจงหลีกเลี่ยง ตลอดเวลาที่ภิกษุฉันอยู่ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงคิณว่า “แน่ะเธอ พวกฉันต้องธรรมที่หน้าดี ไม่เป็นที่สบาย ควรจะแสดงคิณ พวกฉันแสดงคิณธรรมนั้น. (สิกขาบทที่ ๑๔๓ ข้อที่ ๒ ในปาฏิเทสนีเย ภิกขุปาฏิโมกข์).”

๒. อนึ่ง ภิกษุใด ยังภิกษุณีผู้มีโชฎฐาติให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้ทุบก็ดีซึ่งจีวรเก่า เป็นนิสัลลคคิยาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๒๓ ข้อที่ ๒ จีวรวรรค นิสัลลคคิยาจิตตีย์)

๓. อนึ่ง ภิกษุใด ยังภิกษุณีผู้มีโชฎฐาติให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้ล้างก็ดีซึ่งขนเจียม*, เป็นนิสัลลคคิยาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๓๖ ข้อที่ ๗ ในโกสิยวรรค นิสัลลคคิยาจิตตีย์)

* ขนแพะหรือแกะที่นำมาหล่อให้เป็นผืน ใช้สำหรับนั่งหรือนอนเหมือนเสื่อ

๒. ห้ามไม่ให้ภิกษุรับใช้ภิกษุณี

๑. อนึ่ง ภิกษุใด เย็บก็ดี ให้เย็บก็ดี ซึ่งจีวร เพื่อภิกษุณีผู้มีโชฎฐาติเป็นปาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๗๕ ข้อที่ ๖ โอวาทวรรค ปาจิตตีย์)

๓. ห้ามไม่ให้รับสิ่งของจากภิกษุณี

๑. อนึ่ง ภิกษุใด รับของเคี้ยวก็ดี ของฉันก็ดี ด้วยมือของตน จากมือของภิกษุณีผู้มีโชฎก ผู้เข้าไปแล้วสู่ละแวกบ้าน แล้วเคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี อันภิกษุณั้้นพึงแสดงคืนว่า แน่ะเธอ ฉันต้องธรรมที่น่าดี ไม่เป็นที่สบาย ควรจะแสดงคืน ฉันแสดงคืนธรรมนั้น. (สิกขาบทที่ ๑๔๒ ข้อ ๑ ปาฐิตีเสณียะ)

๒. อนึ่ง ภิกษุใดรับจีวรจากมือภิกษุณีผู้มีโชฎก เว้นไว้แต่ของ แลกเปลี่ยน เป็นนิสสังคิยปาจิตติย. (สิกขาบทที่ ๒๔ ข้อที่ ๕ จีวรวรรค นิสสังคิยปาจิตติย)

๓. อนึ่ง ภิกษุใด ให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้มีโชฎก เว้นไว้แต่แลก เปลี่ยน เป็นปาจิตติย. (สิกขาบทที่ ๗๔ ข้อที่ ๕ โฉวาทวรรค ปาจิตติย)

๔. อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ฉันบิณฑบาตอันภิกษุณีแนะนำให้ถวาย เว้นแต่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน เป็นปาจิตติย. (สิกขาบทที่ ๗๘ ข้อที่ ๙ โฉวาทวรรค ปาจิตติย)

๔. ห้ามใกล้ชิดสนิทสนม

๑. อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันแล้วเดินทางไกลด้วยกันกับภิกษุณี โดยที่ สุดแม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง เว้นไว้แต่สมัย เป็นปาจิตติย. นี้สมัยใน เรื่องนั้น ทางเป็นที่จะต้องไปด้วยพวกเกวียน รู้กันอยู่ว่าเป็นที่นารังเกียจ มีภัยเฉพาะหน้า นี้สมัยในเรื่องนั้น. (สิกขาบทที่ ๗๖ ข้อที่ ๗ โฉวาทวรรค ปาจิตติย)

๒. อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันแล้ว โดยสารเรือลำเดียวกับภิกษุณี ขึ้นน้ำไปก็ดี ล่องน้ำไปก็ดี เว้นไว้แต่ข้ามฟาก เป็นปาจิตติย. (สิกขาบทที่ ๗๗ ข้อที่ ๘ โฉวาทวรรค ปาจิตติย)

๓. หนึ่ง ภิกษุใด ผู้เดียว สำเร็จการนั่งในที่ลับกับภิกษุณีผู้เดียว เป็นปาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๗๙ ข้อที่ ๑๐ โฉวาทวรรค ปาจิตตีย์)

**แม้หน้าที่ที่ภิกษุต้องเกี่ยวข้องกับภิกษุณีก็ต้องทำด้วยความเหมาะสม
เช่นการสอนภิกษุณีต้องได้รับการอนุมัติจากสงฆ์ก่อน
และต้องสอนในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม**

๔. หนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับสมมติ กล่าวสอนพวกภิกษุณี, เป็น ปาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๗๐ ข้อที่ ๑ โฉวาทวรรค ปาจิตตีย์)

๕. ถ้าภิกษุ แม่ได้รับสมมติแล้ว เมื่อพระอาทิตย์อัสดงแล้ว กล่าวสอนพวกภิกษุณี เป็นปาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๗๑ ข้อที่ ๒ โฉวาทวรรค ปาจิตตีย์)

๖. หนึ่ง ภิกษุใด เข้าไปที่อาศัแห่งภิกษุณีแล้วสั่งสอนพวก ภิกษุณีเว้นไว้แต่สมัย เป็นปาจิตตีย์. สมัยในเรื่องนั้นดังนี้ คือ ภิกษุณี อาพาธ นี่เป็นสมัยในเรื่องนั้น. (สิกขาบทที่ ๗๒ ข้อที่ ๓ โฉวาทวรรค ปาจิตตีย์)

๕. สิกขาบทที่ไม่เกี่ยวกับภิกษุณีโดยตรง

๑. หนึ่ง ภิกษุใด กล่าวอย่างนี้ว่า “พวกภิกษุสั่งสอนพวกภิกษุณี เพราะเหตุอามิส” เป็นปาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๗๓ ข้อที่ ๔ โฉวาทวรรค ปาจิตตีย์)

๒. หนึ่ง ภิกษุใดวิกัปจิ๋วเอง แก่ภิกษุกัถิ ภิกษุณีก็ดี สิกขมานา ก็ดี สามเณรก็ดี สามเณรีก็ดี แล้วใช้สอยจิ๋วรนั้น ซึ่งไม่ให้เขาถอนก่อน เป็นปาจิตตีย์. (สิกขาบทที่ ๑๐๘ ข้อที่ ๔ สุราปานวรรค ปาจิตตีย์)

๒๒๐

ภิกษุณี

วิธีสมมติภิกษุผู้สั่งสอนภิกษุณี

พึงขอร้องภิกษุก่อน. ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ
พึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้ :-

กรรมวาจาสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า. ถ้าความพร้อม
พรียงของสงฆ์ถึงที่แล้ว. สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นผู้
กล่าวสอนภิกษุณี นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า. สงฆ์สมมติภิกษุ
มีชื่อนี้ให้เป็นผู้กล่าวสอนภิกษุณี. การสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้
เป็นผู้กล่าวสอนภิกษุณีชอบแก่ท่านผู้ใด, ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้
ผู้หนึ่ง. ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด, ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สอง ...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สาม, ท่านเจ้าข้า
ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า. สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นผู้กล่าว
สอนภิกษุณี. การสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นผู้กล่าวสอน
ภิกษุณีชอบแก่ท่านผู้ใด, ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง. ไม่ชอบแก่
ท่านผู้ใด, ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ภิกษุมีชื่อนี้ สงฆ์สมมติให้เป็นผู้กล่าวสอนภิกษุณี
แล้ว ชอบแก่สงฆ์, เหตุนั้นจึงหนึ่ง; ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้
ด้วยอย่างนี้.

พระวินยปิฎก เล่ม ๒
มหาวิงค์ โฉวาทรรค ข้อ ๔๐๖

สมมติภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วย
องค์ ๘ ดังต่อไปนี้ เป็นผู้กล่าวสอนภิกษุณี

องค์คุณ ๘ ของภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี

๑. เป็นผู้มั่งคั่ง คือสำรวมด้วยปาติโมกข์สังวรศีล สมบูรณ์ด้วย
อาจารย์และโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษา
อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต คือทรงสุตะ เป็นผู้สั่งสมสุตะ ธรรมเหล่านั้นได้
งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ ธรรมเห็นปานนั้น
อันภิกษุณีนั้นได้สดับมาก ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แหงตลอด
ด้วยปัญญา

๓. พระปาติโมกข์ทั้งสองมาแล้วด้วยดีโดยพิสดาร แก่ภิกษุณี
คือ ภิกษุณีนั้นจำแนกได้ดี คล่องแคล่วดี วินิจฉัยได้เรียบร้อยโดยสูตร
โดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้มีความฉลาดเฉลียว ชัดเจน

๕. เป็นที่นิยมชมชอบของภิกษุณีโดยมาก

๖. เป็นผู้สามารถกล่าวสอนภิกษุณีได้

๗. เป็นผู้ไม่เคยล่วงครุธรรม กับสตรีผู้ครองผ้ากาสายะซึ่งบวช
เฉพาะพระผู้มีพระภาค พระองค์นี้ และ

๘. มีพรรษาได้ ๒๐ หรือเกิน ๒๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วย
องค์คุณ ๘ ประการนี้ ให้เป็นผู้กล่าวสอนภิกษุณีได้.

๒๒๒

ภิกษุณี

พระวินัยปิฎก เล่ม ๒
มหาวีภังค์ ข้อ ๔๐๗

[๔๑๐] ภิกษุผู้ได้สมมติแล้วนั้น ฟังवादบริเวณ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้
ปูอาสนะไว้ แล้วชวนเพื่อนภิกษุไปนั่งอยู่ด้วย.

ภิกษุณีทั้งหลายพึงไป ณ ที่นั้น อภิวัตภิกษุณีแล้ว นั่ง ณ
ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้วนั้นพึงถามว่า พวกเธอพร้อมเพรียงกัน
แล้วหรือ นื่องหญิงทั้งหลาย

ถ้าพวกนางตอบว่า พวกดิฉันพร้อมเพรียงกันแล้ว เจ้าข้า.

พึงถามว่า ครุธรรม ๘ ประการ ยังประพฤติก่อนอยู่หรือ นื่อง
หญิงทั้งหลาย?

ถ้าพวกนางตอบว่า ยังประพฤติก่อนอยู่ เจ้าข้า.

พึงสั่งว่า นี่เป็นโอวาท นื่องหญิงทั้งหลาย.

ถ้าพวกนางตอบว่า ไม่ได้ประพฤติก่อน เจ้าข้า.

พึงตักเตือน(สวดครุธรรม)ว่าดังนี้ :-

ครุธรรม ๘ ประการ

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้วได้ ๑๐๐ พรรษา ต้อง
ทำการกราบไหว้ การต้อนรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรม แก่
ภิกษุผู้อุปสมบทแล้วในวันนั้น ธรรมนี้อันภิกษุณีต้อง
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ
ธรรมแม่อันภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ถาม อุโบสถ ๑ ไปรับโอวาท ๑ จากภิกษุสงฆ์ ทุกกึ่งเดือน ธรรมแม่นี้อันภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๔. ภิกษุณีผู้จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่ายโดยสถานทั้ง ๓ คือ ด้วยได้เห็น ๑ ด้วยได้ฟัง ๑ ด้วยรังเกียจ ๑ ธรรมแม่นี้อันภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๕. ภิกษุณีล่วงละเมิดกรรมแล้ว ต้องประพฤติกุศลชำนัดในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมแม่นี้ อันภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อสักขีมาหาผู้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว ธรรมแม่นี้อันภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๗. ภิกษุณีไม่พึงดำ ไม่พึงบริภาษภิกษุ โดยปริยาย อย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมแม่นี้ อันภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต.

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณีทั้งหลายสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณีได้ ธรรมแม่นี้อันภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิด ตลอดชีวิต.

ถ้าพวกนางตอบว่า พวกดิฉันพร้อมเพรียงกันแล้ว เจ้าข้า.
ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้วนั้น สั่งสอนธรรมอย่างอื่น ต้องอาบัติ

๒๒๔

ภิกษุณี

ทุกกฐ.

ถ้าพวกนางตอบว่า ยังเป็นพรอคอยู่(ยังไม่พร้อมเพรียง)เจ้าข้า.
ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้วนั้น กล่าวสอนครุธรรม ๘ ต้องอาบัติ

ทุกกฐ.

ไม่ให้โอวาท สอนธรรมอย่างอื่น ต้องอาบัติทุกกฐ.

พระวินัยปิฎก เล่ม ๒

มหาวิภังค์ ข้อ ๔๐๗

องค์สำหรับลงโทษ

[๑๒๐๒] อ. ภิกษุประกอบด้วยองค์เท่าไรหนอแล ภิกษุณีสงฆ์
ฝ่ายเดียว ฟังลงโทษได้ พระพุทธเจ้าข้า?

พ. ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ ภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว
ฟังลงโทษ

คือ **ภิกษุณีสงฆ์ไม่ฟังไหว้ภิกษุ**นั้น. องค์ ๕ อะไรบ้าง?

คือ :-

๑. เปิดกายอวดภิกษุณีทั้งหลาย

๒. ถลกขาอ่อนอวดภิกษุณีทั้งหลาย

๓. เปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุณีทั้งหลาย

๔. เปิดไหล่ทั้งสองอวดภิกษุณีทั้งหลาย

๕. พุดเคาะภิกษุณี ชักจูงพวกคฤหัสถ์ให้สัมผัสกับภิกษุณี

ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ภิกษุณีสงฆ์ฝ่าย
เดียว ฟังลงโทษ คือ

ภิกษุณีสงฆ์ไม่ฟังไหว้ภิกษุ

ดูกรอุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แปดอันอื่นอีก ๕ ภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว พึงลงโทษ

คือ ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุหนึ่ง องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อความเลื่อมลามากแห่งภิกษุณีทั้งหลาย
๒. ขวนขวายเพื่อความพินาศแห่งภิกษุณีทั้งหลาย
๓. ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุณีทั้งหลาย
๔. ด่าบริภาษภิกษุณีทั้งหลาย
๕. ยุยงภิกษุกับภิกษุณีให้แตกกัน

ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว พึงลงโทษ คือ ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุหนึ่ง.

ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์แปดอันอื่นอีก ๕ ภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว พึงลงโทษ คือ

ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุหนึ่ง องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อความเลื่อมลามากแห่งภิกษุณีทั้งหลาย
๒. ขวนขวายเพื่อความพินาศแห่งภิกษุณีทั้งหลาย
๓. ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุณีทั้งหลาย
๔. ด่าบริภาษภิกษุณีทั้งหลาย
๕. ชักจูงภิกษุให้สมสู่กับภิกษุณีทั้งหลาย

ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว พึงลงโทษ คือ

ภิกษุณีสงฆ์ไม่พึงไหว้ภิกษุหนึ่ง.

๒๒๖

ภิกษุณี

องค์สำหรับลงโทษภิกษุณี

[๑๒๐๓] อ. ภิกษุณีประกอบด้วยองค์เท่าไรหนอแล สงฆ์พึงลงโทษ พระพุทธเจ้าข้า?

พ. ดูกรอุบาลี สงฆ์พึงลงโทษแก่ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. เปิดกายอวดภิกษุทั้งหลาย
๒. ถลกขาอ่อนอวดภิกษุทั้งหลาย
๓. เปิดองค์กำเนิดอวดภิกษุทั้งหลาย
๔. เปิดไหล่ทั้งสองอวดภิกษุทั้งหลาย
๕. พุดเคาะภิกษุ ชักจูงให้สัมผัสกับสตรีคฤหัสถ์

ดูกรอุบาลี สงฆ์พึงลงโทษแก่ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล.

ดูกรอุบาลี สงฆ์พึงลงโทษแก่ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อีก อื่นอีก องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อความเลื่อมลามกแห่งภิกษุทั้งหลาย
๒. ขวนขวายเพื่อความพินาศแห่งภิกษุทั้งหลาย
๓. ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย
๔. ด่าบริภาษภิกษุทั้งหลาย
๕. ยุยงภิกษุณีกับภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน

ดูกรอุบาลี สงฆ์พึงลงโทษแก่ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล.

ดูกรอุบาลี สงฆ์พึงลงโทษแก่ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. ขวนขวายเพื่อความเลื่อมลามกแห่งภิกษุทั้งหลาย

๒. ขวนขวายเพื่อความพิณาศแห่งภิกษุทั้งหลาย
  ๓. ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย
  ๔. ต่าบรักษาภิกษุทั้งหลาย
  ๕. ชักจูงภิกษุณีให้สมสู่กับภิกษุ
- ดูกรอุบาลี สงฆ์พึงลงโทษแก่ภิกษุณีประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล.

องค์ของภิกษุไม่ควรให้อิวาท

[๑๒๐๔] อ. ภิกษุประกอบด้วยองค์เท่าไรหนอแล ไม่พึงให้อิวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลายพระพุทธานุญาต?

พ. ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่พึงให้อิวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย. องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. เป็นอลัชชี
๒. เป็นพาล
๓. ไม่ใช่ปกติตตะ
๔. เป็นผู้พูดประสงคิให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์
๕. ทำให้เป็นผู้พูดประสงคิให้ออกจากอาบัติไม่

ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้อิวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย.

ดูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อิวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย. องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. เป็นผู้มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์
๒. เป็นผู้มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์
๓. เป็นผู้มีความประพฤติทางใจไม่บริสุทธิ์
๔. เป็นผู้เขลาไม่ฉลาด

๒๒๘

ภิกษุณี

๕. ถูกชักเข้า ไม่สามารถให้คำตอบข้อที่ซักถาม
ดูกรอุบลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้โอวาทแก่
ภิกษุณีทั้งหลาย.

ดูกรอุบลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้โอวาท
แก่ภิกษุณีทั้งหลาย. องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยอนาจารทางกาย
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยอนาจารทางวาจา
๓. เป็นผู้ประกอบด้วยอนาจารทางกายและวาจา
๔. ดำริภิกษุณีทั้งหลาย
๕. คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลาย ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร

อยู่

ดูกรอุบลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้โอวาทแก่
ภิกษุณีทั้งหลาย.

ดูกรอุบลี ภิกษุประกอบด้วยองค์แม้อื่นอีก ๕ ไม่พึงให้โอวาท
แก่ภิกษุณีทั้งหลาย. องค์ ๕ อะไรบ้าง? คือ :-

๑. เป็นอลัชชี
๒. เป็นพาล
๓. ไม่ไต่ปกตัดตะ
๔. เป็นผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ
๕. เป็นผู้ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา

ดูกรอุบลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้โอวาทแก่
ภิกษุณีทั้งหลาย.

องค์ของภิกษุผู้ไม่ควรรับให้โอวาท

[๑๒๐๕] อ. ภิกษุประกอบด้วยองค์เท่าไรหนอแล ไม่พึงรับ(หน้าที่)ให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย พระพุทธเจ้าข้า?

พ. ตูกรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่พึงรับให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย. องค์ ๕ อะไรว่าง? คือ :-

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยอนาจารทางกาย
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยอนาจารทางวาจา
๓. เป็นผู้ประกอบด้วยอนาจารทางกายและวาจา
๔. ด่าบริภาษภิกษุณี
๕. เป็นผู้คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลาย ด้วยการคลุกคลีอันไม่

สมควรอยู่

ตูกูรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงรับให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย.

ตูกูรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงรับให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย. องค์ ๕ อะไรว่าง? คือ :-

๑. เป็นอลัชชี
๒. เป็นพาล
๓. ไม่ใช่ปกติตัดตะ
๔. เป็นผู้เตรียมจะไป
๕. อาพาธ

ตูกูรอุบาลี ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงรับให้โอวาทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย.

๒๓๐

ภิกษุณี

นันทโกวาทสูตร

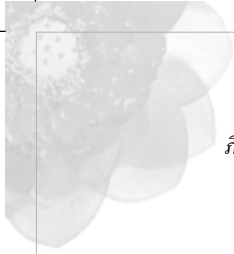
(การแสดงโอวาทที่นอกเหนือไปจากครุธรรม ๘)

[๗๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล พระมหาปชาบดีโคตมีพร้อมด้วยภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอยืนเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงโอวาทสั่งสอนพวกภิกษุณี จงรับสั่งแสดงธรรมแก่พวกภิกษุณีเถิด ฯ

[๗๖๗] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย ย่อมโอวาทพวกภิกษุณีโดยเป็นเวรกัน แต่ท่านพระนันทกะ ไม่ปรารถนาจะโอวาทพวกภิกษุณีโดยเป็นเวรกัน ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์วันนี้ เวรโอวาทภิกษุณีโดยเป็นเวรกันของใครหนอแล ฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งปวงทำเวรโอวาทภิกษุณีโดยเป็นเวรกันหมดแล้ว แต่ท่านพระนันทกะรูปนี้ ไม่ปรารถนาจะโอวาทพวกภิกษุณีโดยเป็นเวรกัน ต่อนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกะท่านพระนันทกะว่า ดูกรนันทกะ เธอจงโอวาทสั่งสอนพวกภิกษุณี ดูกรพราหมณ์ เธอจงกล่าวแสดงธรรมแก่พวกภิกษุณีเถิด ท่านพระนันทกะทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า แล้วนุ่งสบงทรงบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถีในเวลาเช้า ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว

เข้าไปยังวิหารราชการามแต่รูปเดียว ภิกษุณีเหล่านั้นได้เห็นท่านพระนันทกะเดินมาแต่ไกล พวกท่านแต่งตั้งอาสนะและตั้งน้ำสำหรับล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้แล้ว จึงล้างเท้า แม้ภิกษุณีเหล่านั้น ก็ถวายอภิวาทท่านพระนันทกะ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๗๖๘] พอ นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระนันทกะได้กล่าวดังนี้ว่า ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย จักต้องมีข้อสอบถามกันแล ในข้อสอบถามนั้น น้องหญิงทั้งหลายรู้ อยู่ ฟังตอบว่าไม่รู้ อยู่ ก็ฟังตอบว่าไม่รู้ หรือน้องหญิงรูปใด มีความเคลือบแคลงสงสัย น้องหญิงรูปนั้น ฟังทวนถามข้าพเจ้าในเรื่องนั้นว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อนี้เป็นอย่างไร ข้อนี้มีเนื้อความอย่างไร ฯ

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกดิฉันย่อมพอใจ ยินดีต่อพระผู้เป็นเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้านันทกะ ปวารณาแก่พวกดิฉันเช่นนี้ ฯ

[๗๖๙] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนจักขูที่เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสตที่เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

๒๓๒

ภิกษุณี

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. ฉานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. ชิวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ
น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ
ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ
น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ
ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ
น. นั่นเพราะเหตุไร ฯ
ภิกษุณี. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนี้ดีด้วยปัญญา
ชอบตามความเป็นจริงว่า **อายตนะภายใน ๖** ของเรา ไม่เที่ยง แม้
เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ
น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกละ ๆ พระอรียสาวกผู้เห็นเรื่อง
นี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ
[๗๗๐] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อ
นี้เป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ
น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุ-ภิกษุณี

๒๓๓

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ
น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ
ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ
น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็น
ไฉน เสี่ยงเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. กลับเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯลฯ
น. โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ
น. ธรรมารมณฺ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ
ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ
น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ
ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ
น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ
ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ
น. นั่นเพราะเหตุไร ฯ
ภิกษุณี. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนั้นดีด้วยปัญญา
ชอบตามความเป็นจริงว่า **อายตนะภายนอก ๖** ของเราไม่เที่ยง แม้
เพราะเหตุนี้เจ้าข้า ฯ

๒๓๔

ภิกษุณี

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกละ ๆ พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนั้นแล ฯ

[๗๗๑] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสตวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯล ฯ

น. ฆานวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯล ฯ

น. ชิวหาวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯล ฯ

น. กายวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯล ฯ

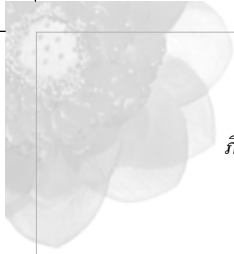
น. มโนวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา

ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. นั่นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนั้นดีด้วยปัญญา ชอบตามความเป็นจริงว่า **หมวดวิญญาน ๖** ของเราไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ฤกษ์ละ ๆ พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่อง นี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๗๒] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนประทีปน้ำมัน กำลังติดไฟอยู่ มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า ประทีปน้ำมันที่กำลังติดไฟอยู่นั้น มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างของประทีปนั้นแล เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกัน ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่า ฟังกล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั่นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะประทีปน้ำมันที่กำลังติดไฟ อยู่นั้นมีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างของประทีปนั้นก็ต้องไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เช่นกัน ฯ

๒๓๖

ภิกษุณี

[๗๗๓] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ฉันทันนั้นเหมือนกันแล บุคคลใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อายุตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายุตนะภายในส่วยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกันไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา บุคคลผู้กล่าวอย่างนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะเวทนาที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้น ๆ อาศัยปัจจัยที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้น ๆ แล้ว จึงเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้น ๆ จึงดับไป ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ฤกละ ๆ พระอรียสาวกผู้เห็นเรื่องนี้อย่างปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๗๔] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เงามก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ต้นไม้ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่ให้ยืน มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แต่ว่าเงาของต้นไม้ นั้นแล เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกัน ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ ชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะต้นไม้ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่โน้น มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เงามของต้นไม้ ก็ต้องไม่เที่ยงแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เช่นกัน ฯ

[๗๗๕] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อายตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัย อายตนะภายนอกส่วยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์ มิใช่สุขก็ตาม เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา บุคคลผู้กล่าวนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะเวทนาที่เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้น ๆ อาศัยปัจจัยที่เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้น ๆ แล้ว จึงเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงดับไป ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกละ ๆ พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่อง นี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๗๖] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโค หรือ ลูกมือของคนฆ่าโคผู้ฉลาด ฆ่าโคแล้ว ใช้มีดแลโคอันคมชำแหละโค แยกส่วนเนื้อข้างใน แยกส่วนหนังข้างนอกไว้ ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใด เป็นเนื้อลำในระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง ก็ใช้มีดแลโคอันคมเถือ แล่ คว้านส่วนนั้น ๆ ครั้นแล้วคลี่ส่วนหนังข้างนอกออก เอาปิดโคนั้นไว้ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า โคตัวนี้ประกอบด้วยหนังผืนนี้ เหมือนอย่างเดิมนี้เอง ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย คนฆ่าโค หรือลูกมือของ

๒๓๘

ภิกษุณี

คนฆ่าโคผู้กล่าวนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะคนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ฉลาดนั้น ฆ่าโคแล้ว ใช้มีดแลโคอันคมชำแหละโค แยกส่วนเนื้อข้างในแยกส่วนหนังข้างนอกไว้ ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใดเป็นเนื้อลำในระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง ก็ใช้มีดแลโคอันคมเถือแล้ว คิวานส่วนนั้น ๆ ครั้นแล้วคิลีส่วนหนังข้างนอกออก เอาปิดโคนั้นไว้ แม้เขาจะกล่าวอย่างนี้ว่า โคตัวนี้ประกอบด้วยหนังผืนนี้ เหมือนอย่างเดิมนั่นเอง ก็จริง ถึงกระนั้นแล โคนนั้นก็แยกกันแล้วจากหนังผืนนั้น ฯ

[๗๗๗] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เราเปรียบอุปมานี้เพื่อให้เข้าใจเนื้อความชัด เนื้อความในอุปมานั้น มีดังต่อไปนี้ ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ชื่อว่าส่วนเนื้อข้างในนั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ ส่วนหนังข้างนอกนั้น เป็นชื่อของอายตนะภายนอก ๖ เนื้อลำในระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง นั้นเป็นชื่อของนันทิราคะ มีดแลโคอันคมนั้น เป็นชื่อของปัญญาอันประเสริฐ ซึ่งใช้เถือแล้ว คิวานกิเลสในระหว่าง สัญโญชนีในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่างได้ ฯ

[๗๗๘] ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย โภชณฺ์ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นเหตุ ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้อย่างด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ เหล่านี้มี ๗ อย่างแล ๗ อย่างเป็นไฉน ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญสติสัมโพชฌณฺ์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธอันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย

(๒) ย่อมเจริญอัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ...

(๓) ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ...

(๔) ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ...

(๕) ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ...

(๖) ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ...

(๗) ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เหล่านี้แลโพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นเหตุ ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้อย่างด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ ฯ

[๗๗๙] ครั้นท่านพระนันทกะกล่าวสอนภิกษุณีเหล่านั้นด้วย โอวาทนี้แล้วจึงส่งไปด้วยคำว่า ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงไป เกิด สมควรแก่เวลาแล้ว ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ยินดีอนุโมทนา ภาสิตของท่านพระนันทกะแล้วลุกจากอาสนะ อภิวัตน์ท่านพระนันทกะ กระทำประทักษิณ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวาย อภิวัตน์พระผู้มีพระภาค ยิน ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพวยนเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุณีทั้งหลาย พวกเธอจงไปเกิด สมควรแก่เวลาแล้ว ต่อนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้ถวายอภิวัตน์พระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๗๘๐] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นหลีกไปแล้วไม่นาน ได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในทุกวัน อุโบสถ ๑๔ ค่ำนั้น ชนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลง หรือสงสัย ว่า ดวงจันทร์พร่องหรือเต็มหนอ แต่แท้ที่จริง ดวงจันทร์ก็ยังไม่พร่องอยู่ทีเดียว ฉันทใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ชื่นชม

๒๔๐

ภิกษุณี

ธรรมเทศนาของนันทกะ ทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีความดำริบริบูรณ์เลย ฉะนั้น เหมือนกันแล ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระนันทกะ ว่า ดูกรนันทกะ ถ้าเช่นนั้น วันพรุ่งนี้เธอก็พึงกล่าวสอนภิกษุณีเหล่านั้น ด้วยโอวาทนั้นเหมือนกัน ท่านพระนันทกะทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๗๘๑] ครั้งนั้นแล ท่านพระนันทกะ พอล่วงราตรีนั้นไปแล้ว ถึงเวลาเช้า จึงนุ่งสบงทรงบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวตถิ ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว เข้าไปยังวิหารราชการามแต่รูปเดียว ภิกษุณีเหล่านั้นได้เห็นท่านพระนันทกะ เดินมาแต่ไกล จึงพากันแต่งตั้งอาสนะและตั้งน้ำล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้แล้ว จึงล้างเท้า แม้ภิกษุณีเหล่านั้นก็ อภิวัตน์ท่านพระนันทกะแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๗๘๒] พอถึงเรียบร้อยแล้ว ท่านพระนันทกะได้กล่าวดังนี้ว่า ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย จักต้องมีข้อสอบถามกันแล ในข้อสอบถามนั้น น้องหญิงทั้งหลายรู้อยู่ พึงตอบว่ารู้ ไม่รู้อยู่ ก็พึงตอบว่าไม่รู้ หรือน้องหญิงรูปใด มีความเคลือบแคลงสงสัยน้องหญิงรูปนั้น พึงทวนถามข้าพเจ้าในเรื่องนั้นว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อนี้เป็นอย่างไร ข้อนี้มีเนื้อความอย่างไรเถิด ฯ

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกดิฉันย่อมพอใจ ยินดีต่อพระผู้เป็นเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้านันทกะ ปวารณาแก่พวกดิฉันเช่นนี้ ฯ

[๗๘๓] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน จักขู่เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ ...

(เนื้อความในสูตรตอนนี้ซ้ำกับที่พระนันทกะให้โอวาทแก่ภิกษุณีในตอนต้น)

[๗๙๓] ครั้นท่านพระนันทกะกล่าวสอนภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนี้แล้วจึงส่งไปด้วยคำว่า ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ยินดีอนุโมทนาภายิตของท่านพระนันทกะแล้ว ลุกจากอาสนะ อภิวัตน์ท่านพระนันทกะ กระทำประทักษิณ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวัตน์พระผู้มีพระภาค ยิน ธิ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอเย็นเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุณีทั้งหลาย พวกเธอจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว ต่อนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้ถวายอภิวัตน์พระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๗๙๔] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นหลีกไปแล้วไม่นาน ได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในทุกวันนี้ อุโบสถ ๑๕ คำนั้น ชนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลง หรือสงสัยว่า ดวงจันทร์ฟ่องหรือเต็มหนอ แต่แท้ที่จริง ดวงจันทร์ก็เต็มแล้วทีเดียว ฉันทใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีเหล่านั้นย่อมเป็นผู้ซึ่งชมธรรมเทศนาของนันทกะ ทั้ง ๆ ที่มีความดำริบริบูรณ์แล้ว ฉันทนั้นเหมือนกันแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีทั้ง ๕๐๐ รูปนั้น รูปสุดท้ายยังเป็นถึงพระโสตาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา แน่แน่นอนที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๖
มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

๒๔๒

ภิกษุณี

โอวาทสูตร

(คุณสมบัติของผู้ที่จะสอนภิกษุณี)

[๑๔๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคาคกาล ป่ามทาวน ใกล้พระนครเวสาลี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอแล สงฆ์พึงสมมติให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการสงฆ์พึงสมมติให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณี ธรรม ๘ ประการ เป็นไฉน ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความศรัทธา สมาทานศีล ๑๐ อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ เป็นพหูสูต ฯลฯ แห่งตลอดด้วยดีด้วยทัฬหี ๑ จำปาติโมกข์ทั้ง ๒ ได้โดยพิสดาร จำแนก แจกแจงวินิจฉัยได้ถูกต้อง ทั้งโดยสูตรและโดยพยัญชนะ ๑ เป็นผู้มีความงามกล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวย ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์ ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อชี้แจงภิกษุณีสงฆ์ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาษาญจำเริญด้วยธรรมมีกถา ๑ เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของภิกษุณีทั้งหลายโดยมาก ๑ ไม่เคยต้องอาบัติหนัก กับนางภิกษุณีผู้บวช อุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาคนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ๑ เป็นผู้มีความปรารถนา ๒๐ หรือเกินกว่า ๑ ดูกรอานนท์ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้แล สงฆ์พึงสมมติให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณี ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๕

อังคุตตรนิกาย สัตตก-อฏฐก-นวกนิบาต

สันถวนวรรค

อาจารย์และโคจร

(ภิกษุผู้จะรับหน้าที่ให้อาวาสภิกษุณีจะต้องประกอบด้วยอาจารย์และโคจร)

อาจารย์

[๖๐๔] บทว่า ถึงพร้อมแล้วด้วยอาจารย์และโคจร มีอธิบายว่า อาจารย์ มีอยู่ อนุจารย์ มีอยู่

ใน ๒ อย่างนั้น **อนุจารย์** เป็นไฉน

ความล่งละเมิดทางกาย ความล่งละเมิดทางวาจา ความล่งละเมิดทั้ง ทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า อนุจารย์ ความเป็นผู้รู้สึกแม่ทั้งปวง ก็เรียกว่า อนุจารย์ ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ ย่อมเลี้ยงชีวิตด้วยการให้ไม้ไผ่ หรือด้วยการให้ใบไม้ หรือด้วยการให้ดอกไม้ หรือด้วยการให้ผลไม้ หรือด้วยการให้จุณสำหรับอาบ หรือด้วยการให้ไม้ชำระฟัน หรือด้วยการพุดยกรองเพื่อต้องการให้เขารัก หรือด้วยการพุดที่จริงที่เล่นเสมอด้วยแกงถั่ว หรือด้วยการเป็นคนรับเลี้ยงเด็ก หรือด้วยการรับใช้ฆราวาส หรือด้วยมัจฉาอาชีวะที่พระพุทธรเจ้าทรงดำหนิอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า อนุจารย์

อาจารย์ เป็นไฉน

ความไม่ล่งละเมิดทางกาย ความไม่ล่งละเมิดทางวาจา ความไม่ล่งละเมิดทั้ง ทางกายและทางวาจา นี้เรียกว่า อาจารย์ สीलังวรแม่ทั้งปวง ก็เรียกว่า อาจารย์ ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการให้ไม้ไผ่ ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการให้ใบไม้ ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการให้ดอกไม้ ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการให้ผลไม้ ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการให้จุณสำหรับอาบ ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการให้ไม้ชำระฟัน

๒๔๔

ภิกษุณี

ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการพุดยกย่องเพื่อต้องการให้เขารัก ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการพุดที่จริงที่เล่นแสมอด้วยแกงถั่ว ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการเป็นคนรับเลี้ยงเด็ก ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการรับใช้ฆราวาส ย่อมไม่เลี้ยงชีวิตด้วยมัจฉาอาชีวะที่พระพุทธรูปเจ้าทรงตำหนิอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า อาจารย์

โคจร

บทว่า โคจร มีอธิบายว่า โคจร มีอยู่ อโคจร มีอยู่

ใน ๒ อย่างนั้น **อโคจร** เป็นไฉน

ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ เป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของหญิงแพศยา หรือ เป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของหญิงหม้าย หรือเป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของสาวเทื้อ หรือเป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของบัณฑิตเทาะกั หรือเป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของภิกษุณี หรือเป็นผู้เที่ยวไปในโรงสุรา เป็นผู้คลุกคลีกับด้วยพระราชมาหาอำมาตย์ของพระราชชาติเดิรถีย์ สาวกของเดิรถีย์ ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์อันไม่สมควร ก็หรือตระกูลนั้นใด ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ไม่เป็นที่ควรจะไปมา มักด่าและบริภาษ ใครแต่ความพินาศ ไม่ใคร่ต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่อกุล ไม่ใคร่ต่อความผาสุก ไม่ใคร่ต่อความเกษมจากโยคะ แก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ย่อมคบหา เข้าไปหา เข้าไปหาบ่อย ๆ ซึ่งตระกูลเห็นปานนั้น นี้เรียกว่า อโคจร

โคจร เป็นไฉน

ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ ไม่เป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของหญิงแพศยา ไม่เป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของหญิงหม้าย ไม่เป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของสาวเทื้อ ไม่เป็นผู้เที่ยวไปในสำนักของบัณฑิตเทาะกั ไม่เป็นผู้

เที่ยวไปในสำนักของนางภิกษุณี ไม่เป็นผู้เที่ยวไปในโรงสุรา เป็นผู้ไม่
คลุกคลีกับด้วยพระราชชา มหาอำมาตย์ของพระราชชา เตียรถีย์ สาก
ของเตียรถีย์ ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์อันไม่สมควร ก็หรือตระกูล
นั้นใด มีศรัทธา เลื่อมใส เป็นที่ควรไปมา รุ่งเรืองไปด้วยผ้ากาสา
มีโยคีผู้ปฏิบัติเข้าออกอยู่เนือง ๆ เป็นผู้ใคร่ต่อความเจริญ ใคร่ต่อ
สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ใคร่ต่อความผาสุก ใคร่ต่อความเกษมจาก
โยคะ แก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุยอมคบหา เข้าไป
หา เข้าไปหาบ่อย ๆ ซึ่งตระกูลเห็นปานนั้น นี้เรียกว่า โคจร

ภิกษุ เป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว ฯลฯ ประกอบแล้ว ด้วยอาจารย์และ
โคจร ดังกล่าวมานี้ ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า ถึงพร้อมแล้วด้วยอาจารย์
และโคจร ด้วยประการฉะนี้

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕
สุตตันตปิฎก มัชฌิมกนิเทศ ข้อที่ ๖๐๔

๒๔๖

ภิกษุณี

กกฎปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยเลื่อย

(พระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณี)

[๒๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี โดยสมัยนั้น ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายเป็นเวลา ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้ ถ้าภิกษุรูปใด ตีเตียนภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้า ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะท่านก็โกรธ ขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุรูปใด ตีเตียนท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะต่อหน้าภิกษุณีเหล่านั้น พวกภิกษุณีก็พากันโกรธขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายอย่างนี้

ครั้งนั้น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีเป็นเวลา ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีเช่นนั้น ถ้าภิกษุรูปใดตีเตียนพวกภิกษุณีเหล่านั้นต่อหน้า ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะ ท่านก็โกรธขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี อนึ่ง ถ้าภิกษุรูปใดตีเตียนท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะต่อหน้า พวกภิกษุณีเหล่านั้น พวกภิกษุณีเหล่านั้นก็โกรธขัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณก็มี ท่านพระโมลลियฝัคคฺขณะอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีเช่นนั้น

[๒๖๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง มาตรัสว่า ดูกรภิกษุเธอจงมา เธอจงบอกโมลियผัคคุณะภิกษุ ตามคำ ของเราว่า ดูกรท่านโมลियผัคคุณะ พระศาสดาให้หาท่าน ภิกษุรูปนั้น ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระโมลिय- ผัคคุณะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวคำนี้กะท่านพระโมลियผัคคุณะว่า ดูกรท่านโมลियผัคคุณะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระโมลिय- ผัคคุณะรับคำภิกษุรูปนั้นแล้ว ก็เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง พระผู้มีพระ- ภาคได้ตรัสถามท่านพระโมลियผัคคุณะดังนี้ว่า ดูกรผัคคุณะ ได้ทราบว่ เธออยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีจนเกินเวลา ดูกรผัคคุณะ เธออยู่คลุก- คลีกับพวกภิกษุณีเช่นนั้น ถ้าภิกษุรูปใดติเตียนพวกภิกษุณีเหล่านั้น ต่อหน้าเธอ เธอก็โกรธ ชัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณ์ก็มี หนึ่ง ถ้าภิกษุรูปใดติเตียนเธอต่อหน้าภิกษุณีทั้งหลาย เธอเหล่านั้นก็ โกรธ ชัดใจภิกษุรูปนั้น ถึงกระทำให้เป็นอธิกรณ์ก็มี ดูกรผัคคุณะ เธอ อยู่คลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลายเช่นนี้จริงหรือ? พระโมลियผัคคุณะทูล รับว่า จริงพระพุทธเจ้าข้า จึงตรัสถามต่อไปว่า ดูกรผัคคุณะ เธอเป็น กุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธามีใช่หรือ?

โม. อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. ดูกรผัคคุณะ การที่เธออยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุณีจนเกินเวลา นี้ ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วย ศรัทธาเลย ดูกรผัคคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าแม่ภิกษุรูปใดติเตียนภิกษุณี เหล่านี้ต่อหน้าเธอ แม่ในข้อนั้น เธอพึงละความพอใจและวิตกอัน อาศัยเรือนเสีย แม่ในข้อนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่ แปรปรวน และเราจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็น

๒๔๘

ภิกษุณี

ประโยชน์อยู่ แลจักเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทษภายใน ดูกรผัดคุณะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรผัดคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ ประหารภิกษุณีเหล่านั้นด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาสตราต่อหน้าเธอ แม้ในข้อนั้น เธอพึงละความพอใจและวิตกอันอาศัยเรือนเสี้ย แม้ในข้อนั้นเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน และเราจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่ แลจักเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทษภายใน ดูกรผัดคุณะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรผัดคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ ตีเตียนตัวเธอเองต่อหน้าเธอ แม้ในข้อนั้น เธอพึงละความพอใจ และวิตกอันอาศัยเรือนเสี้ย ดูกรผัดคุณะ แม้ในข้อนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน และเราจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่ แลจักเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทษภายใน ดูกรผัดคุณะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรผัดคุณะ เพราะฉะนั้น ถ้าใคร ๆ ประหารเธอด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาสตรา ดูกรผัดคุณะ แม้ในข้อนั้น เธอพึงละความพอใจ และวิตกอันอาศัยเรือนเสี้ย แม้ในข้อนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรปรวน และเราจักไม่เปล่งวาจาที่ลามก จักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ แลจักเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทษภายใน ดูกรผัดคุณะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ดังนี้แล.

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๔
มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๒๖๓

มาตृปุตติกสูตร

(โทษของกาม)

[๕๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มารดาและบุตรสองคน คือ ภิกษุและภิกษุณี เข้าจำพรรษาในพระนครสาวัตถี คนทั้งสองนั้นเป็นผู้ใคร่เห็นกันและกันเนื่อง ๆ แม้มารดาก็เป็นผู้ใคร่เห็นบุตรเนื่อง ๆ แม้บุตรก็เป็นผู้ใคร่เห็นมารดาเนื่อง ๆ เพราะการเห็นกันเนื่อง ๆ แห่งคนทั้งสองนั้น จึงมีความคลุกคลีกัน เมื่อมีความคลุกคลีกัน จึงมีการวิสาสะคุ้นเคยกัน เมื่อมีการวิสาสะกันจึงมีช่อง คนทั้งสองนั้นมีจิตได้ช่อง ไม่บอกคินลิกขาไม่ทำให้แจ้งซึ่งความทุรพล ได้เสพเมถุนธรรม

ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มารดาและบุตรสองคน คือ ภิกษุและภิกษุณี เข้าจำพรรษาในพระนครสาวัตถีนี้ คนสองคนนั้นเป็นผู้ใคร่เห็นกันและกันเนื่อง ๆ แม้มารดาก็เป็นผู้ใคร่เห็นบุตรเนื่อง ๆ แม้บุตรก็เป็นผู้ใคร่เห็นมารดาเนื่อง ๆ เพราะการเห็นกันเนื่อง ๆ แห่งคนทั้งสองนั้น จึงมีความคลุกคลีกัน เมื่อมีความคลุกคลีกัน จึงมีการวิสาสะกัน เมื่อมีการวิสาสะกันจึงมีช่อง คนทั้งสองนั้นมีจิตได้ช่อง ไม่บอกคินลิกขาไม่ทำให้แจ้งซึ่งความทุรพล ได้เสพเมถุนธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษนั้นย่อมสำคัญหรือหนอว่า มารดาอย่ามไม่กำหนดในบุตร ก็หรือบุตรอย่ามไม่กำหนดในมารดา

๒๕๐

ภิกษุณี

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่พิจารณาเห็นรูปอื่น แม้รูปเดียว ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา เป็นที่ตั้งแห่งความผูกพัน เป็นที่ตั้งแห่งความหมกมุ่น กระทำอันตรายแก่การบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เหมือนรูปหญิงนี้เลย สัตว์ทั้งหลาย กำหนด ยินดี ใฝ่ใจ หมกมุ่น พัวพัน ในรูปหญิง เป็นผู้อยู่ใต้อำนาจรูปหญิง ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่พิจารณาเห็นเสียงอื่นแม้เสียงเดียว ... กลิ่นอื่นแม้กลิ่นเดียว ... รสอื่นแม้รสเดียว ... โผฏฐัพพะอื่นแม้อย่างเดียว ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา เป็นที่ตั้งแห่งความผูกพัน เป็นที่ตั้งแห่งความหมกมุ่น กระทำอันตรายแก่การบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เหมือนโผฏฐัพพะแห่งหญิงนี้เลย สัตว์ทั้งหลาย กำหนด ยินดี ใฝ่ใจ หมกมุ่น พัวพัน ในโผฏฐัพพะแห่งหญิง เป็นผู้อยู่ใต้อำนาจโผฏฐัพพะแห่งหญิง ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หญิงเดินอยู่ก็ดี ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี นอนหลับแล้วก็ดี หัวเราะก็ดี พูดอยู่ก็ดี ขับร้องอยู่ก็ดี ร้องไห้อยู่ก็ดี บวมขึ้นก็ดี ตายแล้วก็ดี ย่อมครอบงำจิตของบุรุษได้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวสิ่งใด ๆ ฟังกล่าวโดยชอบว่า บ่วงรวบรัดแห่งมาร ก็ฟังกล่าวมาตุคามนั้นแหละว่า เป็น บ่วงรวบรัดแห่งมาร โดยชอบได้ ๆ

บุคคลพึงสนทนากับเพศฆราวาสก็ดี ด้วยปีศาจก็ดี ฟังถูกต้อง อสรพิษที่กัดตายก็ดี ก็ไม่ร้ายแรงเหมือนสนทนาสองต่อสองด้วย มาตุคามเลย พวกหญิงย่อมผูกพันชายผู้ลุ่มหลง ด้วยการมองดู

ภิกษุ-ภิกษุณี

๒๕๑

การหัวเราะ การนุ่งห่มลบล้อ และการพูดอ่อนหวาน มาตุคามนี้มิใช่ผูกพันเพียงเท่านี้ แม่บวมขึ้น ตายไปแล้วก็ยังผูกพันชายได้ กามคุณ ๕ นี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ อันเป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมปรากฏในรูปหญิง เหล่าชนผู้ถูกห้วงกามพัด ไม่กำหนดรู้กาม มุ่งคติในกาลและภพน้อยภพใหญ่ในสงสาร ส่วนชนเหล่าใดกำหนดรู้กามไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ เทียวไป ชนเหล่านั้นบรรลุถึงความสิ้นอาสวะ ย่อมข้ามฝั่งสงสารในโลกได้ ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๔

อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกนิบาต ข้อ ๕๕

ธรรมที่เหมือนนำไปสู่นรกและสวรรค์

มัจฉริยสูตร

[๑๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณีเป็นผู้ตระหนี่ที่อยู่ ๑ ตระหนี่สกุล ๑ ตระหนี่ลาภ ๑ ตระหนี่วรรณะ ๑ ตระหนี่ธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนเชื้อมาอยู่ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณี ย่อมไม่เป็นผู้ตระหนี่ที่อยู่ ๑ ไม่ตระหนี่สกุล ๑ ไม่ตระหนี่ลาภ ๑ ไม่ตระหนี่วรรณะ ๑ ไม่ตระหนี่ธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนเชื้อมาอยู่ในสวรรค์

๒๕๒

ภิกษุณี

วรรณนาสูตร

[๑๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนนกนำมาไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณีไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควร สรรเสริญ ๑ ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควร สรรเสริญ ๑ ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว เข้าไปกำจัดความเลื่อมใสในฐานะอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑ ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว เข้าไปกำจัดความไม่เลื่อมใสในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑ ทำสังฆาไทยให้ตกไป ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนนกนำมาไว้ในนรก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนเข็ญมาอยู่ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณีใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ๑ ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควรสรรเสริญ ๑ ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว เข้าไปกำจัดความไม่เลื่อมใสในฐานะอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑ ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว เข้าไปกำจัดความเลื่อมใสในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑ ไม่ทำสังฆาไทยให้ตกไป ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนเข็ญมาอยู่ในสวรรค์ ฯ

อิสสาสูตร

[๑๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕

ประการ เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณี
ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควรสรรเสริญ ๑
ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควรสรรเสริญ ๑ เป็น
ผู้มีความริษยา ๑ เป็นคนตระหนี่ ๑ ทำสังฆาทิเษฏ์ให้ตกไป ๑ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกนำ
มาไว้ในนรก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ
เหมือนถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณี
ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควรสรรเสริญ ๑
ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ไม่ควรตีเตียน ๑ ไม่เป็น
ผู้ริษยา ๑ ไม่ตระหนี่ ๑ ไม่ทำสังฆาทิเษฏ์ให้ตกไป ๑ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูก
เชิญมาไว้ในสวรรค์ ฯ

ปิฎกสูตร

[๑๑๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕
ประการ เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ
ภิกษุณีไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควร
สรรเสริญ ๑ ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควร
สรรเสริญ ๑ มีความเห็นผิด ๑ มีความดำริผิด ๑ ทำสังฆาทิเษฏ์ให้
ตกไป ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ
นี้แล เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ

๒๕๔

ภิกษุณี

เหมือนถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณี
ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควรตีเตียน ๑ ใคร่ครวญ
ให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ควรสรรเสริญ ๑ มีความเห็นชอบ
๑ มีความดำริชอบ ๑ ไม่ทำสังฆาทิเสสให้ตกไป ๑ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกเชิญมาไว้ใน
สวรรค์ ฯ

วาจาสุตต

[๑๑๙] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕
ประการ เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ
ภิกษุณีไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควร
สรรเสริญ ๑ ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควร
สรรเสริญ ๑ มีวาจาผิด ๑ มีการงานผิด ๑ ทำสังฆาทิเสสให้ตกไป ๑
ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล
เหมือนถูกนำมาไว้ในนรก ฯ

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ
เหมือนถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณี
ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควรตีเตียน ๑ ใคร่ครวญ
ให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ควรสรรเสริญ ๑ มีวาจาชอบ ๑
มีการงานชอบ ๑ ไม่ทำสังฆาทิเสสให้ตกไป ๑ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกเชิญมาไว้ใน
สวรรค์ ฯ

วាយามสูตร

[๑๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนนกนำมาไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณีไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ไม่ควร สรรเสริญ ๑ ไม่ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควร สรรเสริญ ๑ มีความพยายามผิด ๑ ระวังผิด ๑ ทำสังฆาไทยให้ ตกไป ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ นี้แล เหมือนนกนำมาไว้ในนรก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนนกเชิญมาไว้ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุณี ใคร่ครวญให้ตระหนักแนก่อนแล้ว ตีเตียนผู้ควรตีเตียน ๑ ใคร่ครวญ ให้ตระหนักแนก่อนแล้ว สรรเสริญผู้ควรสรรเสริญ ๑ มีความพยายาม ชอบ ๑ ระวังชอบ ๑ ไม่ทำสังฆาไทยให้ตกไป ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนนกเชิญมาไว้ใน สวรรค์ ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๔

อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต ข้อ ๑๑๕-๑๒๐

จีวรสูตร

(ภิกษุณีเถลลันหาต่าหนีพระมหากัสสปะ)

[๕๑๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปอยู่ ณ พระเวฬุวันกัลลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปในทักษิณาคิริชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็โดยสมัยนี้แล ภิกษุผู้เป็นสังฆาธิการของท่านประมาณ ๓๐ รูป โดยมากยังเป็น

๒๕๖

ภิกษุณี

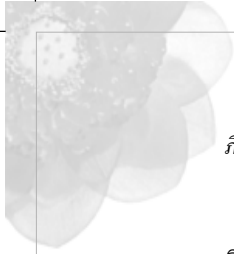
เด็กหนุ่ม พากันลาลึกขาน เวียนมาเพื่อความเป็นหินเพศ ฯ

[๕๑๙] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปตามชอบใจใน
ทักษิณาศิริชนบท แล้วกลับไปสู่พระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขต
พระนครราชคฤห์ เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหา
แล้ว อภิวัตมหากัสสปแล้ว นิ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่าน
พระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสปได้กล่าวปราศรัยกะ
ท่านพระอานนท์ว่า อาวุโสอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจ
ประโยชน์เท่าไรหนอ จึงทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวดในตระกูล
เข้าไว้ ฯ

[๕๒๐] ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ
พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ข้อ จึงได้ทรงบัญญัติ
การขบฉันถึง ๓ หมวด ในตระกูลเข้าไว้ คือเพื่อข่มคนหน้าด่าน เพื่อ
ให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่เป็นสุข และเพื่ออนุเคราะห์ตระกูล โดย
เหตุที่พวกมีความปรารถนาลามก อาศัยสมัคพรคพวกแล้ว จะพึง
ทำสงฆ์ให้แตกกันไม่ได้ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓
ข้อเหล่านี้แล จึงได้ทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวดในตระกูล
เข้าไว้ ฯ

[๕๒๑] ก. อาวุโสอานนท์ เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอเที่ยวไปกับภิกษุ
เหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณใน
โภชนะ ไม่ประกอบความเพียร เพื่อประโยชน์อะไรเล่า เธอแม้แต่
จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า แม้แต่จาริกไปเบียดเบียนตระกูล อาวุโส
อานนท์ บริษัของเธอย่อมลุ่มหลุดไป สัทธินิหาริกของเธอซึ่งโดยมาก
เป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เธอนี้ยังเด็ก ไม่รู้จักประมาณ ฯ

อ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บนศีรษะของกระผม ผมหงอกแล้ว

มิใช่หรือ ถึงอย่างนั้นพวกกระผมก็ยังไม่พ้นจากการถูกท่านพระมหากัสสปว่าเป็นเด็ก ๆ

ก. ก็เป็นจริงอย่างนั้น อาวุโสอาณนที เรายังไปเที่ยวกับภิกษุใหม่ ๆ เหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรียั้งทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร เธอมีแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้ำ มีแต่จาริกไปเบียดเบียนตระกูล อาวุโสอาณนที บริษัทของเธอย่อมลุ่มหลุดไป สัทธิวิหาริกของเธอซึ่งโดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เรายังเป็นเด็ก ไม่รู้จักประมาณ ๆ

[๕๒๒] ภิกษุณีฤๅลลันหาได้ยินแล้วคิดว่า ทราบว่าพระผู้เป็นเจ้าอาณนทีผู้เป็นมุนีเปรี๊ยะปราชญ์ ถูกพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปุรุกรานด้วยวาหะว่าเป็นเด็ก ไม่พอใจจึงเปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจว่าอะไรเล่าพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ จึงสำคัญพระคุณเจ้าอาณนทีผู้เป็นมุนีเปรี๊ยะปราชญ์ว่า ตนควรุรุกรานด้วยวาหะว่าเป็นเด็ก ท่านพระมหากัสสปได้ยินภิกษุณีฤๅลลันหากล่าวาจานี้แล้ว ๆ

[๕๒๓] ครั้งนั้นแล ท่านมหากัสสปจึงกล่าวกะท่านพระอาณนทีว่า อาวุโสอาณนที ภิกษุณีฤๅลลันหาอย่าไม่ทันพิจารณา ก็กล่าววาจาพล่อยๆ เพราะเราเองปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตไม่นึกเลยว่า เราบวชอุทิศศสาตอาอื่นนอกจากพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ครั้งก่อน เมื่อเรายังเป็นคฤหัสถ์เคยคิดว่า ฆราวาสช่างคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาปลอดโปร่ง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว ประดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก ทางที่ดีเราควรปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวัสตร์

ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เราทำผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่า ปลงผมและหนวด ทุ่มหม่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อุทิศเฉพาะท่านผู้เป็นพระอรหันต์ในโลก เมื่อบวชแล้วยังเดินไปสิ้นระยะทางไกล ได้พบพระผู้มีพระภาคระหว่างเมืองราชคฤห์กับบ้านนาฬันทคาม กำลังประทับนั่งอยู่ ณ พุทฺตเจดีย์ พอพบเข้าแล้วก็รำพึงอยู่ว่า เราพบพระศาสดา ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย เราพบพระสุคต ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย เราพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย อาวุโส เราเห็นจึงขบเคี้ยวเกลี้ยงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค ณ ที่นั้นเอง ได้กราบทูลกะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ดังนี้

[๕๒๔] เมื่อเรากราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเราว่า ดูกรกัสสป ผู้ใดเล่ายังไม่ทราบชัดถึงสาวกผู้ประมวณมาด้วยจิตทั้งหมดดอ อย่างนี้แล้ว จะพึงพูดว่ารู้ ยังไม่เห็นเลย จะพึงพูดว่าเห็น ศีรษะของบุคคลนั้นพึงแตก ดูกรกัสสป แต่เรารู้ อยู่ จึงพูดว่ารู้ เห็นอยู่ จึงพูดว่าเห็น เพราะเหตุที่นั่นแหละกัสสป เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตปบะอย่างแรงกล้า ในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ผู้นำกะ ผู้มีชฌิมะ ... เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศลจักกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ ใส่ใจถึงธรรมนั้นทั้งหมด จักประมวณมาด้วยจิตทั้งหมด เญยโสตตสดับพระธรรม ... เราจักไม่ละกายคตาสติที่สหระคตด้วยกุศลความสำราญ ดูกรกัสสป เธอพึงศึกษาอย่างนี้แหละ

ดูกรอาวุโส พระผู้มีพระภาคทรงโอวาทเราด้วยพระโอวาทนี้
เสด็จลุกจากอาสนะแล้วทรงหลีกไป ดูกรอาวุโส เราเป็นหนี้ บริโภค
ก้อนข้าวของราษฎรถึงหนึ่งสัปดาห์ วันที่ ๘ พระอรหันต์ตถผลจึงปรากฏ
ขึ้น คราวนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกจากหนทางตรงไปยังโคนต้นไม้
แห่งหนึ่ง เราจึงเอาผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าปูเป็นลี้ชั้นถวายแล้วกราบ-
ทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
ประทับนั่งบนผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอด
กาลนาน ดูกรอาวุโส พระผู้มีพระภาคก็ประทับนั่งบนอาสนะที่จัดถวาย
ครั้นประทับนั่งแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเราว่า กัสสปผ้าสังฆาฏิ
แห่งผ้าที่เก่าของเธอผืนนี้อ่อนนุ่ม เราก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอนุเคราะห์ทรงรับผ้าสังฆาฏิแห่ง
ผ้าที่เก่าของข้าพระองค์เถิด พระองค์ตรัสว่า ดูกรกัสสป เธอจักครอง
ผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่หรือ เราก็กราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักครองผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยัง
ใหม่ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้ ฯ

[๕๒๕] ดูกรอาวุโส เราได้มอบถวายผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่า
แต่พระผู้มีพระภาค และได้รับผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่
ของพระผู้มีพระภาค ดูกรอาวุโส ก็เมื่อบุคคลจะพูดให้ถูกฟังพูดถึง
ผู้ใดว่า บุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอรส ของพระผู้มีพระภาค เกิด
แต่พระธรรม อันตรมณินิมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท จึงรับผ้าบังสุกุล
ที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ เขาเมื่อจะพูดให้ถูก ฟังพูดถึงผู้นั้นคือเรา
ว่า บุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอรส ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่
พระธรรม อันตรมณินิมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท รับผ้าบังสุกุลที่ทำ
ด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ ฯ

๒๖๐

ภิกษุณี

[๕๒๖] ดูกอรอาวุโส เราหวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ดูกอรอาวุโสเราหวัง ฯลฯ

[อนุப்புพวิหารสมาบัติ ๙ และอภิญญา ๙ มีเปยยาอย่างนี้]

[๕๒๗] ดูกอรอาวุโส เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งเองในทิวฏฐธรรม เข้าถึงอยู่ผู้ใดสำคัญเราว่า ควรปกปิดด้วยอภิญญา ๖ ผู้นั้นก็ควรสำคัญข้าง ๗ คอกหรือ ๗ คอกครึ่งว่า จะพึงปกปิดด้วยใบตาลได้ ฯ

ก็แลภิกษุณีเถลลนันทาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๘

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ข้อที่ ๕๑๘-๕๒๗

ภิกษุณีปัสสยสูตร

(ภิกษุณีเถลลนันทาตำหนิพระมหากัสสปะ)

[๕๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นั่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณีด้วยกันเถิด ท่านพระมหากัสสปจึงกล่าวว่า ท่านไปเถิดอาวุโสอานนท์ ท่านเป็นผู้มีกิจมาก มีธุระมาก แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ก็พูดกับท่านพระมหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณีด้วยกันเถิด

ท่านพระมหากัสสปีกกล่าวว่า ท่านไปเกิดอาวุโสอาหนนท์ ท่านเป็นผู้มี
กิจมาก มีฐานะมาก แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอาหนนท์ก็พูดกับท่านพระ-
มหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณี
ด้วยกันเถิด ฯ

[๕๑๓] ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระมหากัสสปุ่งแล้วถือบาตร
และจีวร มีท่านพระอาหนนท์เป็นปัจฉิมสมณะ เข้าไปยังที่พำนักของ
ภิกษุณี ครั้นเข้าไปแล้วจึงนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ ครั้งนั้นภิกษุณีเป็น
อันมาก พวกท่านเข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่พัก ครั้นเข้าไปแล้ว
จึงกราบท่านพระมหากัสสป แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุณี
เหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสปยังภิกษุณีเหล่านั้นให้
เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถา ครั้งนั้นแล
ท่านพระมหากัสสปครั้นยังภิกษุณีเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้
อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถาแล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๕๑๔] ครั้งนั้นแล ภิกษุณีชื่ออุลลติสสาไม่พอใจ ถึงเปล่งคำ
แสดงความไม่พอใจว่า เพราะเหตุไรเล่า พระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปจึง
สำคัญธรรมที่ตนควรกล่าวต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าอาหนนท์ ผู้เป็นมุณีเปรี๊ยะ
ปราชญ์ เปรียบเหมือนพ่อค้าเข้มสำคัญว่าควรขายเข็มในสำนักของ
ช่างเข็มผู้ชำนาญ ฉันทได้ พระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปยอมสำคัญธรรมที่ตน
ควรกล่าวต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าอาหนนท์ ผู้เป็นมุณีเปรี๊ยะปราชญ์ ฉันทนั้น
เหมือนกัน ท่านพระมหากัสสปได้ยินภิกษุณีอุลลติสสากล่าววาจານี้แล้ว
จึงกล่าวกะท่านพระอาหนนท์ว่า อาวุโสอาหนนท์ เราเป็นพ่อค้าเข็มท่าน
เป็นช่างเข็ม หรือเราเป็นช่างเข็ม ท่านเป็นพ่อค้าเข็ม ท่านพระอาหนนท์
จึงตอบว่า ข้าแต่ท่านพระมหากัสสปผู้เจริญ ขอท่านโปรดประทานโทษ
เถิด มาตุคามเป็นคนโง่ ฯ

[๕๑๕] งตไว้ก่อนอาวุโสอานนท์ หมู่ของท่านอย่าเข้าไปสอดเห็นให้เกินไปนัก ดูกรอาวุโสอานนท์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านถูกนำเข้าไปเปรียบในหมู่ภิกษุ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคบ้างหรือว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราหวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดวิเวกอยู่ได้เท่าใด แม้อานนท์ก็หวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านผู้เจริญ ฯ

ก. ดูกรท่านผู้มีอายุ เราเองถูกนำเข้าไปเปรียบในหมู่ภิกษุเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ได้เท่าใด แมื่กัสนสภก็หวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน ฯ อยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[อนุปฺพวิหารสมบัตติ ๙ และอภิญญา ๕ มีเปยยาอย่างนี้]

[๕๑๖] อาวุโสอานนท์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านถูกนำเข้าไปเปรียบในหมู่ภิกษุ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคบ้างหรือว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิวรรุธรรม เข้าถึงอยู่ได้อย่างใด แม้อานนท์ก็ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิวรรุธรรม เข้าถึงอยู่ได้อย่างนั้นเหมือนกัน ฯ

อา. หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านผู้เจริญ ฯ

ดูกรอาวุโส เราเองถูกนำเข้าไปเปรียบในหมู่ภิกษุเฉพาะ

ภิกษุ-ภิกษุณี

๒๖๓

พระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วย
ปัญญาอันยิ่งเองในทิวรรณเข้าถึงอยู่ได้อย่างใด แม้กัสมปก็ทำให้แจ้ง
ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะสิ้นไปด้วย
ปัญญาอันยิ่งเองในทิวรรณเข้าถึงอยู่ได้อย่างนั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๑๗] ดูกรอวสุโส ผู้ใดสำคัญเราว่า ควรปกปิดได้ด้วย
อภิญญา ๖ ผู้นั้นก็ควรสำคัญช้าง ๗ คอกหรือ ๗ คอกครึ่งว่า จะพึง
ปกปิดด้วยใบตาลได้ ฯ

ก็แลภิกษุณีชื่ออุลลติสสาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๘

สังยุตตนิกาย นินทานวรรค ข้อ ๕๑๒-๕๑๗

พระอานนท์

(พระอานนท์กับภิกษุณี)

[๑๕๙] สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ โขลิตาราม ใกล้
เมืองโกสัมพี

ครั้งนั้นแล ภิกษุณีรูปหนึ่งเรียกบุรุษคนหนึ่งมาว่า บุรุษผู้เจริญ
พ่อจงมา พ่อจงเข้าไปหาพระผู้เป็นเจ้าของอานนท์ จงไหว้ทำพระผู้เป็นเจ้าของ
อานนท์ด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของผู้เจริญ
ภิกษุณีชื่อนี้กำลังอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก นางยอมไหว้ทำของ
พระผู้เป็นเจ้าของอานนท์ด้วยเศียรเกล้า และพ่อจงกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส ขอพระผู้เป็นเจ้าของอานนท์ จงอาศัยความ
อนุเคราะห์ เข้าไปหาภิกษุณีนั้น ยังสำนักของภิกษุณีนั้นด้วยเถิด

บุรุษนั้นรับคำภิกษุณีนั้นแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบเรียนท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิกษุณีชื่อนี้กำลังอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก นางไขว่เท้าของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าอานนท์ด้วยเคียวเกล้า และกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส ขอพระผู้เป็นเจ้าของอานนท์จงอาศัยความอนุเคราะห์ เข้าไปหาภิกษุณีนั้น ยังสำนักของนางภิกษุณีด้วยเถิด ท่านพระอานนท์รับคำด้วยดูษณีภาพ

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ครองผ้าในเวลาเช้า ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังสำนักของนางภิกษุณี ภิกษุณีนั้นได้เห็นท่านพระอานนท์มาแต่ไกลแล้ว จึงนอนคลุมผ้าตลอดศีรษะอยู่บนเตียง ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปหาภิกษุณีนั้น แล้วนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้ ครั้นแล้วได้กล่าวกะภิกษุณีนั้นว่า

ดูกรน้องหญิง กายนี้เกิดขึ้นด้วยอาหาร อาศัยอาหารแล้วพึงละอาหารเสีย กายนี้เกิดขึ้นด้วยตัณหาอาศัยตัณหาแล้ว พึงละตัณหาเสีย กายนี้เกิดขึ้นด้วยมานะอาศัยมานะแล้ว พึงละมานะเสีย กายนี้เกิดขึ้นด้วยเมถุนควรละเมถุนเสีย การละเมถุน พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นเสตสุชาติ^๑

ดูกรน้องหญิง ก็คำที่เรากล่าวไว้ กายนี้เกิดขึ้นด้วยอาหารอาศัยอาหารแล้วพึงละอาหารเสีย ดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดูกรน้องหญิง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้วบริโภคอาหาร ไม่บริโภคเพื่อเล่น ไม่บริโภคเพื่อมัวเมา ไม่บริโภคเพื่อประเทืองผิว ไม่บริโภคเพื่อประดับ บริโภคเพียงเพื่อความตั้งอยู่แห่งกายนี้ เพื่อยังอรรถภาพให้เป็นไป เพื่อระงับความทิวกระหาย เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดว่า ด้วยการบริโภคนี้ เราจักกำจัดเวทนาแก่ได้

ด้วย และจักไม่ยั้งเวทนาใหม่ให้เกิด ความดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษ และความผาสุกจักมีแก่เรา สมัยต่อมาภิกษุนี้เอาคัยอาหารแล้วละอาหารเสียได้ ดูกรน้องหญิง คำที่เรากล่าวว่า กายนี้เกิดขึ้นด้วยอาหารอาศัยอาหารแล้ว ฟังละอาหารเสียดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าว

ดูกรน้องหญิง ก็คำที่เรากล่าวว่า กายนี้เกิดขึ้นด้วยตัณหาอาศัยตัณหาแล้วฟังละตัณหาเสีย ดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าว ดูกรน้องหญิง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ได้ยินว่า ภิกษุข้อนี้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดังนี้ เธอคิดอย่างนี้ว่า เมื่อไรหนอแม้เรจักกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดังนี้ สมัยต่อมา เธออาศัยตัณหาแล้วละตัณหาเสียได้ ดูกรน้องหญิง คำที่กล่าวว่า กายนี้เกิดขึ้นด้วยตัณหา อาศัยตัณหาแล้วฟังละเสีย ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าว

ดูกรน้องหญิง ก็คำที่เรากล่าวว่า กายนี้เกิดขึ้นด้วยมานะอาศัยมานะแล้วฟังละมานะเสียดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าว ดูกรน้องหญิง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ได้ยินว่า ภิกษุข้อนี้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดังนี้ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า ก็ท่านผู้มีอายุชื่อนั้น กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดังนี้ ไฉนเรจักกระทำให้ไม่ได้ สมัยต่อมา เธออาศัยมานะแล้วย่อมละมานะเสียเอง ดูกรน้องหญิง คำที่เรากล่าวว่า กายนี้เกิดขึ้นด้วยมานะอาศัยมานะแล้วฟังละมานะเสีย ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าว

๒๖๖

ดูกรน้องหญิง ภายนี้เกิดขึ้นด้วยเมถุนควรละเมถุนเสีย การละเมถุนพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นเสตุมาต ดังนี้ ๑

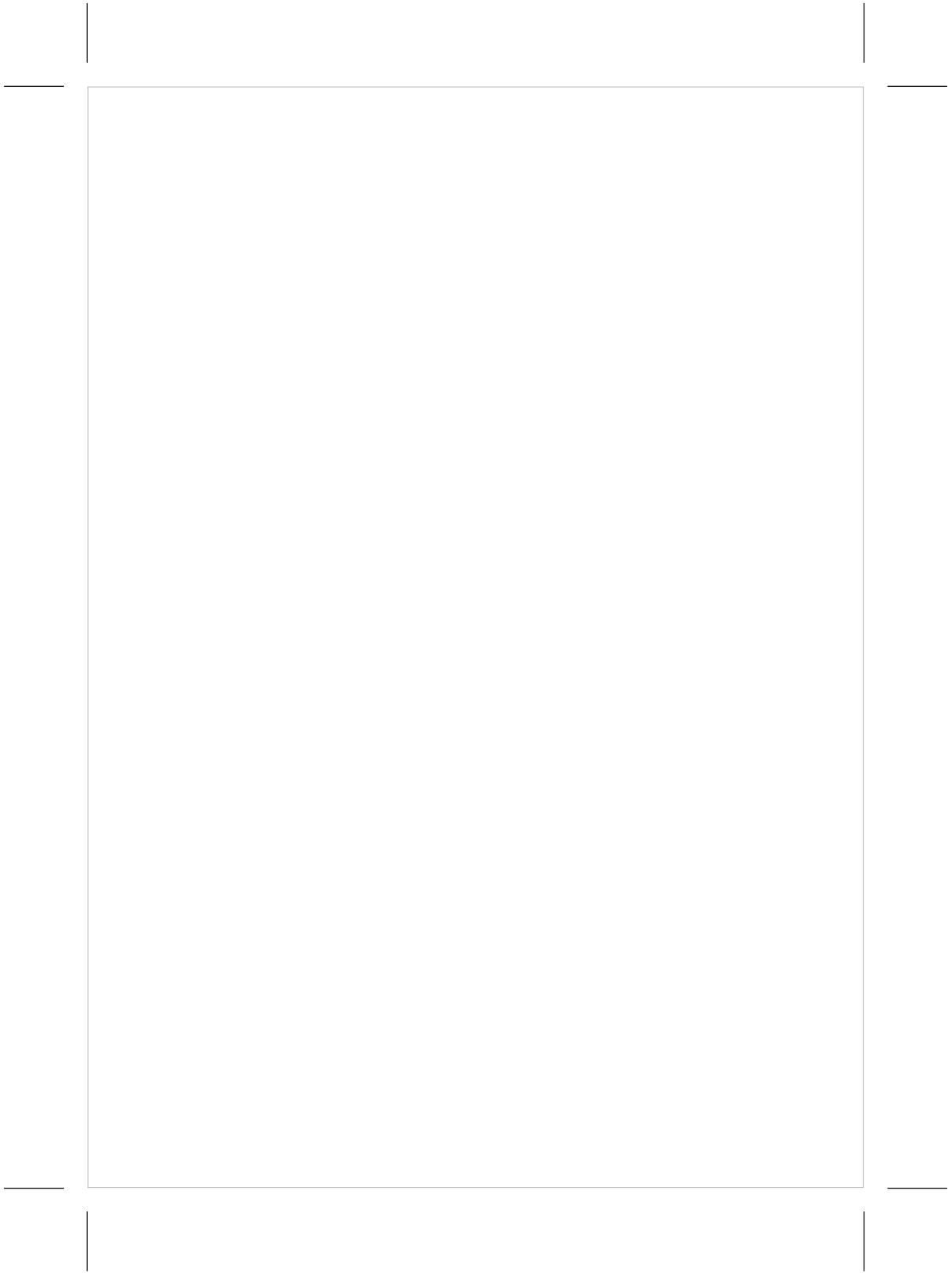
ครั้งนั้นแล ภิกษุณีนั้นลุกขึ้นจากเตียง กระทำผ้าอุตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง หมอบลงแทบเท้าของท่านพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า แล้วกล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าผู้เจริญ ดิฉันเป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ได้ล่วงเกินไปแล้ว ขอพระผู้เป็นเจ้าของอานนท์จงยกโทษแก่ดิฉัน ซึ่งได้กระทำอย่างนี้ เพื่อสำรวมต่อไป

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า เอาเถื่อน้องหญิง เธอเป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ได้ล่วงเกินไปแล้ว เมื่อเธอซึ่งได้ทำอย่างนี้ เห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคืนตามธรรม เราย่อมยกโทษให้เธอ ดูกรน้องหญิง การเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป นี้เป็นความเจริญ ในวินัยของพระอริยะ ๑

๑ การฆ่ากิเลสด้วยอริยมรรค

บุพจรรยา

มหาปชาบดีโคตมีเถรียาปทาน

ว่าด้วยบุญพริยาของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

[๑๕๗] ในกาลครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคผู้เป็น
ประทีปแก้วส่องโลกให้สว่างไสว เป็นนายสารถีฝึคนรชน
ประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาปามหาวันใกล้พระนครเวสสา
ลี

ครั้งนั้น พระมหาโคตมีภิกษุณี พระมาตุจฉาของ
พระพิชิตมาร อยู่ในสำนักนางภิกษุณีในพระนครอัน
รื่นรมย์นั้น พร้อมด้วยพระภิกษุณี ๕๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่
พ้นจากกิเลสแล้ว

เมื่อพระมหาปชาบดีโคตมีนั้นอยู่ในที่สงัด ตรึกนึก
คิดอย่างนี้ว่า การบรินิพพานของพระพุทธรเจ้าก็ดี ของคู่
พระอัครสาวกก็ดี ของพระราหุลพระอานนท์และ
พระนันทะก็ดี เราไม่เห็น เราอันพระโลกนาถผู้แสวง
หาคุณอันใหญ่ทรงอนุญาติแล้ว ฟังปลงอายุสังขารแล้ว
นิพพานก่อนเถิด พระภิกษุณีทั้ง ๕๐๐ องค์ ก็ได้ตรึก
อย่างนั้นเหมือนกัน แม้พระเขมาภิกษุณีเป็นต้น ก็ได้ตรึก
เช่นนี้เหมือนกัน

ครั้งนั้น เกิดแผ่นดินไหว กลองทิพย์ดังขึ้นเอง
ทวยเทพที่สิงอยู่ในสำนักของนางภิกษุณี ถูกความโศกบีบ
คั้น ปนเพื่ออยู่อย่างน่าสงสาร หลังน้ำตาแล้วในที่นั้น

พระภิกษุณีทุก ๆ องค์พร้อมด้วยทวยเทพเหล่านั้น
เข้าไปหาพระมหาโคตมีภิกษุณี ชบคีระষะเทบเท้าแล้วกล่าว

ว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า เพราะเรามีปกติอยู่ด้วยการเทียบเคียง
ในธรรมเหล่านั้น เราได้อยู่ในที่สงัด พื้นภูมิภาคห้วนไหว
จลาจล กลองทิพย์ดังขึ้นเอง และเราได้ยินเสียงคร่ำครวญ
ข้าแต่พระโคตมัสัย จะต้องมิเหตุอะไรเกิดขึ้นแน่

ครั้งนั้น พระมหาโคตมัสัยภิกษุณีสท่านได้บอกถึงเหตุ
ตามที่ตนได้ตรึกแล้วทุกประการ ลำดับนั้นพระภิกษุณี
ทุก ๆ องค์ ก็ได้บอกถึงเหตุที่ตนตรึก แล้วกล่าวว่า ข้าแต่
พระแม่เจ้า ถ้าพระแม่เจ้าชอบใจจะปรินิพพานอันเกษม
อย่างยิ่งไฉน ถึงดิฉันทั้งหลายก็จักนิพพานทั้งหมด ในกาล
ก่อนที่พระพุทธรเจ้าจะทรงพระอนุญาติ ดิฉันทั้งหลายได้
ออกจากเรือนพร้อมด้วยพระแม่เจ้า เมื่อดิฉันทั้งหลาย
ออกจากภพนี้ไปสู่บุรีคือนิพพานอันอุดม ดิฉันทั้งหลายก็
จักไปพร้อมด้วยพระแม่เจ้าเหมือนกัน

พระมหาปชาบดีโคตมัสัยได้กล่าวว่า เมื่อท่านทั้งหลาย
จะไปนิพพาน ดิฉันจักว่าอะไรได้เล่า แล้วได้ออกจากสำนัก
นางภิกษุณีไปพร้อมด้วยพระภิกษุณีทั้งหมด

ในครั้งนั้น พระปชาบดีโคตมัสัยภิกษุณีได้กล่าวกะ
ทวยเทพทั้งหลายว่า ขอทวยเทพทั้งหลายที่สิงอยู่ ณ สำนัก
นางภิกษุณี จงอดโทษแก่ดิฉันเถิด การเห็นสำนักนาง
ภิกษุณีของดิฉันนี้ เป็นการเห็นครั้งสุดท้าย ในที่ใดไม่มี
ความแก่หรือความตาย ไม่มีการสมาคมด้วยสัตว์และ
สังขารอันไม่เป็นที่รัก ไม่มีการพลัดพรากจากสัตว์และ
สังขารอันเป็นที่รัก ที่นั่นนักราชัญญ์กล่าวว่า เป็นอสังขต-
สถาน

บุพจริยา

๒๗๑

พระโอรสของพระสุคตเจ้าทั้งหลายที่ยังไม่ปราศจากราคะ ได้สดับคำของพระนางนั้น เป็นผู้โศกกำสรดปริเวหนาคารว่า น่าสังเวชหนอ พวกเราเป็นคนมีบุญน้อย สำนักพระภิกษุณีนี้จะว่างเปล่า เพราะเว้นพระภิกษุณีเหล่านั้น พระภิกษุณีผู้ชีโนรสจะไม่ปรากฏ เปรียบเหมือนดวงดาวทั้งหลายไม่ปรากฏในเวลาที่สว่างฉะนั้น พระนางโคตมีภิกษุณีจะไปสู่นิพพานพร้อมกับพระภิกษุณีอีก ๕๐๐ องค์ เหมือนกับแม่น้ำคงคาไหลไปสู่สาครพร้อมกับแม่น้ำ ๕๐๐ สาย ฉะนั้น

อุบาสิกาทั้งหลายผู้มีศรัทธาเห็นพระโคตมีภิกษุณีนั้นกำลังเดินไปตามถนน ได้พากันออกจากเรือนไปหมอบลงแทบเท้าแล้วกล่าวว่า ดิฉันทั้งหลายเลื่อมใสในพระแม่เจ้า พระแม่เจ้าจะละทิ้งดิฉันทั้งหลายไว้ให้เป็นคนอนาถาเสียแล้ว พระแม่เจ้ายังไม่ควรที่จะปรินิพพานก่อน ควรที่จะสงสาร ด้วยอุบาสิกาเหล่านั้นพากันปริเวหนาคาร

เพื่อจะให้อุบาสิกาเหล่านั้นละเสียซึ่งความโศกพระนางจึงได้กล่าวอย่างเพราะพริ้งว่า อย่าร้องให้ไปเลย ลูกทั้งหลาย วันนี้เป็นเวลารื่นเริงของท่านทั้งหลาย ความทุกข์ดิฉันกำหนดรู้แล้ว ตัดหน้าอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ดิฉันเว้นขาดแล้ว ความดับทุกข์ดิฉันได้ทำให้แจ้งแล้ว อนึ่ง แม้มถึงมรรคดิฉันก็ได้บรมดีแล้ว.

พระศาสดาดิฉันได้บารุงแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า ดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว ภาระอันหนักดิฉันได้ปลงลง

แล้ว ตัดหน้าอันนำไปสู่ภพดิฉันได้ถอนเสียแล้ว ดิฉันออกบวชเป็นบรรพชิตเพื่อประโยชน์ใดประโยชน์นั้นดิฉันบรรลุแล้วโดยลำดับ สังโยชน์ทุกอย่างหมดไปแล้ว พระพุทธเจ้าและสังฆกรรมของพระองค์ มิได้ย่อหย่อน ยังดำรงอยู่ตราบไต่ ตราบนั้นเป็นกาลที่ดิฉันจะนิพพาน

ลูกทั้งหลายอย่าได้เศร้าโศกถึงดิฉันไปเลย พระโกณฑัญญะพระอานนท์และพระนันทะเป็นต้น กับทั้งพระราหุลพุทธชินโรสยังมีชนมชีพอยู่ ขอพระสงฆ์จงเป็นผู้มีความสุขสำราญ ขอให้เดิยรติย์จงเป็นผู้มีความโง่เขลาอันกำจัดเสียได้เถิด ยศ คือ การย้ายมารอันวงศ์แห่งพระเจ้าโศกการาชยกขึ้นแล้ว

ลูกทั้งหลาย บัดนี้ ถึงเวลาที่ดิฉันจะนิพพานมิใช่หรือ ความปรารถนาที่ดิฉันได้ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นมานานนักหนา จะสำเร็จแก่ดิฉันในวันนี้ เวลานี้เป็นเวลาที่จะบันลือกลองนันทนารี ลูกทั้งหลายน้ำตาจะมีประโยชน์อะไรแก่ท่านทั้งหลายเล่า ถ้าท่านทั้งหลายจะมีความเอ็นดูหรือมีความกตัญญูในดิฉัน ขอให้ท่านทุกคนจงทำความเพียรมันเพื่อความดำรงอยู่แห่งพระสังฆกรรมเถิด

พระสัมพุทธเจ้าอันดิฉันทูลอ้อนวอน จึงได้ประทานบรรพชาแก่สตรีทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ดิฉันยินดีดิฉันใด ท่านทั้งหลายก็จงเจริญรอยตามซึ่งความยินดีนั้นดิฉันนั้นเถิด

ครั้นพระนางปราสาณอุบาสิกาเหล่านั้นอย่างนี้แล้ว ห้อมล้อมด้วยภิกษุณีทั้งหลาย เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

ถวายบังคมแล้วได้กราบทูลดังนี้ว่า

ข้าแต่พระสุคตเจ้า หม่อมฉันเป็นมารดาของ
พระองค์ ข้าแต่พระธีรเจ้า พระองค์เป็นพระบิดาของหม่อม
ฉัน ข้าแต่พระโลกนาถ พระองค์เป็นผู้ประทานความสุข
อันเกิดจากพระสัทธรรมให้หม่อมฉัน ข้าแต่พระโคตม
หม่อมฉันเป็นผู้อันพระองค์ให้เกิด ข้าแต่พระสุคตเจ้า รูป-
กายของพระองค์นั้นอันหม่อมฉันทำให้เจริญเติบโต ธรรม
กายอันนำเพลิงเพลิงของหม่อมฉัน อันพระองค์ทำให้
เจริญเติบโตแล้ว หม่อมฉันให้พระองค์ดูดีมีน้ำนมอัน
ระงับเสียได้ ซึ่งความอยากชั่วครู่ เมื่อน้ำนม คือพระ-
สัทธรรมอันสงบระงับล่วงส่วน พระองค์ก็ให้หม่อมฉัน
ดูดีมีแล้ว ข้าแต่พระมหามุนี ในการผูกมัดและรักษา
พระองค์ซึ่งว่ามีได้เป็นที่หม่อมฉัน หม่อมฉันได้ฟังมาว่า
สตรีทั้งหลายผู้ปรารถนาบุตรบวงสรวงอยู่ ก็ย่อมจะได้บุตร
เช่นนั้น สตรีที่เป็นพระมารดาของพระนราธิบดินทร์พระเจ้า-
มันธาตุเป็นต้น ชื่อว่าเป็นมารดาผู้ยังบุตรให้จมอยู่ในห้วง
มหรณพคือภพ ข้าแต่พระโอรส หม่อมฉันผู้จมนั่งอยู่ใน
ห้วงมหรณพคือภพอันพระองค์ให้ข้ามไปจากสาครคือภพ
แล้ว พระนามว่าพระมหะสิทันปีทลวง สตรีทั้งหลายได้ง่าย
พระนามว่าพระพุทธรณาดานี้ สตรีทั้งหลายได้ยากอย่างยิ่ง
ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า ก็พระนามว่าพระพุทธรณาดานี้
หม่อมฉันได้แล้ว ความปรารถนาน้อยใหญ่ของหม่อมฉัน
ทั้งปวงนั้น หม่อมฉันได้บำเพ็ญแล้วกับพระองค์ หม่อมฉัน
ปรารถนาเพื่อจะทิ้งร่างนี้ให้พพาน ข้าแต่พระวีรเจ้าผู้ทำ-

ที่สุดทุกข์ เป็นผู้นำ ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้หม่อมฉัน
เกิด ขอได้ทรงโปรดเหยียดออก ซึ่งพระยุคลบาทอันเคลื่อน
กล่นไปด้วยลายจักรและธง อันละเอียดอ่อนเหมือนกับ
ดอกบัวเกิด หม่อมฉันจะถวายบังคมพระยุคลบาทนั้น
จะขอทำความรักในบุตร ข้าแต่พระองค์ผู้เฝ้า หม่อมฉัน
กระทำสรีระซึ่งเปรียบด้วยกองทองให้ปรากฏเป็นข้าวสุก
ได้เห็นพระสรีระของพระองค์แล้ว จึงจะขอไปนิพพาน

พระพิชิตมารได้ทรงแสดงพระกายอันประกอบด้วย
ด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ประดับด้วยพระรัศมี
อันงาม อันเป็นเหมือนดวงตาของคนพาลเพราะมีค่ามาก
กะพระมาตุจฉา

ลำดับนั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี ได้שב
พระเศียรลงแทบพื้นพระบาทอันเป็นลายจักรคล้ายกับ
ดอกบัวบานมีพระรัศมีปานดังพระอาทิตย์แรกทอแสง แล้ว
พระนางได้กราบทูลว่า

หม่อมฉันขออน้อมมัสการพระนราทิจ ผู้เป็นธง
ขององค์พระอาทิตย์ ขอพระองค์ทรงโปรดเป็นที่พึ่งของ
หม่อมฉันในกาลสุดท้ายเกิด หม่อมฉันจะไม่ได้เห็น
พระองค์อีก

ข้าแต่พระองค์ผู้เลิศโลก ธรรมดาสตรีทั้งหลายรู้
กันว่าแม้แต่จะก่อโทษทุกประการ ถ้าโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง
ของหม่อมฉันมีอยู่ ก็ขอพระองค์ได้โปรดกรุณาอดโทษแก่
หม่อมฉันเถิด

บุพจริยา

๒๗๕

อนึ่ง หม่อมฉันได้ทูลขอบ่อย ๆ ให้สตรีทั้งหลาย
ได้บวช ข้าแต่พระนราสภ ถ้าโทษในข้อนั้นจะมีแก่หม่อม-
ฉัน ขอได้ทรงโปรดอดโทษนั้นเถิด ข้าแต่พระวีรเจ้าผู้ทรง
ไว้ซึ่งการอดโทษ ภิกษุณีทั้งหลายอันหม่อมฉันสั่งสอนแล้ว
ตามที่พระองค์ทรงอนุญาต ถ้าในข้อนั้นจะมีการแนะนำได้
ยาก ขอได้โปรดทรงอดโทษข้อนั้นเถิด.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรนางโคตมีผู้
ประดับไปด้วยคุณโทษ ที่ท่านจะพึงอดพึงมีอะไร เมื่อ
ท่านบอกว่าลาจะนิพพาน ตถาคตจักไปว่ากระไรให้มากไป
เล่า.

เมื่อภิกษุสงฆ์ของตถาคตบริสุทธีไม่บกพร่อง ท่าน
จะออกไปเสียจากโลกนี้ได้ก็ควร เพราะเมื่อหมดแสงดาว
ในเวลารุ่งแล้ว รอยในพระจันทร์ก็ย่อมจะมองไม่เห็น
ฉะนั้น

พระภิกษุณีทั้งหลาย นอกจากพระมหาปชาบดี
โคตมีเถรี พวกท่านทำประทัภิกษิณพระพิชิตมารผู้เลิศ
เหมือนหมู่ดาวที่ติดตามพระจันทร์ทำประทัภิกษิณภูเขาลีเนรุ
ฉะนั้น หมอบลงแทบพระบาทแล้ว ยืนจ้องดูพระพักตร์
ของพระพุทธเจ้ากราบพูลว่า

จักขุของหม่อมฉันทั้งหลาย ไม่เคยอึมด้วยการ
เห็นพระองค์ โสถของหม่อมฉันทั้งหลาย ไม่เคยอึมด้วย
พระภาสิตของพระองค์ จิตของหม่อมฉันทั้งหลายดวงเดียว

แท้ ๆ ก็ไม่อ้อมด้วยรสแห่งธรรมของพระองค์.

ผู้บันลืออยู่ในบริษัท กำจัดเสียซึ่งทมิฬและมานะ
ชนเหล่าใดเห็นพระพักตร์ของพระองค์ ชนเหล่านั้นชื่อว่า
เป็นผู้มีโชคดี ข้าแต่พระองค์ผู้ถึงที่สุดสงคราม ชน
เหล่าใดประณมน้อมพระยุคลบาทของพระองค์ ซึ่งมี
พระองค์คู่เดียว มีพระนขาแดงดงาม มีสันพระบาทยาว
ถึงชนเหล่านั้นก็ชื่อว่า เป็นผู้มีโชคดี ข้าแต่พระนโรดม
ชนเหล่าใดได้สดับพระดำรัสของพระองค์อันไพเราะ
น่าปลื้มใจ เผาเสียซึ่งโทษ เป็นประโยชน์แก่อกุศล ชน
เหล่านั้นก็ชื่อว่า เป็นผู้มีโชคดี ข้าแต่พระมหาวิรเจ้า
หม่อมฉันทั้งหลายอ้อมไปด้วยการบูชาพระบาทของพระองค์
ข้ามพันทางกันดารคือสงสารได้ ด้วยพระสุนทรภษาของ
พระองค์ผู้ทรงศิริ ฉะนั้น หม่อมฉันทั้งหลายจึงชื่อว่า เป็น
ผู้มีโชคดี.

ลำดับนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีผู้มีวัตร
อันงามประกาศในหมู่พระภิกษุสงฆ์แล้ว ให้อำนาจพร
พระอานนท์ และพระนันทะ แล้วได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดิฉัน
เมื่อหน่ายในร่างกายซึ่งเสมอด้วยที่อยู่ของอสรพิษ เป็นที่
พักของโรค เป็นสถานที่เกิดทุกข์ มีชราและมรณะเป็นโคจร
อาภะยณีนไปด้วยมลทิน คือ ชากศพต่าง ๆ ต้องพึ่งพา
ผู้อื่นปราศจากเรี่ยวแรง ฉะนั้น ดิฉันจึงปรารถนาจะ
นิพพานเสีย ขออุกทั้งหลายจงยอมอนุญาติให้เกิด.

บุพจริยา

๒๓๓

พระนันทเถระเจ้าและพระราหุลผู้เจริญ เป็น ผู้ปราศจากความโศกไม่มีอาสวะ ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว มี ปัญญา มีความเพียร ได้คิดตามธรรมดว่า นานาชาติโลกที่ บังคับปรุ่งแต่ง ปราศจากแก่นสาร เปรียบด้วยต้นกล้วย เช่นเดียวกับกลวงและพยับแดด ต่ำช้า ไม่มั่นคง พระ โคตมีเถรี พระมาตุจฉาของพระพิชิตมาร ซึ่งได้เลี้ยงดู พระพุทธเจ้าก็ยังคงต้องถึงแก่กรรม สังฆธรรมทั้งปวง ไม่เที่ยง

ก็ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์พุทธอนุชา ซึ่งเป็น คนสนิทของพระพิชิตมาร ยังเป็นพระเสขบุคคลอยู่ ท่าน หลังน้ำตาร้องไห้คร่ำครวญอย่างน่าสงสาร ณ ที่นั้นว่า พระโคตมีเถรีเจ้าตรัสอยู่หลัง ๆ ก็จะไปนิพพาน เสีย อีกไม่นานเลยแม้พระพุทธเจ้าก็คงจะไปนิพพาน แน่นนอน เปรียบเหมือนไฟที่หมดเชื้อแล้ว ฉะนั้น

พระโคตมีเถรีเจ้าได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ผู้ ชำนาญพระปริยัติ ปานดังสาครอันลึกล้ำ เอาใจใส่ในการ อุบัติจากพระพุทธเจ้า ซึ่งพร่ำรำพันอยู่ดังกล่าวมาว่า

ลูกเอ๋ยเมื่อกาลเป็นที่ราเริงปรากฏขึ้นแล้ว พ่อ ไม่ควรที่จะเศร้าโศกถึงการตายของดิฉัน ที่สุดแห่งการ นิพพานของดิฉันใกล้เข้ามาแล้ว พ่อเอ๋ยพระศาสดาพ่อได้ ทูลให้ทรงยินยอมจึงได้ทรงอนุญาตให้เราบวชลูกเอ๋ย พ่อ อย่าเสียใจไปเลย ความพยายามของพ่อมีผล กับบิดาที่ ติตติกาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ไม่เห็น บทนั้นอันเด็กหญิง

ซึ่งมีอายุ ๗ ขวบรู้แจ้งประจักษ์แล้ว พ่อจรรักษาพระพุทธรูปศาสนาไว้ การที่ดิฉันได้เห็นพ่อครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย บุคคลไปในทิศใดแล้วไม่ปรากฏ ดิฉันก็จะขอลาไปในทิศนั้นแหละลูก

ในกาลบางคราวพระนายกเจ้าผู้เลิศโลกกำลังทรงแสดงธรรมอยู่ พระองค์ทรงถามแล้วครั้งนั้น ดิฉันเกิดความสงสาร กล่าววาจาถวายพระพรว่า ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า ขอพระองค์จงมีพระชนมชีพอยู่นาน ๆ ข้าแต่พระมหารามุณี ขอพระองค์จงดำรงพระชนม์อยู่ตลอดกับ เพื่อความเกื้อกูลและประโยชน์แก่โลกทั้งปวงเถิด ขออย่าให้พระองค์ทรงพระชราและปรีณิพพานเสียเลย

พระพุทธรูปเจ้าพระองค์ได้ตรัสกะดิฉันผู้กราบทูลเช่นนั้นว่า ดูกรพระนางโคตมี พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายเป็นอันบุคคลชมเชย เหมือนอย่างที่ท่านชมเชยอยู่มิได้ ดิฉันได้ทูลถามว่า ก็แลด้วยประการเป็นดังฤๅ พระตถาคตผู้สัพพัญญูจึงชื่อว่าอันบุคคลพึงชมเชยด้วยประการเป็นดังฤๅ พระพุทธรูปเจ้าจึงชื่อว่าอันบุคคลไม่ชมเชย พระองค์อันหม่อมฉันถามถึงเหตุนั้นแล้ว ขอได้ตรัสบอกเหตุนั้นแก่หม่อมฉันเถิด พระองค์ตรัสตอบว่า ท่านจงดูพระสาวกทั้งหลายผู้ปรารถนาความเพียร ตั้งใจแน่วแน่ มีความบากบั่นมั่นเป็นนิตย เป็นคนพร้อมเพรียงกัน นี้การชมเชยพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย

ต่อแต่นั้น ดิฉันไปสู่สำนักนางภิกษุณีอยู่ผู้เดียว คิดเห็นแจ้งชัดว่า พระนางละผู้ถึงที่สุดแห่งไตรภพทรง

บุพจริยา

๒๗๕

พอพระทัยบริษัทที่สามัคคีกัน มิฉะนั้น ดิฉันจะนิพพานเสีย ดิฉันอย่าได้พบความวิบัตินั้นเลย ครั้นดิฉันคิดดังนี้แล้ว ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้อุดมกว่าฤๅษีทั้งปวง แล้วได้กราบทูลกาลเป็นที่ปรินิพพานกะผู้นำชั้นพิเศษ ลำดับนั้น พระองค์ได้ทรงอนุญาตให้ดิฉันตั้งชื่อว่าจรัฏฐกาลเอาเถิด พระนางโคตมี ดิฉันฝากิเลสทั้งหลายแล้ว ...พระพุทธศาสนา ดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรพระโคตมีคนพาล เหล่าใด สงสัยในการตรัสรู้ธรรมสตรีทั้งหลาย ท่านจงแสดงอิทธิฤทธิ์ เพื่อละเสียซึ่งกิเลสของคณพาลเหล่านั้น

ครั้งนั้น พระโคตมีเถรีเจ้า ถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เหาะขึ้นสู่อัมพร แสดงฤทธิ์เป็นอันมาก ตามพระพุทธาณุญาต คือองค์เดียวเป็นหลายองค์ก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝ่ากำแพงภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงแม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ ทำภูเขาสิเนรุให้เป็นคันพลิกมหาปฐพีพร้อมด้วยราก ทำให้เป็นตัวร่วมกันต่างร่วมเดินจงกรมในอากาศ ทำโลกให้รุ่งโรจน์ประหนึ่งว่าเวลาพระอาทิตย์อุทัยเหนือภูเขาสุคันธร และทำโลกนั้นให้เป็นเหมือนพวงดอกไม้ตาข่าย เอาพระหัตถ์ข้างหนึ่งกำภูเขา มุจลินท์ ภูเขาสิเนรุ ภูเขา幔荼ระและภูเขาทัหระไว้ทั้งหมด

เหมือนดั่งกำเม리트พันธุ์ฝักกาด เอาปลายนิ้วมือบังพระ-
อาทิตย์พร้อมทั้งพระจันทร์ไว้ ทัดทรงพระจันทร์พระ-
อาทิตย์ไว้ตั้งพันดวง เหมือนทัดทรงพวงมาลัย ฉะนั้น ทรง
น้ำในสาครทั้ง ๔ ไร่ได้ด้วยฝ่าพระหัตถ์ข้างหนึ่ง ยังฝนใหญ่
อันมีอากรปานดั่งเมฆบนภูเขายุกันธรให้ตกลง พระนางเจ้า
นั้นได้นิรมิตให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พร้อมด้วยบริษัทใน
นภาดลอากาศ แสดงให้เป็นครุฑ คชสารราชสีห์ต่างบันลือ
สีหนาทนฤโฆษอยู่ องค์เดียวนิรมิตให้เป็นคณะพระภิกษุณี
นับไม่ถ้วน แล้วก็อันตรธานกลับเป็นองค์เดียวกราบทูล
พระมหามุนีเจ้าว่า ข้าแต่พระมหาวีรเจ้าผู้มีพระจักขุหม่อม
ฉันผู้เป็นพระมาตุจฉาของพระองค์ เป็นผู้ทำตามคำสอน
ของพระองค์ บรรลุประโยชน์ของตนโดยลำดับแล้วขอ
ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์

พระนางเจ้านั้นครั้นแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ แล้วลง
จากนภาดลอากาศ ถวายบังคมพระผู้ส่องโลกแล้ว ประทับ
ลง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระนางเจ้าได้กราบทูลว่า ข้าแต่
พระมหามุนีผู้นำของโลก หม่อมฉันมีอายุได้ ๑๒๐ ปี แต่
กำเนิดแล้วเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว หม่อมฉันจักขอทูลลา
นิพพาน.

ครั้งนั้น บริษัททั้งหมดนั้นถึงความพิศวงยิ่งนัก
จึงได้พากันประนมอัญชลีถามว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า
พระแม่เจ้าได้ทำอะไรไว้ จึงมีฤทธิ์อำนาจเช่นนี้.

พระมหาบชาบดีโคตมีเถรีเจ้า ได้กล่าวบุรพกรรม
ของท่านดังต่อไปนี้ ในกัปที่แสนแต่กัปนี้ พระพิชิตมาร

บุพจริยา

๒๘๑

พระนามว่า ปทุมุตตระ ผู้มีจักขุในธรรมทั้งปวง เป็นผู้
ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว ครั้งนั้น ดิฉันทเกิดในสกุลอำมาตย์ ซึ่ง
สมบุรณ์ด้วยเครื่องอุปการะทุกสิ่ง เจริญรุ่งเรืองร่ำรวย
ในพระนครทั้งสวดี บางครั้ง ดิฉันทพร้อมด้วยบิดา อันหมู่
ทาสีหอมล่อม เข้าไปเฝ้าพระนราสภพระองค์นั้น พร้อม
ด้วยบริวารเป็นอันมาก ได้เห็นพระพิชิตมารผู้ปาดังท้าว
วาสวะ ยังฝนคือธรรมให้ตกอยู่ เป็นผู้ไม่มีอาสวะ เกลือ
นไปด้วยระเบียบแห่งรักมี เช่นกับพระอาทิตย์ในสรวงกาล
แล้วยังจิตให้เลื่อมใส และสดับสุภาสิตของพระองค์ ได้
สดับพระผู้นำนรชนทรงตั้งพระภิกษุณีผู้เป็นพระมาตุจฉาไว้
ในตำแหน่งอันเลิศ จึงถวายมทาทานและปัจจัยเป็นอันมาก
แต่พระผู้เลิศกว่านรชนผู้คงที่พระองค์นั้น พร้อมทั้ง
พระสงฆ์ ๗ วัน แล้วได้หมอบลงแทบพระบาท มุ่ง
ปรารถนาตำแหน่งนั้น

ลำดับนั้น พระพิชิตมารผู้อุดมกว่าฤๅษีได้ตรัสใน
บริษัทใหญ่ว่า สตรีใดได้นิมนต์พระผู้นำโลกพร้อมด้วย
สงฆ์ให้ฉันตลอด ๗ วันเราจักพยากรณ์สตรีนั้น ท่าน
ทั้งหลายจงฟังเรากล่าว ในกัปที่แสนแต่กัปนี้ พระศาสดา
พระนามว่าโคตม ซึ่งทรงสมภพในวงศ์พระเจ้าโอกกากราช
จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก สตรีผู้นี้จักได้เป็นธรรมทายาทของ
พระศาสดาพระองค์นั้น จักเป็นโอรสอันธรรมนิรมิต จักได้
เป็นพระสาวิกาของพระศาสดา มีนามว่าโคตมี จักได้เป็น
พระมาตุจฉาบำรุงเลี้ยงชีวิตของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
จักได้ความเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายฝ่ายผู้รู้ราตรีนาน

ครั้งนั้น ดิฉันได้สดับพระพุทธพยากรณ์นั้นแล้ว มีใจปราโมทย์ บำรุงพระพิชิตมารด้วยปัจจัยทั้งหลาย トラบเท่าสิ้นชีวิต ต่อจากนั้น ดิฉันก็ได้ทำกาลกิริยา ดิฉันเกิดในพวกเทพเหล่าดาวดึงส์ ผู้ซึ่งให้สำเร็จสิ่งน่าใคร่ ได้ทุกประการ ครองบำทวยเทพอื่น ๆ เสียด้วยองค์ ๑๐ ประการ คือ ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ อายุ วรรณะ สุขและยศ รุ่งเรืองครอบงำทวยเทพอื่น ๆ ด้วยความเป็นใหญ่ ดิฉันได้เป็นพระมเหสีผู้นำรักของท้าวอมรินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น

ก็เมื่อดิฉันยังท่องเที่ยวอยู่ในสังสาร เป็นผู้หวั่นไหวเพราะพายุ คือกรรม จึงเกิดในบ้านของทาสในอาณาเขตของพระเจ้ากาสิ ครั้งนั้น ทาส ๕๐๐ คน อาศัยอยู่ในบ้านนั้น ดิฉันได้เป็นภรรยาของหัวหน้าทาสในบ้านนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์ ได้เข้าไปสู่บ้าน บิณฑบาต ดิฉันกับญาติทุกคนเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นก็มีความยินดี เราพร้อมด้วยสามีมีจิตเลื่อมใส สร้างกุฎี ๕๐๐ หลัง อุปัฏฐากพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น ตลอดสี่เดือน แล้วถวายไตรจีวร ต่อจากนั้น เราพร้อม กับสามีก็ได้ไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ก็ในภพสุดท้ายในบัดนี้ ดิฉันเกิดในพระนคร เทวทหะ พระชนกของดิฉันพระนามว่าอัญชนคากยะ พระชนนีของดิฉันพระนามว่าสุลักขณา ต่อมาดิฉันได้ไปสู่พระราชวังของพระเจ้าสุทโธทนะ ในพระนครกบิลพัสดุ์ สตรีทุกคนเกิดในสกุลคากยะแล้ว ไปสู่เรือนของพวกเขา

บุพจริยา

๒๘๓

เจ้าศากยะ

ก็ดิฉันประเสริฐกว่าสตรีทุกคน ได้เป็นคนบำรุงเลี้ยงพระพิชิตมาร พระโอรสของดิฉันพระองค์นั้น เสด็จออกมหาภิเนษกรมณแล้ว ได้เป็นพระพุทธเจ้าผู้นำชั้นพิเศษ ภายหลังดิฉันพร้อมด้วยนางสาเกยานี ๕๐๐ จึงได้บวชแล้วก็ได้ประสพสันติสุขพร้อมด้วยนางสาเกยานีผู้มีความเพียร สามีของเราที่ได้ทำบุญร่วมกันมาแต่ชาติก่อน ในครั้งนั้น เป็นผู้ทำมทสมย์อันพระสุคตเจ้าทรงอนุเคราะห์แล้ว ได้บรรลอรหัตต.

พระภิกษุณีทั้งหลาย นอกจากพระมหาปชาบดีเถรีเจ้านั้น ได้พากันเหาะขึ้นสู่ภวโลกอากาศ เป็นผู้ประกอบด้วยมทิตถิที่รุ่งโรจน์เหมือนดวงดาวทั้งหลาย อันโคจรเป็นกลุ่มกันไป ฉะนั้น พระภิกษุณีเหล่านั้น เป็นผู้ศึกษาแล้วในบุญกรรม จึงได้แสดงฤทธิ์มีใช้น้อยเหมือนนายช่างทองที่ได้รับการศึกษาแล้ว แสดงเครื่องประดับที่ทำด้วยทองชนิดต่าง ๆ ฉะนั้น

ในครั้งนั้น พระภิกษุณีเหล่านั้น แสดงปาฏิหาริย์มากมายหลายอย่าง ยิ่งพระมณีผู้ประเสริฐกว่าพระอาทิตย์พร้อมทั้งบริษัทำให้ชอบใจ แล้วได้พากันลงจากภวโลกอากาศ ถวายบังคมพระศาสดาผู้สูงสุดกว่าฤาษี เมื่อพระศาสดาผู้เป็นยอดของนรชนทรงอนุญาตแล้ว จึงได้นั่ง ณ สถานที่อันสมควร แล้วได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระวีรเจ้า โอหนอ พระโคตมเถรีเจ้าเป็นผู้

อนุเคราะห์หม่อมฉันทุก ๆ คน หม่อมฉันทุกคน พระนาง
ได้อบรมด้วยบุญ จึงได้บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ หม่อม
ฉันทั้งหลายเฝ้ากิเลสเสียแล้ว ถอนภพทั้งปวงขึ้นได้แล้ว
ตัดกิเลสเครื่องผูกเหมือนช้างพังตัดเชือกแล้ว เป็นผู้ไม่มี
อาสวะอยู่ การหม่อมฉันทั้งหลายมาในสำนักของ
พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด เป็นการมาดีแล้วหนอ วิชา
๓ หม่อมฉันทั้งหลายบรรลุแล้วโดยลำดับ คำสอนของ
พระพุทธเจ้า หม่อมฉันทั้งหลายก็ได้ทำเสร็จแล้ว คุณวิเศษ
เหล่านี้ คือปฏิสัมภทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖
หม่อมฉันทั้งหลายทำให้แจ้งแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า
หม่อมฉันทั้งหลายได้ทำเสร็จแล้ว หม่อมฉันทั้งหลายมี
ความชำนาญในฤทธิ์และทิพโสตราตุ ข้าแต่พระมหารุณี
หม่อมฉันทั้งหลายมีความชำนาญในเจโตปริยญาณ
รูปเพนิวาสนญาณ ชำระทิพจักขุได้แล้ว มีอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก ข้าแต่พระมหา
วีรเจ้า หม่อมฉันทั้งหลายมีญาณ ในอรรถ ธรรม นิสุตติ
และปฏิภาณ ญาณนั้นเกิดที่สำนักของพระองค์ ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นพระนายกมหารุณี พระองค์เป็นผู้อันหม่อม
ฉันทั้งหลายได้วิสาสะแล้ว ได้ทรงโปรดมีจิตเมตตา
อนุญาติให้หม่อมฉันทั้งปวงนิพพานเถิด.

พระพิชิตมารได้ตรัสว่า เมื่อท่านทั้งหลายพูดอย่าง
นี้ว่า จักนิพพาน ฉันจักไปว่าอะไร ก็บัดนี้ท่านทั้งหลาย
จงสำคัญกาลเวลาเอาเองเถิด.

บุพจริยา

๒๘๕

ครั้งนั้น พระภิกษุณีเหล่านั้นมีพระโคตมเถรีเจ้าเป็น
ต้น ถวายบังคมพระพิชิตมารแล้วได้พากันลุกจากที่นั่งนั้น
ไป พระธีรเจ้าผู้นำชั้นเลิศของโลก พร้อมด้วยหมู่ชนเป็น
อันมากได้เสด็จไปส่งพระมาตุจฉาจนถึงซุ้มประตู ครั้งนั้น
พระโคตมเถรีเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุณีทั้งหลายทุก ๆ องค์
ได้พากันหมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระศาสดาผู้เป็น
พงศ์พันธุ์ของโลก กราบทูลว่า

นี่เป็นการถวายบังคมพระยุคลบาทครั้งสุดท้ายของ
หม่อมฉัน การได้เห็นพระองค์ผู้เป็นนาถะของโลกครั้งนี้
ก็เป็นครั้งสุดท้าย หม่อมฉันจักไม่เห็นพระพักตร์ของ
พระองค์ซึ่งมีอาภรณ์งามน้อมฤตอีก ข้าแต่พระวีรเจ้าผู้
เลิศของโลก หม่อมฉันจักไม่ได้ถวายบังคมพระยุคลบาท
ของพระองค์ซึ่งอ่อนละเอียดดีอีก วันนี้หม่อมฉันจะเข้า
นิพพาน.

พระศาสดาตรัสว่า

จะมีประโยชน์อะไรด้วยรูปนี้แก่ท่านในปัจจุบัน รูป
นี้ล้วนบังจัญปรุงแต่ง ไม่น่ายินดี เป็นของเลวทราม.

พระมหาปชาบดีเถรีเจ้า พร้อมด้วยพระภิกษุณี
เหล่านั้นไปสู่สำนักนางภิกษุณีของตนแล้ว นั่งพับเพียบบน
อาสนะอันประเสริฐ

ครั้งนั้น อุบาสิกาทั้งหลายในพระนครนั้น ผู้มี
ความเคารพรักในพระพุทธศาสนา ได้สดับพฤติเหตุของ
พระนางเจ้า ต่างก็เข้าไปหามัสการแทบบาทมูล เอากร

ก่อนอุระประเทศร้องให้พี่ไร้รำคร่าครวญ ควระจะกรุณา
เต็มไปด้วยความโศกเศร้า ล้มลงที่พื้นพสุธา ดุจเงาวัลย์
รอกขาดแล้วล้มลง ฉะนั้น พวกนี้ร้องให้รำพันด้วยวาจา
ว่า ข้าแต่พระแม่เจ้าผู้เป็นนถะให้ที่พึ่งของดิฉันทั้งหลาย
พระแม่เจ้าอย่าได้ละทิ้งดิฉันทั้งหลาย ไปเข้านิพพานเสีย
เลย ดิฉันทุกคนขอขอบเศียรอ้อนวอน

พระมหาปชาบดีเถรีเจ้า รูปศรัทธาของอุบาสิกาผู้มี
ศรัทธา มีปัญญา ซึ่งเป็นหัวหน้าของอุบาสิกาเหล่านั้นอยู่
ได้กล่าวว่า ลูกทั้งหลายเอ๋ย การพร่ำเพ้อซึ่งเป็นไปในบวง
แห่งมารไม่ควรเลย สังฆตธรรมทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง มีแต่
จะพลัดพรากจากกัน หวันไหว้ไปมา

ต่อแต่นั้น พระนางก็สละอุบาสิกาเหล่านั้นเสีย
เข้าปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน แล้ว
เข้าอากาศาสนัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน
อาภิญญัญจายตนฌาน และเนวสัณญานาสัญญายตนฌาน
ตามลำดับ แล้วพระโคตมีเถรีเจ้าก็เข้าฌานทั้งหลายโดย
ปกติโลม แล้วก็เข้าปฐมฌานไปตราบเท่าถึงจตุตถฌาน ครั้น
ออกจากจตุตถฌานนั้นแล้วก็ดับไป เหมือนเปลวประทีปที่
หมดเชื้อดับไป ฉะนั้น

ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ สายฟ้าก็ตกลงจาก
นภากาศ กลองทิพย์ก็บันลือลั่นขึ้นเอง ทวยเทพพากัน
คร่ำครวญและฝนดอกไม้ก็ตกลงจากอากาศลงยังพื้นแผ่นดิน
แม้ขุนเขาสุเมรุราชก็กัมปนาทหวั่นไหว เหมือนคนเต้นรำใน
ท่ามกลางที่เต้นรำ ฉะนั้น

บุพจริยา

๒๘๓

สาครก็ปั้นปูนตีฟองคะนองระลอกจะฉาน
ทวยเทพ นาค อสูรและพรหมต่างก็พากันสลดใจ กล่าวขึ้น
ในทันใดนั้นเองว่า ลังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เหมือน
อย่างพระมหาปชาบดีเถรีเจ้านี้ถึงความย่อยยับไปแล้ว และ
พระเถรีทั้งหลายผู้ทำตามคำสอนของพระศาสดา ซึ่ง
แวดล้อมพระมหาปชาบดีเถรีเจ้านี้ ก็พากันดับไปแล้ว
เหมือนเปลวประทีปหมดเชื้อดับไป ฉะนั้น

โอ้ ความประจวบกันมีความพลัดพรากเป็นที่สุด
โอ้ สิ่งที่ยังจัญปรงแต่ล้วนแต่ไม่เที่ยง โอ้ ชีวิตมีความ
หายสูญเป็นที่สุด ความปริเวทนาได้มีแล้วด้วยประการ
ฉะนี้.

ในลำดับนั้น เทวดาและพรหมต่างก็ทำความ
ประพุดิตตามโลกธรรมตามสมควรแก่กาลแล้ว เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคผู้สูงสุดกว่าฤๅษี

ครั้งนั้นพระศาสดาได้ตรัสเรียกท่านพระอานนท์ผู้
พหุสูตมาสั่งว่า อานนท์ ท่านจงไปประกาศให้ภิกษุทั้งหลาย
ทราบถึงการนิพพานของพระมารดา

เวลานั้น ท่านพระอานนท์เป็นผู้หมดความแค้น
มีตานองไปด้วยน้ำตา ได้กล่าวด้วยเสียงอันน่าสงสารว่า
ขอพระภิกษุทั้งหลายผู้เป็นโอรสของพระสุคตเจ้าซึ่งอยู่
ในทิศตะวันออกทิศใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ จงมา
ประชุมกัน พระภิกษุณียังพระสรีระสุดท้ายของพระมุนี
ให้เจริญด้วยน้ำนม พระมารดาของกระผม พระโคตม

ภิกษุณีนั้นถึงความสงบ เหมือนดวงดาวในเมื่อพระอาทิตย์
อุทัย ฉะนั้น พระนางยังความรู้พร้อมกันว่า เป็นพระพุท
ธมารดา ให้ดำรงอยู่แล้วไปสู่นิพพาน ในที่ใดถึงคนมี ๕
ตากก็เห็นไม่ได้ ในที่นั้นพระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นผู้นำทรงเห็น
ได้ ขอพระโอรสของพระสุคตเจ้าผู้มีความเชื่อในพระสุคต
หรือเป็นศิษย์ของพระมหามุนีจึงทำสักการะแด่พระพุท
ธมารดาเถิด

ภิกษุทั้งหลายถึงอยู่ไกล ได้ฟังคำประกาศนั้นแล้ว
ก็มาได้เร็ว บางพวกมาด้วยพุทธานุภาพ บางพวกที่ฉลาดใน
ฤทธิ์ก็มาด้วยฤทธิ์ ต่างช่วยกันยกเอาเตียงนอนที่พระโคตม
เถรีเจ้าหลับ ขึ้นไว้ในเรือนยอดอันประเสริฐ น่ายินดี
สำเร็จด้วยทองคำล้วน ๆ ดงาม ท้าวโลกบาลทั้งสี่เอาบา
เข้ารองรับเรือนยอด ทวยเทพที่เหลือมีท้าวสักกะเป็นต้น
เข้าช่วยรับเรือนยอด ก็เรือนยอดทั้งหมดมี ๕๐๐ หลัง
แท้จริง เรือนยอดเหล่านั้น วิสสุกรรมเทพบุตรนิรมิต มีสี
เหมือนพระอาทิตย์ในสรวงกาล ทวยเทพทั้งหลายได้แบก
พระภิกษุณีทุก ๆ องค์ที่นอนอยู่บนเตียงแล้วนำเอาออกไป
ตามลำดับ พื้นนภาภาคถูกเอาเพดานบังไว้ทั่ว ดวงจันทร์
ดวงอาทิตย์พร้อมทั้งดวงดาวซึ่งสำเร็จด้วยทองได้ ถูกติด
เป็นตราไว้ที่เพดานนั้น ธงปฏักได้ถูกยกขึ้นไว้เป็นอันมาก
จิตกาธานทั้งหลายมีดอกไม้เป็นเครื่องปกคลุม ดอกบัว
ที่เกิดในอากาศเออปลายลง ดอกไม้ผุดขึ้นจากแผ่นดิน
พระจันทร์และพระอาทิตย์คนมองดูเห็นได้ และดาว

บุพจริยา

๒๘๕

ทั้งหลายส่องแสงระยับระยิบ อนึ่ง พระอาทิตย์ถึงจะโคจร
ไปในเวลาเที่ยงก็เป็นเหมือนพระจันทร์ ไม่ทำใคร ๆ ให้
เร้าร้อน ทวยเทพทั้งหลายพากันบูชาด้วยของหอมและ
ดอกไม้ทิพย์อันน่ายินดี และด้วยการขับร้อง ฟ้อนรำตี
ลีสี่เป่าอันเป็นทิพย์ พวกนาค อสูรและพรหม ต่างก็พากัน
บูชาพระพุทธรูปผู้นิพพานแล้ว กำลังถูกเขานำเอาออก
ไปตามสติกำลัง พระภิกษุณีผู้เป็นโอรสของพระสุคตเจ้า ซึ่ง
นิพพานแล้วทั้งหมดเชิญไปข้างหน้า

พระโคตมเถรีพุทธรูปผู้อันเทวดาและมนุษย์
สักการะเชิญเอาไปข้างหน้า เทวดา มนุษย์พร้อมด้วยนาค
อสูรและพรหม ไปข้างหน้า ข้างหลังพระพุทธรูปพร้อมด้วย
พระสาวกเสด็จไปเพื่อจะบูชาพระมารดา การปรินิพพาน
ของพระพุทธรูปเจ้าหาได้เป็นเช่นนี้ไม่ การปรินิพพานของ
พระโคตมเถรีเจ้า อัจฉรย์ยิ่งนัก ในเวลาพระพุทธรูปเจ้าเสด็จ
นิพพาน ไม่มีพระพุทธรูปเจ้าและภิกษุทั้งหลายมีพระสารีบุตร
เป็นต้น เหมือนในเวลาพระโคตมเถรีเจ้านิพพาน ซึ่งมี
พระพุทธรูปเจ้าและภิกษุทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น
ชนทั้งหลายช่วยกันทำจิตกาธานซึ่งสำเร็จด้วยของหอมล้วน
และเกลือไปด้วยจรณแห่งเครื่องหอม แล้วเผาพระ-
ภิกษุณีเหล่านั้นบนจิตกาธานนั้น ส่วนที่เหลือนอกจากอัฐิ
ถูกไฟไหม้สิ้น

ก็ในเวลานั้นท่านพระอานนที่ได้อธิษฐานว่า จงให้
เกิดความสังเวชว่า พระโคตมเถรีเจ้าเข้านิพพานแล้ว
พระสรีระของพระนางก็ถูกเผาแล้ว การนิพพานของ

พระพุทธเจ้าฆ่าสังเกต อีกไม่นานก็คงจักมี

ต่อจากนั้นท่านพระอานนท์อันพระพุทธเจ้าทรง
ตักเตือน ท่านได้น้อมพระธาตุของพระโคตมีเถรีเจ้า ซึ่ง
อยู่ในบาตรของพระนาง เข้ามาถวายแด่พระโลกนาถ
พระผู้มีพระภาคผู้สูงสุดกว่าฤๅษี ได้ทรงประคองพระธาตุ
เหล่านั้นด้วยฝ่าพระหัตถ์แล้วตรัสว่า

เพราะสังขารเป็นสภาพไม่เที่ยง พระโคตมีผู้เป็น
ใหญ่กว่าหมู่พระภิกษุณีจึงต้องนิพพาน เช่นเดียวกับลำตัว
ของต้นไม้ใหญ่ที่มีแก่นตั้งอยู่ถึงจะใหญ่โตก็ต้องพินาศ
ฉะนั้น ดูเถาะอานนท์ เมื่อพระพุทธมรดาเมื่อนิพพานแล้ว
เพียงแต่สร้อยก็ยังไม่เหลือ ไม่น่าเศร้าโศกปริเทวนาการ
ไปเลย คนอื่น ๆ ไม่ควรเศร้าโศกถึงพระนางผู้ข้ามสาคร
คือสงสารไปแล้ว ละเว้นเหตุอันทำให้เดือดร้อนเสียได้ เป็น
ผู้แยกแยะดับสนิทแล้ว พระนางเป็นบัณฑิต มีปัญญา
มาก และมีปัญญากว้างขวาง ทั้งเป็นผู้รู้ราตรีนานกว่า
ภิกษุณีทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย จงรู้ไว้อย่างนี้เถิด
พระโคตมีเถรีเจ้า เป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ทิพโสธธาต และมี
ความชำนาญในเจโตปริยญาณรู้ทั่วถึงบุพเพนิวาสญาณ
ชำระทิพจักขุให้หมดจด อาสวะทั้งสิ้นของพระนางหมดสิ้น
ไปแล้ว บัดนี้ภาพใหม่ไม่มีอีก พระนางมีญาณอันบริสุทธิ์
ในอรรถะ ธรรมะ นิสิตติและปฎิภาณ เพราะฉะนั้นจึง
ไม่ควรจะเศร้าโศกถึงพระนาง คติของไฟที่ลุกโพลง
ถูกแผ่นเหล็กทับแล้วดับไปโดยลำดับ ใคร ๆ ก็รู้ไม่ได้
ฉันใด บุคคลผู้ที่หลุดพ้นจากกิเลสด้วยดีแล้ว ข้ามพ้น

บุพจริยา

๒๕๑

โธษะคือกามพันธู์ บรรลุจลบทแล้วก็ฉันทันนั้น ย่อมไม่มี
คติใคร ๆ จะรู้ได้ เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายจงมีตนเป็นที่
พึ่ง มีสติปัญญาเป็นโคจรเถิด ท่านทั้งหลายอบรมโพชฌงค์
๗ ประการแล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

ทราบว่ ท่านพระมหาชบาดีโคตมีภิกษุณีได้ตรัส
คาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕
พุทธกนิยาย อปทาน ภาค ๒
พุทธวงศ์-จริยาปิฎก ข้อ๑๕๗

เขมาเถรียาปทาน

ว่าด้วยบุพจริยาของพระเขมาเถรี

[๑๕๗] พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตระ มีพระ-
ญาณจักขุในสรรพธรรมเป็นพระโลกนายก เสด็จอุบัติใน
กัปที่แสนกัปแต่กัปนี้ ครั้งนั้นดิฉันเกิดในสกุลเศรษฐีมี
ความรู้เรื่องด้วยรัตนะต่าง ๆ ในเมืองหังสวดี เป็นผู้เพียบ
พร้อมไปด้วยความสุขมาก ดิฉันเข้าไปเฝ้าพระพุทธมหา
วิระพระองค์นั้นแล้ว ได้ฟังธรรมเทศนา เกิดความเลื่อมใส
ในพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ได้ถึงพระองค์เป็นสรณะ
ดิฉันขออนุญาตมารดาบิดาได้แล้ว นิมนต์พระพุทธเจ้า
ผู้นำขึ้นพิเศษให้เสวยพร้อมด้วยพระสาวกสงฆ์ ตลอด
สัปดาห์หนึ่ง

เมื่อสัปดาห์หนึ่งล่วงไปแล้ว พระผู้มีพระภาค
ผู้เป็นสารถิฝีกนระ ทรงตั้งภิกษุเืองค์หนึ่ง ซึ่งอุดมกว่า

พวกภิกษุณีฝ่ายที่มีปัญญามากในตำแหน่งเอตทัคคะ ดิฉัน ได้ฟังเรื่องนั้นแล้วมีความยินดี ทำสักการะแต่พระพุทธรเจ้า ผู้แสวงหาคุณใหญ่พระองค์นั้นอีก แล้วหมอบลง บรรณาตำแหน่งนั้น ในทันใดนั้น พระพิชิตมารพระองค์ นั้นตรัสกะดิฉันว่า ความปรารถนาของท่านจักสำเร็จ สักการะที่ท่านทำแล้วแก่เราพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มีผลมาก ในกัปที่แสนแต่กัปนี้ พระศาสดาพระนามว่าโคดม ทรง สมภพในวงศ์พระเจ้าโอกกากราช จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก หญิงนี้จักได้เป็นภิกษุณีชื่อเขมา ผู้เป็นธรรมทายาทของ พระศาสดาพระองค์นั้น เป็นโอรสอันธรรมนิรมิต จักถึง ตำแหน่งเอตทัคคะ

ด้วยกรรมที่ทำดีแล้วนั้น และด้วยการตั้งเจตน์ จานงไว้ ดิฉันละร่างกายมนุษย์แล้วได้เป็นผู้เข้าถึงสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ จุตติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว ไปชั้นยามา จุตติจากชั้นยามาแล้ว ไปชั้นดุสิต จุตติจากชั้นดุสิตแล้ว ไปชั้นนิมมานรดี จุตติจากชั้นนิมมานรดีแล้ว ไปชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เพราะอำนาจบุญกรรมนั้น ดิฉันเกิดใน ภพใด ๆ ก็ได้เป็นพระอัครมเหสีของพระราชาในภพนั้น ๆ ดิฉันจุตติจากภพนั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ได้เป็นพระ- อัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิและเป็นมเหสีของ พระเจ้าเอกราช เสวยทิพสมบัติและมนุษย์สมบัติ มีความสุขทุกภพ ท่องเที่ยวไปในกัปเป็นอนเนก

ในกัปที่ ๕๑ แต่กัปนี้ พระพุทธรเจ้าพระนามว่า วิปัสสี เป็นนายกของโลก งดงามนำดูยิ่งนัก ทรงเห็น

บุพจริยา

๒๕๓

แจ่มแจ้งในสรรพธรรมเสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ดิฉัน
เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นนายกของโลก
ได้ออกบวชเป็นบรรพชิตในพระศาสนาของพระวีรเจ้า
พระองค์นั้นอยู่ห่มจีวร ประพฤติพรหมจรรย์ ประกอบ
ความเพียร เป็นพหูสูต ฉลาดในปัจฉยาการ คล่องแคล่ว
ในจตุราริยสังข์ มีปัญญาละเอียด แสดงธรรมไพเราะ
ปฏิบัติตามลัทธิศาสน์อยู่ห่มจีวร ด้วยผลแห่งพรหมจรรย์
ดิฉันจุติจากภพนั้นแล้วเข้าถึงสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นผู้มีศีล
เสวยสมบัติในภพนั้นและภพอื่น ดิฉันเกิดในภพใด ๆ
ก็เป็นผู้มีสมบัติมาก มีทรัพย์มาก มีปัญญา รูปร่าง มี
บริวารหนักว้าง่าย ด้วยบุญกรรมและความเพียรในศาสนา
ของพระพิชิตมารนั้น สมบัติทุกอย่างดิฉันหาได้ง่าย เป็น
ที่รักแห่งใจ ด้วยผลแห่งความปฏิบัติของดิฉัน เมื่อดิฉัน
เดินไป ณ ที่ใด ๆ ภูตดาของดิฉันและใคร ๆ ย่อมไม่ดูหมิ่น
ดิฉัน

ในภพที่กัปนี้ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมน์
ผู้เป็นพงศ์พันธุ์แห่งพรหมณ์ มียศมาก ประเสริฐกว่าพวก
บัณฑิต เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว ในครั้งนั้นแหละ กุลธิดาที่
มันคงดีในเมืองพาราณสี ชื่อธัญญาณี ๑ สุธเมธา ๑ ดิฉัน
๑ รวม ๓ คนด้วยกัน ได้ถวายสังฆารามแก่พระมุนีหลาย
พัน และได้สร้างวิหารอุทิศถวายแก่พระพุทธเจ้า พร้อมด้วย
ด้วยพระสาวกสงฆ์ เราทั้งหมดด้วยกันจุติจากภพนั้นแล้ว
ไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศกว่า
เทพธิดาและกุลธิดาในมนุษย

ในภัทก์ปนีแหละ พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ
ผู้เป็นพงศ์พันธุ์แห่งพราหมณ์ มียศมาก ประเสริฐกว่าพวก
บัณฑิต เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว ในครั้งนั้น พระเจ้ากาสิ
พระนามว่ากีกิ ในพระนครพาราณสีอันอุดม เป็นอิสระ
กว่าประชาชน เป็นอุปัฏฐากพระพุทธเจ้าผู้ทรงแสงหาคุณ
อันยิ่งใหญ่ ดิฉันเป็นพระธิดาคณใหญ่ของท้าวเธอ มีนาม
ปรากฏว่าสมณี ได้ฟังธรรมของพระพิชิตมารผู้เลิศแล้ว
พอใจบรรพชา แต่พระชนกนาถไม่ทรงอนุญาตแก่เรา
ทั้งหลาย เมื่ออยู่ในอาคารสถานในครั้งนั้น เราทั้งหลาย
ผู้เป็นราชกัญญามีได้เกียจคร้าน ประพฤติพรหมจรรย์
ตั้งแต่เป็นกุมารี ดำรงอยู่ในสุขสมบัติสองหมื่นปี พระ-
ราชาธิดา ๗ องค์ล้วนพอใจยินดีในการบำรุงพระพุทธเจ้า
พระราชาธิดา ๗ นั้น คือ นางสมณี ๑ นางสมณคุดตา ๑
นางภิกษุณี ๑ นางภิกษุทาสิกา ๑ นางธรรมา ๑ นางสุ-
ธรรมา ๑ และนางสังฆทาสิกาเป็นที่ ๗ พระราชาธิดาทั้ง
๗ นั้น ได้มาเป็นดิฉัน เป็นพระอุบลวรรณาเถรี เป็น
พระปฎาจารย์เถรี เป็นพระกุนชุลเกสิเถรี เป็นพระ-
กิสาคีเถรี เป็นพระธรรมทินนาเถรี เป็นนางวิสาขา
อุบาสิกาเป็นที่ ๗ บางครั้งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้เป็น
ดังว่าดวงอาทิตย์ของนรชน ทรงแสดงธรรมเป็นอัศจรรย์
ดิฉันได้ฟังมหานิทานสูตรแล้วเล่าเรียนอยู่ เพราะกรรมที่
ได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และเพราะการตั้งเจตน์จำนงไว้ ดิฉัน
ละร่างกายมนุษย์แล้ว ได้ไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในภพ
หลัง

บุพจริยา

๒๕๕

ครั้งนี้ ดิฉันเป็นพระธิดาที่พ่อพระทัยกรุณาโปรดปรานของพระเจ้ามัททราช ในสากลนครอันอุดม พร้อมกับเมื่อดิฉันเกิดพระชนกนั้น ได้มีความเกษมสุขโดยคุณนิรมิตนั้น ชื่อดิฉันปรากฏว่าเขมา เมื่อใดดิฉันเจริญวัยโตเป็นสาวมีรูปและผิวพรรณงาม เมื่อนั้นพระราชบิดาก็โปรดปราน ประทานดิฉันแก่พระเจ้าพิมพิสาร ดิฉันเป็นที่โปรดปรานของพระราชสวามี ยินดีแต่ในการบำรุงรูปไม่พอใจคนที่กล่าวโทษรูปเป็นอันมาก

ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารโปรดให้นักขับร้องขับเพลงพรรณนาพระมหาวีหαρเวฬุวัน ด้วยพระประสงค์จะทรงอนุเคราะห์ดิฉัน ดิฉันสำคัญว่าพระมหาวีหαρเวฬุวันอันเป็นที่ประทับแห่งพระสุคตเจ้า เป็นที่น่านรมย์ ผู้ใดยังมีได้เห็นก็จัดว่าผู้นั้นยังไม่เห็นนันทวัน พระมหาวีหαρเวฬุวัน เป็นดั่งนันทวัน อันเป็นที่เปลิดเปลินของนรชน ผู้ใดได้เห็นแล้ว นับว่าผู้นั้นเห็นดีแล้วซึ่งนันทวัน อันเป็นที่เปลิดเปลินของท้าวอมรินทร์สักกเทวราช ทวยเทพละนันทวันแล้ว ลงมาที่พื้นดิน เห็นพระมหาวีหαρเวฬุวันอันน่านรมย์เข้าแล้ว ก็อัศจรรย์ใจเปลินชมมิได้เมื่อพระมหาวีหαρเวฬุวันเกิดขึ้น เพราะบุญของพระราชา อันบุญญาภาพแห่งพระพุทธเจ้าประดับแล้ว ใครเล่าจะกล่าวถึงความเจริญด้วยคุณแห่งพระมหาวีหαρเวฬุวันให้จบได้

ครั้งนั้น ดิฉันได้ฟังความสำเร็จแห่งพระมหาวีหαρเวฬุวันอันเป็นที่ชอบโสดและชอบใจแล้ว ประสงค์จะเห็น

ดิฉันจึงได้กราบทูลพระราชินี ครั้งนั้น ท้าวมหิบัติจึงโปรด
สั่งดิฉันผู้มุ่งจะชมพระมหาวีรเวฬุวัน พร้อมด้วยบริวาร
เป็นอันมาก ด้วยพระดำรัสว่า พระนางผู้มีสมบัติมาก
เชิญเสด็จไปชม พระมหาวีรเวฬุวันอันเป็นที่เย็นตา
เปล่งปลั่งด้วยพระรัศมีแห่งพระสุคตเจ้า งามด้วยสิริ
ทุกสมัย ดิฉันทูลว่า เมื่อใดพระพุทธรูปนี้เสด็จเข้ามา
ทรงบาตรในพระนครราชคฤห์อันอุดม เมื่อนั้นหม่อมฉัน
จะเข้าไปชมพระมหาวีรเวฬุวัน

เวลานั้น พระมหาวีรเวฬุวัน มีสวนดอกไม้กำลัง
แย้มบาน วู่วอนไปด้วยภมรต่าง ๆ ชนิด และมีเสียงนก
คูเหว่รำร้องดังเพลงขับ ทั้งมีเหล่านกยูงพ่อนรำ เญยบ
เสียงไม้พลุกลั่น ประดับไปด้วยที่จงกรมต่าง ๆ สะพรั่ง
ไปด้วยกุฎีและมณฑปที่พระโยคีชอบปวารณาเพ็ญเพียร
เมื่อดิฉันเที่ยวไปได้รู้สึกว่าย่นตาของเรามีผล ครั้งนั้น
ดิฉันได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งประกอบกิจอยู่แล้วคิดไปว่า ภิกษุ
นี้ตั้งอยู่ในปฐมวัย มีรูปน่าวรรณา ปฏิบัติดีอยู่ในป่าที่
นารีธรรม์เช่นนี้ เหมือนคนอยู่ในที่มืด ภิกษุนี้ศรัทธา
คลุ้มสังฆานั่งอยู่ที่โคนไม้ ละความยินดีที่เกิดแต่อารมณ์
เจริญมานอยู่ ธรรมดาฤกษ์สัตว์ควรจะบริโภคมตาม
ความสุข แก่แล้วจึงควรประพาศธรรมอันเจริญงามนี้
ในภายหลัง

ดิฉันสำคัญว่า พระคันธกุฎีที่ประทับแห่ง
พระพิชิตมารว่างเปล่า จึงเข้าไป ได้เห็นพระพิชิตมารตั้ง
ดวงอาทิตย์แรกอุทัย ประทับสำราญพระองค์เดียว มีหญิง

บุพจริยา

๒๕๗

สาวสวยพัตถายอยู่ ครั้นแล้วดำริคิดว่า พระผู้มีพระภาค
ผู้่องอาจกว่านรชนพระองค์นี้มิได้เคঁรำหมอง หญิงสาว
คนนั้นมีรัศมีเปล่งปลั่งดังทองคำ มีดวงตางามเช่นดอกบัว
ริมฝีปากแดงดังผลมะพลับลูก ขำเลียงแต่น้อยเป็นที่ยินดี
แห่งใจและนัยน์ตา มีลำแขนเหมือนทองคำ วงหน้าสวย
ถันทั้งคู่เต่งต่งดังดอกบัวตูม มีเอวกลมกล่อมตะโพก
ผึ่งผาย ลำขาน่ายินดี มีเครื่องตกแต่งงาม เครื่องประดับ
สีแดงแวววาว นุ่งผ้าเนื้อเกลี้ยงสีเขียว มีรูปสมบัติชม
ไม่เบื่อ ประดับด้วยสรพารรณ์ ดิฉันเห็นหญิงสาวนั้นเข้า
แล้วคิดว่า โอ หญิงสาวคนนี้รูปร่างมเหสีเกิน เราไม่เคย
เห็นด้วยนัยน์ตาในครั้งไหน ๆ เลย ขณะนั้น หญิงสาว
คนนั้นถูกขร่ายยี้ มีผิวพรรณแปลกไป หน้าเขียว ฟันหัก
ผมหงอก น้ำลายไหล หน้าไม่สะอาด ใบหูแข็งกระด้าง
นัยน์ตาขาว นมยาน ไม้งาม ตัวตกระท้วไป ร่างกายสิ้น
ตลอดศีระชะ หลังขาด มิใช่ทำเป็นคู่เดิน ร่างกายชুবผอม
ลีบไปสิ้นนั่งงอ ล้มลงแล้วหายใจถี่ ๆ

ลำดับนั้น ความสังเวชอันไม่เคยเป็น ทำให้ชนลูก
ชูชันได้มีแก่ดิฉันว่า น่าตำหนิรูปอันไม่สะอาดที่พวกคนพาล
ยินดีกัน ขณะนั้น พระพุทธเจ้าผู้ทรงพระกรุณามากมี
พระทัยปิติโสมนัส ทอดพระเนตรเห็นดิฉันผู้มีใจสังเวช
แล้ว ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า ดูกรพระนางเขมา เชิญดู
ร่างกายอันกระสับกระส่าย ไม่สะอาดโสโครก ไหลเข้า
ถ่ายออก ที่พวกพาลชนยินดีกันชั ทานจงอบรมจิตให้เป็น
สมาธิมีอารมณ์เดียวด้วยอุสุภกรรมณีเถิดท่าน จงมีกายคตา

สติมากไปด้วยความเบื่อหน่ายเกิด รูปหญิงนี้ฉันใดรูปของ
ท่านนั้นก็ฉันนั้น รูปของท่านฉันใด รูปหญิงนี้ก็เป็นอย่างนั้น
ท่านจงคลายความพอใจในกายทั้งภายในภายนอกเสียเถิด
จงอบรมอนิมิตตวิโมกข์ จงละมานานุสัยเสีย ท่านจักเป็น
ผู้สงบประพตติไปเพราะละมานานุสัยนั้นได้. ชนเหล่าใด
กำหนดด้วยระคะเกาะระแสบอยู่เหมือนแมลงมูมเกาะย
ตรงกลางที่ทำไว้เอง ชนเหล่านั้นตัดระคะนั้นเสีย ไม่มีความ
อาลัย ละกามสุขไป ย่อมละเว้นได้.

ขณะนั้น พระบรมศาสดาผู้เป็นสารถีฝึกนรชน
ทรงทราบดิฉันว่ามีจิตควรแล้ว จึงทรงแสดงมทานิทานสูตร
เพื่อจะทรงแนะนำดิฉัน ดิฉันได้ฟังสูตรอันประเสริฐนั้น
แล้ว จึงระลึกถึงสัญญาในกาลก่อนได้ ดำรงอยู่ในสัญญา
นั้นแล้ว ชำระธรรมจักขุให้หมดจด ทันใดนั้นดิฉันหมอบ
ลงแทบพระบาทยุคลแห่งพระเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
เพื่อประสงค์จะแสดงโทษ จึงได้กราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้ทรงเห็นแจ้งธรรมทั้งปวง หม่อมฉันขอถวาย
นมัสการแต่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระกรุณาเป็นที่
อยู่ หม่อมฉันขอถวายนมัสการแต่พระองค์ ข้าแต่พระองค์
ผู้เสด็จข้ามสงสารแล้ว หม่อมฉันขอถวายนมัสการแต่
พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ประทานอมตธรรม หม่อมฉัน
ขอถวายนมัสการแต่พระองค์ หม่อมฉันแล่นไปแล้วสู่ทิวาส
อันรกรกฏ หลงไหลเพราะกามราคะ พระองค์ทรงแนะนำ
ด้วยอุบายที่ชอบเป็นผู้ยินดีแล้วในธรรมที่ทรงแนะนำ สัตว์
ทั้งหลายเห็นห่างจากการเห็นท่านผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

บุพจริยา

๒๕๕

เช่นพระองค์ ย่อมประสมพันตทุกชีในสังสารสาคร เมื่อใดหม่อมฉันยังมีได้มาเฝ้าพระองค์ผู้เป็นสรณะแห่งสัตว์โลก ไม่เป็นศัตรูแก่สัตว์โลก เสด็จถึงที่สุดแห่งภพมรณะ มีธรรมเป็นประโยชน์อย่างดี หม่อมฉันขอแสดงโทษนั้น หม่อมฉันมัวยินดีในรูป ระวางว่าพระองค์ไม่ทรงเกื้อกูล จึงมิได้มาเฝ้าพระองค์ผู้ทรงเกื้อกูลมาก ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ หม่อมฉันขอแสดงโทษนั้น

ครั้งนั้น พระองค์ผู้ทรงพระมหากรุณา มีพระกระแสเสียงอันไพเราะ เมื่อทรงเอนำอมฤตรดดิฉันได้ ตรัสว่า ดูกรพระนางเขมา หยุดอยู่เถิด ครั้งนั้น ดิฉันประณมน์สักการด้วยเศียรเกล้า ทำประทักษิณพระองค์แล้ว กลับไปเฝ้าพระราชสวามีผู้เป็นนรบดีแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงทรมานข้าศึก น่าชมอุบายอย่างดีนั้น ที่พระองค์ทรงดำริแล้ว พระมุนีเจ้าผู้ไม่มีกิเลสเหมือนป่า หม่อมฉันผู้ปรารถนาจะชมพระมหาวีรหารเวฬุวัน ได้เฝ้าแล้ว ถ้าพระมหाराชจะทรงพระกรุณาโปรด หม่อมฉันผู้เบื่อน่ายในรูปตามที่พระพุทธรูปนี้ตรัสสอน จักบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้คงที่พระองค์นั้น

ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ทรงประณมกรอัญชลีตรัสว่า ดูกรพระน้องนางพื่อนุญาติแก่เธอ บรรพชาจงสำเร็จแก่เธอเถิด ครั้งนั้น ดิฉันบวชมาแล้วได้เจ็ดเดือน เห็นพระที่ปสงัวขึ้นและดับไปมีใจสังเวช เบื่อหน่ายในสรรพสังขาร ฉลาดในปัจจุบันการ ชำมพันจตุรโธมะแล้ว ได้บรรลอรหัตต์ เป็นผู้

ชำนาญในฤทธิ์ในทิพโสตราตและเจโตปริยญาณ รู้ชุด
บุพเพนิวาสญาณ ชำระทิพจักขุให้บริสุทธิ์ มีอัสวะ
ทั้งปวงหมดสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก ญาณอันบริสุทธิ์
ของดิฉัน ในอรรถะธรรมะ นිරุตติและปฏิภาณ เกิดขึ้นแล้ว
ในพระพุทธศาสนา ดิฉันเป็นผู้ฉลาดในวิสุทธิทั้งหลาย
คล่องแคล่วในกถาวัตถุ รู้จักนัยแห่งอภิธรรม ถึงความ
ชำนาญในศาสนา

ภายหลัง พระราชสวามีผู้ฉลาด ตรัสถามปัญหา
ละเอียดในไตรทนต์ถุ ดิฉันได้วิสัชนาโดยควรแก่กา
ครั้งนั้น พระราชาเสด็จเข้าเฝ้าพระสุคตเจ้าแล้ว ทูลสอบ
ถามปัญหาเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์เป็นอย่างดี
เดียวกันกับที่ดิฉันวิสัชนาแล้ว พระพิชิตมารผู้อุดมกว่า
นรชน ทรงพอพระทัยในคุณสมบัตินั้น จึงทรงตั้งดิฉันไว้
ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุณีที่มี
ปัญญามาก ดิฉันเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ... พระพุทธ-
ศาสนาดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว.

ทราบว่ ท่านพระเขมาภิกษุณีได้กล่าวคาถาเหล่านี้
ด้วยประการฉะนี้แล.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕
ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒
พุทธวงศ์-จริยปิฎก

บุพจริยา

๓๐๑

อุบลวรรณาทิรียาปทาน

ว่าด้วยบุพจริยาของพระอุบลวรรณาทิรี

[๑๕๙] พระอุบลวรรณาทิรีถึงความสำเร็จแห่งฤทธิ์ ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระศาสดาแล้วทูลว่า ข้าแต่พระมหามุนี หม่อมฉันข้ามพันชาติสงสารได้แล้ว บรรลุถึงอจลบท หมดสิ้นสรรพทุกข์แล้ว ขอประชุมชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธานุภาพ และพวกชนที่หม่อมฉันได้ทำความผิดให้ จงอดโทษให้หม่อมฉันเฉพาะพระพักตร์ พระพิชิตมาร ข้าแต่พระมหาวิระเจ้า หม่อมฉันขอกราบทูลว่า เมื่อหม่อมฉันท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร ถ้ามีความผิดพลาดขอพระองค์ได้ทรงโปรดประทานโทษแก่หม่อมฉันเถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ตุกรอุบลวรรณผู้ทำตามคำสอนของเรา ท่านจงแสดงฤทธิ์ดีความสงสัยแห่งบริษัสนี้ในวันนี้อเถิด.

พระอุบลวรรณาทิรีกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียรมาก มีปัญญาทรงไว้ซึ่งความรู้เรื่อง หม่อมฉันเป็นธิดาแห่งพระองค์ มีกรรมที่ทำยากมากมีกรรมที่ทำแสนยากทำไว้แล้ว ข้าแต่พระมหาวิระผู้มีจักขุ หม่อมฉันมีนามว่าอุบลวรรณ เพราะมีสีกายเหมือนสีดอกอุบล เป็นธิดาแห่งพระองค์ ขอถวายบังคมพระบาทยุคล พระราหุลเถระและหม่อมฉันเกิดในสมภพเดียวกันมากหลายร้อยชาติ เป็นผู้มิฉันทจิต

เสมอกัน มีความเกิดร่วมสมภพร่วมชาติกัน ในภพนี้ซึ่ง
เป็นภพหลังก็มีนามเหมือนกันทั้งคู่ พระราหูลเถระผู้เป็น
โอรส หม่อมฉันมีนามว่าอุบลวรรณาเป็นธิดา

ข้าแต่พระเจ้า ขอเชิญทอดพระเนตรฤทธิ์ของ
หม่อมฉันเถิด หม่อมฉันจะแสดงกำลังถวายพระศาสดา
พระอุบลวรรณาเถรีเหยียดมือไปวกเอาน้ำในมหาสมุทรทั้ง
๔ มาใส่ไว้ในฝ่ามือ เหมือนเด็กเล่นน้ำมนต์ที่อยู่ในฝ่ามือ
เหยียดฝ่ามือไปพลิกแผ่นดินแล้ว เอามาใส่ไว้บนฝ่ามือ
เหมือนเด็กหนุ่มจุดปลาเค้า ฉะนั้น เอามือปิดครอบ
จักรวาลแล้ว ยังเม็ดฝนสีต่าง ๆ ให้ตกลง ณ เบื้องบน
บ่อย ๆ เอาแผ่นดินทำเป็นครก เอาเม็ดกรวดทำเป็นข้าว
เปลือก เอาภูเขาสิเนรุทำเป็นสาก แล้วข้อมอยู่ เหมือน
เด็กหญิงข้อมข้าว ฉะนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักขุ หม่อมฉันมีนามว่า
อุบลวรรณา เป็นธิดาแห่งพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ มีความ
ชำนาญในอภิญญาทั้งหลาย เป็นผู้ทำตามคำสอนของ
พระองค์ จักแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ถวายแต่พระองค์ผู้เป็น
นายกของโลก ประกาศนามและโคตรแล้ว ขอถวายบังคม
พระยุคลบาท ข้าแต่พระมหา牟尼 หม่อมฉันเป็นผู้มีความ
ชำนาญในฤทธิ์ ในทิพโสตราตุ และในเจโตปริยญาณ รู้
ปุพเพนิวาสญาณ ชำระทิพจักขุบริสุทธิ์ อาสวะทั้งปวงหมด
สิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก หม่อมฉันมีญาณในอรรถ
ธรรมะ นිරูตติและปฏิภาณกว้างขวาง หมดจดตามสภาพ
แห่งพระองค์ ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ข้าแต่พระมหา牟尼

บุพจริยา

๓๐๓

อธิการเป็นอันมาก ที่หม่อมฉันแสดงแล้วในพระพิชิตมาร ผู้ประเสริฐทั้งหลายในปางก่อน โดยความพินาศไปแห่ง มัจฉริยะที่สู้รบกันเพื่อประโยชน์แก่พระองค์

ข้าแต่พระมหามุนีผู้มีความเพียรมาก ขอพระองค์ จงทรงระลึกถึงกุศลกรรมเก่าของหม่อมฉัน และบุญที่ หม่อมฉันสั่งสมไว้เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระ- มหาวีรเจ้า เมื่อพระองค์ทรงละเว้นอนาจารในสถานที่ ไม่ควรอบรมพระญาณให้แก่กล้าอยู่ ชีวิตอันสูงสุด หม่อมฉันสละแล้ว เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่ พระมหามุนี พระองค์ได้ประทานชีวิตแก่หม่อมฉันหลาย หมื่นโกฏิก็ป แม้หม่อมฉันก็บริจาชีวิตของหม่อมฉัน เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้มีฤทธิ์ มิได้ มีสิ่งอะไรเปรียบปาน มีพระวิริยะก้าวหน้า

ในกาลนั้น หม่อมฉันอัศจรรย์ใจทุกอย่าง ประนม กรอัญชลีด้วยเศียรเกล้า ได้ทูลว่า กรณียกิจนี้หม่อมฉัน ได้ทำแล้วในกัปที่แสนแต่กัปรกัปนี้ ครั้งนั้น หม่อมฉันเป็น นางนาคกัญญา มีนามว่าวิมลมา คณะนาคสมมติว่า เป็นผู้ดี กว่าพวกนาคกัญญา มหานคราชนามว่ามโหระคะ เลื่อมใส ในพระพุทธานุศาสน์ นิมนต์พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุ- มุตตระผู้มีเดชมาก พร้อมด้วยพระสาวก ตกแต่งมณฑป อันสำเร็จด้วยรัตนะบัลลังก์สำเร็จด้วยรัตนะ โปริยทราย รัตนะ เครื่องอุปโภคสำเร็จด้วยรัตนะ และมรรคาที่ประดับ ด้วยรัตนะ ต้อนรับพระสัมพุทธเจ้า ประโคมด้วยดนตรี หลายชนิด พระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นนายกของโลก ทรงแผ่

ไปด้วยบริษัท ๔ ประทับนั่งบนอาสนะอันประเสริฐในภพ
นาค ราชมโหระคนาคราชได้ถวายข้าวน้ำ และขาทนียโภช-
นียาหารอย่างดี ๆ มีค่ามาก แต่พระผู้มีพระภาคผู้มีบริวาร
มาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ครั้นเสวยเสร็จ
ทรงล้างบาตรด้วยดีแล้ว ได้ทรงทำกิจคือการอนุโมทนา
นางนาคกัญญาผู้มีฤทธิ์มาก เห็นพระสัพพัญญู มีรัศมี
เปล่งปลั่ง มียมมาก มีจิตเลื่อมใสมีใจเคารพในพระศาสดา

ในขณะนั้น พระพุทธเจ้าผู้มีความเพียรมาก
พระนามว่าปทุมุตตระ ทรงทราบวาระจิตของหม่อมฉันแล้ว
ทรงแสดงภิกษุณีรูปหนึ่งด้วยฤทธิ์ ภิกษุณีนั้นคล่องแคล่ว
แสดงฤทธิ์เป็นอนึ่ง หม่อมฉันเกิดปีติปราโมทย์ได้ทูลถาม
พระศาสดาว่า หม่อมฉันได้เห็นฤทธิ์ทั้งหลายที่ภิกษุณีรูป
นี้แสดงแล้ว ข้าแต่พระธีรเจ้า ภิกษุณีนั้นเป็นผู้คล่องแคล่ว
ดีด้วยฤทธิ์เพราะเหตุไร.

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสตอบว่า

ภิกษุณีนั้นเป็นโอรสธิดาเกิดแต่ปากเรา มีฤทธิ์มาก
ทำตามอนุศาสน์ของเรา เป็นผู้คล่องแคล่วดีด้วยฤทธิ์.
หม่อมฉันได้สดับพระพุทธรพจน์แล้ว มีความยินดีได้ทูลว่า
แม้หม่อมฉันก็ขอเป็นผู้คล่องแคล่วดีด้วยฤทธิ์ เหมือน
ภิกษุณีองค์นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นนายก หม่อมฉัน
เบิกบานโสมนัสมีใจอุดมถึงที่แล้ว ขอให้ได้เป็นชนภิกษุณี-
นี่ในอนาคตกาล หม่อมฉันตกแต่งบัลลังก์อันงามด้วยแก้ว
มณีและมณฑปอันผุดผ่องแล้ว ทูลอัญเชิญพระพุทธเจ้า
ผู้เป็นนายกของโลก พร้อมด้วยพระสงฆ์ ให้เสวยและ

ฉัน อิ่มหน้าสำราญ ด้วยข้าวและน้ำ แล้วได้บูชาพระ-
พุทธเจ้าด้วยดอกอุบลอันเป็นดอกไม้ยอดดี ที่พวกนาค
เรียกกันในสมัยนั้นว่าดอกอรุณ โดยตั้งความปรารถนาว่า
ขอให้สัตว์ของเราจงเป็นเช่นกับสีดอกอุบลนี้

ด้วยบุญกรรมที่ทำได้แล้วนั้นและด้วยการตั้ง
เจตน์จำนงไว้ หม่อมฉันละร่างกายมนุษย์แล้วได้ไปสู่
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จุดจากนั้นแล้วมาเกิดในมนุษย์ ได้
ถวายบิณฑบาตพร้อมด้วยดอกอุบลเป็นอันมากแก่พระ-
สยัมภู ในภัทที่ ๔๑ แต่ภัทที่นี้ พระพุทธเจ้าพระนาม
ว่าวิปัสสี มีพระเนตรงาม มีพระญาณจักขุในธรรม เสด็จ
อุบัติขึ้นแล้ว ครั้งนั้นหม่อมฉันเป็นธิดาของเศรษฐีใน
เมืองพาราณสีอันอุดม ได้นิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้
เป็นนายกของโลก พร้อมด้วยพระสงฆ์ ถวายมหาทานและ
บูชาพระพุทธเจ้านั้นด้วยดอกอุบลเป็นอันมากแล้ว ได้
ปรารถนาให้มีผิวพรรณงามเหมือนดอกอุบล ในภัทที่
นี้ พระพุทธเจ้ามีพระนามว่ากัสสปะผู้เป็นพงศ์พันธุ์แห่ง
พราหมณ์ มีบริวารยศมากประเสริฐกว่าพวกบัณฑิต เสด็จ
อุบัติขึ้นแล้ว ครั้นนั้น พระเจ้ากาสีพระนามว่ากีกีในเมือง
พาราณสี อันอุดมเป็นอิสระกว่าชนทั้งหลาย เป็นอุปัฏฐาก
ของพระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ หม่อมฉันเป็น
ธิดาคคนที่สองของท้าวเธอ มีนามปรากฏว่าสมณคุตตา
ได้ฟังพระธรรมของพระพิชิตมารผู้เลิศแล้ว พอใจบรรพชา
แต่พระชนกนาถมิได้ทรงอนุญาตให้พวกหม่อมฉัน เมื่อ
ต้องอยู่ในอาคารสถาน ในครั้งนั้นพวกหม่อมฉันผู้เป็น

ราชกัญญา ตั้งอยู่ในความสุขมิได้เกียจคร้าน ประพฤติ
พรหมจรรย์ตั้งแต่เป็นกุมารียุสองหมื่นปี ราชธิดาทั้ง ๗
พระองค์ คือ นางสมณี ๑ นางสมณคฤตตะ ๑ นางภิกษุณี
๑ นางภิกษุทาสิกา ๑ นางธรรมา ๑ นางสุธรรมา ๑
และนางสังฆทาสี เป็นที่ ๗ เป็นผู้ยินดีพอใจในการบำรุง
พระพุทธเจ้า ได้มาเป็นหม่อมฉัน เป็นพระเชมาเถรีผู้มี
ปัญญา เป็นพระปฎาจาราเถรี เป็นพระกีสาคโคตมี เป็น
พระธรรมทินนาเถรี และเป็นวิสาขาอุบาลิกาคณิที่ ๗ ด้วย
บุญกรรมที่ทำได้ดั้น และด้วยการตั้งเจตน์จำนงไว้
หม่อมฉันละลายกายมมนุษย์แล้ว ได้ไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
จุดิจากนั้นแล้วมาเกิดในสกุลใหญ่ในพวกมนุษย์ ได้ถวาย
ผ้าอย่างดีมีสีเหลือง เนื้อเกลี้ยง แก่พระอรหันต์องค์หนึ่ง
เคลื่อนจากอัทภาพนั้นแล้วไปเกิดในสกุลพราหมณ์ใน
เมืองอริกฐะ เป็นธิดาของพราหมณ์ชื่อติริภูวิจจะ มีชื่อว่า
อุมมาทันตีมีรูปงามเป็นที่จงใจให้ยินดี เคลื่อนจากอัทภาพ
นั้นแล้วไปเกิดในสกุลหนึ่งซึ่งไม่มีความในชนบท เป็นผู้
ชวนชวายเป็นไร่ข้าวสาลี ในครั้งนั้น หม่อมฉันได้เห็น
พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ได้ถวายข้าวตอกห้าร้อยดอก
กับดอกปทุม ปวารณาให้มีบุตร ๕๐๐ คน เมื่อมีบุตร
เท่านั้นแล้วได้ถวายน้ำผึ้งแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เคลื่อน
จากอัทภาพนั้นแล้ว ได้เกิดในป่าที่มีสระบัว ได้เป็น
พระมเหสีของพระเจ้ากาสีเป็นที่ทรงสักการะโปรดปาน มี
พระราชโอรสครบ ๕๐๐ องค์ เมื่อพระราชบุตรเหล่านั้น
ทรงเจริญวัยแล้วไปทรงเล่นน้ำ ทรงเห็นดอกบัวเข้าแล้ว

ต่างก็นำมาเฉพาะองค์ละดอก หม่อมฉันนั้นไม่มีดอกบัว เพราะพระราชบุตรเหล่านั้นเก็บเสีย ก็มีความโศก เคลื่อนจากอัทธานั้นแล้ว ไปเกิดในหมู่บ้านข้างภูเขาลิขิต เมื่อพวกบุตรของหม่อมฉันรัฐธรรมนูญของพระปัจเจกของพระพุทธเจ้าแล้ว นำยากูไปถวายบุตร ๘ คนได้บวชเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ไปสู่บ้านเพื่อภิกษา ในขณะนั้นหม่อมฉันเห็นเข้าแล้วระลึกได้ มีชีวิตราพลาออกเพราะความรักบุตร หม่อมฉันมีความเลื่อมใส ได้ถวายยากูด้วยมือของตนแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น หม่อมฉันจืดจากอัทธานั้นแล้ว ไปเกิดในนั้นทวนในภพดาวดึงส์ ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า หม่อมฉันท่องเที่ยวไปในภพน้อยภพใหญ่ ได้เสวยสุขและทุกข์และบริจาคชีวิตเพื่อประโยชน์แก่พรหมณ์ หม่อมฉันมีทุกข์ก็มาก มีสมบัติก็มากดังที่กราบทูลมานี้

ในภพหลังสุดที่ถึงแล้วนี้ หม่อมฉันเกิดในสกุลเศรษฐีทรัพย์มากประกอบด้วยสุขสมบัติ มีความรุ่งเรืองด้วยรัตนะต่าง ๆ มั่งคั่งด้วยกามสุขทั้งปวงในพระนครสาวัตถี เป็นผู้ที่ประชุมชนสักการะบูชานับถือยำเกรงประกอบด้วยรูปสมบัติ อันพหูชนในสกุลทั้งหลายสักการะและปรารถนาอย่างยิ่ง เพราะรูปสิริและโภคสมบัติ พวกเศรษฐีบุตรหลายร้อยต่างมุ่งหมายกัน หม่อมฉันละเรือนออกบวชยังไม่ถึงกึ่งเดือนก็ได้บรรลุจตุสัจธรรม หม่อมฉันนิรมิตรถเป็นสี่เหลี่ยมจตุรัสด้วยฤทธิ์แล้ว ขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระ

๓๐๘

ภิกษุณี

โลกนาถมีพระสิริ.

มารกล่าวกะหม่อมฉันว่า

ท่านเข้ามาสู่กอไม้ที่มีดอกแยมบานดี ยืนอยู่โคน
ต้นรังผู้เดียวมิได้มีใครเป็นเพื่อน ท่านผู้เฒ่าท่านเฒ่าแล้ว
พวกนักร้องหรือ.

หม่อมฉันกล่าวว่า

พวกนักร้องตั้งแสนคนมาในที่นี้เหมือนกับท่าน
ก็ไม่ทำให้ชนของเราหวั่นไหว ดูกรมาร ท่านผู้เดียวจักทำ
อะไรเราได้. เราจักหายไปเสีย หรือว่าเข้าไปในห้อง
ท่าน ท่านจักไม่เห็นเราแม้ยืนอยู่ระหว่างคิ้วท่าน เรามี
ความชำนาญในจิตเจริญอิทธิปาตีดแล้ว ฟันจากสรรพ
กิเลสเครื่องผูกทั้งปวงแล้ว ดูกรมารผู้มีอายุ เราได้กล่าว
ท่าน กามทั้งหลายเปรียบด้วยดอกและหลาว แม้ฉัน
ทั้งหลายก็คล้ายกองไฟ ท่านกล่าวถึงความยินดีในกาม
บัดนี้เราไม่มีความยินดีในกาม ความเพลินในอารมณ์
ทั้งปวงเรากำจัดแล้ว กองมืดเราทำลายแล้ว ดูกรมารผู้
ลามก ท่านจงรู้อย่างนี้ ท่านจงหายไปเถิด

พระพิชิตมารผู้เป็นนายกชั้นพิเศษ ทรงพอ
พระทัยในคุณสมบัตินั้นจึงทรงตั้งดิฉันไว้ในตำแหน่ง
เอตทัคคะในหมู่บริษัทว่า อุบลวรรณาภิกษุณีเป็นผู้เลิศกว่า
พวกภิกษุณีที่มีฤทธิ์ ดิฉันบำรุงพระบรมศาสดาแล้ว
ทำพระพุทธรูปสำเร็จแล้ว ปลงภาระอันหนักลงแล้ว
ถอนตัณหาที่นำไปสู่ภพหมดแล้ว ดิฉันบรรลุถึงประโยชน์
คือ ธรรมเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งปวง ที่กุศลบุตรทั้งหลายออก

บุพจริยา

๓๐๕

บวชเป็นบรรพชิตตั้งต่องานนั้นแล้ว พวกทายกน้อมเข้ามา
ซึ่งจีวรบิณฑบาตเสนาสนะและเภสัชปัจจัย โดยขณะหนึ่ง
มากหลายพัน.

ทราบว่าเป็นพระอุบลวรรณาภิกษุณีได้กล่าว
คาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕

ชุตตนิกาย อปทาน ภาค ๒ พุทธวงศ์-จริยาปิฎก

ยโสธราเถรียาปทาน

ว่าด้วยบุพจริยาของพระยโสธราเถรี

[๑๖๘] ดิฉันมีฤทธิ์มาก มีปัญญามาก มีภิกษุณี
๑,๑๐๐ องค์ เป็นบริวาร เข้าไปเฝ้าพระสัมพุทธเจ้า ถวาย
อภิवाทแล้ว เห็นลายลักษณจักรของพระศาสดาแล้ว
นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ได้กราบทูลว่า หม่อมฉันมีอายุ
๗๘ ปี ล่วงเข้าปัจฉิมวัยแล้ว ถึงความเป็นผู้มีกายเงื่อม
ลงแล้ว ขอกราบทูลลาพระมหารุณี หม่อมฉันมีวัยแก่ มี
ชีวิตน้อย จักละพระองค์ไป มีที่พึ่งของตนได้ทำแล้ว มี
มรณะใกล้เข้ามาในวัยหลัง ข้าแต่พระมหาวิริเจ้า หม่อม
ฉันจักถึงความดับในคืนวันนี้ มิได้มีชาติ ชรา พยาธิและ
มรณะ จักไปสู่นิพพานที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง เป็นมูรีอันไม่
มีความแก่ ความตาย และไม่มีภัย บริษัทเข้าเฝ้าพระองค์
อยู่ รู้จักความผิด ขอประทานโทษ ณ ที่เฉพาะพระพักตร์
พระองค์ เมื่อหม่อมฉันท่องเที่ยวไปในสังสาร หากมีความ
พลั้งพลาดในพระองค์ ขอพระองค์ทรงโปรดประทานโทษ

แก่ม่อมฉันเกิด.

พระมีผู้พระภาคตรัสว่า ดูกรท่านผู้ปฏิบัติตาม คำสอนของเรา ท่านจงแสดงฤทธิ์ และตัดความสงสัย ของบริษัททั้งปวงในศาสนาเกิด.

พระยโสธราเถรีกราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า หม่อมฉันชื่อยโสธราเป็นนปชาบดีของพระองค์เมื่อยังทรง ครองอาคารวิสัย เกิดในศากยสกุล ตั้งอยู่ในวงศ์สมบัติ ของหญิง ประเสริฐกว่าหญิง ๑๖๙,๐๐๐ นาง ข้าแต่พระ มหาวีรเจ้า หม่อมฉันเมื่ออยู่ในพระราชวังของพระองค์ เป็นประธานเป็นใหญ่กว่าหญิงทั้งปวง สมบูรณ์ด้วย รูปสมบัติและอาการสมบัติ ดำรงอยู่ในความเจริญทุกสมัย นารีทั้งมวลย่อมเคารพหม่อมฉันเหมือนพวกมนุษย์เคารพ เทวดา ฉะนั้น หม่อมฉันเป็นประมุขแห่งนางกัญญาหนึ่งพัน ในราชพระนิเวศน์ของพระศากยบุตร นางกัญญาเหล่านั้น ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ปานประหนึ่งว่าพวกเทวดาในหนึ่งวัน ฉะนั้น หม่อมฉันเป็นบัณฑิต ล่วงกามาตุด้วยรูปชาติ มิได้ มีใคร ๆ มีรูปเหมือนรูปของหม่อมฉัน เว้นแต่พระองค์ผู้ เป็นนายกของโลก หม่อมฉันขอภิวาทพระสัมพุทธเจ้าแล้ว จักแสดงฤทธิ์ถวาย

พระยโสธราเถรี แสดงฤทธิ์ชนิดต่าง ๆ มากมาย แสดงกายเท่าภูเขาจักรวาล แสดงศีรษะเท่าอูตรกรูทวิป

บุพจริยา

๓๑๑

แสดงแขนสองข้างเท่าทวีปทั้งสอง แสดงสรีระเป็นต้นหัว
ประจำทวีปมีกิ่งด้านใต้มีลูกเป็นพวง กิ่งต่าง ๆ ก็มีลูกตก
แสดงดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์เป็นนัยน์ตา แสดงเขาสุเมรุ
เป็นกระหม่อมแสดงเขจักรวาลเป็นหน้า เอาต้นหัวพร้อม
ทั้งรากทำเป็นพัดเดินเข้าไปเฝ้าถวายบังคมพระคาสตาผู้เป็น
นายกของโลก แสดงเพศช้าง เพศม้า ภูเขา และทะเล
ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เขาสุเมรุ และเพศท้าวสักกเทวราช
กราบทูลว่า

ข้าแต่พระมหาวีรเจ้าผู้มีพระจักขุ หม่อมฉันผู้ชื่อ
ว่าโยโสธรา ขอถวายบังคมพระยุคลบาท พระเถรีเอาดอกไม้
ปิดพื้นโลกธาตุไว้ และนิรมิตเป็นเพศพรหมแสดงสุญญ-
ตธรรมอยู่กราบทูลว่า ข้าแต่พระวีรเจ้าผู้มีพระจักขุ หม่อม
ฉันผู้ชื่อว่าโยโสธราขอถวายบังคมพระยุคลบาท หม่อมฉัน
เป็นผู้มีความชำนาญในฤทธิ์มีความชำนาญในทิโปสถธาตุ มี
ความชำนาญในเจโตปริยญาณ ย่อมรู้รูปเพนิวาสนญาณ
และทิพจักขุอันหมดจดพิเศษ มีอาสวะทั้งปวงหมดสิ้นแล้ว
บัดนี้ ภาพใหม่ไม่มีอีก ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า หม่อมฉันมีญาณ
ในอรรถะ ธรรมะ นิรุตติ และปฏิภาณเกิดขึ้นในสำนักของ
พระองค์ ความพร้อมเพรียงแห่งพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย
ผู้เป็นนาถะของโลก พระองค์ทรงแสดงดีแล้ว

ข้าแต่พระมหารามุณี อธิการเป็นอันมากของหม่อม
ฉันย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระมุนี
มหาวีรเจ้า ขอพระองค์พึงทรงระลึกถึงกุศลกรรมเก่าของ
หม่อมฉันเถิด ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า หม่อมฉันลี้ภัยสมบุญ

ไว้เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า หม่อมฉันงดเว้นอาหารในสถานที่ไม่ควร แม้ชีวิตก็ยอมสละเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ได้

ข้าแต่พระมัทมูณี พระองค์ประทานหม่อมฉันเพื่อให้เป็นภรรยาผู้อื่นหลายพันโกฏิก็เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ หม่อมฉันมิได้เสียใจในเรื่องนั้นเลย ข้าแต่พระมัทมูณี พระองค์ประทานหม่อมฉันเพื่ออุปการะหลายพันโกฏิก็เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ หม่อมฉันมิได้เสียใจในเรื่องนั้นเลย ข้าแต่พระมัทมูณี พระองค์ประทานหม่อมฉันเพื่อประโยชน์เป็นอาหารหลายพันโกฏิก็เพื่อหม่อมฉันมิได้เสียใจในเรื่องนั้นเลย หม่อมฉันบริจาควิตหลายพันโกฏิก็ประชุมชนจักทำการพ้นจากภัย ก็ยอมสละชีวิตของหม่อมฉันให้

ข้าแต่พระมัทมูณี หม่อมฉันยอมไม่เคยหวงเครื่องประดับและผ้าหนาชนิดซึ่งอยู่ที่ตัว และกัณฑ์คือตัวหญิงเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระมัทมูณีมหาวีรเจ้า ทรัพย์ ข้าวเปลือกปัจจัยเครื่องบริจาคนิคม ไร่ นา บุตรธิดา ช้าง ม้า โค ทาสีภรรยา มากมายนับไม่ถ้วน พระองค์ทรงบริจาคนั้นแล้วเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ (พระองค์ตรัสบอกหม่อมฉันว่า) เราย่อมให้ทานกะพวงจาก เมื่อเราให้ทานอันอุดม เราย่อมไม่เห็นหม่อมฉันเสียใจ ข้าแต่พระมัทมูณี หม่อมฉันยอมรับทุกข์มากมายหลายอย่างจนนับไม่ถ้วนในสงสารเป็นนอเนกเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ข้าแต่พระมัทมูณีหม่อมฉันได้รับสุขยอมอนุโมทนา และในคราว

บุพจริยา

๓๑๓

ที่ได้รับทุกข์ก็ไม่เสียใจ เป็นผู้ยินดีแล้วในที่ทุกแห่งเพื่อประโยชน์แก่พระองค์

ข้าแต่พระมหามุนี พระสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโดยมรรคาอันสมควรเสวยสุขและทุกข์แล้ว ได้บรรลุซึ่งพระโพธิญาณ หม่อมฉันได้ร่วมมาเป็นอันมาก กับพระสัมพุทธเจ้าพระนามว่าโคดมผู้เป็นนายของโลก เป็นเทพผู้ประเสริฐ พระองค์ก็ได้ร่วมมาเป็นอันมาก กับพระสัมพุทธเจ้าพระองค์อื่น ๆ ผู้เป็นนาถะของโลก ข้าแต่พระมหามุนีอิทธิการของหม่อมฉันมีมากเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ หม่อมฉันเมื่อแสวงหาพุทธธรรมอยู่ก็ได้เป็นบริจาริกาผู้รับใช้ของพระองค์

ในสี่อสงไขยแสนกัป พระมหาวีรเจ้าพระนามว่าที่ปังกร ผู้เป็นนายของโลก เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว ประชาชนในปัจฉิมประเทศ มีจิตใจยินดีนิมนต์พระตถาคตเจ้าแล้วช่วยกันแผ้วถางหนทางสำหรับเป็นที่เสด็จพระพุทธดำเนิน

ณ กาลครั้งนั้น พระองค์เป็นพรหมณ์นามว่าสุเมธ ตกแต่งหนทางยาว เพื่อพระสุตเจ้าผู้ทรงเห็นธรรมทั้งปวง หม่อมฉันมีสมภพในสกุลพรหมณ์ เป็นหญิงสาวมีนามว่า สุมิตตาเข้าไปสู่สมาคม ถีอดอกบัวไป ๘ กำ เพื่อบูชาพระศาสดาแต่ได้ถวายพระองค์ผู้เป็นฤๅษีอุดม ในท่ามกลางประชุมชน ครั้งนั้นหม่อมฉันได้เห็นพระองค์ประกอบสุภกิจอยู่นาน มีความกรุณา เมื่อฤๅษีนั้นเดินเลยไปแล้วยังดึงใจหม่อมฉันให้นิยม จึงได้สำคัญว่า ชีวิตของเราจะมีผล ครั้งนั้น หม่อมฉันเห็นความพยายามของพระองค์

นั่นมีผลจึงได้ถวายดอกบัวแก่พระองค์ผู้เป็นฤๅษี ด้วยบุญ
ที่ทำมาก่อนแม้จิตของหม่อมฉันก็เลื่อมใสในพระสัมพุทธ-
เจ้า หม่อมฉันยังมีจิตเลื่อมใสในพระองค์ผู้เป็นฤๅษีผู้มีมโน
สูง มิได้เห็นสิ่งอื่นที่ควรถวายจึงได้ถวายดอกบัวแก่
พระองค์ผู้เป็นฤๅษีพร้อมด้วยกล่าวว่า ข้าแต่พระฤๅษี
ดอกบัว ๕ กำ จงมีแก่ท่าน ดอกบัว ๓ กำ จงมีแก่ดิฉัน
ข้าแต่ท่านพระฤๅษีดอกบัวเหล่านั้นจึงมีเสมอกับด้วยท่าน
นั้น เพื่อประโยชน์แก่โพธิญาณของท่าน

สุเมธฤๅษีรับดอกบัวแล้ว บุษบาพระพุทธรูปที่บังกร
ผู้แสวงหาคุณธรรมใหญ่ มีบริวาร ยศมาก เสด็จดำเนินมา
ในท่ามกลางประชุมชน เพื่อประโยชน์แก่โพธิญาณ

พระมหามุนีมหาวิรเจ้าที่บังกร ทอดพระเนตรเห็น
สุเมธฤๅษีผู้มีมโนสูงแล้ว ทรงพยากรณ์ในท่ามกลาง
ประชุมชน ข้าแต่พระมหามุนีในกัปอันประมาณมิได้แต่กับ
นี้ พระมหามุนีที่บังกรทรงพยากรณ์กรรมของหม่อมฉันอัน
เป็นกรรมตรงว่า

ดูกรฤๅษีผู้ใหญ่ อุบาสิกาผู้นี้ จักเป็นผู้มีจิตเสมอ
กัน มีกุศลกรรมเสมอกันทำกุศลร่วมกัน เป็นที่รักของบุญ
กรรม เพื่อประโยชน์แก่ท่าน นำดูนำชม นำรักยิ่ง นำชอบ
ใจ มีวาจาอ่อนหวาน จักเป็นธรรมทายาทผู้มีฤทธิ์ของท่าน
อุบาสิกานี้ จักรักษาคุณธรรมทั้งหลายเหมือนพวกเจ้าของ
ทรัพย์ รักษาทรัพย์ที่เก็บไว้เองในคลัง ฉะนั้น ประชาชน
จะอนุเคราะห์ อุบาสิกาผู้ที่เป็นที่รักของท่านนั้น อุบาสิกา

นี้จักมีบารมีเต็ม จักละกิเลสได้ตั้งราชสีห์ละกรง แล้ว
จักบรรลूपุทธิญาณในกัปอันประมาณมิได้แต่กับนี้ พระ-
พุทธเจ้าทรงพยากรณ์หม่อมฉันด้วยพระวาจาใด หม่อมฉัน
เมื่ออนุโมทนาพระวาจาฉันนั้น เป็นผู้ทำกรณียกิจอย่างนี้
หม่อมฉันยังจิตให้เลื่อมใสในกุศลกรรมที่ได้ทำไว้แล้วนั้น
ได้เสวยผลในกำเนิดเทวดาและมนุษย์มากมาย ได้เสวย
สุขและทุกข์ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ในภพนี้ซึ่งเป็นภพหลังหม่อมฉันเกิดในศกยสกุล
มีรูปสมบัติ มีโภคสมบัติ มียศ มีศีลสมบูรณ์ด้วยของสมบัติ
ทั้งปวง ได้รับสักการะอย่างยิ่งในสกุลทั้งหลาย มีลาภ
สรรเสริญและสักการะ พรั่งพร้อมไปด้วยโลกธรรมมีจิต
ไม่ประกอบด้วยทุกข์ ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ สมจริงตาม
พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ในกาลนั้น ยโสธรา-
นาฬิผู้มียศ แสดงอุปการะทั้งภายในพระราชฐานและแก่
พวกเจ้าในพระนคร มีอุปการะทั้งในยามสุขและยามทุกข์
เป็นผู้บอกประโยชน์ให้และทำความอนุเคราะห์ หม่อมฉัน
ยังมหาทานให้เป็นไปแล้วแก่พระพุทธเจ้า ห้าร้อยโกฏิและ
พระพุทธเจ้าเก้าร้อยโกฏิ ข้าแต่พระมหाराช ขอพระองค์
ทรงสดับอธิการเป็นอันมากของหม่อมฉัน หม่อมฉันยัง
มหาทานให้เป็นไป แก่พระพุทธเจ้าร้อยสิบเอ็ดโกฏิ ซึ่งเป็น
นายกผู้เลิศของโลก ข้าแต่พระมหाराช ... หม่อมฉันยัง
มหาทานให้เป็นไปแก่พระพุทธเจ้าร้อยยี่สิบโกฏิ และแก่
พระพุทธเจ้าร้อยสามสิบโกฏิ ... หม่อมฉันยังมหาทานให้
เป็นไปแก่พระพุทธเจ้าร้อยสี่สิบโกฏิและแก่พระพุทธเจ้า

ร้อยห้าสิบโกฏิ ... หม่อมฉันยังมหาทานให้เป็นไป แก่
พระพุทธเจ้าร้อยหกสิบโกฏิ และแก่พระพุทธเจ้าร้อยเจ็ด
สิบโกฏิ ... หม่อมฉันยังมหาทานให้เป็นไปแก่พระพุทธเจ้า
ร้อยแปดสิบโกฏิ และแก่พระพุทธเจ้าร้อยเก้าสิบโกฏิ ...
หม่อมฉันยังมหาทานให้เป็นไปแก่พระพุทธเจ้าแสนโกฏิ ซึ่ง
เป็นนายกผู้ประเสริฐของโลก ... หม่อมฉันยังมหาทานให้
เป็นไปแก่พระพุทธเจ้าเก้าพันโกฏิ และแก่พระพุทธเจ้าอื่น
อีกซึ่งเป็นนายกของโลก ... หม่อมฉันยังมหาทานให้เป็นไป
แก่พระพุทธเจ้าแสนโกฏิ และแก่พระพุทธเจ้าแปดสิบห้า
โกฏิแก่พระพุทธเจ้าร้อยแปดสิบห้าโกฏิ แก่พระพุทธเจ้า
ยี่สิบเจ็ดโกฏิ ... หม่อมฉันยังมหาทานให้เป็นไป แก่
พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ปราศจากราคะ มีแปดโกฏิเป็นที่สุด
ข้าแต่พระมหาราช ... หม่อมฉันยังมหาทานให้เป็นไปแก่
พระชีณาสผู้ปราศจากมลทิน เป็นพระพุทธสาวกมากนับ
ไม่ถ้วน ข้าแต่พระมหาราช ขอพระองค์จงทรงฟังอธิการเป็น
อันมากของหม่อมฉันแต่หม่อมฉัน หม่อมฉันยังมหาทาน
ให้เป็นไปแล้วแก่พระพุทธเจ้าผู้ทรงประพาศธรรมทั้งหลาย
และพระอรียสงฆ์ผู้ประพาศในสังฆธรรม ในกาลทั้งปวง
ด้วยประการอย่างนี้

บุคคลผู้ประพาศธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลก
นี้และโลกหน้า ควรประพาศธรรมให้เป็นสุจริต ไม่ควร
ประพาศธรรมให้เป็นทุจริต เพราะบุคคลผู้ประพาศธรรม
ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หม่อมฉันเมื่อหน่าย
ในสงสาร จึงออกบวชพร้อมด้วยบริวารชนพันหนึ่ง ครั้น

บุพจริยา

๓๑๗

บวชแล้วก็หมดกังวล ละอาคารสถานแล้วออกบวชยังไม่ทันถึงครึ่งเดือนก็ได้บรรลุจตุราริยสัง คนเป็นอันมากนำจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชปัจจัยเข้ามาถวายเหมือนลูกคลื่นในทะเล ดิฉันเผากิเลสทั้งหลายแล้ว

พระพุทธศาสนาดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว หม่อมฉันได้รับทุกขวิบัติมากอย่างและสุขสมบัติมากอย่างเช่นนี้ถึงพร้อมแล้วซึ่งความเป็นผู้บริสุทธิ์สมบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง บุคคลผู้ถวายตนของตนแก่พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์แก่บุญ ก็ย่อมพร้อมพร้อมไปด้วยสหาย ลูถึงนิพพานบอห์นเป็นอสังขตะ กรรมทั้งปวงส่วนอดีตปัจจุบันและอนาคต ของหม่อมฉันหมดสิ้นไปแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักขุ หม่อมฉันขอถวายบังคมพระยกุลบาท.

ทราบวา ท่านพระยโสธราภิกษุณีได้กล่าวคาถาเหล่านี้เฉพาะพระพักตร์ผู้มีพระภาค ด้วยประการฉะนี้แล.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕
ชุตกนิกาย อปทาน ภาค ๒
พุทธวงศ์-จริยาปิฎก ข้อที่ ๑๖๘

นันทาเถรียาพทาน

ว่าด้วยบุพจริยาของพระนันทาเถรี

[๑๖๕] ในกัณฑ์หนึ่งแสนแต่ภัทธกัณฑ์ พระพิชิต-มารผู้เป็นนายของโลกพระนามว่าปทุมุตระ ผู้ทรงรู้จบธรรมทั้งปวงเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า

ผู้ฉลาดในวิธีเทศนา ตรัสสอนเหล่าสตรีให้รู้แจ้ง ทรงช่วย
สรรพสตรีให้ข้ามไป ทรงช่วยให้หมู่ชนข้ามพ้นได้เป็น
อันมาก ทรงพระกรุณาอนุเคราะห์แสวงหาประโยชน์แก่
สตรีทั้งปวง ทรงตั้งพวกเดียรฉัตรที่มาถึงแล้วทั้งหมดไว้ใน
เบญจคีรี พระศาสนของพระองค์ไม่อาภูล ว่างเปล่าจาก
พวกเดียรฉัตร งดงามไปด้วยพระอรหันต์ทั้งหลายที่มีความ
ชำนาญ เป็นผู้คงที่ พระองค์เป็นพระมหาผู้มีพระกาย
สูง ๕๘ ศอก มีพระรัศมีงามปานทองคำที่มีค่า มีพระ-
ลักษณะอันประเสริฐ ๓๒ ประการ มีพระชนมายุแสนปี
พระองค์ดำรงอยู่โดยกาลเท่านั้น ทรงช่วยให้หมู่ชนข้ามพ้น
ได้เป็นอันมาก

ครั้งนั้น ดิฉันเกิดในสกุลเศรษฐี มีความรุ่งเรือง
ด้วยฐานะต่าง ๆ ในเมืองหงสวดี เป็นผู้เปรียบพร้อมไป
ด้วยความสุขมาก ดิฉันเข้าไปเฝ้าพระมหาวิริเจ้าพระองค์
นั้น ได้ฟังพระธรรมเทศนาอันประกาศปรมัตถธรรมอย่าง
จับใจยิ่ง ซึ่งเป็นอมตธรรม ครั้งนั้น ดิฉันมีความเลื่อมใส
ได้นิมนต์พระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นนายกของโลกพร้อมด้วย
พระสงฆ์ ได้ถวายมหาทานแด่พระองค์ด้วยมือของตน
ได้ชบเคี้ยวลงใกล้พระมหาวิริเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์
ปรารณาดำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายฝ่ายที่มีฉาน
ครั้งนั้น พระสุคตเจ้าผู้ฝึกนรชนที่ยังไม่ได้ฝึก เป็นสภาวะ
ของโลกสามผู้เป็นใหญ่ ทรงนรชนไว้ให้ดี ทรงพยากรณ์
ว่า ท่านจักได้ตำแหน่งที่ปรารณาดีแล้วนั้น ในกัปที่หนึ่ง
แสนแต่กัปนี้ พระศาสดาพระนามว่าโคดม มีสมภพใน

บุพจริยา

๓๑๕

วงศ์พระเจ้าโศกกากราช จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ท่านผู้
เจริญจักได้เป็นธรรมทายาทของพระศาสดาพระองค์นั้น
เป็นโอรสอันธรรมนิรมิต จักเป็นสาวิกาของพระองค์ มีนาม
ชื่อว่านันทา

ครั้งนั้น ดิฉันได้ฟังพระพุทธพจน์นั้นแล้ว มีใจยินดี
มีจิตประกอบด้วยเมตตา บำรุงพระพิชิตมารผู้เป็นนาย
ชั้นพิเศษ ด้วยปัจจัยทั้งหลายตลอดชีวิต ด้วยกุศลกรรม
ที่ได้ทำไว้ดีนั้น และด้วยการตั้งเจตน์จำนงไว้ ดิฉันละ
ร่างกายมนุษย์แล้ว ได้ไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จุติจาก
สวรรค์ชั้นนั้นแล้ว ดิฉันไปสู่สวรรค์ชั้นยามา จุติจากนั้น
แล้วไปสวรรค์ชั้นดุสิต จุติจากนั้นแล้วไปสวรรค์ชั้น
นิมมานรดี จุติจากนั้นแล้วไปสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี
ด้วยอำนาจบุญกรรมนั้น ดิฉันเกิดในภพใด ๆ ก็ได้ครอง
ตำแหน่งราชมเหสีในภพนั้น ๆ จุติจากสวรรค์ชั้นปรนิม-
มิตวสวัตตีแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ ได้ครองตำแหน่ง
อัคมรเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิและพระเจ้าเอกราช เสวย
สมบัติในเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้มีความสุขในที่ทุกสถาน
ท่องเที่ยวไปเฝ้ากับเป็นอนเนก

ในภพหลังที่มาถึง บัดนี้ ดิฉันเป็นพระธิดาแห่ง
พระเจ้าสุทโธทนะ ในกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นผู้มียุโรปสมบัติ
อันประชาชนสรรเสริญ ราชสกุลนั้นเห็นดิฉันมีรูปร่างดั่ง
ดวงอาทิตย์จึงพากันชื่นชม เพราะฉะนั้นดิฉันจึงมีนามว่า
นันทา เป็นผู้มียุโรปลักษณะสวยงาม ในพระนครกบิลพัสดุ์
ซึ่งเป็นธานีที่รื่นรมย์นั้น นอกจากพระนางยโสธรา

ปรากฏว่าดิฉันงามกว่ายุวนารีทั้งปวง พระภาดาพระองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรเจ้าผู้เลิศในไตรโลก พระภาดาองค์รองก็เป็นพระอรหันต์

ดิฉันยังเป็นคฤหัสถ์อยู่คนเดียว พระมารดาทรงตั้งเตือนว่า ดูกรพระราชสุดา ลูกรักเกิดในศากยสกุล เป็นพระอนุชาแห่งพระพุทธรเจ้า เมื่อเว้นจากนั้นทกumarแล้ว จักได้ประโยชน์อะไรในวังเล่า รูปถึงความเจริญก็มีความแก่เป็นอวสาน บัณฑิตรู้กันว่าไม่สะอาด เมื่อยังเจริญมิได้มีโรค แต่ก็มีโรคในตอนปลาย ชีวิตมีมรณะเป็นที่สุด รูปของเธอนี้แม้ว่าจะงามจงใจให้นิยม ดุจดวงจันทร์ที่ใคร่กัน เมื่อตกแต่งด้วยเครื่องประดับมากอย่าง ก็ยังมีความงามเปล่งปลั่งเป็นที่กำหนดเป็นที่ยินดีแห่งนัยน์ตาทั้งหลาย คล้ายกะว่าทรัพย์ของของโลกที่บูชากัน เป็นรูปที่ให้เกิดความสรรเสริญเพราะบุญมากที่บำเพ็ญไว้ เป็นที่ชื่นชมแห่งวงศ์โอรสกากราช ไม่ช้านานเท่าไรชราก็จักมาย้าย ลูกรักจงละพระราชฐานและรูปที่บัณฑิตตำหนิ ประพฤติพรหมจรรย์เถิด

ดิฉันผู้ยังหลงใหลด้วยความเจริญแห่งรูป ได้ฟังพระดำรัสของพระมารดาแล้ว ก็ออกบวชแต่ร่างกาย แต่มิได้ออกบวชด้วยความเต็มใจ ดิฉันระลึกถึงตัวเองอยู่ด้วยความเพ่งฉานเป็นอันมาก พระมารดาตรัสตั้งเตือนเพื่อให้ประพฤติธรรม แต่ดิฉันมิได้ชวนชวยในธรรมจริยานั้น

ครั้งนั้น พระพิชิตมารผู้ทรงพระมหากรุณา ทอดพระเนตรเห็นดิฉันผู้มีผิวหน้าดังดอกบัว ทรงนिरมิตหญิง

บุพจริยา

๓๒๑

คนหนึ่งงามน่าชมน่าชอบใจยิ่งนักมีรูปร่างงามกว่าดิฉัน ใน
คลองจักษ์ของดิฉันด้วยอาณาภาพของพระองค์ เพื่อให้ดิฉัน
เมื่อหน้าในรูป ดิฉันเป็นคนสวย เห็นหญิงมีร่างกายสวย
ยิ่งกว่า คิดเพื่อไปว่าเราเห็นหญิงมนุษย์ดังนี้ มีผลดีเป็น
ลาภนัยน์ตาของเรา เชิญเถิดแม่คนงามแม่จงบอกสิ่งที่ต้อง
ประสงค์แก่ฉัน ฉันจะให้แม่ จงบอกสกุลนามและโคตร
ของแม่ ซึ่งเป็นที่รักแห่งแม่แก่ฉันเถิด แม่คนงาม เวลา
นี้ยังไม่ใช้กาลแห่งปัญหา แม่จงให้ฉันอยู่บนตัก อวยวะ
ทั้งหลายของฉันจะทับอยู่ แม่ให้ฉันหลับสักครู่เถิด แต่
นั้นแม่คนสวยงามฟังฟังศีรษะที่ตักฉันนอนไป แม่คนสวย
ถูกของแข็งหยาบตกลงที่หน้าผาก ต่อมาก็ปรากฏขึ้นพร้อม
กับของแข็งตกลงถูก แตกออกแล้วก็มีเครื่องโสโครกหนอง
และเลือดไหลออก หน้าแตกแล้วมีกลิ่นเน่าปฏิกูล ตัว
ทั่วไปก็บวมเขียว แม่คนสวยมีสรรพางค์สิ้น หายใจถี่
เสวยทุกข์ของตนอยู่ รำพันอย่างหน้าสมเพช เพราะ
แม่คนสวยประสบทุกข์ ฉันก็มีทุกข์ ต้องทุกขเวทนา จม
อยู่ในมหาทุกข์ ขอแม่คนสวยจงเป็นที่พึ่งของฉัน หน้าที่
งามของแม่หายไปไหน จมูกที่โด่งงามของแม่หายไปไหน
ริมฝีปากที่สวยเหมือนสีลูกมะพลับสุกของแม่หายไปไหน
วงหน้างามคล้ายดวงจันทร์และลำคอละม้ายต่อมทองคำ
ของแม่หายไปไหน ไบหูของแม่เป็นดังว่าพวงดอกไม้มีสี
เสียไปแล้ว ถันทั้งคู่ของแม่ เหมือนดอกบัวตูมแตกแล้ว
มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไปคล้ายกะว่าศพหน้า แม่มีเอวกลมกล่อม
มีตะโพกผึ่งผาย แม่เติมไปด้วยสิ่งชั่วถ้อย โอ รูปไม่

เที่ยง อวัยวะที่เนื่องในสรีระทั้งหมดมีกลิ่นปฏิกูลน่ากลัว
น่าเกลียด เหมือนซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นที่ยินดี
ของพวกพาลชน

ครั้งนั้น พระภคตาของดิฉันผู้เป็นนายของโลก
ผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณา ทอดพระเนตรเห็นดิฉันมี
จิตสลด ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า ดูกรนันทาท่านจงดู
รูปที่กระสับกระส่ายเยื่อเน่าดังซากศพ จงอบรมจิตให้
ตั้งมั่นมีอารมณ์เดียว ด้วยอสุภอารมณ์ รูปนี้เป็นฉันใด
รูปท่านก็เป็นฉันนั้น รูปท่านเป็นฉันใด รูปนี้ก็เป็นอย่าง
รูปนี้ มีกลิ่นเหม็นเน่าฟุ้งไป พวกคนพาลยินดียิ่งนัก พวก
บัณฑิตผู้มีได้เกียรจรรณ ย่อมพิจารณาเห็นรูปเป็นอย่าง
นั้นทั้งกลางคืนกลางวัน ท่านจงเบื่อหน่าย พิจารณาดูรูป
นั้นด้วยปัญญาของตน

ลำดับนั้น ดิฉันได้ฟังคาถาเป็นสุภาสิต แล้วมีความ
สลดใจ ตั้งอยู่ในธรรมนั้น ได้บรรลุซึ่งอรหัตตผล ใน
กาลนั้นดิฉันนั่งอยู่ในที่ไหน ๆ ก็มีฉานเป็นเบื้องหน้า
พระพิชิตมารทรงพวยพระทัยในคุณสมบัตินั้นจึงทรงตั้ง
ดิฉันไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ดิฉันเผากิเลสทั้งหลายแล้ว
... พระพุทธศาสนาดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว.

ทราบว่าคุณพระนันทาภิกษุณีได้กล่าวคาถา
เหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕
ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒
พุทธวงศ์-จริยาปิฎก ข้อที่ ๑๖๕

บุพจริยา

๓๒๓

เอตทัคคบาลี

ผู้เป็นเอตทัคคฝ่ายภิกษุสาวก

[๑๔๖] ตูกรภิกษุทั้งหลาย **พระอัญญาโกณฑัญญะ** เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้รู้ราตรีนาน ๆ

พระสารีบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีปัญญา
มาก ๆ

พระมหาโมคคัลลานะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มี
ฤทธิ์ ๆ

พระมหากัสสป เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้ทรงจุดตั้ง
และ สรรเสริญคุณแห่งจุดตั้ง ๆ

พระอนนรุทธะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีทิพย-
จักขุ ๆ

พระภัททิยกาฬโคธาบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา
ผู้เกิดในตระกูลสูง ๆ

พระลกุณฏกภัททิยะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มี
เสียงไพเราะ ๆ

พระปิณโฑลภารทวาชะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้
บันลือลีลนาท* ๆ

* คือผู้กล่าวว่า "กิจของข้าพเจ้าที่จะพึงทำในศาสนานี้ ถึงที่สุดแล้ว."

พระปุลณณมันตานีบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้
เป็นธรรมกถึก ๆ

พระมหากัจจანะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้จำแนก

อรรถแห่งภษิตโดยย่อให้พิสดาร ฯ

[๑๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย **พระจุลป็นถะ** เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้หมิตกายอันสำเร็จด้วยใจ ฯ

พระจุลป็นถะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ ฯ

พระมหাপ็นถะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา ฯ

พระสุภูติ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีปรกติอยู่ด้วยความไม่มีกิเลส ฯ

พระสุภูติ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นทักษิณยบุคคล ฯ

พระเวตขทิวรณิยะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ฯ

พระกังขาเวตตะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ยินดีในฌาน ฯ

พระโสณโกสิวิสะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ปรารถนาความเพียร ฯ

พระโสณภูฏิกัณณะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีถ้อยคำไพเราะ ฯ

พระสีวลี เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีลาภ ฯ

พระวักลิ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา ฯ

[๑๔๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย **พระราหุล** เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ใคร่ต่อการศึกษา ฯ

บุพจริยา

๓๒๕

พระรัฎฐपालะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้บวชด้วยศรัทธา ฯ

พระกุกุณทธานะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้รับสลากก่อน ฯ

พระวังคีสะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีปฏิภาณ ฯ

พระอุปเสนวังคันทบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้นำความเลื่อมใสมาโดยรอบ ฯ

พระทัฬหะมัลลบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้จัดแจงเสนาสนะ ฯ

พระปิลินทวัจฉะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเทวดาทั้งหลาย ฯ

พระพาหิยทวารุจิริยะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน ฯ

พระกุมารกัสสปะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้แสดงธรรมได้วิจิตร ฯ

พระมหาโกฏฐิตะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้บรรลุปฏิสัมมิตา ฯ

[๑๔๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย **พระอานนท์** เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นพหูสูต ฯ

พระอานนท์ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีสติ ฯ

พระอานนท์ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีศติ ฯ

พระอานนท์ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีความเพียร ฯ

พระอานนท์ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นอุปัฏฐาก ฯ

พระอุรุเวลกัสสปะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้มี

๓๒๖

ภิกษุณี

บริษัทมาก ๆ

พระกาฬุทายี เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้ทำสกุลให้
เลื่อมใส ๆ

พระพักกณะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีอาพาธ
น้อย ๆ

พระโสภิตะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ระลึกชาติก่อน
ได้ ๆ

พระอุบาลี เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้ทรงวินัย ๆ

พระนันทกะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้กล่าวสอนนาง
ภิกษุณี ๆ

พระนันทะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้คุ้มครองทวารใน
อินทรียทั้งหลาย ๆ

พระมหากัปปินะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้กล่าว
สอนภิกษุ ๆ

พระสาคตะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้ฉลาดใน
เตโชธาตุ ๆ

พระราระ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้มีปฏิภาณแจ่ม
แจ้ง ๆ

พระโมฆราชะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้ทรงจีวร
เศร้าหมอง ๆ

ผู้เป็นเอตทัคคฝ่ายภิกษุณีสาวิกา

[๑๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย **พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี**
เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้รู้อาตริณาน ๆ

บุพจริยา

๓๒๗

พระเชษฐาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้มี
ปัญญามาก ๆ

พระอุบลวันทนาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเรา
ผู้มีฤทธิ์ ๆ

พระปฎาจาราภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเรา
ผู้ทรงวินัย ๆ

พระธัมมทินนาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเรา
ผู้เป็นธรรมกถิก ๆ

พระนันทาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้ยืน
ดีในฉาน ๆ

พระโสณาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้
ปรารถนาความเพียร ๆ

พระสกุลาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้มี
จักขุทิพย์ ๆ

พระภัททาคุณตลเกสาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณี
สาวิกาของเราผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน ๆ

พระภัททาภิลาณีภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของ
เราผู้ระลึกชาติก่อน ๆ ได้ ๆ

พระภัททากัจจนาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของ
เราผู้ได้บรรลุอภิญญาใหญ่ ๆ

พระกัสาโคตมีภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้ทรง
จิ๋วแต่แจ๋วหมอง ๆ

พระสิคาลมาตาภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเรา
ผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา ๆ

ผู้เป็นเอตทัคคฝ่ายอุบาสกสาวก

[๑๕๑] ตูกรภิกษุทั้งหลาย **พ่อค้าซื้อตปุสสะและภัลลิกะ** เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้ถึงสรณะก่อน ฯ

สุทัตตอนาถปิณฑิกคฤหบดี เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้ถวายทาน ฯ

จิตตคฤหบดีชาวเมืองมัจฉิกสัณฑะ เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้เป็นธรรมกถึก ฯ

หัตถอุบาสกชาวเมืองอาพีวี เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเรา ผู้สงเคราะห์บริษัท ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ฯ

เจ้าศากยะพระนามว่ามหาหามะ เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้ถวายอรหันประณีต ฯ

อุคคคฤหบดีชาวเมืองเวสาลี เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้ถวายโภชนะเป็นที่ชอบใจ ฯ

อุคคคฤหบดี เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้เป็นสังฆอุปัฏฐาก ฯ

สุรัมพัฏฐเศรษฐีบุตร เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้เลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น ฯ

หมอชิวโกมารภัจจ เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้เลื่อมใสในบุคคล ฯ

นกุลปิตาคฤหบดี เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้คู้ในเคย ฯ

บุพจริยา

๓๒๕

ผู้เป็นเอตทัคคฝ่ายอุบาสิกาสาวิกา

[๑๕๒] ตูกรภิกษุทั้งหลาย **นางสุชาดาธิดาของเสนานี**
กุมภมพี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถึงสรณะก่อน ฯ

นางวิสาขามิคารมาตา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเรา
ผู้ถวายทาน ฯ

นางชุชชุตตรา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เป็น
พหูสูต ฯ

นางสามาวดี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้มีปรกติ
อยู่ด้วยเมตตา ฯ

นางอุตตรานันทมาตา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเรา
ผู้ยินดีในฌาน ฯ

นางสุปวาสาโกลิยธีตา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของ
เราผู้ถวายรสอันประณีต ฯ

นางสุปปียาอุบาสิกา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้
เป็นศิลาอนุฏฐาก ฯ

นางกาดิยานี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เลื่อมใส
อย่างแน่นแฟ้น ฯ

นางนกุลมาตาคหปตานี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของ
เราผู้คุ้นเคย ฯ

นางกาฬีอุบาสิกาชาวกุรัมมริกา เลิศกว่าพวกอุบาสิกา
สาวิกาของเราผู้เลื่อมใสโดยได้ยินได้ฟังตาม ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๒
อังคตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต
ข้อที่ ๑๔๖-๑๕๒

สติปัญญาสูตร

[๑๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ เธอพึงหวังได้ผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้ด้วยดี เฉพาะตน เพื่อปัญญาอันให้หยั่งถึงความตั้งขึ้นและดับไปแห่งธรรมทั้งหลาย ๑ ย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่งามในกาย ๑ มีความสำคัญว่าเป็นของปฏิภูลในอาหาร ๑ มีความสำคัญว่าไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง ๑ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง ๑ มีมรณสังขญาปรากฏขึ้นด้วยดี ณ ภายใน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการนี้แล เธอพึงหวังได้ผล ๒ อย่างอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดถือเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๔

อังคุตตรนิกาย ปัญจก-นักษัตรขัณฑ์ ๑๒๒

ความอยู่ผาสุกของภิกษุณี

[๒๐๐] ดูกรอนุรุทธะทั้งหลาย ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุณีชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดำรงอยู่ในอรหัตตผล ก็น้องหญิงนั้นเป็นผู้อันภิกษุณีนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหิตธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง. ภิกษุณีนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา

บุพจริยา

๓๓๑

ของภิกษุณีนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง. ดูกร
อนรุฑะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุณี แม้ด้วย
ประการฉะนี้แล.

ดูกรอนรุฑะทั้งหลาย ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า
ภิกษุณีชื่อนี้ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นผู้ผุด
เกิดขึ้นจักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา
เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ห้าสิ้นไป ก็น้องหญิงนั้นเป็นผู้อันภิกษุณีนั้น
ได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้อง
หญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่าง
นี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้น
เป็นผู้พิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง. ภิกษุณีนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ
จาคะ และปัญญาของภิกษุณีนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่าง
นั้นบ้าง. ดูกรอนรุฑะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุณี
แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

ดูกรอนรุฑะทั้งหลาย ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า
ภิกษุณีชื่อนี้ทำกาลแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระ-
สกทาคามี จักกลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียว แล้วทำที่สุดทุกข์ได้
เพราะสังโยชน์สามสิ้นไป เพราะราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง ก็น้อง
หญิงนั้นเป็นผู้อันภิกษุณีนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิงนั้นเป็น
ผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิง
นั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่าง
นี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้พิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง. ภิกษุณีนั้นเมื่อ
ระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุณีนั้น จะน้อม
จิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง. ดูกรอนรุฑะทั้งหลาย ความอยู่

สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุณี แม้ด้วยประการฉะนี้.

ดูกรอนุรุธะทั้งหลาย ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า ภิกษุณีชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็นพระโสตาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์สามสิ้นไป ก็น้องหญิงนั้นเป็นผู้อันภิกษุณีนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้างว่า น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าน้องหญิงนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง. ภิกษุณีนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา คีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุณีนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนี้บ้าง. ดูกรอนุรุธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุณี แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๕
มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณฑสก ข้อ ๒๐๐

เอกรัตนสูตร

[๕๗๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบ คาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้มีศรัทธาเมื่อวิงวอนธิดา คนเดียวผู้เป็นที่รัก เป็นที่โปรดปรานโดยชอบ พึงวิงวอนอย่างนี้ว่า ขอแม่จงเป็นเช่นนางชุชชุตตราอุบาสิกา และนางนั้นหามารดาของนาง

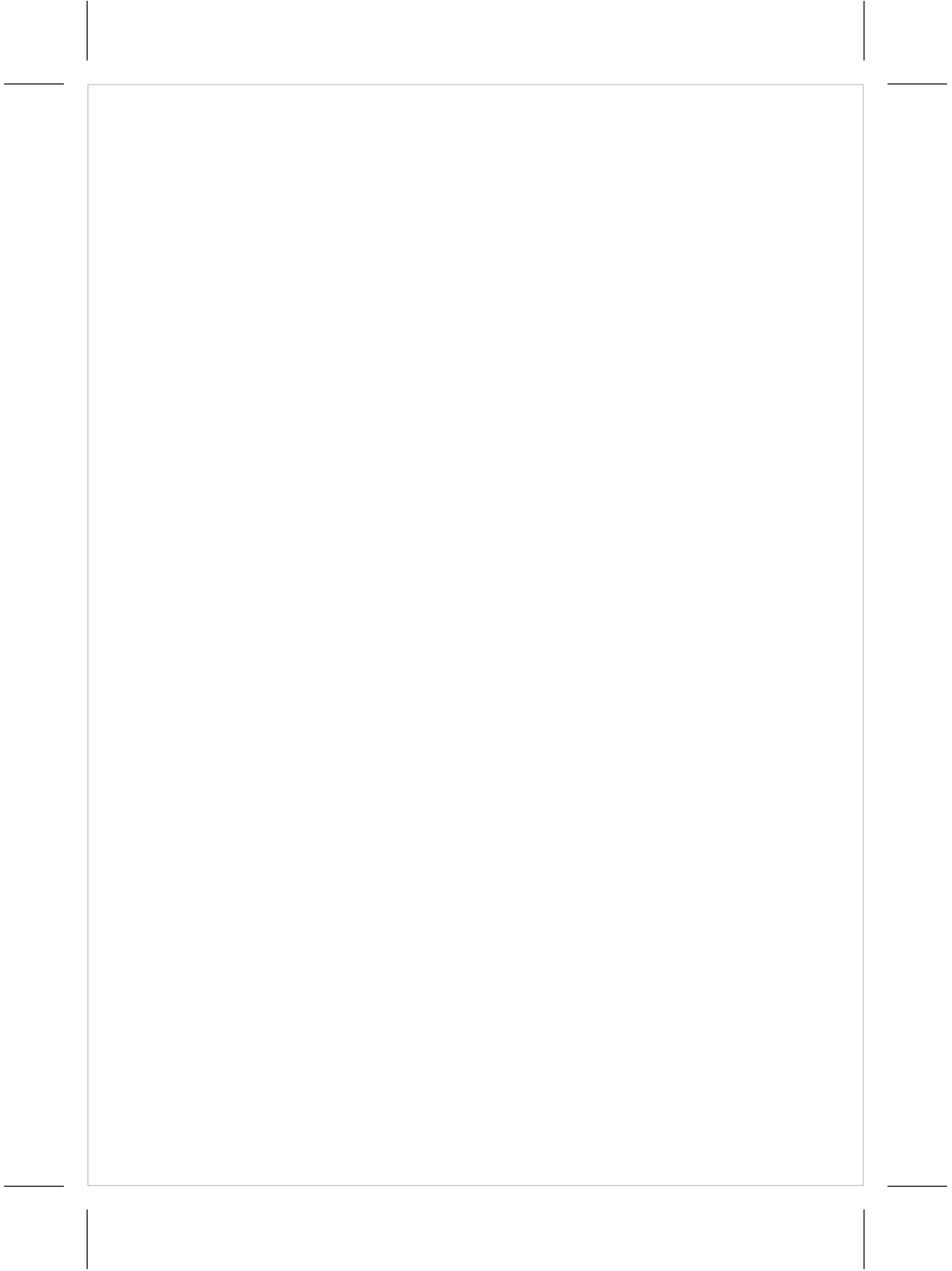

บุพจริยา

๓๓๓

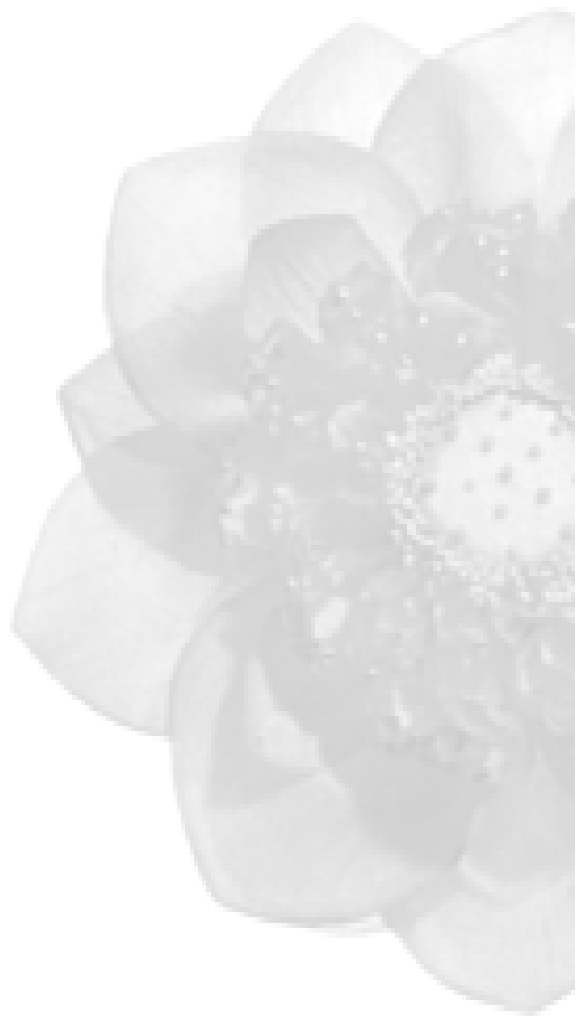
เวฟูกัณฑ์เกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกา ผู้เป็นสาวิกาของเรา ชุชชุตตราอุบาสิกา และนางนันทามารดาของนางเวฟูกัณฑ์ เป็นดุจเป็นประมาณเช่นนี้ ถ้าแม่อกบวชก็ขจรเป็นเช่นพระเขมาภิกษุณี และอุบลวรรณาภิกษุณีเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา เขมาภิกษุณีและอุบลวรรณาภิกษุณี เป็นดุจเป็นประมาณเช่นนี้ ขอแม่จงอย่าเป็นเช่นพระเสชะผู้ยังไม่บรรลุนิพพาน ผลถูกลามลัทธิการและชื่อเสียงครอบงำ ถ้าลามลัทธิการและชื่อเสียงย่อมครอบงำภิกษุณีผู้เป็นพระเสชะ ยังไม่บรรลุนิพพานไซ้ร้ ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ลามลัทธิการและชื่อเสียงทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๘
สังยุตตนิกาย นิกายวรรค
ข้อ ๕๗๑-๕๗๒

อเมริกา

เถรีคาถา

เถรีคาถา เอกกนิบาต

๑. อัญญาเถรีคาถา

สุภาสิตสอนการนุ่งห่ม

[๔๐๒] ได้ยินว่าภิกษุณีเถรีรูปหนึ่งผู้ไม่ปรากฏชื่อ ได้ภาสิต
คาถาไว้ว่า

ดูกรพระเถรี

ท่านจงทำไตรจีวรด้วยท่อนผ้า

แล้วนุ่งห่มให้สบายเถิด

เพราะว่าราคะของท่านสงบระงับแล้ว

ดูจน้ำผักตองอันแห้งในหม้อฉะนั้น.

๒. มุตตาเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนมุตตาเถรี

[๔๐๓] ได้ยินว่าพระผู้มีพระภาค ทรงกล่าวสอนมุตตาสิกขมานา
เนื่อง ๆ ด้วยพระคาถาว่า

ดูกรมุตตา

เธอจงเปลื้องจิตจากกิเลสเครื่องประกอบทั้งหลาย

ดูจพระจันทร์พ้นแล้วจากการจับของราหู ฉะนั้น

เธอมีจิตหลุดพ้นแล้ว

จงไม่มีหนี่บริโภคก่อนข้าวเถิด.

๓๓๘

ภิกขุณี

๓. ปุณณาเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนปุณณาเถรี

[๔๐๔] ดุกรปุณณา เธอจงบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้งหลาย
เหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญ ฉะนั้น
เธอจงทำลายกองแห่งความมืด ด้วยปัญญาอันบริบูรณ์เถิด.

๔. ติสสาเถรี

พระพุทธโฆวาสอนติสสาเถรี

[๔๐๕] ดุกรติสสา เธอจงศึกษาในไตรสิกขา
กิเลสเครื่องประกอบทั้งหลายอย่าครอบงำเธอเลย
เธอจงเป็นผู้ไม่เกาะเกี่ยวด้วยโยคะทั้งปวง
ไม่มีอาสวะ เทียวไปในโลกเถิด.

๕. อัญญตราติสสาเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนติสสาเถรี

[๔๐๖] ดุกรติสสา เธอจงประกอบด้วยธรรมทั้งหลาย
ขณะอย่าได้ก้าวล่วงเธอไปเสีย
เพราะว่าชนทั้งหลายผู้มีขณะอันก้าวล่วงแล้ว
ย่อมพากันไปยึดเยียดในนรก เสร้าโคกอยู่.

๖. ธีราเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนธีราเถรี

[๔๐๗] ดุกรธีรา เธอจงถูกต้องนิโรธ
อันเป็นที่สงบระงับสัญญา เป็นสุข

เถรีคาถา

๓๓๕

เธอจงทำนิพพานอันยอดเยี่ยม
ปลอดโปร่งจากโยคะให้สำเร็จเถิด.

๗. อัญญาตราเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนตราเถรี

[๔๐๘] ตรีภาภิกษุณีผู้มีอินทรีย์อันอบรมแล้ว
ด้วยธรรมทั้งหลายอันเป็นเครื่องทรง
เธอจงชนะมารพร้อมด้วยพาหนะ
แล้วทรงไว้ซึ่งกายอันมีในที่สุดเถิด.

๘. มิตตาเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนมิตตาเถรี

[๔๐๙] ตูกรมิตตา เธอบวชแล้วด้วยศรัทธา
จงยินดีในธรรมที่ติงาม
จงอบรมกุศลทั้งหลายให้เจริญ
เพื่อบรรลुธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ.

๙. ภัทราเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนภัทราเถรี

[๔๑๐] ตูกรภัทรา เธอบวชแล้วด้วยศรัทธา
จงเป็นผู้ยินดีแล้วในธรรมอันเจริญ
จงอบรมกุศลทั้งหลายให้เจริญ
เพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม.

๑๐. อุปสมาเถรีคาถา

พระพุทธโฆษาทสอนอุปสมาเถรี

[๔๑๑] ดูกรอุปสมา เธอจงข้ามโอฆะอันเป็นบ่วงมาร
ที่ข้ามได้แสนยาก
เธอจงชนะมารพร้อมด้วยพาหนะ
ทรงไว้ซึ่งกายอันมีในที่สุด.

๑๑. มุตตาเถรีคาถา

สุภาซีตแสดงความหลุดพ้น

[๔๑๒] เราผู้ชื่อว่ามุตตาเป็นผู้หลุดพ้นแล้วด้วยดี
ด้วยการหลุดพ้นจากความค่อม ๓ อย่าง คือ
ค่อมเพราะครก ๑ ค่อมเพราะสาก ๑ ค่อมเพราะสามี ๑
และเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากความเกิดและความตาย
ถอนตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพขึ้นได้แล้ว.

๑๒. ธรรมทินนาเถรีคาถา

สุภาซีตแสดงการบรรลุนิพพาน

[๔๑๓] เราเป็นผู้มีฉันทะอันเกิดแล้ว
มีอัทธภาพสุดท้าย ก็จะพึงสัมพันธนิพพานด้วยใจ
ไม่มีจิตปฏิบัติในกามทั้งหลาย
บัดนี้ตีย่อมเรียกว่ามีกระแสในเบื้องต้น.*

* อุนาคามีมรรคและสุทธาวาส

เถรีคาถา

๓๕๑

๑๓. วิสาขาทเถรีคาถา

สุภาสิตชนประพตติธรรม

[๔๑๔] ท่านทั้งหลาย จงทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ที่บุคคลทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง
ขอท่านทั้งหลายรีบล้างเท้าทั้งสอง แล้วนั่ง ณ ที่ควรเถิด.

๑๔. สุมณาเถรีคาถา

สุภาสิตสอนการพิจารณาธาตุ

[๔๑๕] ท่านจงพิจารณาเห็นธาตุทั้งหลาย โดยความเป็นทุกข์แล้ว
อย่าเข้าถึงความเกิดอีกเลย ท่านคลายความพอใจในภพแล้ว
จักเป็นผู้สงบระงับ เทียวไป.

๑๕. อุตตราเถรีคาถา

สุภาสิตสอนการสังวร

[๔๑๖] เราเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยกาย วาจา และใจ
ถอนตัณหาขึ้นพร้อมทั้งรากแล้ว
เป็นผู้มีความเย็นใจดับสนิทแล้ว.

๑๖. สุมนวลูณปัฟพชิตาเถรีคาถา

สุภาสิตสอนการนุ่งห่ม

[๔๑๗] ดูกุรสุมณาผู้เจริญ
ท่านจงทำไตรจีวรด้วยท่อนผ้า
นุ่งห่มแล้ว นอนให้สบายเถิด

๓๔๒

ภิกขุณี

เพราะราคะของท่านสงบระงับแล้ว
ท่านเป็นผู้มีความเย็นใจ ดับสนิทแล้ว.

๑๗. ธรรมมาเถรีคาถา

สุภาสิตสอนการพิจารณาภายใน

[๔๑๘] เราเป็นคนทุพพลภาพ มีกายอันลั่นเทา
ถือไม้เท้าเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต
ได้ล้มลงที่แผ่นดินตรงนั้นเอง
ที่นั่น จิตของเราหลุดพ้นแล้ว
เพราะพิจารณาเห็นโทษในกาย.

๑๘. สังขมาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงผลการออกบวช

[๔๑๙] เราละเรือนและละบุตร
ทิ้งสัตว์เลี้ยงอันเป็นที่รัก ออกบวชแล้ว
ละราคะ โทสะ และคลายอวิชชาแล้ว
ถอนตัณหาพร้อมทั้งราก เป็นผู้สงบระงับดับแล้ว.

จบ เอกกนิบาต

เถรีคาถา

๓๔๓

เถรีคาถา ทุกนิบาต

๑. นันทาเถรีคาถา

พระพุทธโฆวาสอนนันทาเถรี

[๔๒๐] ได้ทราบว่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนนันทาลิกข-
มานาเนื่อง ๆ ด้วยพระคาถาเหล่านี้ อย่างนี้ว่า

ดูกรนันทา เธอจงพิจารณาอัฏฐภาพ

อันกระดุก ๓๐๐ ท่อนยกขึ้นแล้ว

อันกระสับกระส่าย ไม่สะอาด เป็นของเปื้อยเนา

จงอบรมจิตให้ตั้งมั่นมีอารมณ์เดียว ด้วยอสุภกาวณา

อนึ่ง เธอจงอบรมจิตให้ทานิมิตมิได้*

และบรรเทาซึ่งอนุสัย คือมานะ

เพราะการละมานะเสียได้ แต่นั้นจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป.

* อนิมิตตวิโมกข์

๒. ชันดาเถรีคาถา

สุภามิตแสดงผลการเจริญโพชฌงค์

[๔๒๑] โพชฌงค์ ๗ ประการนี้

เป็นหนทางแห่งการบรรลุนิพพาน

เราเจริญแล้วทั้งหมด ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเราเห็นแล้ว

เพราะฉะนั้น อัฏฐภาพร่างกายของเรานี้ มีในที่สุด

ชาติสังสารสิ้นแล้ว บัดนี้การเกิดอีกไม่มี.

๓๔๔

ภิกขุณี

๓. อัญญุตราเถรีภิกขุณีคาถา

สุภาสิตแสดงการมีความสุข

[๔๒๒] เราพ้นแล้ว พ้นแล้วด้วยดี
เป็นผู้พ้นดีแล้ว จากสาก จากสามี
ผู้หาความละเอียดมิได้ ซึ่งเราไม่ชอบใจ
จากการทำร่มของสามีที่เราไม่ชอบใจ
จากหม้อข้าว จากความขัดสน
เราได้ตัดราคะ และโทสะขาดแล้ว
เราเข้าไปอาศัยโคนไม้
เพ่งฌานอยู่โดยความสุขว่า สุขหนอ.

๔. อัชฌกาสิเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงการปฏิบัติตามคำสอน

[๔๒๓] กาสีชนบทมีประมาณเท่าใด
ส่วนของเราได้มีแล้ว ประมาณเท่านั้น
ชาวนิคมกำหนดราคาแคว้นกาสีไว้แล้ว
ตั้งราคาเราไว้ครึ่งราคาแคว้นกาสี
ภายหลังเราเมื่อหน่ายในรูป เมื่อหน่ายจึงคลายกำหนด
ไม่พึงเล่นไปสู่ชาติสังสารอีกบ่อย ๆ
วิชา ๓ เราทำให้แจ้งแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราก็ทำเสร็จแล้ว.

เถรีคาถา

๓๔๕

๕. จิตตาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงถึงพลังจิต

[๔๒๔] เราเป็นผู้มีร่างกายผอม
ทุพพลภาพหนักเพราะความไข้
ถือไม้เท้าไปในที่ไหน ๆ ก็จริง
ถึงอย่างนั้น เรายังขึ้นภูเขาได้
วางผ้าสังฆาฏิ คำว่าบาตร แล้วนั่งบนภูเขา
ทำลายกองแห่งความมืด ช่มตนไว้.

๖. เมตติกาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงถึงพลังจิต

[๔๒๕] เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งทุกข์
มีกำลังน้อย ผ่านพ้นความเป็นสาวไปแล้ว
ถือไม้เท้าไปในที่ไหน ๆ ก็จริง
ถึงอย่างนั้น เรายังขึ้นภูเขาได้
วางผ้าสังฆาฏิ คำว่าบาตร แล้วนั่งบนภูเขา
ที่นั่นจิตของเราหลุดพ้นแล้ว วิชชา ๓ เราได้บรรลุแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว.

๗. มิตตาเถรีคาถา

สุภาสิตประกาศไม่ปรารถนาเทพนิกาย

[๔๒๖] เราปรารถนาเทพนิกายชั้นจาตุम्मหาราช
จึงเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ

๓๔๖

ภิกขุณี

ตลอดวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๘ คำ แห่งปัจฉิม
และตลอดปาฏิหาริย์ปัจฉิม
วันนี้เรามีการบริโภคภัตตาหารครั้งเดียว
มีศิระโกลน ห่มผ้าสังฆาฏิบวชแล้ว
เรากำจัดความกระวนกระวาย ในหทัยเสียได้
ไม่ปรารถนาเทพนิยายอีก.

๘. อภยมาตาเถรีคาถา

สุภาสิตสอนให้พิจารณากายของตน

[๔๒๗] ข้าแต่แม่ ท่านจงพิจารณากายนี้
อันไม่สะอาดเปื้อยเนา มีกลิ่นเหม็น
เบื้องต้นตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำตั้งแต่ปลายผมลงมา
เราได้พิจารณาอยู่อย่างนี้ ถอนราคะทิ้งปวงได้แล้ว
ตัดความเร่าร้อนขาดแล้วเป็นผู้มีใจเย็น ดับสนิทแล้ว.

๙. อภยเถรีคาถา

สุภาสิตสอนมิให้ติดกาย

[๔๒๘] ดุกรพระอภยเถรี
ปุถุชนทั้งหลายเป็นผู้ซึ่งอยู่ในกายใด
กายนั้นเป็นของไม่เที่ยง เพราะมีอันแตกไปเป็นสภาพ
เรามีสติรู้สึกตัวอยู่ว่า
เราอันทุกข์มากมายถูกต้องแล้ว จักละทิ้งร่างกายนี้ไว้
เราผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท บรรลุความสิ้นตัณหาแล้ว
ได้ทำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว.

เถรีคาถา

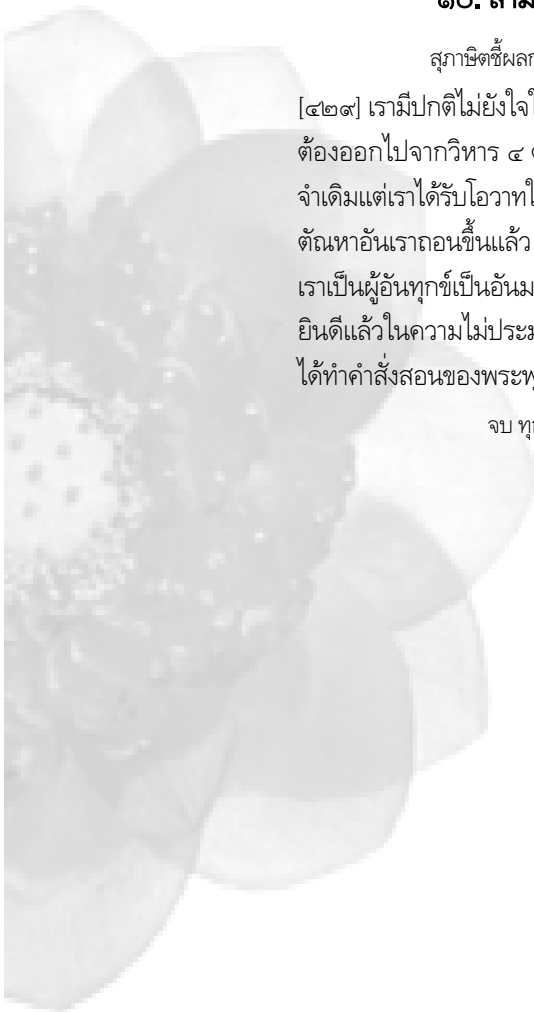
๓๔๗

๑๐. สามาเถรีคาถา

สุภาเชตซีฬการอยู่ในโอวาท

[๔๒๙] เรามีปกติไม่ยังใจให้อยู่ในอำนาจ จึงไม่ได้ความสงบใจ
ต้องออกไปจากวิหาร ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง
จำเดิมแต่เราได้รับโอวาทในสำนักพระอนนทเถระเป็นวันที่ ๘
ตันทออันเราถอนขึ้นแล้ว
เราเป็นผู้อันทุกข์เป็นอันมากถูกต้องแล้ว
ยินดีแล้วในความไม่ประมาท บรรลุความสิ้นตันทาแล้ว
ได้ทำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว.

จบ ทุกนิบาต.

๓๔๘

ภิกษุณี

เถรีคาถา ดิกนิบาต

๑. อัญญตรสามาเถรีคาถา

สุภษิตชี้ผลการระลึกถึงคำสอน

[๔๓๐] ตั้งแต่เราบวชแล้วตลอดเวลา ๒๕ ปี
เราไม่รู้สึกรู้ว่าได้รับความสงบจิตในกาลไหน ๆ เลย
เรามีปกติไม่ยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ จึงไม่ได้รับความสงบใจ
เราระลึกถึงคำสอนแห่งพระชินเจ้าแล้ว
ยังความลังเลให้เกิดขึ้น
เราผู้อันทุกข์เป็นอันมากถูกต้องแล้ว
ยินดีในความไม่ประมาท
บรรลุลความสิ้นต้นเหตุแล้ว
ได้ทำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว
ตั้งแต่เราทำตัณหาให้เหือดแห้งไปแล้ว วันนี้เป็นวันที่ ๗.

๒. อุตตมาเถรีคาถา

สุภษิตชี้ผลการฟังธรรม

[๔๓๑] เรามีปกติไม่ยังจิตให้อยู่ในอำนาจ จึงไม่ได้รับความสงบจิต
ออกไปจากวิหารสี่ห้าครั้ง
เราเข้าไปหาพระภิกษุณีผู้มีวาจาอันเราฟังเชื่อถือได้
พระภิกษุณีนั้นได้แสดงธรรม
คือ ชันธ อายตนะ และธาตุ แก่เรา
เราฟังธรรมของท่านแล้ว ปฏิบัติตามโอวาทที่ท่านพร่ำสอน
เป็นผู้เอิบอิ่มด้วยสุขอันเกิดจากปีติ

เถรีคาถา

๓๔๕

นั่งอยู่โดยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน
เราทำลายกองแห่งความมืดแล้ว
จึงเหยียดเท้าออกในวันที่ ๘.

๓. อัญญาตราอุตตมาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงผลการเจริญโพชฌงค์ ๗
[๔๓๒] โพชฌงค์ ๗ ประการนี้
เป็นหนทางแห่งการบรรลุนิพพาน
เราเจริญแล้วทั้งหมด ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว
เรามีปกติได้สูญญตสมาบัติและอนิมิตตสมาบัติตามปรารถนา
เราเป็นธิดาผู้เกิดแต่พระอุระของพระพุทธเจ้า
ยินดีแล้วในนิพพานทุกเมื่อ
กามทั้งปวงทั้งเป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ เราก็ตัดขาดแล้ว
ชาติสังสารสิ้นแล้ว บัดนี้ ภพใหม่มิได้มี.

๔. ทันทิกาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงการเอาอย่างที่ดี
[๔๓๓] เราออกจากที่พักในกลางวันบนภูเขาศิขณภูฏ
ได้เห็นช้างลงสู่แม่น้ำแล้วขึ้นจากแม่น้ำนั้น
ที่ฝั่งแม่น้ำจันทรภาคา
นายหัตถาจารย์ถือขอ แล้วให้สัญญาว่า
จงเหยียดเท้าออก ช้างเหยียดเท้าออกแล้ว
นายหัตถาจารย์ จึงขึ้นช้างนั้น
เราเห็นช้างนั้น ผู้ไม่เคยได้รับการฝึก

๓๕๐

ภิกขุณี

ครั้นนายหัตถาจารย์ฝึกแล้ว
เป็นสัตว์ตกอยู่ในอำนาจ ของมนุษย์ทั้งหลาย
ภายหลังแต่การเห็นข้างนั้นแล้ว เราจึงไปลูบๆ
ยังจิตให้เป็นสมาธิ เพราะกิริยานั้นเป็นเหตุ.

๕. อุพพิริเถรีคาถา

สุภาสิตประกาศตนถึงไตรสรณคมน์

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

[๔๓๔] ดูกูรูอุพพิริ ท่านคว่ำครวญอยู่ในป่าว่า
“ลูกซีวาเอ๋ย” ดังนี้ ท่านจงรู้สึกตนก่อนเกิด
บรรดาบิดาของท่านที่มีชื่อเหมือนกันว่าซีวา
ถูกเผาอยู่ในป่าช้าใหญ่นี้ประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน
ท่านจะเศร้าโศกถึงธิดาคคนไหน?

นางอุพพิริทูลว่า

ลูกศรคือความโศก เป็นของเห็นได้ยาก เสียบอยู่แล้วในหทัย
หม่อมฉันถอนขึ้นได้แล้ว

หม่อมฉันบรรเทาความเศร้าโศกถึงธิดาของหม่อมฉัน

ผู้ถูกความโศกครอบงำได้แล้ว

วันนี้ หม่อมฉันถอนลูกศรคือความโศกขึ้นแล้ว.

หมดความอยาก ดับรอบแล้ว

เข้าถึงแล้วซึ่งพระพุทธเจ้าผู้เป็นนักปราชญ์

กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ

เถรีคาถา

๓๕๑

๖. สุกกาเถรีคาถา

สุภาสิตชนตีมธรรมรส

[๔๓๕] พวกมนุษย์ในเมืองราชคฤห์เหล่านี้ ทำอะไรกัน
มัดตีมน้ำผึ้ง ดัดนิ้วมืออยู่ไม่เข้าไปหาพระสุกกาเถรี
ผู้แสดงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่เล่า
ส่วนชนเหล่าผู้มีปัญญา
ย่อมตีมธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าขึ้น
เป็นธรรมไม่นำกลับหลัง เป็นธรรมเครื่องทำบุคคลผู้ฟังให้ชุ่มชื่น
มีโอชะดูบุคคลผู้เดินทางไกล
ตีมน้ำอันไหลมาจากซอกเขา ฉะนั้น
พระสุกกาเถรีมีธรรมอันบริสุทธิ์ ปราศจากราคะ มีจิตตั้งมั่น
ชนะมารพร้อมทั้งพาหะ ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด.

๗. เสลาเถรีคาถา

สุภาสิตได้มาร

มารกล่าวกะพระเสลาเถรีว่า
[๔๓๖] นิพพานอันเป็นที่สลัดออกไม่มีในโลก
ท่านจักทำประโยชน์อะไรได้ด้วยวิเวกเล่า
จงบริโภคความยินดีในกามทั้งหลายเถิด
ท่านอย่าได้เป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลังเลย.
พระเสลาเถรีกล่าวว่า
กามทั้งหลายมีอุปมาดังดอกและหลาว
ครอบงำฉันท์ทั้งหลายไว้

๓๕๒

ภิกขุณี

ท่านกล่าวถึงความยินดีในกามชนิดใด
เดี๋ยวนี้ ความยินดีในกามชนิดนั้นของเราไม่มีแล้ว
เรากำจัดความเพลิดเพลินในสิ่งทั้งปวงแล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว
ดูกรรมารผู้ชั่วช้า ท่านจงรู้อย่างนี้
ตัวท่านเป็นผู้อันเรากำจัดแล้ว

๘. โสมาเถรีคาถา

สุภายิตโตมาร

มารกล่าวว่า

[๔๓๗] จ्ञานะอันประเสริฐกล่าวคือ อรหัต
อันถายี่ทั้งหลายพึงบรรล
บุคคลเหล่าอื่นให้สำเร็จได้โดยยาก
ท่านเป็นหญิงมีปัญญาเพียง ๒ องคุลีเท่านั้น
ไม่สามารถจะบรรลฐานะอันประเสริฐนั้นได้.

พระโสมาเถรีกล่าวว่า

เมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้ว เมื่อญาณเป็นไปอยู่
และเมื่อเราเห็นแจ้งธรรมโดยชอบ
ความเป็นหญิงจะพึงทำอะไรเราได้
เรากำจัดความเพลิดเพลินในสิ่งทั้งปวงได้แล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดแล้ว
ดูกรรมารผู้มีบาป ท่านจงรู้อย่างนี้
ท่านเป็นผู้อันเรากำจัดเสียแล้ว.

จบ ดิกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๕๓

เถรีคาถา จตุกกนิบาต

ภัททกาปิลาณีเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงเหตุออกบวช

[๔๓๘] พระมหากัสสปะ ท่านเป็นโอรสของพระพุทธเจ้า
เป็นทายาทของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มั่งคั่งตั้งมั่นดีแล้ว
รู้ระลึกถึงชาติก่อน ๆ ได้ ทั้งเห็นสวรรค์และอบาย
อันหนึ่ง ท่านบรรลอรหัต อันเป็นความสิ้นไปแห่งชาติ
เป็นผู้เสร็จกิจแล้ว เพราะรู้ยิ่ง
เป็นหมู่ เป็นพราหมณ์ผู้มีวิชา ๓
ด้วยวิชา ๓ เหล่านี้ ภัททกาปิลาณี
เป็นผู้มีวิชา ๓ เหมือนพระมหากัสสปะ
เป็นผู้ละมัจจุ ชนะมาร พร้อมทั้งพาหณะแล้ว
ย่อมทรงไว้ ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด
เราทั้งสองบวชแล้ว เพราะเห็นโทษในโลก
เราทั้งสองนั้น เป็นผู้มิอาสวะสิ้นแล้ว
มีอินทรีย์อันฝึกแล้ว เป็นผู้มีความเย็นใจ ดับสนิทแล้ว.

จบ จตุกกนิบาต.

๓๕๔

ภิกษุณี

เถรีคาถา ปัญจกนิบาต

๑. อัญญตราภิกษุณีเถรีคาถา

สุภาสิตชั้นผลการฟังธรรม

[๔๓๙] ตั้งแต่เราบวชมาตลอด ๒๕ ปี
ยังไม่ประสบความสำเร็จสงบจิต แม้ชั่วเวลาลัดนิ้วมือหนึ่งเลย
เราไม่ได้รับความสงบจิต มีจิตขุ่นแล้วด้วยกามราคะ
ประคองแขนทั้งสองคว่ำครวญเดินเข้าไปสู่วิหาร
เราได้เข้าไปหาพระภิกษุณีผู้ที่เราควรเชื่อถือ
พระภิกษุณีนั้นได้แสดงธรรม คือขันธ อายตนะและธาตุแก่เรา
เราฟังธรรมของภิกษุณีนั้นแล้ว เข้าไปนั่ง ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง
ย่อมรู้ระลึกชาติก่อน ๆ ได้ ทิพยจักขุเราชำระให้หมดจดแล้ว
เจตปรีชญาณและโสทรธาตุเราชำระให้หมดจดแล้ว
แม้ฤทธิ์เราก็กทำให้แจ้งแล้ว
เราได้บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะแล้ว
ทำให้แจ้งอภิญญา ๖ แล้ว
ทำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว.

๒. วิมลปรณคณิกาเถรีคาถา

สุภาสิตชั้นโทษความสวย

[๔๔๐] เราเป็นผู้เฒ่าแล้วด้วยผิวพรรณ รูปสมบัติ
ความสวยงาม บริวารสมบัติ และความเป็นสาว
มีจิตกระด้าง ดูหมิ่นหญิงอื่น ๆ
ประดับร่างกายงดงามวิจิตร สำหรับลวงนุรุชผู้เฒ่า

เถรีคาถา

๓๕๕

ได้ยืนอยู่ที่ประตูบ้านหญิงแพศยา
ดูจนนายพรานที่คอยดักเนื้อ ฉะนั้น
เราได้แสดงเครื่องประดับต่าง ๆ
และอวัยวะที่ควรปกปิดเป็นอันมากให้ปรากฏแก่บุรุษ
กระทำมาหลายอย่างให้ชายเป็นอันมากยินดี
วันนี้เรามีศีรษะโล้น ห่มผ้าสังฆาฏิเที่ยวบิณฑบาต
แล้วมานั่งที่โคนต้นไม้ เป็นผู้ได้ฉานอันไม่มีวิตก
เราตัดเครื่องเกาะเกี่ยว
ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ได้ทั้งหมด
และทำอาสวะทั้งปวงให้สิ้นไป
เป็นผู้มีจิตใจเยือกเย็น ดับสนิทแล้ว.

๓. สี่หาเถรีคาถา

สุภามิตฺธีโทษคามราคะ

[๔๔๑] เมื่อก่อนเราเป็นผู้ถูกคามราคะเบียดเบียน
มีจิตฟุ้งซ่าน จึงทำจิตให้อยู่ในอำนาจไม่ได้
เพราะไม่มณสิการโดยอุบายอันแยบคาย
เป็นผู้อันกิเลสทั้งหลายกลุ่มรุ่มแล้ว
มีปกติเป็นไป ตามความเข้าใจในกามคุณว่าเป็นสุข
ตกอยู่ในอำนาจแห่งจิตอันลัมปยุตด้วยราคะ
จึงไม่ได้รับความสงบแห่งจิต
เราจึงเป็นผู้หอมเหลื่อง มีผิวพรรณไม่ฟ่องใสอยู่ตลอด ๗ ปี
เราเป็นผู้อันทุกข์ครอบงำแล้ว
ไม่ได้รับความสบายใจทั้งกลางวันกลางคืน

๓๕๖

ภิกขุณี

เพราะเหตุนี้ เราจึงถือเอาเชือกเข้าไปสู่ราวป่า
ด้วยคิดว่า จะผูกคอตายเสียในที่นี้
ดีกว่าที่จะกลับไปสู่ความเป็นคฤหัสถ์อีก
พอเราทำบ่วงให้มันคง ผูกที่กิ่งไม้แล้ว สวมบ่วงที่คอ
ในทันใดนั้น จิตของเราก็หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย.

๔. นันทาเถรีคาถา

สุภาษิตสอนตน

[๔๕๒] ดูกรนันทา ท่านจงดูร่างกาย
อันกระสับกระส่าย ไม่สะอาด เปื่อยเน่า
จงอบรบจิตให้ตั้งมั่นด้วยดี มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ด้วยอสุภสังขยา
ร่างกายนี้ ฉันใด ร่างกายของท่าน ก็ฉันนั้น
ร่างกายของท่านนั้น ฉันใด ร่างกายนี้ ก็ฉันนั้น
ร่างกาย เป็นของเปื่อยเน่า มีกลิ่นเหม็น ฟุ้งไป
อันพวกชนพาล ปรารธนากันยิ่งนัก
เมื่อท่านพิจารณาร่างกายนี้ อย่างนี้
ไม่เกียจคร้าน ทั้งกลางวัน กลางคืน
แห่งตลอดแล้ว จักเห็นด้วยปัญญาของตนได้
เมื่อเราเป็นผู้ไม่ประมาท คั่นคว่าอยู่โดยอุบายอันแยบคาย
จึงเห็นกายนี้ ทั้งภายใน และภายนอก ตามความเป็นจริง
ที่นั่น เราจึงเบือนหน้าในกาย
และคลายความกำหนัด ในภายใน
เป็นผู้ไม่ประมาท ไม่เกาะเกี่ยวในสิ่งอะไร
เป็นผู้สงบระงับดับสนิทแล้ว.

เถรีคาถา

๓๕๗

๕. นันทุตตราเถรีคาถา

สุภาษิตซึ่งโทษการถือผิด

[๔๔๓] เมื่อก่อนเราไหว้ไฟ พระจันทร์ พระอาทิตย์และเทวดา
ไปสู่วันน้ำแล้ว ลงดำน้ำ เราสมทานวัตรเป็นอันมาก
โกนศีรษะเสียครึ่งหนึ่ง นอนแผ่นดิน ไม่กินข้าวในกลางคืน
แต่ยินดี ในการประดับตกแต่ง บำรุงร่างกายนี้
ด้วยกายอาบน้ำ และนวดฟันขัดสี เป็นผู้ถูกกามระคะครอบแล้ว
ต่อมาเราได้ศรัทธาในพระศาสนา ออกบวชเป็นบรรพชิต
เราพิจารณาเห็นกายตามความเป็นจริงแล้ว
จึงถอนกามระคะเสียได้
ตัดภพ ความอยาก และความปรารถนาทั้งปวง
ไม่เกาะเกี่ยวด้วยกิเลสเครื่องประกอบทุกอย่าง
บรรลุถึงความสงบใจแล้ว.

๖. มิตตกาถีเถรีคาถา

สุภาษิตซึ่งโทษการติดลาภสักการะ

[๔๔๔] เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา
แต่เป็นผู้ชวนชวาย ในลาภสักการะ
ประพตติพรหมจรรย์ ด้วยการมุ่งลาภ
เป็นเหตุให้ละประโยชน์อันเยี่ยมแล้ว ถือเอาประโยชน์อันเลว
เราตกอยู่ในอำนาจของกิเลส
ไม่ยินดีประโยชน์ของความเป็นสมณะ
เมื่อเรานั่งในที่อยู่ ได้เกิดความสังเวชว่า

๓๕๘

ภิกขุณี

เราเป็นผู้เดินทางผิดเสียแล้ว จึงตกอยู่ในอำนาจของตัณหา
ชีวิตของเรา เป็นของน้อย ถูกชราและพยาธิ ย่ำยู่เป็นนิตย์
กายนี้ ย่อมทำลายไปก่อน เวลานี้เราไม่ควรประมาท
เมื่อเราพิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไป
ของชั้นทั้งหลาย ตามความเป็นจริง
จึงมีจิตหลุดพ้น จากภพทั้ง ๓
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว.

๗. สกฺลาเถรีคาถา

สกฺกาเถรีคาถา

[๔๔๕] เมื่อเรายังอยู่ในเรือน ได้ฟังธรรมของภิกษุรูปหนึ่ง
ได้เห็นนิพพาน อันเป็นธรรมปราศจากทุกข์
เป็นทางเครื่องถึงความสุข ไม่จุติต่อไป
เราจึงละบุตร ธิดา ทรัพย์ และธัญชาติ
โกนผมออกบวชเป็นบรรพชิต
เราศึกษาทางสงบใจอยู่ เจริญมรรคขั้นสูง
จึงละราคะ โทสะ และอาสวะทั้งหลาย
อันกล้าแข็งกว่าราคะโทสะนั้นได้
เราอุปสมบทเป็นภิกษุณีแล้ว ระลึกถึงชาติก่อนได้
ชำระทิพยจักขุให้บริสุทธิ์หมดมลทิน อบรมแล้วด้วยดี
เราเห็นสังขารทั้งหลาย โดยความเป็นอนัตตา
เป็นของเกิดแต่เหตุ มีอันทรุดโทรมไปเป็นสภาพ
แล้วละอาสวะทั้งปวง เป็นผู้มีความเย็นใจ ดับสนิทแล้ว.

เถรีคาถา

๓๕๕

๘. โสณาเถรีคาถา

สุภาษิตแสดงผลการฟังธรรม

[๔๔๖] ในรูปกายนี้ เราตลอดบุตร ๑๐ คน
ต่อมาเป็นคนซราทุพพลภาพ จึงเข้าไปหาภิกษุณีรูปหนึ่ง
ภิกษุณีนั้นแสดงธรรม คือ ชั้นธ อายตนะและธาตุแก่เรา
เราฟังธรรมของภิกษุณีนั้นแล้ว โคนผมออกบวช
เมื่อเราศึกษาอยู่ ได้ชำระทิพยจักขุให้บริสุทธิ์แล้ว
รู้ระลึกชาติก่อน ๆ ได้
อนึ่ง เราเป็นผู้มีจิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง เจริญอนิमितสมาธิ
เป็นผู้มีวิโมกข์เกิดแล้ว ในลำดับแห่งมรรคอันเลิศ
เป็นผู้ดับแล้ว โดยหาเชื้อมิได้
ชั้นธ ๕ ที่เรากำหนดรู้ มีรากขาดแล้วตั้งอยู่
สิ่งที่ยังคงอยู่ก็คงมีอยู่ ในกายที่คร่ำคร่าเลวทราม
บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี.

๙. ภัททาคุณทลาเถรีคาถา

สุภาษิตแสดงโทษการถือผิด

[๔๔๗] เมื่อก่อนเราต้องถอนผม อมขี้ฟัน
นุ่งห่มผ้าผืนเดียวเที่ยวไป
เราสำคัญในสิ่งที่ไม่มีโทษว่า มีโทษ
และเห็นสิ่งที่มิโทษว่า ไม่มีโทษ
ออกจากที่พักในกลางวัน ได้เห็นพระพุทธรเจ้าผู้ปราศจากธุลี
มีพระภิกษุสงฆ์ห้อมล้อม ที่ภูเขาคิชฌกูฏ

๓๖๐

ภิกขุณี

จึงคุกเข่าลงถวายบังคมประนมอัญชลี เจพะพะพระพักตร์
พระองค์ตรัสว่า มาเถิดภักททา
เท่านั้นแจกเป็นอันได้อุปสมบทแล้ว
เราเป็นผู้ไม่มีหนี้สิน บริโภคก้อนข้าวของชาวแคว้นแคว้น
เที่ยวไปในแคว้นอังคะ มคธ วัชชี กาสีและโกศล ๕๐ ปี
อุบาสกผู้มีปัญญา ได้ถวายจีวรแก่เราผู้ชื่อว่าภักททา
ผู้พ้นแล้วจากกิเลสเครื่องร้อยกองทั้งปวง
ได้ประสพบุญเป็นอันมาก.

๑๐. ปฎาจาราเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงผลการทำสมาธิ

[๔๔๘] มาถนพทั้งหลายไถนาคด้วยไถ หว่านพืชลงบนแผ่นดิน
หาทรัพย์เลี้ยงบุตรภรรยา
เราเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศีล ทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา
ไม่เกียจคร้าน ไม่มีใจฟุ้งซ่าน เหตุไรจึงจะไม่บรรลุนิพพาน
เราล้างเท้าเห็นน้ำล้างเท้าไหลมาแต่ที่ตอนสูที่ลุ่ม
กระทำให้เป็นนิमित
แต่นั้นทำจิตให้เป็นสมาธิ เหมือนม้าอาชาไนยที่ดี
อันนายสารถีฝึกแล้วโดยง่าย ฉะนั้น
ลำดับนั้น เราถือประทีปเข้าไปยังวิหาร
ตรวจดูที่นอนแล้วขึ้นบนเตียง
ลำดับนั้น เราจับเข็มหมุดไต้ลง
พอไฟดับ ความหลุดพ้นแห่งใจได้มีแล้ว.

เถรีคาถา

๓๖๑

๑๑. ตึงสมัตตาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงผลการเชื่อฟังคำสอน

[๔๔๙] พระเถรีประมาณ ๓๐ รูปนี้ ได้พยากรณ์อรรถเหตุผลใน
สำนักพระปฎาจารย์เถรีอย่างนี้ว่า

มาณพทั้งหลายถือเอาสากซ้อมข้าว

แสวงหาทรัพย์มาเลี้ยงบุตรภรรยา

ท่านทั้งหลายจงทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ที่กระทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง

ท่านทั้งหลายจงรีบล้างเท้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

จงประกอบความสงบใจ ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ภิกษุณีเหล่านั้น ได้ฟังคำสั่งสอนของพระปฎาจารย์เถรีนั้นแล้ว

ล้างเท้าเข้าไปนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

ได้ประกอบความสงบใจ กระทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ในยามต้นแห่งราตรี พวกัันระลึกชาติก่อนได้

ในมัชฌิมยาม ได้บรรลุทิพยจักขุ

ในปัจฉิมยาม ได้ทำลายกองแห่งความมืด

พระภิกษุณีเหล่านั้น

พากันลุกขึ้นไปกราบเท้าพระปฎาจารย์เถรีแล้วกล่าวว่า

คำสั่งสอนของท่าน พวกเราได้กระทำแล้ว

เทวดาชั้นดาวดึงส์

พากันห้อมล้อมพระอินทร์ผู้ชนะสงคราม ฉันใด

พวกเราจักพากันล้อมท่านอยู่ ฉะนั้น

เพราะพวกเราเป็นผู้ได้วิชา ๓ เป็นผู้ไม่มีอาสวะ.

๓๖๒

ภิกษุณี

๑๒. จันทาเถรีคาถา

สุภาสิตแสดงผลการเชื่อฟังคำสอน

[๔๕๐] เมื่อก่อนเราเป็นคนเซ่ใจ เป็นหญิงหม้ายไม่มีบุตร
ปราศจากญาติและมิตร
ไม่ได้ประสบความสำเร็จด้วยอาหารและผ้าห่ม
เราถือภาชนะดินและไม่ทำเที่ยวไปขอรทานตามสกุลน้อยใหญ่
ถูกความหนาวร้อนเบียดเบียนอยู่ตลอด ๗ ปี
ต่อมาภายหลัง
เราได้พบพระปฎาจารย์ภิกษุณี ผู้ได้ข้าวและน้ำเป็นปกติ
จึงเข้าไปหาท่านแล้วขอบรรพชาอยู่ในสำนักท่าน
ท่านให้เราบวชด้วยความอนุเคราะห์ ต่อมาท่านกล่าวสอนเรา
แนะนำเราให้ประกอบในปฏิบัติอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
เราฟังคำของท่านแล้ว ได้ทำตามท่านสอน
โอวาทของท่านไม่เป็นโมฆะ
เพราะเราได้บรรลุวิชชา ๓ เป็นผู้ไม่มีอาสวะ.

จบ ปัญจกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๖๓

เถรีคาถา จักกนิบาต

๑. ปัญจस्ताปฎาจารย์เถรีคาถา

สุภาษิตระงับโศก

พระปฎาจารย์เถรีแสดงธรรมด้วยคาถา ความว่า
[๔๕๑] ท่านไม่รู้ทางของผู้ใด ซึ่งมาแล้วหรือไปแล้ว
แต่ท่านก็ยังร้องไห้ ถึงคนนั้น ซึ่งมาแล้วจากไหน
ว่า บุตรของเรา ๆ
ถึงท่านจะรู้จักทางของเขาผู้มาแล้ว หรือไปแล้ว
ก็ไม่ควรเศร้าโศกถึงเขาเลย
เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา
เมื่อเขามาจากปรโลก ใคร ๆ ไม่ได้อ่อนวอนเลย เขาก็มาแล้ว
เมื่อเขาจะไปจากมนุษย์โลก ใคร ๆ ก็ไม่ได้อนุญาตให้ไป
เขาจากไหนก็ไม่รู้ พักอยู่ที่นั่น ๒-๓ วัน แล้วไปก็ดี
มาจากที่นั่นสู่ที่อื่น ไปจากที่นั่นสู่ที่อื่นก็ดี
เขาจะไปแล้ว จักท่องเที่ยวไปโดยรูปมนุษย์
มาอย่างไรก็ไปอย่างนั้น
การรำไห้ ในการไปของสัตว์นั้น จะเป็นประโยชน์อะไร.

พระภิกษุณี ๕๐๐ รูปกล่าวว่า
ท่านได้ช่วยถอนขึ้นซึ่งลูกศร ที่บุคคลเห็นได้ยาก
อันเสียบแทงอยู่ในหทัยของเราแล้ว
เมื่อเราถูกความโศกถึงบุตรครอบงำ
ท่านได้บรรเทาเสียแล้ววันนี้

๓๖๔

ภิกขุณี

เรามีลูกศร อันถอนขึ้นแล้ว หมดความหิว ดับรอบแล้ว
เขาขอถึงพระพุทธรเจ้าผู้เป็นนักราชัญญ์
กับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ.

๒. วาสิฏฐีเถรีคาถา

สุภาสิตดับความฟุ้งซ่าน

[๔๕๒] เราอึดอัดเพราะความโศกถึงบุตร
มีจิตฟุ้งซ่าน ไม่มีความรู้สึก
เปลือยกายและสยายผมร้องไห้เที่ยวไปในที่ต่าง ๆ
เราได้เที่ยวไปในถนน กองหยากเยื่อ ในป่าช้า
ในตรอกใหญ่ และตรอกน้อย อุด ๆ อียาก ๆ ตลอด ๓ ปี
ภายหลังได้พบพระสุคต ผู้ฝึกบุคคลที่ยังไม่ได้ฝึกตน
ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง หาภัยมิได้
กำลังเสด็จไปสู่พระนครมิถิลา
กลับได้สติ แล้วเข้าไปถวายบังคม
พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่เรา ด้วยความอนุเคราะห์
เราฟังธรรมของพระองค์แล้ว ออกบวชเป็นบรรพชิต
เพียรพยายามในคำสอนของพระองค์
ได้ทำให้แจ้งซึ่งธรรมอันปลอดโปร่ง
เราตัดความโศกทั้งปวงได้แล้ว
ละความโศกอันเมื่อรหัตตผลเป็นที่สุดได้แล้ว
เพราะเรากำหนดรู้ที่ตั้ง และเหตุเกิด แห่งความโศกทั้งหลาย.

เถรีคาถา

๓๖๕

๓. เขมาเถรีคาถา

สุภษิตไต้มาร

มารกล่าวว่า

[๔๕๓] ดูกรเขมา เธอกำลังเป็นสาว
มีรูปร่าง แม่เราก็คงเป็นหนุ่มรุ่น ๆ
จงมารี้นรมย์ ด้วยดนตรีเครื่อง ๕ ด้วยกันเถิด.

พระเขมาเถรีกล่าวว่า

เราอีต้อัตระอา ด้วยกายอันเปื่อยเน่า กระสับกระส่าย
มีความแตกพังไปเป็นธรรมดาอยู่นอยู่
เราถอนกามตัณหาขึ้นได้แล้ว
กามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยดอกและหลาว
ครอบงำฉันท์ทั้งหลายไว้
บัดนี้ ความยินดีในกามที่ทันทูตถึง ไม่มีแก่เราแล้ว
เรากำจัดความเพลิดเพลิน ในสิ่งทั้งปวงแล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดแล้ว
ดูกรมารใจบาป ท่านจงรู้อย่างนี้ ดูกรมารตัวท่านเรากำจัดแล้ว
คนพาลไม่รู้ตามความเป็นจริง
พากันไหว้ดาวนักษัตร บูชาไฟอยู่ในป่า
ย่อมสำคัญว่า เป็นความบริสุทธิ์
ส่วนเราแลไหว้แต่พระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุรุษ
จึงพ้นแล้วจากทุกข์ทั้งปวง
เป็นผู้ทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา.

๓๖๖

ภิกขุณี

๔. สุชาตาเถรีคาถา

สุภาสิต ซีफलการฟังธรรม

[๔๕๕] เมื่อเราเป็นธรรวาส ได้ตกแต่งร่างกาย นุ่งห่มผ้าอันงาม
ตัดทรงดอกไม้ลูบไล้ด้วยจุนฉันทน์
ปกคลุมด้วยอาภรณ์ทั้งปวง
หอมล้อมด้วยหมู่นางทาสี
ให้หมู่นางทาสีถือเอาข้าวน้ำ ของเคี้ยว ของบริโภคน้อย
ออกจากเรือนไปสู่อุทยาน
รื่นรมย์ชมเชยเล่นอยู่ในสวนนั้นแล้ว
มาสู่เรือนของตน เข้าสู่ทักขิวิหาร
ในป่าอัญชันวันใกล้เมืองสาเกต
ได้พบพระพุทธเจ้าผู้เป็นแสงสว่างของโลกแล้ว
เข้าไปถวายบังคม
พระองค์ผู้มีพระจักขุได้ทรงแสดงธรรมแก่เรา
ด้วยความอนุเคราะห์
และเราได้ฟังพระธรรมของพระองค์
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่แล้ว
ได้ตรัสรู้ของจริง
ได้บรรลุอมตธรรม อันปราศจากทุกข์ในที่นั้นนั่นเอง
เราได้รู้แจ้งพระสัทธรรมแล้ว ได้บรรพชาในพระธรรมวินัย
ได้บรรลุลิวชา ๓ แล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่เปล่าจากประโยชน์.

เถรีคาถา

๓๖๗

๕. อโนปมาเถรีคาถา

สุภาสิตชี้ผลการฟังธรรม

[๔๕๕] เราเกิดแล้วในสกุลสูง อันมีเครื่องปลื้มใจมาก
มีทรัพย์มากสมบูรณ์ด้วยผิวพรรณล้วน
เป็นธิดาของเมธีเศรษฐี เป็นผู้อันพระราชบุตรปรารถนา
พวกเศรษฐีบุตรพากันมุ่งหวัง อิศรชนมีพระราชบุตรเป็นต้น
พากันส่งทูตไปขอกะบิดาของเราว่า ขอจงให้นางอโนปมาแก่เรา
นางอโนปมาธิดาของท่านนั้นมีน้ำหนักเท่าใด
เราจักให้เงินและทองมีน้ำหนัก ๘ เท่าของน้ำหนักนั้น
เรานั้นได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในโลก
ไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า
ได้ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์แล้ว
เข้าไปนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่เราด้วยความอนุเคราะห์
เรานั่งอยู่ที่อาสนะนั้นบรรลุนิพพานที่ ๓
ครั้นแล้ว ได้เฝ้าพระมอออกบวชในพระธรรมวินัย
ตั้งแต่ต้นท่อนเราให้เหือดแห้งแล้ว ถึงวันนี้เป็นวันที่ ๗.

๖. มหาปชาบดีโคตมีเถรีคาถา

สุภาสิตสรรเสริญพระพุทธรองค์

[๔๕๖] ข้าแต่พระพุทธรูปเจ้าผู้แก่วัยกล้า ผู้สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวง
หม่อมฉันขอนอบน้อมแด่พระองค์
ซึ่งทรงช่วยปลดเปลื้องหม่อมฉัน

๓๖๘

ภิกขุณี

และชนอื่นเป็นอันมากให้พ้นจากทุกข์
หม่อมฉันกำหนดรู้ทุกข์ทั้งปวงแล้ว
เผาตัดหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ ให้เหือดแห้งแล้ว
ได้เจริญมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้ว ได้บรรลุนิโรธแล้ว
ชนทั้งหลายเป็นมารดา เป็นบุตร เป็นธิดา เป็นพี่ชายน้องชาย
เป็นญาติตายายกันในชาติก่อน
หม่อมฉันไม่รู้ตามความเป็นจริง ไม่ประสพอริยสัจ ๔
จึงได้ท่องเที่ยวไปในภพน้อยใหญ่
ก็หม่อมฉันได้เห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล้ว
อัฏฐภาพนี้มีในที่สุด
ชาติสังสารสิ้นไปแล้ว บัดนี้ ภาพใหม่มิได้มี
ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตร
พระสาวกทั้งหลาย ผู้ปรารถนาความเพียร
มีใจเด็ดเดี่ยวมีความบากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์
มีความพร้อมเพรียงกัน
การกระทำโลกุตระธรรมให้ประจักษ์แก่ตนอย่างนี้
เป็นการถวายบังคมต่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
พระนางเจ้ามหายาเทวีได้ประสูติพระโศดมมา
เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมากหนอ
เพราะพระองค์ได้บรรเทาทุกข์ของชนทั้งหลาย
ผู้อันพยาธิและมรณะที่มั่งแวงแล้ว.

๗. คุดตาเถรีคาถา

พระพุทธโฆษาทเถื่อนคุดตาเถรี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๔๕๗] ดูกรคุดตา การที่ท่านละบุตร
หมุ่ญาติและกองแห่งโศคะอันเป็นที่รักแล้ว
ออกบวชเพื่อประโยชน์แก่นิพพานใด
ท่านจงพอกพูนนิพพานนั้นเนื่อง ๆ เกิด
ท่านอย่าตกอยู่ในอำนาจของจิต
สัตว์ทั้งหลาย ผู้ไม่รู้แจ้ง ถูกจิตหลอกหลวงแล้ว
ยินดีในสิ่งอันเป็นวิสัยของมาร
ย่อมพากันท่องเที่ยวไป สู่ชาติสังสารมิใช่น้อย
ดูกรภิกษุณี ท่านจงละขาดซึ่งสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำเหล่านี้
คือกามฉันทะ ๑ พยาบาท ๑ ลักกายทิฏฐิ ๑
วิจิกิจฉา ๑ สลัปปตปราคามอันเป็นข้อที่ห้า ๑
แล้วอย่ากลับมาสู่กามภพอีก
ท่านจงละเว้นราคะ มานะ อวิชชา อุทัจจะ
และตัดสังโยชน์ทั้งหลายแล้ว
จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
ท่านยังชาติสังสารให้สิ้นไปแล้ว
กำหนดรู้ภพใหม่ หมดความทะยานอยาก
จักเป็นผู้สงบระงับ ทิ้งไปในปีปัจจุบัน.

๓๗๐

ภิกษุณี

๘. วิชาเถรีคาถา

สุภาสิตขึ้นผลการฟังธรรม

[๔๕๘] เรายังจิตให้อยู่ในอำนาจไม่ได้ จึงไม่ได้ความสงบใจ
ออกจากที่อยู่ ไปภายนอก ๔-๕ ครั้ง
ภายหลังเข้าไปหาพระเชมภิกษุณี ไต่ถามโดยเคารพ
ท่านได้แสดงธรรม คือ ธาตุ อายตนะ อริยสัจ ๔
อินทรีย์ พละ โพชฌงค์และอัฐมรรคิกมรรค แก่เรา
เพื่อการบรรลุประโยชน์อันสูงสุด
เราได้ฟังคำของท่านแล้ว กระทำตามคำพร่ำสอน
ในปฐมยามแห่งราตรีนั้น ก็ระลึกถึงชาติก่อนได้
ในมัชฌิมยามแห่งราตรี เราชำระทิพยจักขุให้หมดจด
ในปัจฉิมยามแห่งราตรี เราทำลายกองแห่งความมืดได้
ก็ในกาลนั้น เรามีความสุขอันเกิดแต่ปีติแผ่ไปทั่วกายอยู่
ในวันที่ครบ ๗ เราทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว
จึงเหยียดเท้าออก.

จบ ฉักกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๗๑

เถรีคาถา สัตตกนิบาต

๑. อุตตราเถรีคาถา

คาถาสุภาสิตของอุตตราเถรี

พระปญฺญาจาราเถรีกล่าวว่า

[๔๕๙] มาณพทั้งหลายพากันถือสากซ้อมข้าวอยู่
ย่อมหาทรัพย์มาเลี้ยงดูบุตรภรรยาฉันใด ท่านทั้งหลายก็ฉันนั้น
จงบำเพ็ญเพียรในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ที่เป็นเหตุให้ผู้ทำไม่เดือดร้อนในภายหลัง
ท่านทั้งหลายจงรีบล้างเท้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง
จงเข้าไปตั้งจิตไว้ให้มีอารมณ์เดียวตั้งมั่นด้วยดีแล้ว
พิจารณาสังขารทั้งหลายโดยความเป็นของแปรปรวน
และโดยความเป็นของไม่ใช่ตน.

พระอุตตราเถรีกล่าวว่า

เราได้ฟังคำพร่ำสอนของพระปญฺญาจาราเถรีนั้นแล้ว
ล้างเท้าเข้าไปนั่ง ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง
ในปฐมยามแห่งราตรี เราก็ระลึกชาติก่อนได้
ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ได้ชำระทิพยจักขุให้หมดจด
ในปัจฉิมยามแห่งราตรีได้ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว
เราได้บรรลุวิชชา ๓ จึงลุกจากอาสนะ
ในภายหลังเราได้ทำตามคำพร่ำสอนของท่านแล้ว
ดิฉันเป็นผู้มีวิชชา ๓ ไม่มีอาสวะ จักห้อมล้อมท่านอยู่
ดุจเทวดาชาวดาวดึงส์ พากันห้อมล้อม
ท้าวสักกะผู้ชนะสงครามมาแล้ว ฉะนั้น.

๓๗๒

ภิกขุณี

๒. จาลาเถรีคาถา

คาถาสู่ภาษิตของจาลาเถรี

พระจาลาเถรีกล่าว

[๔๖๐] เราเป็นภิกษุณีผู้มีอินทรีย์อันเจริญแล้ว

เข้าไปตั้งสติไว้มั่น

ได้แทงตลอดสันตบพ อันเป็นเครื่องเข้าไประงับสังขาร เป็นสุข.

มารกล่าวว่า

ท่านเป็นผู้มีศรัทธาสิ้น ปราภภูเหมือนสมณะ เจาะจงใครหนอ

ท่านไม่ชอบใจ ในลัทธิเดียรถีย์แล้ว

ยังจักมาหลงประพฤติทางผิดนี้อยู่ทำไม.

พระจาลาเถรีกล่าวว่า

เดียรถีย์เหล่าใด ผู้มีลัทธิเป็นภายนอกจากศาสนา

เป็นผู้เข้าไปอาศัยทิวฏฐิทั้งหลาย

เดียรถีย์เหล่านั้นย่อมไม่รู้แจ้งธรรม ไม่เป็นผู้ฉลาดในธรรม

ส่วนพระพุทเจ้าผู้เสด็จอุบัติในสกุลศากยะ

ไม่มีผู้ใดเปรียบปาน

พระองค์ได้ทรงแสดงธรรม

อันเป็นอุบายล่วงเสียดซึ่งทิวฏฐิทั้งหลาย

คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์

และอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘

เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์แก่เรา

เราได้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์แล้วยินดีอยู่ในพระศาสนา

เราได้บรรลุวิชชา ๓ แล้ว

เถรีคาถา

๓๘๓

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ทำเสร็จแล้ว
เรากำจัดความเพลิดเพลนในสิ่งทั้งปวงได้แล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดแล้ว
ดูกรรมารผู้มีใจบาป ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด ตัวท่านเรากำจัดได้แล้ว.

๓. อุปจาลาเถรีคาถา

คาถาสู่ภษิตของอุปจาลาเถรี

พระอุปจาลาเถรีกล่าวว่า

[๔๖๑] เราเป็นภิกษุณีผู้มีสติ มีจักขุ มีอินทรีย์อันอบรมแล้ว
แทงตลอดสันตปท อันอุดมบุรุษเสพแล้ว.

มารกล่าวว่า

เหตุไฉนหนอท่านจึงไม่ชอบความเกิด
เพราะกรรมดาผู้เกิดย่อมบริโภคมทั้งหลาย
เชิญท่านบริโภคความยินดีในภามทั้งหลายเถิด
อย่าได้เป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลังเลย

พระอุปจาลาเถรีกล่าวว่า

เพราะความตายย่อมมีแก่ผู้เกิด ไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด
การถูกตัดมือและเท้า การถูกฆ่าและถูกจองจำ
ย่อมมีแก่ผู้เกิด ไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด
ผู้เกิดแล้วย่อมได้ประสบทุกข์ ผู้ไม่เกิดย่อมไม่ประสบ
พระสัมพุทธเจ้าผู้เสด็จอุบัติในสกุลศากยะ ไม่มีผู้ใดเปรียบปาน
พระองค์ได้ทรงแสดงธรรม
อันเป็นอุบายลวงเสียซึ่งทิฏฐิทั้งหลาย
คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์

๓๗๔

ภิกขุณี

อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘
เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์แก่เรา
เราได้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์แล้ว ยินดีอยู่ในพระศาสนา
เราได้บรรลุวิชา ๓ แล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จแล้ว
เรากำจัดความเพลิดเพลिनในสิ่งทั้งปวงได้แล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดแล้ว
ดูกรรมารผู้ใจบาป ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด ตัวท่านเรากำจัดได้แล้ว.

จบ สัตตกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๓๕

เถรีคาถา อัญญาภิชาติ

สีสุปจาลาเถรีคาถา

คาถาสุนทรียะของสีสุปจาลาเถรี

พระสีสุปจาลาเถรีกล่าวว่า

[๔๖๒] เราเป็นภิกษุณีผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

สำรวมดีแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย

ได้บรรลุตันทบถ อันชื่นใจ มีโอชารส.

(มารกล่าวว่า)

ท่านจงตั้งจิตปรารถนา เพื่อจะเกิด ไว้ในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์
ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นวสวัตตี
ที่ท่านเคยอยู่มาแล้วในก่อนเกิด.

พระสีสุปจาลาเถรีตอบว่า

เทวดาชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นวสวัตตี

พากันไปจากภพเข้าสู่ภพตลอดทุก ๆ กาล

ติดอยู่ในร่างกายของตน

มีปกติเดือดร้อนเพราะความเกิด และความตาย

ไม่ล่วงพ้นร่างกายของตนไปได้

โลกทั้งปวงถูกไฟไหม้ลุกรุ่งโรจน์โชติช่วง

โลกทั้งปวงหวั่นไหวแล้ว

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม อันเป็นธรรมไม่หวั่นไหว

ใคร ๆ ก็ชิงไม่ได้ เป็นธรรมอันปฤชุนเสพไม่ได้แก่เรา

ใจของเรายินดีแล้วในธรรมนั้น

๓๗๖

ภิกขุณี

เราได้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์แล้ว ยินดีอยู่ในพระศาสนา
วิชา ๓ เราได้บรรลุแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จแล้ว
เรากำจัดความเพิดเพลิน ในสิ่งทั้งปวงได้แล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว
ดูกรรมารผู้ใจบาป ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด
ตัวท่านเราก็กำจัดได้แล้ว.

จบ อัญฎกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๗๗

เถรีคาถา นวกนิบาต

วิฑฒมาตาเถรีคาถา

คาถาสู่ภษิตของวิฑฒมาตาเถรี

พระวิฑฒมาตาเถรี เมื่อจะกล่าวตักเตือนพระวิฑฒเถระ ได้
ภษิตคาถาเหล่านี้ความว่า

[๔๖๓] ดูกรท่านวิฑฒะผู้เป็นบุตร ก็เลสดุจหมู่มิในป่า

อย่าได้มีแก่ท่านในโลกในกาลไหน ๆ เลย

ท่านอย่าเป็นผู้มีส่วนแห่งทุกข์รำไปเลย

ดูกรท่านวิฑฒะ มุนีทั้งหลายเป็นผู้ไม่หวั่นไหว

ตัดความสงสัยเสียได้ เป็นผู้มีความเยือกเย็น

ถึงความฝึกฝนแล้ว ไม่มีอาสวะ ย่อมอยู่เป็นสุข

ดูกรท่านวิฑฒะ ท่านพึงเพิ่มพูนมรรคอันฤษีเหล่านั้นสั่งสมแล้ว

เพื่อการบรรลุธรรมะ เพื่อการทำที่สุดแห่งทุกข์.

พระวิฑฒเถระกล่าวว่า

ข้าแต่มารดาผู้มีความแกล้วกล้า

มารดาอย่ามกล่าวเนื้อความนี้ แก่ฉัน

ฉันเข้าใจว่า ป่าคือความรัก ในฉันย่อมไม่มีแก่ท่าน.

พระเถรีตอบว่า

ดูกรท่านวิฑฒะ สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง

เป็นสังขารเลวอกุฏฐัญญ์ และปานกลาง

ย่อมไม่มีแก่เราแม้แต่น้อย

แม้ป่าเพียงเล็กน้อย ในสังขารเหล่านั้นย่อมไม่มีแก่เรา

๓๗๘

ภิกขุณี

เพราะอาสวะทั้งปวงของเราผู้ไม่ประมาทแล้วเฟงอยู่ ลึนไปแล้ว
วิชา ๓ เราได้บรรลุแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จแล้ว.
พระวัชฌเถระกล่าวว่า
มารดาของเรา แหงเราด้วยปฏิถัมภ์ใหญ่หนอ
มารดาของเราได้กล่าวคาถาอันประกอบด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง
เหมือนคนท่อนุเคราะห์แก่กันฉะนั้น
เราได้ฟังคำพร่ำสอนของมารดาแล้ว
เราได้ยังธรรมสังเวชให้เกิดขึ้น
เมื่อบรรลุธรรมปลอดโปร่งจากโยคะ
เราเป็นผู้อันมารดาตักเตือนแล้ว
มีใจสงบแล้วเพื่อความเพียร
ไม่เกียจคร้าน ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน
ได้บรรลุสันติอันสูงสุด.

จบ นวกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๗๕

เถรีคาถา เอกาทสกนิบาต

กีสาคอตมีเถรีคาถา

คาถาสู่ภานิของกีสาคอตมีเถรี

[๔๖๔] นักปราชญ์กล่าวสรรเสริญ
ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรไว้เฉพาะในโลกว่า
บุคคลผู้คบกัลยาณมิตร
ถึงแม้จะเป็นพาลก็พึงเป็นบัณฑิตได้บ้าง
ควรคบสัตบุรุษ
เพราะปัญญาย่อมเจริญแก่บุคคลผู้คบสัตบุรุษโดยแท้
คนทุกคนมีกษัตริย์เป็นต้น
เมื่อคบสัตบุรุษทั้งหลาย พึงพ้นจากทุกข์แม่ทั้งปวงได้
และพึงรู้แจ้งอริยสัจ ๔ คือ
ทุกข์ ๑ เหตุให้เกิดทุกข์ ๑ ความดับทุกข์ ๑ อัญ्ञังคิกรมรรค ๑
พระพุทธรเจ้าผู้เป็นสารถิ ฝึกบุรุษผู้ควรฝึก ได้ตรัสไว้ว่า
ความเป็นหญิง เป็นเหตุนำมาซึ่งทุกข์
เพราะว่าการอยู่ร่วมกับหญิงร่วมสามีกันก็ดี
การคลอดบุตรก็ดี เป็นทุกข์ทั้งนั้น
หญิงบางพวกคลอดบุตรครั้งแรก
อดกลั้นทุกข์อันเกิดขึ้นเพราะการคลอดบุตรไม่ไหว
จึงตัดคอตนเองเสียก็มี
พวกหญิงที่เจริญด้วยความสุขพากันกินยาพิษก็มี
เด็กตายในครรภ์ก็มี คนทั้งสองคือเด็กอยู่ในครรภ์

๓๘๐

ภิกขุณี

และมารดาผู้มีครุฑ ย่อมได้รับความพินาศ
เราเดินทางในเวลาจวนคลอด ได้เห็นสามีตายแล้ว
ยังไม่ทันถึงเรือนของตน ก็คลอดบุตรกลางทาง
บุตรทั้งสองคนก็ตาย และสามีก็ตายในหนทาง
มารดาบิดาและพี่ชายของเราผู้กำพร้า
อันหาเราอยู่บนเชิงตะกอนเดียวกัน
เมื่อสิ้นสกุลแล้ว เป็นกำพร้า ท่านสวยทุกซ์ หาประมาณมิได้
ก็น้ำตาของท่านไหลออกแล้ว หลายพันชาติ
เราเห็นท่านและเนื้อบุตรของท่าน
อันสัตว์มีสุขเป็นต้นกัดกินแล้ว ที่กลางป่าช้า
เรามีวงศ์สกุลอันฉิบหายแล้ว
เป็นผู้อันชนทั้งปวงติเตียน สามีตายแล้ว
ได้บรรลุอมตธรรม อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘
เป็นที่ให้ถึงอมตธรรม เราได้เจริญแล้ว
แม้นิพพานเราก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว
เราได้เห็นแวนธรรมแล้ว เราเป็นผู้มีลูกศรอันตัดแล้ว
ปรองการลงแล้ว กิจที่ควรทำเราได้ทำเสร็จแล้ว
พระกิสาคโคตมีเถรีเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว
ได้กล่าวเนื้อความนี้ ดังนี้แล.

จบ เอกาทสกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๘๑

เถรีคาถา ทวาทสกนิบาต

อุบลวัณณาเถรีคาถา

คาถาสุภามิตของอุบลวัณณาเถรี*

[๔๖๕] เราทั้งสอง คือ มารดาและธิดา เป็นหญิงร่วมสามีกัน
ความสลดใจชนพองสยองเกล้าอันไม่เคยมี ได้บังเกิดแก่เรา
น่าดีเตียนหนัก กามทั้งหลายเป็นของไม่สะอาด
มีกลิ่นเหม็น มีหนามเป็นอันมาก
เพราะเป็นที่ทำให้เราทั้งสอง
คือ มารดาและธิดาร่วมสามีเดียวกันได้
เราเห็นโทษในกามทั้งหลาย
เห็นการออกจากกามโดยความปลอดโปร่ง
เราจึงออกบวชในธรรมวินัยในกรุงราชคฤห์
เราระลึกถึงชาติก่อน ๆ ได้
ทิพยจักขุเจโตปริยญาณและโสตธาตุ
เราชำระให้หมดจดแล้ว แม้ฤทธิ์เราก็ทำให้แจ้งแล้ว
ความสิ้นอาสวะเราบรรลุแล้ว อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จแล้ว
ในเวลาพระพุทธเจ้าจะทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์
เราได้เนรมิตรถอันเทียมด้วยม้า ๔ ตัวด้วยฤทธิ์
เข้าไปถวายบังคมพระบาทของพระพุทธเจ้าผู้มีศิริ
เป็นที่พึงของสัตว์โลกแล้ว
ได้ประดิษฐานอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

๓๘๒

ภิกขุณี

มารกล่าวว่า
ท่านผู้เดียวเข้าไปอาศัยป่าไม้ร้าง
อันมีดอกบานสะพรั่งตลอดดง ยืนอยู่ที่โคน
ท่านไม่มีใครเป็นเพื่อนสอง
ท่านไม่กลัวความพาลของนักเลงทั้งหลายหรือ.
พระอุบลวัณณาเถรีกล่าวว่า
ถึงจะมีพวกนักเลงตั้งร้อยตั้งพันเช่นนี้ มาห้อมล้อม
แม่เพียงชนของเราที่ไม่พึ่งหวั่นไหวสิ้นสะเทือน
ดูกรมาร ท่านผู้เดียวจักทำอะไรเราได้เล่า
เรานั้นจักหายไป ณ บัดนี้ก็ได้อะ หรือจะเข้าไปในท้องท่านก็ได้
จะยืนอยู่ในระหว่างคิ้วท่านก็ได้ ท่านจักไม่เห็นเรายืนอยู่
เราเป็นผู้ชำนาญในทางจิต อบรมอิทธิบาทดีแล้ว
ได้กระทำให้แจ้งอภิญญา ๖
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จแล้ว
กามทั้งหลายเปรียบดังหอกและหลาว
เป็นของครอบงำขันธ์ทั้งหลายไว้
บัดนี้ความยินดีในกามที่ท่านพูดถึงนั้นไม่มีแก่เรา
เรากำจัดความเพลิดเพลินในสิ่งทั้งปวงได้แล้ว
ทำลายกองแห่งความมืดแล้ว
ดูกรมาร ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด ถึงตัวท่านเราก็กำจัดเสียแล้ว.

* อาศัยภชาสิตโยมมารดาของพระคังคาติริยเถระกล่าว, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า ๕๙๒

จบ ทวาทสกนิบาต.

เถรีคาถา

๓๘๓

เถรีคาถา โสฬสกนิบาต

ปุณณิกาเถรีคาถา

คาถาสุภาสิตของปุณณิกาเถรี

พระปุณณิกาเถรีกล่าวว่า
[๔๖๖] เราเป็นหญิงตักน้ำ กลัวต่อภัย คืออาญาของนาย
และถูกภัย คือ วาจาและโทษของนายบีบคั้นแล้ว
จึงลงตักน้ำในฤดูหนาวทุกเมื่อ
ดูกรพราหมณ์ ท่านกลัวต่อใครเล่าจึงลงตักน้ำทุกเมื่อ
ท่านมีตัวอันสิ้นเทาเสวยทุกข์ คือความหนาวอันร้ายกาจ.
พราหมณ์กล่าวว่า

ดูกรปุณณิกาผู้เจริญ ก็เมื่อท่านรู้ยู่
เราผู้ทำซึ่งกุศลกรรมอันห้ามซึ่งบาปกรรม จะสอบถามเราทำไม
ก็ผู้ใดเป็นคนแก่หรือคนหนุ่มทำบาปกรรมไว้
แม้ผู้นั้นก็ย่อมพ้นจากบาปกรรมได้ด้วยการอาบน้ำ.

(พระปุณณิกาเถรีกล่าวว่า)
ก็ใครหนอบอกความนี้แก่ท่านผู้ไม่รู้ เขาก็ไม่รู้เหมือนกัน
ก็เมื่อบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการอาบน้ำ
กบ เต่า นาค จรเข้ และสัตว์เหล่าอื่นที่เกี่ยวไปในแม่น้ำ
ก็จักพากันไปสู่สวรรค์แน่นอน
พวกคนฆ่าเนื้อทรายเลี้ยงชีวิต คนฆ่าสุกร พวกชาวประมง
พวกพรานเนื้อ พวกโจร พวกนายเพชรฆาต
และคนที่มีกรรมอันเป็นบาปเหล่านี้

๓๘๔

ภิกขุณี

แม่คนเหล่านั้น ก็พึงพ้นจากบาปกรรมเพราะการอาบน้ำ
ถ้าแม่เหล่านั้น พึงนำบาปที่ท่านทำไว้แล้วในกาลก่อนไปได้ไซ้
แม่เหล่านั้นก็พึงนำบุญมาให้ท่านบ้าง
เพราะเหตุนั้น ท่านพึงเป็นผู้เห็นห่างจากพระศาสนา
ดูกรพราหมณ์
ท่านกลัวต่อบาปกรรมอันใด จึงลงอาบน้ำทุกเมื่อ
ท่านอย่าได้ทำบาปกรรมอันนั้นเลย
ความหนาวอย่าได้เบียดเบียนผิวของท่าน.
พราหมณ์กล่าวว่า
ท่านนำข้าพเจ้าผู้เดินทางผิดไปสู่อริยมรรค
ดูกรปุนณิกาผู้เจริญ
ข้าพเจ้าขอถวายผ้าสาฎกสำหรับสรงน้ำนี้แก่ท่าน.
พระปุนณิกาเถรีกล่าวว่า
ผ้าสาฎกจงเป็นของท่านตามเดิมเถิด เราไม่ประสงค์ผ้าสาฎก
ถ้าท่านกลัวต่อทุกข์ ถ้าท่านเกลียดทุกข์
ท่านอย่าทำกรรมอันเป็นบาปทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ
ก็ถ้าท่านจักทำหรือกำลังทำกรรมอันเป็นบาปไซ้
แม้ท่านจะเหาะหนีไปในอากาศ ก็จักไม่พ้นทุกข์ได้เลย
ถ้าท่านกลัวต่อทุกข์ถ้าท่านไม่ชอบทุกข์
จงเข้าถึงพระพุทธเจ้า กับทั้งพระธรรม และพระสงฆ์ผู้คงที่
เป็นสรณะ
จงสมทานศีลทั้งหลาย สรรณคมน์และการสมทานศีลของท่าน
จักเป็นไปเพื่อความพ้นจากทุกข์.

เถรีคาถา

๓๘๕

พราหมณ์กล่าวว่า
เมื่อก่อนเราเป็นเฝ้าพันธุ์แห่งพรหม
วันนี้เราได้เป็นพราหมณ์จริง ๆ
เราเป็นผู้มีวิชา ๓ สมบูรณ์ด้วยเวท
มีความสวัสดี มีบาปอันล้างแล้ว.
จบ โสฬสกนิบาต.

เถรีคาถา วีสตินิบาต

๑. อัมพาลีเถรีคาถา

คาถาสุภาสิตของอัมพาลีเถรี

[๔๖๗] เมื่อก่อน ผมของเรามีสีดำ
คล้ายกับสีปีกแมลงภู มีปลายงอน
เดี๋ยวนี้ กลายเป็นเช่นปอเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อนผมของเรามีกลิ่นหอม
ดูจอบด้วยดอกมะลิเป็นต้น
เติมด้วยดอกไม้ เดี่ยวนี้มีกลิ่นเหมือนขนกระต่ายเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน ผมของเรามีปลายอันงาม วิจิตรด้วยหวี
และเครื่องปักผมเหมือนป่าไม้อันปลูกเป็นแถวงามสะพรั่ง
เดี๋ยวนี้กลายเป็นผมโกร๋นในที่นั้น ๆ
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน ผมของเราประดับด้วยผมอันงดงาม
ตั้งประดับด้วยทองคำอันละเอียด มีกลิ่นหอม
เดี๋ยวนี้ ล้วนตลอดหัวเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง

เถรีคาถา

๓๘๗

เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อนคิ้วของเราตรงมคล้ายรอยเขียนอันนายช่างเขียนดีแล้ว
เดี๋ยวนี้ กลายเป็นคิ้วคดเคี้ยวเหมือนเถาวัลย์เพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อนนัยน์ตาของเราดำขลับ เหมือนนิลมณีรุ่งเรืองงาม
เดี๋ยวนี้ถูกชราขจัดแล้วไม่งามเลย
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อเวลาเรายังรุ่นสาวจุมูกของเราโต่งงาม เหมือนเกลียวหาดาล
เดี๋ยวนี้ กลับห่อเหี่ยวไปเหมือนจมหายเข้าไปในศิระเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อนใบหูของเราตรงมเหมือนตุ่มหูที่ทำเสร็จเรียบร้อยดี
เดี๋ยวนี้กลับหย่อนยานเหมือนเอาเถาวัลย์ห้อยไว้เพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน ฟันของเราขาวมดีเหมือนสีดอกมะลิตูม
เดี๋ยวนี้กลายเป็นฟันหักและมีสีเหลืองเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน เราพูดเสียงไพเราะเหมือนเสียงนกดุเหว่า
อันมีปกติเที่ยวไปในไพรสนธ์ร่าร้องอยู่ในป่าใหญ่ฉะนั้น

๓๘๘

ภิกขุณี

เดี๋ยวนี้คำพูดของเราพลาดไปทุก ๆ คำเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน คอของเราตามกลมเกลี้ยงเหมือนสังข์ที่ขัดดีแล้ว
เดี๋ยวนี้ยื่นเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อนแขนทั้งสองของเรางดงาม
เปรียบดังกลอนเหล็กอันกลมจะนั้น
เดี๋ยวนี้ลีบคอดูจฝักแคฝอยเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน มือทั้งสองของเราประดับด้วยแหวนทองคำงดงาม
เดี๋ยวนี้เป็นเหมือนแห้งามันเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน ถันทั้งคู่ของเราเต่งตึงกลมกลิ้งชิดสนิทกัน
และมีปลายอนชิ้นงดงาม
เดี๋ยวนี้กลับหย่อนเหมือนผลน้ำเต้าเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน กายของเราเกลี้ยงเกลา งดงาม
เหมือนแผ่นทองที่ขัดดีแล้ว
เดี๋ยวนี้สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็นอันละเอียดเพราะชรา

เถรีคาถา

๓๘๕

พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน ชาวอ่อนทั้งสองของเราดงามเปรียบเหมือนวงช้าง
เดี๋ยวนี้เป็นปมเป็นปมเหมือนข้อไม้ไผ่เพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน แข็งทั้งสองของเรา
ประดับด้วยกำไลทองคำอันเกลี้ยงกลางดงาม
เดี๋ยวนี้กลับเหี่ยวแห้งเหมือนต้นงาเพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
เมื่อก่อน เท้าทั้งสองของเราดงาม
อุปมาเช่นกับบุญุ่นเพราะความที่เท้าอ่อนนุ่ม
เดี๋ยวนี้กลับแตกเป็นริ้วรอยงอแงดั่งเถาวัลย์เพราะชรา
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น
ร่างกายของเรานี้เนื่องด้วยความหย่อน
เป็นที่อยู่แห่งทุกข์มาก
เป็นสภาพตกไปจากเครื่องลูบไล้ เป็นตุจเรืออันคร่ำคร่า
พระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสจริง
เป็นคำจริงแท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น.

๒. โรหิตีเถรีคาถา

คาถาสูกษัตริย์ของโรหิตีเถรี

บิดาถามเราว่า

[๔๖๘] ดุกรแม่โรหิตีผู้เจริญ เจ้าเห็นสมณะนี้ว่าเป็นสมณะ
รู้สึกว่าเป็นสมณะ สรรเสริญสมณะทั้งหลาย
เจ้าเห็นจักเป็นสมณะเป็นแน่แท้
เจ้าได้ถวายข้าวน้ำอันไพบุลย์แก่สมณะทั้งหลาย
ดุกรแม่โรหิตี บัดนี้ เรจักขอถามเจ้า
เพราะเหตุไร สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของเจ้า
สมณะล้วนแต่เป็นผู้ไม่ใคร่ต่อกรงาน
เกียจคร้าน อาศัยสิ่งของที่คนอื่นให้เลี้ยงชีวิต
เป็นผู้มีความหวังอาหารและเครื่องนุ่งห่มเป็นต้น
แต่คนอื่นใคร่ต่ออาหารอันอร่อยดี เพราะเหตุไร
สมณะทั้งหลาย จึงเป็นที่รักของข้าพเจ้า?

เราตอบท่านว่า

ข้าแต่คุณพ่อ
คุณพ่อถามดิฉันถึงคุณความดีของสมณะทั้งหลายมานานแล้ว
ดิฉันจักชี้แจงคุณความดี คือ ปัญญา ศีล
และความบากบั่นของสมณะเหล่านั้นให้ทราบ
สมณะทั้งหลายเป็นผู้ไม่ใคร่ต่อกรงาน ไม่เกียจคร้าน
ทำแต่การงานประเสริฐสุด ย่อมละระคาและโทษะได้
เพราะเหตุนี้สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายย่อมกำจัดจลาจลแห่งทั้ง ๓ ของบาป

เถรีคาถา

๓๕๑

มีปกติทำแต่กรรมอันสะอาด ละบาปกรรมทั้งปวงได้แล้ว
เพราะเหตุนั้น สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
กายกรรมวจีกรรม และมโนกรรมของสมณะเหล่านั้น
ล้วนแต่สะอาด
เพราะเหตุนั้น สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายล้วนแต่ปราศจากมลทิน
เหมือนสังข์ที่เขาชัดดีแล้ว
เป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งภายในและภายนอก บริบูรณ์ด้วยธรรมชา
เพราะเหตุนั้นสมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายเป็นพหูสูตทรงธรรม
เป็นผู้ประเสริฐเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม
แสดงอรรถและธรรมให้ฟัง
เพราะเหตุนั้น สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายเป็นพหูสูตทรงธรรมเป็นผู้ประเสริฐ
เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม มีจิตแน่วเป็นอารมณ์เดียว มีสติ
เพราะเหตุนั้นสมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายเป็นผู้ไปไกล มีสติ พุดพ้อประมาณ ไม่ฟังชาน
รู้ทั่วถึงที่สุดแห่งทุกข์
เพราะเหตุนั้นสมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายหลีกไปจากบ้านใด
ย่อมไม่กังวลถึงสัตว์หรือสังขารอะไรในบ้านนั้น
เป็นผู้ไม่มีความห่วงใยหลีกไป
เพราะเหตุนั้นสมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน

๓๕๒

ภิกขุณี

สมณะทั้งหลายย่อมไม่เก็บสะสมข้าวไว้ในฉาง
ไม่สะสมไว้ในหม้อ ไม่สะสมไว้ในกระเช้า
เที่ยวแสวงหาแต่อาหารที่สำเร็จแล้ว
เพราะเหตุนั้น สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายท่านไม่รับเงินไม่รับทอง ไม่รับรูปียะ
เยียวยาอ้อตภาพด้วยอาหารอันเกิดขึ้นเฉพาะหน้า
เพราะเหตุนั้น สมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน
สมณะทั้งหลายออกบวชจากตระกูลต่าง ๆ กัน
และจากชนบทต่าง ๆ กัน

แต่ย่อมรักใคร่กันและกันดี
เพราะเหตุนั้นสมณะทั้งหลายจึงเป็นที่รักของดิฉัน.

บิดากล่าวกะเราต่อไปว่า

ดูกรลูกโรหิตีผู้เจริญ
เจ้าเกิดในตระกูลของเราเพื่อประโยชน์แก่เราหนอ
เพราะเจ้าเป็นผู้มีศรัทธา และมีความเคารพอย่างแรงกล้า
ในพระพุทธเจ้าพระธรรม และพระสงฆ์
และเจ้าย่อมรู้จักพระสงฆ์ว่าเป็นเขตบุญอันยอดเยี่ยมของโลก
ขอให้สมณะเหล่านั้นรับทักษิณาทานของเราบ้าง
เพราะไทยธรรมที่เราตั้งไว้แล้วในสมณะเหล่านั้น
จักมีผลไพบูลย์แก่เรา.

เรากล่าวกะบิดาอย่างนี้ว่า

ถ้าคุณพ่อกลัวต่อทุกข์ ถ้าคุณพ่อเกลียดทุกข์
จงเข้าถึงพระพุทธเจ้ากับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ผู้คงที่
ว่าเป็นสรณะ

เถรีคาถา

๓๕๓

จงสมทานศีล ด้วยว่าสรณคณฺห์ และการสมทานศีล
จักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่คุณพ่อ.

บิดาได้กล่าวกะเราว่า
พ่อจะเข้าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ผู้คงที่
ว่าเป็นสรณะ
และจะสมทานศีล เพราะสรณคณฺห์และการสมทานศีลนั้น
จักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เรา
เมื่อก่อนเราเป็นเฝ้าพันธุแห่งพรหม
แต่เดี๋ยวนี้เราเป็นพรหมณ์แล้ว
เราเป็นผู้มีวิชา ๓ มีความสวัสดีถึงฝั่งแห่งเวท
และเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว.

๓. จาปาเถรีคาถา

คาถาสุภามิตของจาปาเถรี

ท่านอุปกะกล่าววว่า
[๔๖๙] เมื่อก่อนเราถือไม้เท้า เดี่ยวนี้เราเป็นพรานเนื้อ
เราไม่อาจออกจากเปือกตมอันร้ายกาจ
ข้ามไปยังฝั่งโน้นด้วยความหวังได้
เมื่อก่อนนางจาปาดูหมิ่นเราว่า เป็นผู้มัวเมา
ได้ปลอบบุตรเยาะเย้ยเรา
เราจึงตัดเครื่องผูกของนางจาปาแล้วออกบวช.
เรากล่าวว่า
ข้าแต่ท่านมหาวิระ ขอท่านจงอย่าโกรธเราเลย
ข้าแต่ท่านมหามุณี

๓๕๔

ภิกขุณี

ขอท่านจงอย่าโกรธเราเลย
เพราะว่าผู้ที่ถูกความโกรธครอบงำย่อมไม่มีความบริสุทธิ์
ตบะจักมีมาแต่ไหน ก็เรจักหลีกไปสู่นานา
ใครในที่นี้จักไปยังบ้านนาลาบ้าง
ชนทั้งหลายย่อมผูกสมณะ
ผู้เลี้ยงชีพโดยชอบธรรมไว้ด้วยมารยาทหญิง
ดูกรท่านกาฬะ ท่านจงกลับมาเถิด
จงมาบริโภคคามสุขเหมือนในกาลก่อน
เราและพวกญาติของเราทั้งหมดจักยอมอยู่ใต้อำนาจของท่าน.

ท่านอุปกะกล่าวว่า

ดูกรจาปา เจ้าพูดคำเช่นใด
คำเช่นนั้นจะพึงเป็นถ้อยคำที่ดียิ่งแก่บุรุษผู้รักเจ้า
ยิ่งไปกว่าที่เจ้าพูดถึง ๔ เท่าทีเดียว.

เรากล่าวว่า

ดูกรท่านกาฬะ เพราะเหตุไร ท่านจึงละทิ้งเราผู้มีรูปงาม
ผู้เป็นจุดต้นต้นตอหามีดอกบานสะพรั่งตั้งอยู่บนยอดเขา
เป็นต้นต้นกระแอมมีดอกอันบาน
และเป็นจุดต้นแคล้อยภายในทวีป
ผู้มีร่างกายรูปไ้ด้วยจุนจันท์แดง
นุ่งห่มผ้าแคว้นกาลีสมีค่าอันสูง
เป็นผู้สมบุรณ์ไปเสียเล่า.

ท่านอุปกะกล่าวว่า

พรานนกปรารถนาตามเบียดเบียนนก ฉันใด
เจ้าจักตามเบียดเบียนเรา

เถรีคาถา

๓๕๕

ด้วยรูปร่างอันมีการตบแต่งต่าง ๆ ฉะนั้นหาได้ไม่

เรากล่าวว่า

ดูกรท่านกาฬะ ก็ผล คือบุตรของเรานี้

ท่านเป็นผู้ทำให้เกิดขึ้นแล้ว

โฉน ท่านจึงมาละทิ้งเราซึ่งเป็นผู้มีบุตรไปเสียเล่า

ท่านอุปกะกล่าวว่า

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย

ผู้เป็นมหาวิรูปบุรุษ ย่อมละบุตร ละญาติ ละทรัพย์

ตัดเครื่องผูกพันเสียแล้วออกบวช

เหมือนช่างสลัดเครื่องผูกไป ฉะนั้น

เรากล่าวว่า

บัดนี้ เราพึ่งเอาท่อนไม้หรือมีด

ทุบหรือเฉือนบุตรของท่านนี้ให้จมลงในแผ่นดิน

ท่านจักไม่เศร้าโศกถึงบุตรหรือ?

ท่านอุปกะกล่าวว่า

ดูกรนางชิวช่า ผู้มีบุตรอันทำแล้ว

ถ้าแม่เจ้าจักทิ้งบุตรให้สุนัขจึงจอกินเป็นอาหาร

เจ้าก็จักยังเราให้กลับคืนมาอีกไม่ได้

เรากล่าวว่า

เอาเถอะท่านกาฬะผู้เจริญ บัดนี้ ท่านจักไปไหน

คือจักไปสู่บ้าน นิคม นคร ราชธานีไหน?

ท่านอุปกะกล่าวว่า

เมื่อก่อนเราเคยเป็นเจ้าของเจ้าคณะ

ไม่ใช่สมณะ แต่ถือตัวว่าเป็นสมณะ

๓๕๖

ภิกขุณี

ได้เที่ยวไปตามบ้านทุก ๆ บ้าน ทุกนคร ทุกราชอาณาจักร
บัดนี้ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์นี้
ประทับอยู่ ณ ที่ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา
ทรงแสดงธรรมแก่หมู่สัตว์เพื่อให้ละทุกข์ทั้งปวง
เราไปได้ ณ ลำน้ำ ของพระองค์
พระองค์ก็จักเป็นศาสดาของเรา.

เรากล่าวว่า

บัดนี้ ขอท่านจงกราบตุลการกราบไหว้ของฉัน กะพระพุทธรูป
ผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ผู้ยอดเยี่ยม
พึงทำประทักษิณ ๓ รอบ แล้วอุทิศส่วนบุญมาให้ฉันบ้าง.

ท่านอุปกะกล่าวว่า

ดูกรจาปา ตามที่เจ้าพูดเราทำได้
บัดนี้เรจักกราบตุลการกราบไหว้ของเจ้า
กะพระพุทธรูปผู้เป็นที่พึ่ง ของสัตว์โลก ผู้ยอดเยี่ยม
และจักทำประทักษิณสิ้น ๓ รอบแล้วอุทิศส่วนบุญมาให้เจ้า.

ก็ลำดับนั้น ท่านกาฬะได้หลีกไปถึงแม่น้ำเนรัญชรา
ท่านได้พบพระสัมพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงอมตบท คือ
ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘
อันเป็นทางดำเนินถึงความสงบทุกข์
ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระพุทธรูปแล้ว
ทำประทักษิณ ๓ รอบอุทิศส่วนบุญไปให้นางจาปา
แล้วออกบวชในพระธรรมวินัย
ได้บรรลุวิชา ๓ ทำตามคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าเสร็จแล้ว.

เถรีคาถา

๓๕๗

๔. สุนทรียเถรีคาถา

คาถาสุนทรียของสุนทรียเถรี

[๔๗๐] สุชาติพราหมณ์ผู้บิดา เมื่อจะถามถึงเหตุแห่งการบรรเทา
ความเศร้าโศก จึงกล่าวคาถา ถามว่า

ดูกรแม่สุนทรียผู้เจริญ
เมื่อก่อนท่านเคี้ยวกินบุตรทั้งหลายที่ตายแล้วเป็นอันมาก
ท่านเดือดร้อนอย่างยิ่งทั้งกลางวันและกลางคืน
ดูกรพราหมณ์ผู้เป็นเหล่ากาวาเสฏฐโคตร
วันนี้ท่านได้เคี้ยวกินบุตรรวมทั้งหมด ๗ คน
เพราะเหตุไรจึงไม่เดือดร้อนเล่า.

พระสุนทรียเถรีกล่าวว่า
ดูกรพราหมณ์ ในเวลาที่ล่วงมาแล้ว
บุตรและหมู่ญาติของเราหลายร้อยอันเราและท่านได้กินแล้ว
เรานั้นได้รู้นิพพาน
อันเป็นธรรมเครื่องสลัดออกซึ่งชาติและมรณะ
จึงไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้ และไม่เดือดร้อน.

พราหมณ์กล่าวว่า
ดูกรวาสิสฏฐี วาจาที่ท่านพูดนี้เป็นวาจาที่น่าอัศจรรย์หนอ
ท่านรู้ธรรมของใคร จึงกล่าววาจาเช่นนี้ได้?

พระสุนทรียเถรีกล่าวว่า
ดูกรพราหมณ์ พระสัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึงเมืองมิถิลา
ทรงแสดงธรรมแก่หมู่สัตว์เพื่อให้ละทุกข์ทั้งปวง
ดูกรพราหมณ์ เราฟังธรรมอันหาอุปธิกิเลสมิได้

๓๕๘

ภิกขุณี

ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นแล้ว
เป็นผู้มีศีลธรรมอันรู้แจ้งแล้ว ณ ที่นั้น
จึงบรรเทาความเศร้าโศกถึงบุตรเสียได้
แม้เราก็จักไปสู่มืองมิถิลาบ้าง
ถึงอย่างไร ยพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ก็คงเปลื้องเราจากสรรพทุกข์ได้เป็นแน่
พราหมณ์ได้พบพระพุทธเจ้าผู้หลุดพ้นแล้ว ไม่มีอุปธิกิเลส
พระพุทธเจ้าเป็นมุนี ผู้ถึงฝั่งแห่งทุกข์ทรงแสดงธรรม
คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความกำว่วงทุกข์
และอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ
อันเป็นทางดำเนินถึงความดับทุกข์
พราหมณ์มีพระศีลธรรมอันรู้แจ้งแล้ว
ณ สำนักพระพุทธเจ้านั้น
พอใจการออกบวช
พอบวชแล้วได้ ๓ ราตรี ก็ได้บรรลुวิชชา ๓
มานี่เถิดนายสารถี ไปเถิด เรามอบภรณ์นี้ให้ท่าน
ขอท่านจงบอกพราหมณ์ว่าเราสบายดี
แต่เดี๋ยวนี้พราหมณ์บวชแล้วได้ ๓ ราตรี ก็ได้บรรลुวิชชา ๓
ลำดับนั้น นายสารถีได้พารถ และกหาปณะพันหนึ่ง
ไปมอบให้นางพราหมณี
และได้บอกนางพราหมณีว่า
พราหมณ์สบายดีแต่เดี๋ยวนี้บวชเสียแล้ว
พอบวชแล้วได้ ๓ ราตรี ก็บรรลुวิชชา ๓.
นางพราหมณีก็กล่าวว่า

เถรีคาถา

๓๕๕

ดูกรนายสารถิ เราให้รถม้านี้กับกหาปณะพັນหนึ่ง
และบาตรอันเต็มแล้วแก่ท่าน
เพราะได้ฟังว่าพราหมณีได้บรรลูลูวิชชา ๓.
เมื่อนางพราหมณีให้รางวัลอย่างนี้
นายสารถิไม่รับ กลับกล่าวว่า
ดูกรพราหมณี รถม้าและกหาปณะพັນหนึ่ง
ของเป็นของท่านตามเดิมเถิด
แม้ข้าพเจ้าก็จักออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า
ผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ.

ก็เมื่อนายสารถิออกบวชแล้ว นางพราหมณีเรียกนางสุนทรีธิดา
ของตนมาแล้วได้กล่าวคาถาใจความว่า

ลูกสุนทรี บิดาของเจ้าละช้าง โค ม้า แก้วมณี แก้วกฤษทล
และเครื่องอุปกรณ์แห่งเรือนเป็นอันมากนี้ออกบวชแล้ว
เจ้าจงบริโภคน้ำคั้นเหล่านี้เถิด
เพราะว่าเจ้าเป็นทายาทในสกุลนี้.

นางสุนทรีฟังคำมารดาแล้ว เมื่อจะประกาศความตั้งใจในการ
ออกบวชของตน จึงกล่าวคาถาใจความว่า

บิดาของดิฉันถูกความเศร้าโศกถึงบุตรครอบงำ
จึงละช้าง โค ม้า แก้วมณี แก้วกฤษทล
และเครื่องอุปกรณ์แห่งเรือนอันรื่นรมย์นี้แล้วออกบวช
ดิฉันผู้ถูกความเศร้าโศกถึงพี่ชายครอบงำแล้ว จักออกบวชบ้าง.

๔๐๐

ภิกษุณี

ลำดับนั้น มารดาเมื่อจะชักนำนางสุนทรีในทางเนกขัมมะจึงได้
กล่าวคาถาคความว่า

ลูกสุนทรี ขอความดำริในการออกบวชของเจ้า
จงสำเร็จตามที่เจ้าปรารถนาเถิด
เจ้าจงบริโภคน้ำก่อนข้าอันต้องยี่นรับ จงมีการเที่ยวแสวงหา
จงเป็นผู้มุ่งห่มผ้าบังสุกุลจีวร
และจงเป็นผู้ไม่มีอาสวะในโลกหน้า.

นางสุนทรีกล่าวกับภิกษุณีผู้เป็นอุปัชฌายะว่า

ข้าแต่แม่เจ้า ดิฉันก็ศึกษาอยู่ ได้ชำระทิพยจักขุให้หมดจดแล้ว
รู้ระลึกถึงขันธที่เคຍอยู่มาแล้วก่อน ๆ ได้
ข้าแต่แม่เจ้าผู้มีคุณอันดีงาม
เป็นผู้งามในหมู่พระเถรี วิชชา ๓ ดิฉันได้บรรลุแล้ว
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว
เพราะอาศัยท่าน ข้าแต่ท่านแม่
ดิฉันปรารถนาจะไปยังนครสาวัตถี
ขอท่านแม่จงอนุญาตให้ดิฉันไปเถิด ดิฉันจักบันลือสีหนาท
ในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด.

พระสุนทรีไปถึงพระนครสาวัตถีแล้ว เข้าไปยังพระวิหาร ได้
เห็นพระศาสดาประทับนั่งอยู่ จึงกล่าวคาถาคความว่า

ดูกรมแม่สุนทรี ท่านจงดูพระศาสดาผู้มีพระวรรณะดุจทองคำ
มีพระฉวีวรรณะเหลืองดังทองคำ ทรงฝึกคนที่ผู้อื่นฝึกไม่ได้
ผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ

เถรีคาถา

๔๐๑

ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรนางสุนทรี
ผู้หลุดพ้นแล้ว ไม่มีอุปธิกิเลส ปราศจากราคะ
ผู้ไม่เกาะเกี่ยวไม่มีอาสวะ เสร็จกิจแล้วมาเฝ้าอยู่
ข้าแต่พระมหาวิรเจ้า นางสุนทรี สาวิกาของพระองค์
ออกจากพระนครพาราณสีมาสู่สำนักของพระองค์แล้ว
ถวายบังคมพระยุคลบาทอยู่ พระองค์เป็นพระพุทธรเจ้า
พระองค์เป็นพระศาสดาของหม่อมฉัน
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นพราหมณ์
หม่อมฉันเป็นธิดาผู้ซึ่งเกิดแต่พระอุระ แต่พระโอรสของพระองค์
เป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรสุนทรีผู้เจริญ การที่เธอมานี้ ชื่อว่าเป็นการมาดีแล้ว
เธอมาแต่ที่ไกลก็เหมือนมาใกล้
เพราะว่า ผู้ที่มีอินทรีย์อันฝึกแล้ว
ปราศจากความกำหนัด ไม่เกาะเกี่ยว
ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ
ย่อมมาไหว้เท้าของพระศาสดาอย่างนี้.

๕. สุกัมมารีตาเถรีคาถา

คาถาสุกัมมารีตาเถรี

[๔๗๑] เมื่อก่อนเรายังเป็นสาว นุ่งห่มผ้าสะอาด
ได้ฟังธรรมในสำนักพระศาสดา
การตรัสรู้อรุณัจจังได้มีแก่เราผู้ไม่ประมาท

๔๐๒

ภิกขุณี

เพราะเหตุนี้ เราจึงละความยินดีอันแรงกล้าในกามทั้งปวง
เห็นภัยในกายของตน (อุปาทานขันธ ๕)
จึงปรารถนานิพพานเครื่องออกจากกิเลส
เราละหมู่ญาติ ทาส กรรมกร บ้านเรือนเป็นอันมาก
อันเป็นเครื่องรื่นเริงบันเทิงใจ
และทรัพย์สมบัติไม่น้อย

ออกบวช

กิจการที่เราออกบวชในพระสังฆธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงประกาศดีแล้วด้วยศรัทธาอย่างนี้ จะกลับมาสู่กามทั้งหลาย
อันเราตัดได้แล้วนั้น ไม่สมควรเลย

เพราะเราปรารถนาความเป็นผู้ไม่มีห่วงใย

ผู้ใดละทองคำและเงินแล้ว ยังกลับมารับทองคำและเงินนั้นอีก
โงคนผู้นั้นจะพึงเงยหน้า ในระหว่างบัณฑิตทั้งหลายได้เล่า

เพราะเงินหรือทองคำ ย่อมไม่มีเพื่อความสงบใจแม้แก่บุคคลนั้น
เงินและทองคำนั้น

เป็นของไม่สมควรแก่สมณะ ไม่เป็นอริยทรัพย์

แท้จริงทองคำและเงินนี้

เป็นเหตุให้เกิดความโลภ นำมาซึ่งความมัวเมา

ให้เกิดความลุ่มหลง เป็นเครื่องให้กำหนดพัวพัน มีความมระแวง

มีความคับแค้นเป็นอันมาก และไม่มีคามยั่งยืนมั่นคง

ก็คนทั้งหลายผู้ยินดีในทรัพย์นั้น

ชื่อว่า เป็นผู้ประมาท มีใจเศร้าหมอง

ต่างผิดใจต่อกันและกัน กระทำความบาดหมาง

ทะเลาะวิวาทกันเป็นอันมาก

เถรีคาถา

๔๐๓

การฆ่ากันการถูกจองจำ
การถูกลงโทษมีการตัดมือและเท้าเป็นต้น
ความเสื่อมเสียความเศร้าโศกร่ำไร
ความฉิบหายอดวายเป็นอันมาก
ย่อมปรากฏ แก่บุคคลผู้ติดเนื่องอยู่ในกามทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายเป็นญาติของเรา
แต่เหตุไฉนจึงมาทำเป็นเหมือนศัตรู
ชักชวนเราในกามทั้งหลายเล่า ท่านทั้งหลายจงรู้เถิดว่า
เรามีปกติเห็นภัยในกามทั้งหลายบวชแล้ว
อัสวะทั้งหลาย ย่อมไม่สิ้นไปเพราะเงินและทอง
กามทั้งหลาย เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึก
เป็นตุจลูกศรและเครื่องจองจำ
ท่านทั้งหลายเป็นญาติของเรา
แต่เหตุไฉนจึงมาทำเป็นเหมือนศัตรู
ชักชวนเรา ในกามทั้งหลายเล่า
ท่านทั้งหลายจงรู้เถิดว่า
เราบวชแล้ว มีศรัทธาเส้น ครองผ้าสังฆาฏิ
ก้อนข้าวของชาวแคว้นแคว้นอันจักต้องยื่นรับ
การเที่ยวแสวงหาและผ้าบังสุกุล สมควรแก่เรา
เพราะเป็นเครื่องอาศัยของบรรพชิต
กามทั้งหลายทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์
อันท่านผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้นคายเสียแล้ว
ท่านเหล่านั้นมีใจน้อมไปแล้วในสถานที่อื่นปลอดภัยไป

๔๐๔

ภิกขุณี

ได้บรรลุความสุขอันไม่หวั่นไหว เราอย่าได้สมาคม
ด้วยกามทั้งหลาย อันไม่มีที่ต้านทานเลย
เพราะกามทั้งหลาย เป็นเหมือนข้าศึก เป็นดุจเพชรฆาต
อุปมาด้วยกองไฟ เป็นทุกข์
กามนี้เป็นของไม่บริสุทธิ์ มีภัย เป็นไปกับความคับแค้น
เป็นเสี้ยนหนาม เป็นเหตุให้กำหนด ไม่เรียบร้อย มีกังวลมาก
เป็นทางแห่งความลุ่มหลงใหญ่ เป็นเหตุให้ขัดข้อง
และเป็นของน่ากลัวพิลึก เปรียบด้วยห้วงงูเห่า
ปุถุชนผู้โง่เขลามืดมนเหล่าใด ย่อมเพเลิดเพลिनต่อกามเหล่านั้น
ปุถุชนเหล่านั้นเป็นอันมาก ข้องอยู่แล้วด้วยเครื่องข้อง คือกาม
ก็ไม่วู้สึกในโลก
ย่อมไม่รู้จักความสิ้นสุดแห่งความเกิดและความตาย
มนุษย์เป็นอันมากแล พวกเขาดำเนินไปตามทางเป็นที่ไปสู่ทุกคติ
นำโรคมมาให้แก่ตน ล้วนแต่มีกามเป็นเหตุ
ให้เกิดข้าศึกศัตรู เดือดร้อน
นำมาซึ่งความเศร้าหมอง เป็นเหยื่อในโลก
เป็นเครื่องจองจำ เกี่ยวเนื่องด้วยความตาย
กามทั้งหลายเป็นเหตุให้บ้า ให้บั่นเพ้อ ให้จิตมัวเมา
เป็นของอันมารดักไว้เพื่อความพินาศ ของหมู่สัตว์เร็วพลัน
กามทั้งหลายมีโทษหาที่สุดไม่ได้
มีทุกข์มาก มีพิษมาก มีความพอใจน้อย
เป็นบ่อเกิดแห่งการรบราฆ่าฟันกัน
เป็นเหตุให้ธรรมฝ่ายขาวเหือดแห้งไป
เราละความพินาศอันมีกามเป็นเหตุเช่นนั้นแล้ว

เถรีคาถา

๔๐๕

จักไม่กลับมาบริโภคกามนั้นอีก
เพราะว่าจำเดิมแต่บวชแล้ว เรายินดีอย่างยิ่ง ในนิพพานทุกเมื่อ
เราหวังความเยือกเย็น จึงทำสงครามต่อกามทั้งหลาย
เป็นผู้ไม่ประมาท ยินดีแล้วในนิพพานเป็นที่ลี้ภัยแห่งสังโยชน์
เราจะเดินไปตามอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ
อันเป็นทางไม่มีความเศร้าโศก
ปราศจากธุลี ปลอดโปร่ง เป็นทางตรง
เป็นทางที่ท่านผู้แสวงหาคุณอันใหญ่หลวง
ดำเนินข้ามห้วงน้ำใหญ่ไปแล้ว.

พระผู้มีพระภาค

ทรงแสดงพระเถรีผู้บรรลอรหัตตในวันที ๘ แต่วันบวชแล้ว
นั่งเข้าฌานอยู่ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง แก่ภิกษุณีทั้งหลาย
เมื่อจะทรงสรรเสริญจึงตรัสพระคาถา ๓ พระคาถาคความว่า

ท่านทั้งหลายจงดูนางสุภา

ผู้เป็นธิดาแห่งนายช่างทอง ผู้ตั้งอยู่ในธรรมนี้

เธอได้บรรลุธรรมอันไม่หวั่นไหวแล้ว

เพ่งฌาน อยู่โคนต้นไม้ วันนี้เป็นวันที่ ๘

นางสุภาบวชแล้ว เป็นผู้มีศรัทธางามด้วยการบรรลุตถธรรม

เป็นผู้อันพระอุบลวรรณาเถรีแนะนำแล้ว

บรรลุวิชา ๓ เป็นผู้ละมัจจุมาร

พระสุภาภิกษุณีเป็นไทยแก่ตัวเอง

ไม่เป็นหนี้ มีอินทรีย์อันอบรมดีแล้ว

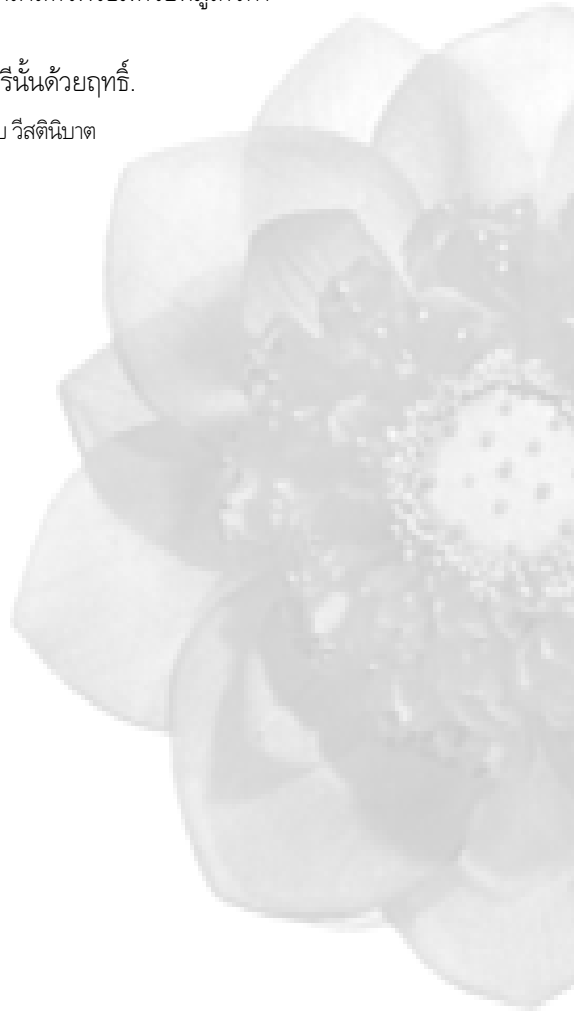
ปราศจากเครื่องเกาะเกี่ยวทั้งปวง ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ

๔๐๖

ภิกขุณี

ทำวสัฏกะผู้ใหญ่กว่าเหล่าสัตว์พร้อมด้วยหมู่เทวดา
พากันลงมาไหว้
พระสุภากัมมารีตาเถรีนั้นด้วยฤทธิ.

จบ วีสตินิบาต

เถรีคาถา

๔๐๗

เถรีคาถา ดึงสนิบาต

สุภาชีวิตัมพวนิกาเถรีคาถา

คาถาสุภาชีวิตของสุภาชีวิตัมพวนิกาเถรี

[๔๗๒] นักเลงเจ้าชู้คนหนึ่ง ได้ยื่นก้นทางพระสุภาภิกษุณีผู้กำลังเดินไปสู่สวนอัมพวันอันเป็นสถานที่รื่นรมย์ ของหมอชิวโกมารภจ พระสุภาภิกษุณีได้กล่าวกะนักเลงนั้นว่า

ฉันทำผิดอะไรต่อท่านหรือ ท่านจึงมายืนขวางทางเราไว้

ดูกรอาวุโส บุรุษย่อมไม่ควรถูกต้องหญิงที่บวชแล้วเลย

สิกขาอันใด อันพระสุคตทรงบัญญัติไว้แล้ว

ในศาสนาที่น่าเคารพแห่งพระศาสดาของเรา

เพราะเหตุไร ท่านจึงมายืนขวางเรา

ผู้มีส่วนบริสุทธิ์ด้วยสิกขาเหล่านั้น ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน

ท่านเป็นผู้มีจิตชุ่มมัว มีธุลีคือราคะ

เพราะเหตุไรจึงมายืนขวางเราผู้มีจิตไม่ชุ่มมัว

ปราศจากธุลีคือราคะ ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน

มีจิตหลุดพ้นแล้วจากเบญจขันธ์ทั้งปวง.

เมื่อพระเถรีกล่าวเช่นนี้แล้ว นักเลงเจ้าชู้เมื่อจะประกาศความประสงค์ของตน จึงได้กล่าวคาถาเหล่านี้ความว่า

ท่านยังเป็นสาวทั้งรูปก็ไม่เลว

การบรรพชา จักทำประโยชน์อะไรให้ท่าน

ท่านจงเปลื้องจีวร อันย้อมด้วยน้ำฝาดออกเสียเถิด

เชิญท่านมารื่นรมย์กันในป่าไม้อันมีดอกบานสะพรั่งเถิด

๔๐๘

ภิกขุณี

และหมู่ไม้เหล่านี้ อันลมพัดเอากล่องเกสรหอมฟุ้งไปโดยรอบ
ฤดูนี้เริ่มฤดูฝน เป็นฤดูมีความสุข
เชิญท่านมารื่นรมย์กันในป่าไม้มีดอกสะพรั่งเกิด
ก็ต้นไม้ทั้งหลายมีดอกอันบานแล้ว
ถูกลมโชนย้อมส่งกลิ่นฟุ้งไปตามลม
ถ้าท่านจักอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว
ความยินดีในป่านั้นจักมีแก่ท่านอย่างไรเล่า
ท่านไม่มีเพื่อนปรารถนาจะไปสู่ป่าใหญ่ที่หมู่เนื้อร้ายอาศัย
เกลื่อนกล่นด้วยช้างพลายและช้างพังผู้เมามัน
เว้นแล้วจากชน นากลับ
ท่านเป็นตุ๊กตาที่ช่างฉลาดทำแล้วด้วยทองคำมีสีสุก
และเหมือนนางอัปสรเที่ยวอยู่ในสวนจิตรลัด
บัดนี้ท่านยอมงาม ด้วยเครื่องนุ่งห่มแก้วนากาสี
อันมีเนื้อละเอียดอ่อนไม่มีผ้าอื่นเปรียบปาน
ถ้าเราทั้งสองได้อยู่ร่วมกัน ฉันพึงยอมอยู่ในอำนาจของท่าน
ดูกรท่านผู้มีดวงตาดังกินนรี
ชีวิตของเราก็ยังไม่เป็นที่รักไปยิ่งกว่าท่าน
ถ้าท่านจักทำตามคำของเรา ท่านจักได้รับความสุข
เชิญท่านมาอยู่ครองเรือนกับเราเถิด
ท่านจักได้อยู่ในปราสาทอันไม่มีลมเข้า
มีสาวใช้คอยทำการรับใช้ท่าน
ท่านจงนุ่งห่มผ้าแก้วนากาสีมีเนื้อละเอียด
จงตบแต่งร่างกายด้วยดอกไม้และเครื่องลูบไล้ผิวพรรณ
เราจะทำเครื่องอาหารต่าง ๆ หลายชนิด

เถรีคาถา

๔๐๕

ซึ่งล้วนด้วยทองคำ และแก้วมณี แก้วมุกดาให้
ขอเชิญท่านขึ้นสู่ที่นอนใหม่อันงามมีค่ามาก
อันปูลาดด้วยผ้าขนสัตว์
และฟูกไม่มีธุลีเพราะซักฟอกดีแล้ว
ประดับด้วยแก่นจันทร์ มีกลิ่นหอม
ดอกบัวใด ผุดขึ้นพ่นน้ำอันอมนุษย์หวงแหนแล้ว
ดอกบัวนั้นเป็นของอันใคร ๆ ไม่เคยใช้สอยเลย ฉันทิด
ท่านเป็นสาวพรหมจารีก็ฉันทัน
เมื่ออวัยวะของตนอันใครไม่ได้ใช้สอยเลย
จักถึงความคร่ำคร่า ไปเสียเปล่าโดยหาประโยชน์มิได้.

เมื่อนักเลงนั้นประกาศความประสงค์ของตนอย่างนี้แล้ว พระ
เถรีเมื่อจะประกาศความที่สรีระเป็นสภาพเต็มด้วยซากศพต่าง ๆ จึงได้
กล่าวตอบว่า

ในร่างกาย ที่เต็มไปด้วยซากศพ อันจักทอดทิ้งไว้ในป่าช้า
มีอันแตกทำลายไปเป็นธรรมดา
อะไรเล่าที่ท่านเข้าใจว่าเป็นแก่นสาร
ท่านเห็นสิ่งใดแล้ว มีความพอใจในสิ่งนั้น ขอจงบอกแก่เรา.

นักเลงนั้นกล่าวว่า
นัยน์ตาทั้งสองของท่านเหมือนนัยน์ตาลูกเนื้อ
และเหมือนนัยน์ตานางกนิหรีที่เที่ยวไปภายในภูเขา
ความรักของเราเกิดขึ้นอย่างแรงกล้า
เพราะเห็นดวงตาทั้งคู่ของท่าน
กามคุณย่อมเจริญแก่เราโดยยิ่ง
เพราะเห็นหน้าและนัยน์ตาของท่าน

ซึ่งเปรียบปานดังดอกบัว ปราศจากมลทิน งามดั่งแผ่นทองคำ
เนาะห้องหญิงผู้มีนัยน์ตาบริสุทธิ์ทั้งยาวทั้งกว้าง
แม้เราจักไปไกลสักเท่าไร ก็จักไม่นึกถึงอะไร ๆ อย่างอื่น
จักนึกถึงดวงตาทั้งคู่ของท่านเท่านั้น
น้องรักผู้มีดวงตาดังกนิหรี สิ่งอื่นอันเป็นที่รัก
ยิ่งไปกว่าดวงตาของน้องมิได้มีแก่เราเลย.

พระสุภาเถรีตอบว่า
ท่านปรารถนาเราผู้เป็นธิดาของพระพุทธเจ้า
ชื่อว่าปรารถนาจะดำเนินไปโดยทางผิด
ชื่อว่าแสวงหาดวงจันทร์มาเป็นของเล่น
ปรารถนาจะโคตขึ้นภูเขาสีเนรุ
บัดนี้ ความกำหนดในอารมณ์ใด
อารมณ์นั้นไม่มีแก่เราในโลกพร้อมทั้งเทวโลก
เราทราบว่สภาพอันนำรีนรมย์แม้ทุกชนิดไม่มีแก่เรา
และเรากำจัดเสียได้แล้วพร้อมทั้งรากด้วยมรรคญาณ
สภาพอันนำรีนรมย์เป็นเหมือนถูกทิ้งไปในหลุมถ่านเพลิง
เหมือนถูกตีฆ่าพิษ เราทำให้พินาศแล้วแต่ยอด
เราเห็นว่าสภาพอันนำรีนรมย์แม้ทุกชนิดมิได้มีแก่เรา
และเรากำจัดเสียแล้วพร้อมทั้งรากด้วยมรรคญาณ
เบญจขันธ์อันหญิงใดไม่พิจารณาแล้ว
หรือไม่ได้รับคำสั่งสอนของพระศาสดา
ท่านจงเล่าโลมหญิงเช่นนั้น
ท่านมาเล่าโลมเราผู้รู้ตามเป็นจริงนี้ ย่อมจะลำบากเปล่า
เพราะว่าสติของเรานั้นคงดีแล้ว

เถรีคาถา

๔๑๑

ในการดำ การไหว้ และในสุขทุกข์
ท่านจงรู้ว่า ธรรมอันปัจจุปัจปรุงแต่งเป็นของไม่งาม
ใจของเราไม่ติดอยู่ในอารมณ์ทั้งปวงเลย
เราเป็นส่วิกาของพระสุคตเจ้า
เป็นผู้ดำเนินไปสู่นิพพานด้วยญาณกล่าว คือ อัญจังกิมรรค
มีลูกศรอันถอนขึ้นได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ยืนต้อยอยู่ในเรือนว่างเปล่า
ก็รูปภาพทำด้วยใบลานหรือท่อนไม้ที่บุคคลทำให้ดังงาม
ผูกด้วยเชือกหรือเอาไม้ตอกตะปูติดไว้โดยอาการต่าง ๆ
ทำให้เหมือนกับจะพ่อน้ำได้ เราเคยได้เห็นมาแล้ว
เมื่อแก้เชือกและถอนตะปูออกจากรูปนั้น
และแยกออกจากกันแล้ว โดยทำให้เป็นแผ่น ๆ เรียงรายไว้
เมื่อทำรูปนั้นโดยเป็นชั้น ๆ อย่างนี้ไม่พึงได้ชื่อว่ารูป
เมื่อเป็นอย่างนั้น บุคคลพึงตั้งความสำคัญใจไว้ในรูปนั้น
จะเป็นประโยชน์อะไร
ร่างกายนี้ก็เหมือนรูปไม้ฉะนั้น
เว้นจากกรรมมีธาตุ ๔ เป็นต้นเหล่านั้นแล้ว ย่อมเป็นไปไม่ได้
เว้นจากกรรมมีธาตุ ๔ เป็นต้นแล้ว ย่อมเป็นไปไม่ได้
บุคคลพึงตั้งความสำคัญใจไว้ในร่างกายนั้น
จะเป็นประโยชน์อะไร
เหมือนบุคคลได้เห็นรูปภาพอันนายช่างผู้ฉลาด
วาดเขียนไว้ที่ฝาด้วยหธาตุนั้น
ปัญญาสำหรับมนุษย์ของท่านหาประโยชน์มิได้
เพราะท่านมีความเห็นวิปริตในร่างกายนั้น
แน่ที่ท่านผู้บอด ท่านเข้าไปยึดถืออัฐภาพอันว่างเปล่า

เป็นเหมือนพยับแดดที่ปรากฏอยู่ข้างหน้า
และเหมือนดั่งต้นไม้ทองที่ปรากฏในความฝัน
เป็นดั่งเช่นรูปยนต์ที่คนเล่นกล แสดงแล้วในท่ามกลางแห่งชน
ดวงตาเป็นดั่งฟองน้ำ
ปรากฏเหมือนโพรงไม่มีฟองน้ำตั้งอยู่กลางตา
เป็นของมีขี้ตาและน้ำตา เกิดเป็นต่อมดำ ๆ มีสีต่าง ๆ กัน.

พระสุภาเถรีผู้มีดวงตางาม มีใจไม่ข้องอยู่ในอารมณ์ไหน ๆ
ได้ควักดวงตาออกจากเบ้าตา แล้วส่งให้นักเลงนั้นพร้อมทั้งกล่าวว่า

เชิญท่านเอาดวงตานี้ไปเถิดเราให้ดวงตานี้แก่ท่าน.
ในทันใดนั้น

ความกำหนดในนัยน์ตาของนักเลงนั้นได้หายไปแล้ว

นักเลงนั้นได้ขอให้พระเถรีนั้นอดโทษด้วยคำว่า

ข้าแต่ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ขอความสวัสดิ์พึงมีแก่ท่าน
การประพฤตินาจารเช่นนี้จักไม่มีอีกต่อไป.

พระสุภาเถรีกล่าวว่า

ท่านกระทบกระทั้งชนเช่นนี้ เหมือนกอดไฟอันลุกโพลง ฉะนั้น.

นักเลงกล่าวว่า

เราดุษฎีขอสรพิน ขอความสวัสดิ์พึงมีแก่เราทั้งหลายบ้าง

ขอท่านจงอดโทษให้เราทั้งหลายเถิด.

ก็พระภิกษุณีนั้น พ้นจากนักเลงนั้นแล้ว

ได้ไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ

ได้ชมเชยบุญลักษณะอันประเสริฐ

จักษุได้เกิดมีขึ้นเหมือนเดิม.

จบ ดึงสนิมบาด

เถรีคาถา

๔๑๓

เถรีคาถา จัตตافیสนิบาด

อิสิทาสีเถรีคาถา

คาถาสุภาษิตของอิสิทาสี-โพธิเถรี

[๔๗๓] ภิกษุณี ๒ รูปผู้ทรงคุณธรรม เป็นกุลธิดาในศากยสกุล
ในนครอันมีชื่อว่าโกสุม คือ เมืองปาตลีบุตร
เดี๋ยวนี้ จักเป็นมณฑลแห่งแผ่นดิน
ในภิกษุณี ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งชื่ออิสิทาสี รูปหนึ่งชื่อโพธิ
เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ยินดีในการเพ่งฌาน
เป็นพหูสูต เป็นผู้กำจัดกิเลสได้แล้ว
ภิกษุณีทั้ง ๒ รูปนั้น ไปเที่ยวบิณฑบาตกลับมาแล้ว
ทำภักติกิจเสร็จล้างบาตรแล้ว นั่งพักสบายอยู่ในที่อันสงบ
ได้ไต่ถามและแก้ไขต่อกันอย่างนี้.

พระโพธิเถรีถามว่า

ข้าแต่พระแม่เจ้าอิสิทาสี พระแม่เจ้าเป็นที่น่าเลื่อมใสอยู่
แม้วัยของท่านก็ยังไม่เลื่อม

ก็พระแม่เจ้าเห็นโทษอะไรจึงประกอบเนกขัมมะ?

พระอิสิทาสีนั้นเป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรมในฐานะแห่งบุญ

เมื่อถูกถามอย่างนี้ จึงได้กล่าวตอบอย่างนี้ว่า

ข้าแต่พระแม่เจ้าโพธิ

ขอพระแม่เจ้าจงฟังตามเรื่องที่ผมบวชแล้ว.

ต่อไปนี้เป็นคำวิชันนา

โยมบิดาของดิฉันอยู่ในบุรีอันประเสริฐชื่อว่าอุชเชนี

เป็นเศรษฐีผู้สำรวมแล้วด้วยศีล ดิฉันเป็นธิดาผู้เดียวของท่าน
ซึ่งเป็นที่รักที่ชอใจและเป็นผู้นันท่านเอ็นดู
ในเวลาที่ดิฉันเจริญวัยแล้ว เศรษฐีผู้มีรตนะมาก
เป็นสกุลอันอุดมคนหนึ่งในเมืองสาเกต มาขอดิฉันเป็นสะใภ้
โยมบิดาได้ให้ดิฉันเป็นสะใภ้ของเศรษฐีนั้น
ดิฉันได้ไปสู่นักมารดาและบิดาของสามี
ทำการนอบน้อมด้วยเศียรเกล้า ไหว้ทำท่านทั้ง ๒ ทุกเช้าเย็น
ท่านทั้ง ๒ สอนดิฉันอย่างไร ดิฉันก็ทำอย่างนั้น
พี่หญิงน้องหญิง พี่ชายน้องชายหรือบ่าวไพร่ของสามีดิฉัน
ไม่ว่าคนใด ดิฉันเห็นแล้วแม้ครั้งเดียว
ก็มีความยำเกรงให้อาสนะ
ดิฉันต้อนรับด้วยข้าวน้ำและของเคี้ยว
ซึ่งเป็นของที่เขาจัดหาไว้ที่เรือน
และสิ่งใดควรแก่ผู้ใด ก็ให้สิ่งนั้นแก่ผู้นั้น
ดิฉันลุกขึ้นแต่เช้าเข้าไปยังเรือนสามี
ล้างมือล้างเท้าที่ธรณีประตูแล้ว
ประนมมือเข้าไปกราบสามี
จัดหาทิว เครื่องพัดหน้า ยาหยอดตา แวนส่องหน้า
มาตบแต่งสามีเสียเองเหมือนสาวใช้
ดิฉันหุงข้าวต้มแกงเอง ล้างภาชนะเอง
มารดาบำรุงบำเรอบุตรน้อยคนเดียว ฉันใด
ดิฉันก็บำเรอสามีฉันนั้น
ดิฉันมีความจงรักภักดี มีวัตรอันยอดเยี่ยม
ทำการงานอันหญิงพึงทำทุกอย่าง

เถรีคาถา

๔๑๕

ไม่มีความถือเนื้อถือตัว ชยน์ไม่เกียจคร้าน
สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้
สามีก็ยิ่งโกรธ สามีของดิฉันพูดกะมารดาของเขาว่า
ฉันจักลาไป จักไม่อยู่ร่วมกับนางอสิทาสี
ฉันไม่ควรอยู่ร่วมในเรือนหลังเดียวกับนางอสิทาสี.
มารดาบิดาของเขาจึงห้ามว่า
ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าพูดอย่างนั้นเลย
นางอสิทาสีเป็นบัณฑิตฉลาดรอบคอบ
ชยน์ไม่เกียจคร้าน ไฉนจึงไม่พอใจเจ้าล่ะลูก.
นางอสิทาสีไม่ได้เบียดเบียนอะไรฉันเลย
แต่ว่าฉันไม่อยากจะอยู่ร่วมกับนางอสิทาสีเท่านั้น
ฉันไม่อยากจะเห็น ไม่ต้องการ ฉันจักลาบิดามารดาไปละ.
และบิดาของสามีของดิฉันฟังคำของเขาแล้ว
ได้ถามดิฉันว่า เจ้าทำผิดอย่างไร
สามีของเจ้าจักละทิ้งเจ้าเช่นนี้
เจ้าจงบอกสิ่งที่เจ้าได้ทำตามจริงเถิด.
ดิฉันตอบว่า
ดิฉันไม่ได้ทำผิดอะไร ทั้งไม่ได้ทำให้เขาเดือดร้อนอะไร
และไม่ได้ดูหมิ่นอะไร ดิฉันจักกล่าวคำชู้ชวหายบอะไร
อันเป็นเหตุให้สามีโกรธดิฉันได้เล่า
มารดาและบิดาแห่งสามีเสียใจ
ถูกทุกข์ครอบงำแล้วเหมือนกัน
แต่หวังจักรักษานูตรไว้
จึงได้นำดิฉันกลับไปส่งคืนให้โยมบิดาของดิฉันที่เรือน

ดิฉันเป็นหญิงหม้ายมีรูปสวยเที่ยวไป
ภายหลังโยมบิดาของดิฉัน ได้ยกดิฉันให้แก่กุลบุตร
ผู้มีทรัพย์สมบัติน้อยกว่าสามีก่าครึ่งหนึ่ง
โดยสินสอดครึ่งหนึ่ง ต่อกับสินสอดที่เศรษฐีคนเก่าได้มันดิฉัน
ดิฉันอยู่ที่เรือนของสามีกคนที่สองนั้นเดือนหนึ่ง
ต่อมาเขาได้ขับดิฉันผู้บำรุงบำเรออยู่ดังนางทาสี
ประพติตัวดีมีศีลจากเรือนเขาอีก
โยมบิดาของดิฉัน
บอกกะบรูษคนหนึ่งเป็นผู้ฝึกจิตแห่งชนเหล่าอื่น
มีกายและวาจาอันฝึกแล้ว เที่ยวขอทานอยู่ว่า
เจ้าจงทิ้งผ้าซั้วและหม้อเสี้ยงมาเป็นลูกเขยเราเถิด
เขาอยู่กับดิฉันได้ครึ่งเดือน ก็บอกโยมบิดาของดิฉันว่า
ท่านจงให้ผ้าซั้ว หม้อ และกระเบื้องขอทานแก่ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะไปเที่ยวขอทานอีก
ลำดับนั้น โยมบิดามารดากับพวกหมู่ญาติของดิฉันทั้งหมด
พากันถามคนขอทานนั้นว่า สิ่งใดที่เจ้าทำไม่สำเร็จในที่นี้
ขอเจ้าจงรีบบอกเร็ว ๆ เขาจักทำสิ่งนั้น ๆ ให้เจ้า
เมื่อโยมบิดามารดาและพวกญาติของดิฉันพูดอย่างนี้แล้ว
คนขอทานนั้นจึงตอบว่า
ถึงข้าพเจ้าจะเป็นใหญ่และเป็นไท
ข้าพเจ้าพอแล้ว
ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะอยู่ร่วมเรือนหลังเดียวกับนางอสิทาสี
ข้าพเจ้าไม่ขออยู่ร่วมกับนางอสิทาสี
ทั้งไม่ขออยู่ร่วมเรือนหลังเดียวกับเธอ

โยมบิดาของดิฉันปล่อยให้เขาไป
ดิฉันผู้เดียวคิดว่า
จักลาโยมมารดา โยมบิดาไปตาย หรือไปบวชดีกว่า
ลำดับนั้น พระแม่เจ้า ชินทัตตา
ผู้ทรงไว้ซึ่งวินัย เป็นพหูสูต มีศีลสมบุรณ์
มาเที่ยววิณฑบาตที่สกุลโยมบิดาของดิฉัน
ดิฉันเห็นท่านจึงลুকไปจัดอาสนะของดิฉันถวายท่าน
และเมื่อท่านนั่งเสร็จแล้ว
ดิฉันกราบเท้าและถวายโภชนาหารแก่ท่าน
ดิฉันเลี้ยงดูท่านด้วย ข้าว น้ำ ของเคี้ยว
และสิ่งที่จัดไว้ในเรือนให้อิ่มหนาแล้ว
จึงกราบเรียนว่าพระแม่เจ้า ดิฉันปรารถนาจะบวช
ลำดับนั้น โยมบิดาบอกกะดิฉันว่า
ลูกเอ๋ย ขอเจ้าจงอยู่ประพฤติธรรมในเรือนนี้เถิด
และเจ้าจงเลี้ยงดูสมณะพราหมณ์ทั้งหลายด้วยข้าวน้ำเถิด
ครั้งนั้น ดิฉันประนมอัญชูลีร้องให้ พุทกะโยมบิดาว่า
ขอคุณพ่อจงอนุญาตลูกเถิด ลูกจักยังกรรมที่ทำมาแล้วให้พินาศ
โยมบิดาพูดกะดิฉันว่า
ของเจ้าจงบรรลุปุทธิญาณแลธรรมอันประเสริฐ
และจงได้นิพพานที่พระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐกว่าสัตว์
ทรงทำให้แจ้งแล้ว
ดิฉันให้โยมบิดามารดาและพวกญาติทั้งปวง
แล้วออกบวชได้ ๗ วัน ก็ได้บรรลิวชิชา ๓
ดิฉันระลึกชาติหนหลังของตนได้ ๗ ชาติ

วิบากแห่งกรรมอันชั่วช้าใด
ซึ่งเป็นผลให้เกิดความไม่พอใจแก่สามี
ดิฉันจะบอกวิบากแห่งกรรมนั้นแก่ท่าน
ขอท่านจงมีใจเป็นหนึ่งแน่นอณฟังวิบากแห่งกรรมนั้นเถิด
เมื่อก่อนดิฉันเป็นนายช่างทอง มีทรัพย์มาก
อยู่ในนครเอรกกัจฉะ
เป็นคนมัวเมาเพราะความมัวเมาด้วยความเป็นหนุ่ม
ได้คบชู้ภรรยาของบุคคลอื่น ดิฉันจุติจากชาตินั้นแล้ว
ต้องหมกไหม้อยู่ในนรกตลอดกาลนาน
ครั้งพ้นจากนรกนั้นแล้ว
เกิดในท้องแห่งนางวานร พอคคลอดได้ ๗ วัน
วานรใหญ่ที่เป็นนายฝูงก็กัดอวัยวะสืบพันธุ์ของดิฉันเสีย
นี่เป็นผลกรรมของดิฉันที่ได้คบชู้ภรรยาของชายอื่น
ดิฉันทำกาลละจุติจากกำเนิดวานรนั้นแล้ว
เกิดในท้องนางแพะตาบอดทั้งขาทั้งสองข้างในแคว้นสินธุ
อยู่มาได้ ๑๒ ปี ก็ถูกเด็กตัดอวัยวะสืบพันธุ์เสีย
ต่อมาเป็นโรคถูกหมู่หนอนพอนที่อวัยวะสืบพันธุ์
นี่เพราะโทษที่ดิฉันคบชู้ภรรยาของชายอื่น
ดิฉันจุติจากกำเนิดแพะนั้น
แล้วเกิดในท้องแม่โคของพ่อค้าคนหนึ่ง
เป็นลูกโคมีขนแดงเหมือนสีครึ่งเมื่อสว่างได้ ๑๒ เดือน ก็ถูกตอน
ดิฉันถูกเขาใช้เทียมไถและเข็นเกวียน
ต่อมาเป็นโคตาบอด เป็นโคกระจอก เป็นโคขี่โรค
นี่เพราะโทษที่ดิฉันคบชู้ภรรยาของชายอื่น

เถรีคาถา

๔๑๕

ดิฉันจูดิจากกำเนิดโค่นั้นแล้ว เกิดในเรือนของนางทาสีในถนน
จะเป็นหญิงก็ไม่ใช่ เป็นชายก็ไม่เชิง
นี่เพราะโทษที่ดิฉันคบชู้กับภรรยาของชายอื่น
ดิฉันมีอายุได้ ๓๐ ปี ก็ถึงแก่กรรม
แล้วมาเกิดเป็นลูกหญิงในสกุลช่างสานเสื่อ
เป็นสกุลชดสน มีทรัพย์น้อย
ถูกแต่เจ้าหนี้รุ่มทวงอยู่เป็นนิตย์ ต่อมาเมื่อหนี้เจริญมากขึ้น
พ่อค้าเกวียนคนหนึ่งมาริบททรัพย์สมบัติแล้ว
จุดเอาดิฉันลงจากเรือนแห่งสกุล
ภายหลังที่ดิฉันมีอายุครบ ๑๖ ปี
บุตรของพ่อค้าเกวียนนั้นมีชื่อว่าศิริทาส
ได้เห็นดิฉันเป็นสาวกำลังรุ่น
มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ขอไปเป็นภรรยา
แต่นายศิริทาสนั้นมีภรรยาอื่นอีกคนหนึ่ง
ซึ่งเป็นคนมีศีลทรงคุณสมบัติทั้งมียศ รักใคร่สามีเป็นอย่างดียิ่ง
ดิฉันบังคับนายศิริทาสให้ขับไล่ภรรยาของตน
สามีทุกคนได้หย่าร้างดิฉันผู้บำรุงอยู่เหมือนนางทาสีไป
นี่ผลกรรมที่ขับไล่ภรรยาของชายอื่น
และการบังคับสามีให้ขับไล่ภรรยาตน
ที่สุดแห่งบาปกรรมนั้นดิฉันทำเสร็จแล้ว.

จบ จัตตافیสนิบาต

เถรีคาถา มหานิบาต

สุเมธาเถรีคาถา

คาถาสู่ภษิตของสุเมธาเถรี

[๔๗๔] เราเป็นธิดาของพระอัครมเหสีแห่งพระเจ้าโกญจะ
ในนครมันดาวดีชื่อว่าสุเมธา
เป็นผู้อ่อนพระอริยเจ้าทั้งหลาย
ผู้กระทำตามคำสั่งสอน ให้เลื่อมใสแล้ว
เป็นผู้มีศีล มีถ้อยคำไพเราะ เป็นพหูสูต
ได้รับแนะนำดีแล้วในพระพุทธานุชา
เข้าไปเฝ้าพระชนกและพระชนนี แล้วกราบทูลว่า
ขอพระชนกพระชนนีทั้งสองโปรดฟังคำของหม่อมฉัน
หม่อมฉันยินดีในนิพพาน
เพราะว่าภพ ถึงแม้เป็นทิพย์ก็เป็นของไม่ยั่งยืน
จะป่วยกล่าวไปไยถึงกามทั้งหลายอันเป็นของเปล่า
มีความยินดีน้อยมีความคับแค้นมาก กามทั้งหลายเผ็ดร้อน
เปรียบด้วยยอสรพิษ เป็นที่ทำให้คนพาลหลงหมกมุ่นอยู่
คนพาลเหล่านั้นต้องถึงทุกข์
เดือดร้อนยัดเยียดอยู่ในนรกตลอดกาลนาน
และเป็นเหตุทำให้คนพาลผู้มีความรู้ชั่ว
ไม่ลำรวมด้วยกาย วาจาและใจ
ทำความชั่วต่าง ๆ ย่อมเศร้าโศกในอบาย ในกาลทุกเมื่อ
เป็นเหตุทำให้คนพาล ผู้มีปัญญาทราวม ไม่มีความคิด

เถรีคาถา

๔๒๑

ยินดีแล้วในทุกข์และเหตุให้เกิดทุกข์
ไม่รู้จักกรรมอันพระอริยเจ้าแสดงอยู่ ทั้งไม่รู้จักอริยสัง
ข์แต่เสด็จแม่ คนเหล่าใดไม่รู้จักสังข์จะ
อันพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐทรงแสดงแล้ว
พากันชื่นชมภาพ ปรารภนาการเกิดในเทวดา
ชนเหล่านั้นมีอยู่เป็นอันมากในโลกนี้
การเกิดแม่ในพวกทิพย์ในภพอันไม่เที่ยง ก็เป็นของไม่ยั่งยืน
และพวกคนโง่เขลาอย่าอย่าไม่สะดุ้งกลัวต่อการเกิดรำไป
พวกเขาจึงประสพวิบัติ ๔ คติ ๒ ในกาลทุกเมื่อ
และการบวชของคนที่ตั้งอยู่ในวิบัติทั้งหลาย
ย่อมไม่มีในนรก
ขอพระชนกชนนีทั้งสองทรงโปรดอนุญาต
ให้หม่อมฉันบวชในพระศาสนาของพระศัพพลเถิด
หม่อมฉันจักเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย
พยายามเพื่อละการเกิดการตาย
จะเป็นประโยชน์อะไรด้วยภพอันพวกคนพาลพากันผลิตเพลิน
เป็นโทษทางกาย ไม่เป็นแก่นสาร
ขอพระชนกชนนี ทรงโปรดอนุญาตเถิด
หม่อมฉันจะบวชเพื่อดับตัณหาในภพ
การเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย หม่อมฉันไม่ได้พบแล้ว
ขณะอันเป็นขณะไม่ควร หม่อมฉันก็ได้แล้ว
หม่อมฉันไม่พึงประทุษร้ายศีลและพรหมจรรย์ตลอดชีวิต
เมื่อนางสุเมธราชกัญญากราบทูลอย่างนี้

ลำดับนั้น พระชนกชนนีได้ตรัสกะนางสุเมธาราชกัญญาว่า
มารดาบิดาเป็นศฤงฆ์ถึงจะตกอยู่ในอำนาจของความตาย
ก็จักไม่ยอมละทิ้งมารดาเป็นทุกข์ร้องไห้
และบิดาก็เป็นทุกข์ ถูกความโศกครอบงำแล้วเหมือนกัน
พยายามปลอบโยนนางสุเมธา
ซึ่งฟูบอยู่ที่แผ่นดินที่พื้นปราสาทว่า
ลูกขึ้นเถิดลูกรัก จะเสว้าโศกไปทำไม
มารดาบิดาได้ยกเจ้าให้พระนครวารณดีแล้ว
คือ ได้ยกเจ้าให้พระเจ้าอนิกรัตต์ผู้มีรัฐปงาม
เจ้าจักเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าอนิกรัตต์
ลูกรักเอ๋ย ศีลพรหมจรรย์และการบวชกระทำไต่ยก
อำนาจในแว่นแคว้นของพระเจ้าอนิกรัตต์
ทรัพย์ ความเป็นอิสสระ โภคะ
ความสุขถึงสกุลนี้และสกุลของพระราชสามีทั้งหมด
ลูกปรารถนาแล้ว ก็จักอยู่ในเงื้อมมือของลูก
แม้ลูกก็ยังเป็นสาว จงบริโภคมกามทั้งหลาย
เพราะเหตุนี้มารดาบิดาจึงขอร้องไว้ ขอลูกจงอยู่เถิด
ลำดับนั้น นางสุเมธาราชกัญญาจึงกราบทูลพระชนกชนนีว่า
อำนาจเป็นต้นเช่นนี้ของจงอย่ามีเลย เพราะภพไม่เป็นแก่นสาร
หม่อมฉันจักบวช หรือถ้าทรงขอร้องไว้ก็จักตายเท่านั้น
หม่อมฉันรู้ที่อยู่ว่า ร่างกายนี้เป็นของเปื่อยเน่าไม่สะอาด
มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป เป็นของน่ากลัว
ตัวเป็นตุจกระสอบหนังอันเต็มด้วยซากศพ

เต็มด้วยของไม่สะอาด ไหลออกมาอยู่เนื่อง ๆ เหมือนอะไร
หม่อมฉันรู้ว่า ร่างกายนี้เป็นดุจซากศพอันปฏิกลอย่างยิ่ง
ฉาบทาไว้ด้วยเนื้อและเลือด เป็นที่อยู่แห่งหมู่หนอน
เป็นเหยื่อเลือด พระชนกชนนีจะยกให้ใครทำไม
กายนี้ไม่นานนัก มีวิญญาณไปปราศจากแล้ว
อันหมู่ญาติเกลียดอยู่
ย่อมทิ้งถมปาช้า เหมือนท่อนไม้ฉะนั้น
มารดาบิดาของตนยังเกลียด พากันนำเอาซากศพนั้นไปทิ้ง
ให้เป็นเหยื่อของสัตว์อื่นในป่าช้า แล้วกลับไปอาบน้ำ
จะกล่าวไปใยถึงประชุมชนทั่วไป
ชนทั้งหลายยินดีแล้วในกายอันเปื่อยเน่า เป็นซากศพ
ไม่มีแก่นสาร อันมีกระดูกมีเอ็นเป็นเครื่องผูกมัด
เต็มด้วยน้ำลาย น้ำตาและเหงื่อไคล
ผู้ใดมาแยกกายนั้นทำให้เห็นทั้งภายในและภายนอก
ผู้นั้นไม่อาจทนต่อกลิ่นกายได้ แม้มารดาของตนก็ทิ้งเกลียด
บัดจิตทั้งหลายกล่าวไว้โดยอุบายอันแยบคายว่า
ชั้นนี้ ธาตุและอายตนะ อันปัจจัยปรุงแต่ง
มีชาติเป็นมูลเหตุเป็นทุกข์ไม่น่าพอใจ
เพราะเหตุไรหม่อมฉันจะพึงปรารถนาพระดำรัสที่ขอร้องเล่า
หอก ๓๐๐ เล่มอันลับแล้วใหม่ ๆ พึงตกลงในกายทุกวัน ๆ
ความกระทบกระทั่ง แม้เป็นไปสิ้นร้อยปียังประเสริฐกว่า ฉันใด
ความสิ้นไปแห่งทุกข์พึงมี ฉะนั้น
ผู้ใดเป็นผู้รู้แจ้งพระดำรัสของพระศาสดา

๔๒๔

ภิกขุณี

โดยนัยตามที่กล่าวแล้ว
พึงประสบความกระหึกระหัง
แม้ความสิ้นทุกข์ของผู้นั้นพึงประเสริฐยิ่ง
และสงสารของคนพาลเหล่านั้น
ผู้ถูกชรา พยาธิ และมรณะเบียดเบียนบ่อย ๆ
เป็นของยาว
ความคับแค้นอันหาประมาณมิได้
บัณฑิตแสดงไว้ในเทวดา
หมู่มนุษย์กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย เปอต นรก
ในนรกมีทุกข์เป็นอันมาก
ความต้านทานในหมู่เทวดาทั้งหลาย
ไม่มีแก่สัตว์ผู้ไปแล้วในวินิบาต ผู้เศร้าหมอง
สุขอื่นจากสุข คือ นิพพานไม่มี
ผู้ใดชวนชวายนในคำสั่งสอนของพระตศพล
เป็นผู้มีความชวนชวายน้อย พยายามเพื่อละความเกิดและตาย
ผู้นั้นชื่อว่าบรรลุนิพพาน
ข้าแต่เสด็จพ่อ วันนี้ หม่อมฉันจักออกบวชแน่นอน
จะมีประโยชน์อะไรด้วยโลกสมบัติอันหาสาระมิได้
กามทั้งหลายอันเสมอด้วยอาเจียน หม่อมฉันเบื่อหน่ายแล้ว
กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน
นางสุเมธราชธิดากราบทูลแต่พระชนกอย่างนี้
และนางสุเมธราชธิดานั้น
อันพระชนกชนนีประทานให้แก่พระเจ้าอนิกรัตติได

เถรีคาถา

๔๒๕

พระเจ้าอนิกรัตต์นั้นแวดล้อมด้วยคนหนุ่ม ๆ ตรีเตรียมมาแล้ว
เมื่อกาลจวนเข้ามาแล้ว
ลำดับนั้น นางสุเมธราชกัญญา ได้ทรงสดับว่า
พระเจ้าอนิกรัตต์เสด็จมา จึงเอาพระขรรค์ตัดพระเกศา
อันดำสนิท อ่อนสลวย งดงาม ปิดปราสาทแล้วเข้าปฐมฌาน
นางสุเมธราชกัญญาเข้าสมาบัติ
เจริญอนิจจสัญญาอยู่ในปราสาทนั้นนั่นเอง
และพระเจ้าอนิกรัตต์ได้เสด็จมาถึงพระนคร
และนางสุเมธราชกัญญากำลังมณสิการถึงอนิจจสัญญาอยู่
พระเจ้าอนิกรัตต์มีพระองค์อันประดับด้วยแก้วมณีและทองคำ
ได้รับเสด็จขึ้นสู่ปราสาท
ทรงทำอัญชลีอ่อนนอบนางสุเมธราชกัญญาว่า
อำนาจ ทรัพย์ อีสริยยศ โภคะ ความสุข ในราชสมบัติ
หม่อมฉันขอมอบให้น้องหญิง
น้องหญิงยังเป็นสาว ขอจงบริโภคมสุขเกิด
ความสุขเป็นของหาได้ยากในโลก
ราชสมบัติหม่อมฉันยอมสละให้น้องหญิง
ขอให้น้องหญิง จงบริโภคมสุขทั้งหลาย จงให้ทานเกิด
อย่าทรงโหม่นสเลย พระชนกชนนีของน้องหญิงทรงเป็นทุกข์
พระนางสุเมธราชกัญญาผู้ไม่มีความต้องการด้วยกามทั้งหลาย
ปราศจากโมหะ กราบทูลพระเจ้าอนิกรัตต์ว่า
พระองค์อย่าทรงเปลิดเพลิงในกาม
จงทรงเห็นโทษในกามทั้งหลาย

พระเจ้ามณฑลผู้เป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔
เป็นผู้เล็ดกว่าบุคคลผู้บริโภคมทั้งหลาย
ยังไม่ทรงอิมด้วยกามทั้งหลายก็สวรรคตไป
ความปรารถนาของท้าวเธอก็ยังไม่ทันบริบูรณ์เลย
เวทดาผู้เป็นเจ้าของฝน พิงบันดาลรัตนะ ๗ ประการ
ให้ตกโดยรอบทั่วทิศ ๑๐ ทิศ
ความอิมด้วยกามทั้งหลายมิได้มี
นรชนทั้งหลายผู้ไม่อิมด้วยกาม
พากันตายไปหมด กามทั้งหลาย เปรียบด้วยดาบและหลาว
เหมือนห้วงเหว เปรียบดั่งคบเพลิงเผาอยู่เนื่อง ๆ
เหมือนร่างกระดูก
กามทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีทุกข์มาก
เหมือนงูที่มีพิษมาก
เหมือนก้อนเหล็กอันไฟติดทั่ว
เป็นรากเหง้าแห่งทุกข์ มีทุกข์เป็นผล
กามทั้งหลายเปรียบเหมือนผลไม้อันเป็นพิษ
เหมือนขึ้นเนื้อนำมาซึ่งทุกข์
กามทั้งหลายเปรียบเหมือนความฝันของหลอกลวง
เหมือนของที่ขี้มเขามา เปรียบด้วยหอกและหลาว เป็นโรค
เป็นดังหัวผี เป็นความทุกข์ยาก เป็นความลำบาก
เช่นดังหลุมถ่านเพลิง
เป็นรากเหง้าแห่งความทุกข์เป็นภัย เป็นนายเพชรฆาต
กามทั้งหลายบัณฑิตกล่าวว่ามีทุกข์มาก มีอันตรายมากอย่างนี้

เถรีคาถา

๔๒๗

เชิญพระองค์เสด็จกลับเสียดิต
หม่อมฉันไม่มีความค้ำเคຍในสมบัติของตนเลย
เมื่อไฟไหม้อยู่ที่ศีรษะของตน
ผู้อื่นจักช่วยทำประโยชน์อะไรให้หม่อมฉัน
เมื่อชราและมรณะติดตามแล้ว
ควรจะพยายามเพื่อทำลายชราและมรณะนั้น
พระนางสุเมธาราชกัญญา
ทอดพระเนตรเห็นพระชนกชนนีและพระเจ้าอนิกรัตต์
เสด็จมายังไม่ทันถึง ประตูปิด ประตูบังร้องให้อยู่ที่แผ่นดิน
จึงได้กราบทูลว่า สงสารของคนพาลทั้งหลายผู้ร้องให้
ถึงมารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย และตนเอง
ซึ่งตายแล้วในสงสาร เป็นสภาพยาว
ขอพระองค์ทรงระลึกถึงน้ำตา น้ำนม เลือด และกองกระดูก
ของสัตว์ทั้งหลายผู้ท่องเที่ยวอยู่ไปมา
เพราะความที่สงสารมีที่สุดอันบุคคลรู้ไม่ได้
ขอจงทรงนึกถึงมหาสมุทรทั้ง ๔ ที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย
ทรงน้อมเข้าไปเปรียบในน้ำตา น้ำนม และเลือด
จงทรงนึกถึงกองกระดูกของคนหนึ่งในกำ
คนหนึ่งเท่าภูเขาวิบูลบรรพต
จงทรงนึกถึงแผ่นดินใหญ่คือ ชมพูทวีป
ที่พระพุทธรเจ้าทรงเปรียบด้วยมารดาบิดา
ของบุคคลผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร
แผ่นดินใหญ่เมื่อแบ่งออกเป็นก้อนกลม ๆ เท่าเมล็ดพุทรา

๔๒๘

ภิกขุณี

ยังไม่เพียงพอในมารดาบิดาเลย
จงทรงนึกถึงหญ้า ไม้กิ่งไม้และใบไม้
ที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงเปรียบ
ด้วยมารดาบิดาของบุคคล ผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร
เพราะสงสารมีที่ลุดอันรู้ไม่ได้
หญ้าไม้ กิ่งไม้และใบไม้ชิ้นหนึ่งประมาณเท่า ๔ นิ้ว
ยังไม่เพียงพอในบิดาทั้งหลายเลย
และชิ้นหนึ่งมีประมาณเท่านั้น
ยังไม่เพียงพอใน ปู่ ย่า ตา ยาย
ทรงนึกถึงเต่าตาบอด
และช่องแอกอันหมุนวนไปในทิศบูรพา
และทางอื่น ๆ อีก ในมหาสมุทร
มาสวมศิระเศเต่าตาบอดตัวนั้น
ขื่อนี้อุปมาดังการได้อัฏทาพเป็นมนุษย์
จงทรงนึกถึงรูปแห่งโทษ คือการอันหาสาระมิได้
เปรียบเหมือนก้อนฟองน้ำ
จงทรงพิจารณาเห็นชั้นธัญทั้งหลายอันไม่เที่ยง
จงทรงคำนึงถึงนรกอันมีความคับแค้นมาก
จงทรงนึกถึงสัตว์ทั้งหลาย
ผู้พอกพูนป่าช้าอยู่บ่อย ๆ ในชาตินั้น ๆ
จงทรงนึกถึงภัยอันเกิดแต่ท้อง จงทรงนึกถึงอริยสัจ ๔
เมื่อมตมทานิพพานมีอยู่ จะมีประโยชน์อะไร
ด้วยของเผ็ดร้อน ๕ ประการที่พระองค์ทรงดื่มแล้ว

เถรีคาถา

๔๒๕

เพราะความยินดีในกามทั้งปวง
มีความเผ็ดร้อน ๕ ประการอีก
เมื่ออมตมทานิพพานมีอยู่ พระองค์จะต้องการอะไร
ด้วยกามทั้งหลายอันเป็นเหตุให้เราร้อนเล่า
เพราะความยินดีในกามทั้งปวง อันไฟ ๑๑ กองให้รุ่งเรืองแล้ว
ให้เดือดพล่านแล้ว ให้กำเริบแล้ว ให้ร้อนพร้อมแล้ว
เมื่อการออกจากกามอันไม่มีข้าศึกมีอยู่
ไหนพระองค์จึงทรงต้องการด้วยกามทั้งหลาย
อันมีข้าศึกมากเล่า
กามทั้งหลายมีข้าศึกมาก
ทั่วไปด้วยพระราชา ไฟ โจร น้ำและบุคคลอันไม่เป็นที่รัก
เมื่อความพินมีอยู่ไหนพระองค์จึงต้องการด้วยกามทั้งหลาย
อันเป็นเหตุให้ถูกฆ่าถูกจำจองเล่า
เพราะว่าการถูกฆ่าและถูกจำจองก็เพราะกามทั้งหลาย
สัตว์ทั้งหลายได้เสวยทุกข์ต่าง ๆ เพราะความใคร่ในกาม
คบเพลิงหญ้าอันไฟติดโชน ย่อมไหม้คนผู้ถืออยู่และไม่ทั้ง
เพราะว่ากามทั้งหลายเปรียบดังคบเพลิงย่อมไหม้คนผู้ที่ไม่ละ
พระองค์คือย่างทรงละสุขอันไพญุลย์
เพราะเหตุแห่งกามสุขอันเล็กน้อยเลย
พระองค์คือย่างทรงเป็นเหมือนปลากลิ่นกินเบ็ด
แล้วเดือดร้อนในภายหลัง
พระองค์คือย่างหมุนไปผิด
เพราะกามทั้งหลาย ดั่งสุนัขอันถูกเขาล่ามิใช่ไว้เลย

๔๓๐

ภิกขุณี

ลัทธิทั้งหลายผู้มีความอยาก เพราะกามจัด บริโภคกามนั้น
เหมือนเสื่อปลาถูกความหิวครอบงำได้สุนัขแล้ว
ถึงความพินาศฉิบหาย ฉะนั้น
พระองค์ทรงประกอบด้วยกาม
จักต้องทรงเสวยทุกข์ หาประมาณมิได้
และโทษแห่งจิตเป็นเป็นอันมาก
จงทรงสละกามทั้งหลายอันไม่ยั่งยืนเสียเถิด
เมื่อนิพพานอันเป็นธรรมไม่แก่มียู่
ไฉนพระองค์จึงต้องการด้วยกามทั้งหลายที่มีความแก่เล่า
เพราะการเกิดทุกชาติในภพทั้งปวง
ประกอบด้วยความตายและพยาธิ
นิพพานนี้ไม่แก่ ไม่ตาย
เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ ไม่ตาย ไม่มีความเศร้าโศก
ไม่คับแคบเพราะข้าศึก ไม่มีความพลั้งพลาด
ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน
อมตนิพพานนี้ อันพระอริยเจ้าเป็นอันมากได้บรรลุมาแล้ว
และอมตนิพพานนี้
อันบุคคลผู้พยายามโดยอุบายอันแยบคายจะพึงได้แม้ในวันนี้
แต่บุคคลผู้ไม่พยายาม ไม่อาจจะได้แม้ในกาลไหน ๆ
พระนางสุเมธราชกัญญาตรัสอย่างนี้
เมื่อไม่ได้ความยินดีในสังขาร
เมื่อจะทรงยังพระเจ้าอนิกรัตต์ให้ทรงยินยอม
จึงทรงโยนผมที่ทรงตัดแล้วด้วยพระขรรค์ไปที่พื้นดิน

พระเจ้าอนิรุตต์เสด็จลุกขึ้นประคองอัญชลี
ทูลขอกะพระบิดาของนางสุเมธราชกัญญาเห็นว่า
ของทรงโปรดปล่อยให้นางสุเมธราชวชเติง
นางจะเป็นผู้เห็นวิโมกข์และสังขะ
ก็นางสุเมธราชกัญญา อันพระชนกชนนีทรงปล่อยแล้ว
เป็นผู้กล่าวต่อภัย คือความโศกออกบวชแล้ว
เมื่อศึกษาอยู่ ได้กระทำให้แจ้ง ซึ่งอภิญญา ๖
กระทำให้แจ้งซึ่งผลอันเลิศ คืออรหัตตผล
นิพพานของพระนางสุเมธราชกัญญา
เป็นธรรมนำอัครรรย ไม่เคยมี
เมื่อจะแสดงวิธีตามที่ตนได้ประพุดิแล้วในบุพเพนิวาสญาณ
พระสุเมธาเถรีจึงพยากรณ์ในเวลาปรินิพพานว่า
เมื่อพระผู้มีพระภาคพระนามว่าโกนาคมน์
เสด็จอุบัติแล้วในโลก
เมื่อสังขารามตั้งลงใหม่ ๆ
ข้าพเจ้าเป็นหญิง ๓ คน เป็นสหทัยกัน
(คือนางธัญชานี นางเขมา และข้าพเจ้า)
ได้ถวายอารามให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์
ข้าพเจ้าทั้ง ๓ ได้อุบัติในแควโลก ๑๐ ครั้ง
๑๐๐ ครั้ง ๑,๐๐๐ ครั้ง และ ๑๐,๐๐๐ ครั้ง
ไม่ต้องพุดถึงการเกิดในหมู่มนุษย์
ข้าพเจ้าทั้ง ๓ เป็นผู้มิมหิตฤทธิในแควโลกทั้งหลาย
ไม่ต้องกล่าวถึงความเป็นผู้มิมหิตฤทธิในหมู่มนุษย์

๔๓๒

ข้าพเจ้าได้เป็นพระมเหสีนารีรัตน์
ของพระเจ้าจักรพรรดิผู้มีรัตนะ ๗ ประการ
การที่เราสร้างอารามถวายให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์
ในการแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมน์นั้นเป็นเหตุ
เป็นแดนเกิดแห่งทิพยสมบัติตามที่กล่าวมาแล้ว
ทั้งเป็นรากเหง้า เป็นเหตุให้อดทนในคำสั่งสอน
เป็นเหตุให้ตั้งลงมั่นครั้งแรกในพระศาสนา
และเป็นที่สุดสิ้นแห่งความเพียรของข้าพเจ้าผู้ยินดีแล้วในธรรม
บุคคลเหล่านี้ย่อมเชื่อพระดำรัส
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีปัญญาไม่ต่ำทราวม
บุคคลเหล่านั้นย่อมกล่าวอย่างนี้ ย่อมเบือนหน้าในภพ
ครั้นเบือนหน้าแล้ว ย่อมคลายกำหนด.

จบ มหานิบาต

ในเถรีคาถานี้ รวมเป็นคาถา ๕๘๐ คาถา พระเถรี ๑๗ รูปนั้น
ล้วนแต่เป็นผู้สิ้นอาสวะ.

เถรีคาถาจบบริบูรณ์.

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๘
ขุททกนิกาย เถรีคาถา
ข้อ ๔๐๒-๔๗๔

ภาคผนวก

อักษรานุกรม

ก

กถาวัตถุ ถ้อยคำที่ควรพูด, เรื่องที่ควรนำมาสนทนากันในหมู่ภิกษุ มี ๑๐ อย่างคือ

๑. **อัปปัจฉกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย
๒. **สันตุฏฐิกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ
๓. **ปวิเวกกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายสงัดใจ
๔. **อสังสัคคกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่
๕. **วิริยารัมภกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาความเพียร
๖. **สีลกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
๗. **สมาธิกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น
๘. **ปัญญากถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
๙. **วิมุตติกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์
๑๐. **วิมุตติญาณทัสสนกถา** ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์

กัณฐะ คือมาตรฐานปิยะ ๑ กัณฐะ เท่ากับ ๔ กหาปณะ (-ผู้รวบรวม)

กัปป, กัลป์ กาลกำหนด, ระยะเวลายาวนานเหลือเกิน ที่กำหนดว่าโลกคือ สกल-จักรวาล ประลัยครั้งหนึ่ง (ศาสนฮินดูว่าเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม) ท่านให้เข้าใจด้วยอุปมาว่าเปรียบเหมือนมีภูเขาคิลาลัน กว้าง ยาว สูงด้านละ ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปี มีคนนำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบครั้งหนึ่ง จนกว่าภูเขาจะสึกหรือสิ้นไป กัปปหนึ่งยาวนานกว่านั้น; กำหนดอายุของโลก; กำหนดอายุเรียกเต็มว่า อายุกัปป เช่นว่า อายุกัปปของคนยุคนี้ ประมาณ ๑๐๐ ปี

กัปปิยภัณฑ์ ของใช้ที่สมควรแก่ภิกษุ, สิ่งของที่สมควรแก่สมณะ

กัมมลักขณะ การอันมีลักษณะเป็น(สังฆ)กรรมนั้นได้, กิจการที่มีลักษณะอันจัดเข้าเป็น สังฆกรรมอย่างหนึ่งในสังฆกรรมประเภทนั้นได้ แต่ท่านไม่ได้ออกชื่อไว้ และไม่อาจจัดเข้าในชื่ออื่น ๆ แห่งสังฆกรรมประเภทเดียวกัน เช่น การอบโลกน์แจกอาหารในโรงฉัน เป็นกัมมลักขณะ ในอบโลกนกรรม

การประกาศเริ่มต้นระบอบอิทธิฤทธิ์ด้วยดิถีวันอังคารวันนัย เป็นกัมมลักษณะ
ในบัญญัติกรรม ธัญตติทุติยกรรมที่สวดในลำดับไปในการระบอบอิทธิฤทธิ์ด้วย
ดิถีวันอังคารวันนัย เป็นกัมมลักษณะในบัญญัติทุติยกรรม อุปสมบทและอัปปาณ
เป็นกัมมลักษณะในบัญญัติจตุตถกรรม

ข

ขันธกะ หมวด, พวก, ตอน หมายถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระวินัย และสิกขาบท
นอกปาฏิโมกข์ ที่จัดประมวลเข้าเป็นหมวด ๆ เรียกว่า ขันธกะ, ขันธกะ
หนึ่ง ๆ ว่าด้วยเรื่องหนึ่ง ๆ เช่นอุโบสถขันธกะ หมวดที่ว่าด้วยการทำอุโบสถ
จิวรขันธกะ หมวดที่ว่าด้วยจิวรเป็นต้น รวมทั้งสิ้นมี ๒๒ ขันธกะ (พระ-
วินัยปิฎกเล่ม ๔-๕-๖-๗)

ค

คณโภชน ฉันทเป็นหมู่ คือ ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป รับนิมนต์ออกชื่อโภชนะแล้ว
ฉัน; อีกนัยหนึ่งว่า นั่งล้อมโภชนะฉัน หรือฉันเข้าวง

คติ [๑] การไป, ทางไป, ความเป็นไป, ทางดำเนิน, วิถี, แนวทาง, แบบอย่าง
[๒] ที่ไปเกิดของสัตว์, ภพที่สัตว์ไปเกิด, แบบการดำเนินชีวิต มี ๕ คือ
๑. นiryas นรก ๒. ติริจฉานโยนิ กำเนิดติริจฉาน ๓. เปตติวิสัย แดนปรต
๔. มนุษย์ สัตว์มีใจสูงรู้คิดเหตุผล ๕. เทพ ชาวสวรรค์ ตั้งแต่ชั้นจาตุ-
มหารชิกา ถึงอกนิษฐพรหม (ท่านว่าในที่นี้ จัตตสูรเข้าในเปตติวิสัยด้วย) ๓
คติแรกเป็น ทุกคติ (ที่เกิดอันชั่วหรือแบบดำเนินชีวิตที่ไม่ดี) ๒ คติหลังเป็น
สุคติ (ที่เกิดอันดี หรือแบบดำเนินชีวิตที่ดี)

คืบพระสูด ชื่อมาตราวัด ตามอรรถกถาว่า เท่ากับ ๓ คืบของคนปานกลาง
คือ เท่ากับศอกคืบข้างไม้ แต่มตินี้ไม่สมจริง ปัจจุบันยุติกันว่าให้ถือตามไม้
เมตร คือ เท่ากับ ๒๕ เซนติเมตร ประมาณกันกับคืบข้างไม้ ซึ่งเป็นการ
สะดวก และถ้าหากจะสั้นกว่าขนาดจริงก็ไม่เสีย เพราะจะไม่เกินกำหนด
ไม่เสียทางวินัย

๔๓๖

ภิกษุณี

จ

โจทก์ ฟ้องร้อง; ทักท้วง ดู โอกาส

โจทก์ ผู้ฟ้องร้อง

ฉ

ฉันทะ ความยินยอม, ความยอมให้ที่ประชุมทำกิจนั้น ๆ ในเมื่อตนมิได้ร่วมอยู่ด้วย, เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ที่อยู่ในวัดซึ่งมีสิมารวมกัน มีสิทธิที่จะเข้าประชุมทำกิจของสงฆ์ เว้นแต่ภิกษุนั้นหาพาจะเข้าร่วมประชุมด้วยไม่ได้ ก็มอบฉันทะคือ แสดงความยินยอมให้สงฆ์ทำกิจนั้น ๆ ได้.

ฉ

ฉาน การเพ่งอารมณ์จิตใจแน่วแน่เป็นอัปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก; ฉาน ๔ คือ

๑. ปฐมฉาน มีองค์ ๕ (วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา)
๒. ทุตติยฉาน มีองค์ ๓ (ปีติ สุข เอกัคคตา)
๓. ตติยฉาน มีองค์ ๒ (สุข เอกัคคตา)
๔. จตุตถฉาน มีองค์ ๒ (อุเบกขา เอกัคคตา);

ฉาน ๕ ก็เหมือนอย่าง ฉาน ๔ นั้นเอง แต่ตามแบบอภิธรรม ท่านซอยละเอียดออกไป โดยเพิ่มข้อ ๒ แทรกเข้ามา คือ ๑. ปฐมฉาน มีองค์ ๕ (วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา) ๒. ทุตติยฉาน มีองค์ ๔ (วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา) ข้อ ๓. ๔. ๕. ตรงกับ ข้อ ๒. ๓. ๔. ในฉาน ๔ ตามลำดับ

ญ

ญัตติ คำเผด็จสงฆ์, การประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน, วาจาหนด

ด

เดียรถีย์ นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา

ด

ไตรจิวรวิปवास การไม่อยู่ปราศจากไตรจิวร คือ ภิกษุอยู่ในแดนที่สมมติเป็นไตรจิวรวิปवासแล้ว อยู่ห่างจากไตรจิวรก็ไม่นับว่าอยู่ปราศ ไม่ต้องอาบัติด้วยนิสสัยคดียปาจิตตีย์สิกขาบทที่ ๑

ถ

ถุลลัจจัย “ความล่วงละเมิดที่หยาบ”, ชื่ออาบัติหยาบอย่างหนึ่งเป็นความผิดขั้นถัดรองลงมาจากอาบัติสังฆาติเสส เช่น ภิกษุชักสือให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน ต้องอาบัติสังฆาติเสส ภิกษุชักสือบ้นเฑาะก์ (กระเทย) ต้องอาบัติถุลลัจจัย ภิกษุห่มหมั้นเลือกอย่างเดียรถีย์ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ท

ทัณฑกรรม การลงอาชญา, การลงโทษ; ในที่นี้ หมายถึงการลงโทษสามเณร คล้ายกับการปรับอาบัติภิกษุได้แก่กบบริเวณ ห้ามไม่ให้เข้า ห้ามไม่ให้ออกจากอาราม หรือการใช้ตักน้ำ ขนฟืน ขนทราย เป็นต้น

ทุกกฎ “ทำไม่ได้” ชื่ออาบัติบางอย่างหนึ่ง เป็นความผิดถัดรองลงมาจากปาฏิ-

เทศนานคามินี อาบัติที่ภิกษุต้องเข้าแล้วจะพ้นได้ด้วยวิธีแสดง, อาบัติที่แสดงแล้วก็พ้นได้, อาบัติที่ปลงตกด้วยการแสดงที่เรียกว่า แสดงอาบัติ หรือปลงอาบัติ ได้แก่ อาบัติถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทศนียะ ทุกกฎ ทุพภาสิต; ตรงข้ามกับ อเทศนานคามินี ซึ่งเป็นอาบัติที่ไม่อาจพ้นได้ด้วยการแสดง ได้แก่ ปาราชิก และสังฆาติเสส

ธ

ธรรมกถึก ผู้กล่าวสอนธรรม, ผู้แสดงธรรม, นักเทศก์

น

นาสนะ, นาสนา ให้ฉิบหายเสีย คือ การลงโทษบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศ มี ๓ อย่างคือ ลิงคนาสนา ให้ฉิบหายจากเพศคือให้สึกเสีย ๑ *ทัณฺหากรรมนาสนา* ให้ฉิบหาย ด้วยการลงโทษ ๑ *สังวาสนาสนา* ให้ฉิบหายจากสังวาส ๑

นิสัคคีย์ปาจิตติย อาบัติปาจิตติยอันทำให้ต้องสละสิ่งของ ภิกษุต้องอาบัติประเภทนี้ต้องสละสิ่งของที่ทำให้ต้องอาบัติก่อนจึงจะปลงอาบัติตก

นินสัย [๑] ที่พึง, ที่อาศัย เช่น ขอนินสัยในการอุปสมบท (คือกล่าวคำขอรับรองต่ออุปัชฌาย์ในพิธีอุปสมบท ขอให้ท่านเป็นที่พึง ที่อาศัยของตน ทำหน้าที่ปกครองสั่งสอนให้การศึกษาบรมต่อไป) อาจารย์ผู้ให้นินสัย (อาจารย์ผู้รับที่จะทำหน้าที่เป็นที่พึง ที่อาศัย ปกครองแนะนำในการศึกษาบรม) [๒] ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ อย่าง คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช [๓] ความประพฤติที่เคยชิน เช่น ทำจนเป็นนินสัย

การขอนินสัย (ขอยู่ในปกครอง หรือขอให้เป็นที่พึงในการศึกษา) สำเร็จด้วยการถืออุปัชฌาย์ (ขอให้เป็นผู้อุปชฌาย์) นั้นเอง ในพิธีอุปสมบทอย่างปฏิบัติกันอยู่ การขอนินสัยถืออุปัชฌาย์เป็นบุพกิจตอนหนึ่งของการอุปสมบท ก่อนจะทำการสอนข้อถามตอบอันตรายกกรรม ผู้ขออุปสมบทเปล่งวาจาขอนินสัยถืออุปัชฌาย์ดังนี้ (เฉพาะข้อความในเครื่องหมาย "...") เท่านั้นเป็นวินัยบัญญัติ นอกนั้นท่านเสริมเข้ามาเพื่อให้หนักแน่น) : *อหํ ภนฺเต นิสฺสยํ ยาจามิ, ทุตฺติยมฺปิ อหํ ภนฺเต นิสฺสยํ ยาจามิ, ตตฺติยมฺปิ อหํ ภนฺเต นิสฺสยํ ยาจามิ, "อุปชฺฌายโ ม เม ภนฺเต โหตี, อุปชฺฌายโ เม ภนฺเต โหตี, อุปชฺฌายโ เม ภนฺเต โหตี"* ลำดับนั้นผู้จะเป็นอุปัชฌาย์กล่าวตอบว่า *"สาธุ"* (ดีละ) *"สาธุ"* (เบาใจดอก) *"โอปาโยกั"* (ชอบแก่อุบาย) *"ปฐฺฐูปั"* (สมควรอยู่) *"ปาสาทีเกน สมฺปาเทตี"* (จงให้ถึงพร้อมด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสเถิด) คำใดคำหนึ่ง หรือให้รู้เข้าใจด้วยอาการทางกายก็ตาม ก็เป็นอันได้ถึงอุปัชฌาย์แล้ว แต่นิยมกันมาให้ผู้ขอกล่าวรับคำของท่านแต่ละคำว่า *สาธุ ภนฺเต* หรือ *สมฺปฐฺฐุจฺจามิ* แล้วกล่าวต่อไปอีกว่า *อชฺชตฺตคฺเคทานิ เถโร มยหํ ภาโร, อหฺมปิ เถรสฺส ภาโร* (ว่า ๓ ทน) (= ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปพระเถระเป็นภาระของข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าก็เป็นภาระของพระเถระ)

ภิกษุทวารวดีถ้าไม่ได้อยู่ในปกครองของอุปัชฌาย์ ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้เสียระดับ เช่น อุปัชฌาย์ไปอยู่เสียที่อื่น ต้องถือภิกษุอื่นเป็นอาจารย์และอาศัยท่านแทน วิธีถืออาจารย์ก็เหมือนกับวิธีถืออุปัชฌาย์เปลี่ยนแต่คำขอว่า “**อาจารย์ เม ภนฺเต โหหิ, อายุสมโต นิสฺสาย วุจฺจามิ**” (ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ๆ จักอยู่อาศัยท่าน)

บ

บถนเกาะกั กะเทย, คนไม่ปรากฏว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ได้แก่กะเทยโดยกำเนิด ๑ ชายผู้ถูกตอนที่เรียกว่าขันที ๑ ชายมีโรคกะลาฬะประทุตินอกจาริตในทางเสพกาม และยั่วยวนชายอื่นให้เป็นเช่นนั้น ๑

ป

ปกัตตตะ ผู้เป็นภิกษุ โดยปกติ, ภิกษุผู้มีศีลและอาจารย์เสมอกับภิกษุทั้งหลายตามปกติ คือ ไม่ต้องอาบัติปาราชิก หรือถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมรวมทั้งมิใช่ภิกษุผู้กำลังประทุติวุฒฐานวิธีเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสสและภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงนิกคกรรมอื่น ๆ

ปฏิสัมภิตา ความแตกฉาน, ความรู้แตกฉาน, ปัญญาแตกฉาน มี ๔ คือ

๑. **อตถปฏิสัมภิตา** ปัญญาแตกฉานในอรรถ
๒. **ธัมมปฏิสัมภิตา** ปัญญาแตกฉานในธรรม
๓. **นิรุตติปฏิสัมภิตา** ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ คือ ภาษา
๔. **ปฎิภาณปฏิสัมภิตา** ปัญญาแตกฉานในปฎิภาณ

ปริปัจฉา การสอบถาม, การค้นคว้า, การสืบค้นหาความรู้

ปริวาส การอยู่ชดใช้ เรียกสามัญว่าอยู่กรรม, เป็นชื่อวุฒฐานวิธี (ระเบียบปฏิบัติสำหรับออกจากครุกาบัติ) อย่างหนึ่ง ซึ่งภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วปกปิดไว้ จะต้องประทุติเป็นการลงโทษตนเองชดใช้ให้ครบเท่าจำนวนวันที่ปิดอาบัติ ก่อนที่จะประทุติมันต์อันเป็นขั้นตอนปกติของการออกจากอาบัติต่อไป, ระหว่างอยู่ปริวาส ต้องประทุติวัตรต่าง ๆ เช่น งดใช้สิทธิบางอย่างลดฐานะของตนและประจานตัวเป็นต้น; ปริวาส มี ๓ อย่าง คือ **ปฎิจฉน-**

ปริวาส สโมธานปริวาส และ สุทนต์ปริวาส; มีปริวาสอีกอย่างหนึ่งสำหรับ
นักบวชนอกศาสนา จะต้องประพฤติก่อนที่จะบวชในพระธรรมวินัย เรียก
ว่า ติตถียปริวาส ซึ่งท่านจัดเป็น ๐ปฏิบัติฉันนปริวาส

ปวัตตินี คำเรียกผู้ทำหน้าที่อุปัชฌาย์ในฝ่ายภิกษุณี

ปวารณา [๑]ยอมให้ขอ, เปิดโอกาสให้ขอ [๒] ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือน, เปิด
โอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือน, ชื่อสังฆกรรมที่พระสงฆ์ทำในวันสุดท้ายแห่งการ
จำพรรษา คือ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกว่าวันมหาปวารณา โดย
ภิกษุทุกรูปจะกล่าวปวารณา คือ เปิดโอกาสให้กันและกันว่ากล่าวตักเตือน
ได้ดังนี้ “**สงฺฆมฺภนฺเต ปวาเรมิ, ทฺวิเจฺน วา สุเตน วา ปริสฺสฺกาย วา ;
วทนต์มฺ, อายสฺมฺนฺโต อณฺกมฺปิ อุปาหย ; ปสฺสนฺโต ปฏฺิกฺริสฺสามิ.
ทุติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ,.... ตติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ,....**”
แปลว่า “ข้าพเจ้าขอปวารณาแก่สงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ตาม ด้วยได้ยินก็ตาม
ด้วยได้ยินก็ตาม ด้วยนาระแวงสงสัยก็ตาม, ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงว่า
กล่าวแก่ข้าพเจ้าด้วยอาศัยความหวังดีเอ็นดู, เมื่อข้าพเจ้ามองเห็น จักแก้
ไข ...แม้ครั้งที่สอง ... แม้ครั้งที่สาม ...” (ภิกษุผู้มีพรรษาสูงสุดในที่ประชุม
ว่า **อาวุโส** แทน **ภนฺเต**)

ปวารณาเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรม คือ ทำโดยตั้งญัตติ
(คำเพตียงสงฆ์) อย่างเดียว ไม่ต้องสวดอนุสาวนา (คำขอมติ); เป็นกรรม
ที่ต้องทำโดยสงฆ์บัญญัติคือ มีภิกษุตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป

ปวารณา ถ้าเรียกชื่อตามวันที่ทำแบ่งได้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑. **ปัดณฺรลิกาปวารณา** (ปวารณาที่ทำโดยปกติในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน
๑๑ คือ วันออกพรรษา)
๒. **จาทฺทลิกาปวารณา** (ในกรณีที่มีเหตุสมควร ท่านอนุญาตให้เลื่อน
ปวารณาออกไปปักษ์หนึ่งหรือเดือนหนึ่งโดยประกาศให้สงฆ์ทราบ
ถ้าเลื่อนออกไปปักษ์หนึ่งก็ตกในแรม ๑๔ ค่ำ เป็นจาทฺทลิกา แต่
ถ้าเลื่อนไปเดือนหนึ่งก็เป็นปัดณฺรลิกาอย่างข้อแรก)
๓. **สามคฺติปวารณา** (ปวารณาที่ทำในวันสามคฺติ คือ ในวันที่สงฆ์ซึ่ง
แตกกันแล้วกลับปรองดองเข้ากันได้ อันเป็นกรณีพิเศษ)

ถ้าแบ่งโดยการก คือ ผู้ทำปวารณาแบ่งเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. **สังฆปวารณา** (ปวารณาที่ทำโดยสงฆ์คือ มีภิกษุ ๕ รูปขึ้นไป)

๒. **คณปวารณา** (ปวารณาที่ทำโดยคณะคือมีภิกษุ ๒-๔ รูป)

๓. **บุคคลปวารณา** (ปวารณาที่ทำโดยบุคคลคือมีภิกษุรูปเดียว)

และโดยนัยนี้อาการที่ทำปวารณาจึงมี ๓ อย่าง คือ ๑. *ปวารณาต่อที่ชุมนุม* (ได้แก่ สังฆปวารณา) ๒. *ปวารณากันเอง* (ได้แก่ คณปวารณา) ๓. *อธิษฐานใจ* (ได้แก่ บุคคลปวารณา)

ในการทำสังฆปวารณา ต้องตั้งญัตติคือ ประกาศแก่สงฆ์ก่อน แล้วภิกษุทั้งหลายจึงจะกล่าวคำปวารณาอย่างใดที่แสดงไว้ข้างต้น ตามธรรมเนียมท่านให้ปวารณารูปละ ๓ หน แต่ถ้ามีอันตรายคือเหตุฉุกเฉินขัดข้องจะทำอย่างนั้นไม่ได้ตลอด (เช่น แม้แต่ทายกมาทำบุญ) จะปวารณารูปละ ๒ หน หรือ ๑ หน หรือ พรรษาเท่ากันหรือพร้อมกันก็ได้ ทั้งนี้ จะปวารณาอย่างไรก็พึงประกาศให้สงฆ์รู้ด้วยญัตติก่อนโดยนัยนี้ การตั้งญัตติในสังฆปวารณา จึงมีต่าง ๆ กัน ดังมีอนุญาตไว้ดังนี้

๑. **เตวาจิกา ญัตติ** คือ จะปวารณา ๓ หน พึงตั้งญัตติว่า : *สุณาทู เม ภนเต สงโฆ, อชฺช ปวารณา ปณฺณรสี, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกลฺล, สงโฆ เตวาจิกิ ปวารเญย* แปลว่า ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ปวารณาวັນนี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้วสงฆ์พึงปวารณาอย่างกล่าววาจา ๓ หน (ถ้าเป็นวันแรม ๑๔ คำหรือวันสามัคคิกิก็พึงเปลี่ยน *ปณฺณรสี* เป็น *จาตุทฺทสี* หรือ *สามคคิ* ตามลำดับ)

๒. **เทรวาจิกา ญัตติ** คือจะปวารณา ๒ หน ตั้งญัตติอย่างเดียวกันแต่เปลี่ยน *เตวาจิกิ* เป็น *เทรวาจิกิ*

๓. **เอกวาจิกา ญัตติ** คือ จะปวารณาหนึ่งเดียว ตั้งญัตติอย่างเดียวกันนั้น แต่เปลี่ยน *เตวาจิกิ* เป็น *เอกวาจิกิ*

๔. **สมานวาลิกา ญัตติ** คือ จัดให้ภิกษุที่มีพรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกันตั้งญัตติก็เหมือน แต่เปลี่ยน *เตวาจิกิ* เป็น *สมานวาลิกา* (จะว่า ๓ หน ๒ หน หรือ หนึ่งเดียวได้ทั้งนั้น)

๕. **สัมพัจฉากาฬิกายัตติ** คือ แบบตั้งครอบทั่วไป ไม่ระบุวาทัน ตั้ง ญัตติคลุม ๆ โดยลงท้ายว่า ....สงฺโฆ ปวาเรยฺย (ตัดคำว่า เตววจิก ออกเสีย และไม่ใส่คำใดอื่นแทนลงไปอย่างนี้จะปวารณาก็ทน ก็ได้); ธรรมเนียมคณนิยมแต่แบบที่ ๑, ๒ และ ๔ และท่านเรียก ชื่อปวารณาตามนั้นด้วยว่า เตววจิกาย ปวารณา, เทววจิกาย ปวารณา, สมานวัสสิกาย ปวารณา ตามลำดับ

ในการทำ คณปวารณา ถ้ามีภิกษุ ๓-๔ รูป ฟังตั้งญัตติก่อนว่า : สุธนฺตฺ เม อายสฺมฺนโต, อชฺช ปวารณา ปณฺณรสี, ยथाยสฺมฺนตํ ปตฺตกลฺลํ, มยฺ อญฺมมญฺญํ ปวาเรยฺยาม แปลว่า ท่านเจ้าข้า ท่านทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า ปวารณาวัดนี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพรึงของท่านทั้งหลายถึงที่ แล้ว เราทั้งหลายฟังปวารณากันเถิด (ถ้า ๓ รูปว่า อายสฺมฺนตา แทน อายสฺมฺนโต) จากนั้นแต่ละรูปปวารณา ๓ หน ตามลำดับพรรษา ดังนี้ : มี ๓ รูปว่า อหํ อวฺโส อายสฺมฺนเต ปวาเรมิ ฯเปฯ วทฺนตุ มํ อายสฺมฺนเต อญฺกมฺปิ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกฺกิสฺสามิ. ทุตฺติมฺปิ อวฺโส ฯเปฯ ตุตฺติมฺปิ อวฺโส ฯเปฯ ปฏิกฺกิสฺสามิ. (ถ้ารูปอ่อนกว่าว่า เปลี่ยน อวฺโส เป็น ภนฺเต); มี ๔ รูป เปลี่ยน อายสฺมฺนเต และ อายสฺมฺนตา เป็น อายสฺมฺนโต อย่างเดียว; ถ้ามี ๒ รูป ไม่ต้องตั้งญัตติ คำปวารณา ก็เหมือนอย่างนั้น เปลี่ยนแต่ อายสฺมฺนเต เป็น อายสฺมฺนตํ, อายสฺมฺนตา เป็น อายสฺมา และ วทฺนตุ เป็น วทฺตุ.

ถ้าภิกษุอยู่รูปเดียว เธอพึงเตรียมสถานที่ไว้ และคอยภิกษุอื่นจนสิ้นเวลา เมื่อเห็นว่า ไม่มีใครอื่นแล้วพึงทำ *บุคคลปวารณา* โดยอธิษฐาน คือ กำหนดใจว่า *อชฺช เม ปวารณา* แปลว่า ปวารณาของเราวันนี้

เหตุที่จะอ้างเพื่อเลื่อนวันปวารณาได้ คือจะมีภิกษุจากที่อื่นมาสมทบ ปวารณาด้วย โดยหมายจะคัดค้านผู้นั้นผู้นี้ให้เกิดอธิกรณ์ขึ้น หรืออยู่ด้วยกันมาสูก ถ้าปวารณาแล้วต่างก็จะจาริกจากกันไปเสีย

ปาจิตติย แปลตามตัวอักษรว่า การละเมิดอันยังกุศลให้ตก, ชื่ออาบัติจำพวกหนึ่ง จัดไว้ในจำพวกอาบัติเบาเรียกทุกาบัติ ฟ้นได้ด้วยการแสดง; เป็นชื่อลักษณะบท ได้แก่เนิสลักคิยปาจิตติย ๓๐ และสุทฺธิกปาจิตติย ซึ่งเรียกกัน

อักษรานุกรม

๔๔๓

สั้น ๆ ว่าปาจิตติย์ อีก ๙๒ ภิกษุล่วงละเมิดสิกขาบท ๑๒๒ ข้อเหล่านี้ย่อมต้องอาบัติปาจิตติย์ เช่นภิกษุพูดปด ฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ว่ายน้ำเล่น เป็นต้น ต้องอาบัติปาจิตติย์

ปาฏิเทสนีเย “จะพึงแสดงคืน”, อาบัติที่จะพึงแสดงคืน เป็นชื่อลหุขาบติ คืออาบัติเบาอย่างหนึ่งถัดรองมาจากปาจิตติย์ และเป็นชื่อสิกขาบท ๔ ข้อ ซึ่งแปลได้ว่า พึงปรับด้วยอาบัติปาฏิเทสนีเยเช่น ภิกษุรับของเคี้ยวของฉัน จากมือของภิกษุอื่นที่มีใญ่ญาติ ด้วยมือของตน มาบริโภค ต้องอาบัติปาฏิเทสนีเย

ปาฏิโมกข์ ชื่อคัมภีร์ที่ประมวลพุทธบัญญัติอันทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณาได้แก่อาทิพรหมจรรย์กาลิกขา มีพระพุทธานุญาต ให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน เรียกกันว่า พระสงฆ์ทำอุโบสถ, คัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ (พจนานุกรมเขียน ปาติโมกข์)

ปาฏิโมกขสังวร ส้ารวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต (ข้อ ๑ ในปารีสุทธิศีล ๔)

ปาราชิก เป็นชื่ออาบัติหนักที่ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ, เป็นชื่อนุคคลผู้ที่พักแผ้ว คือ ต้องอาบัติปาราชิกที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ, เป็นชื่อสิกขาบท ที่ปรับอาบัติหนักขึ้นขาดจากความเป็นภิกษุมี ๔ อย่างคือ เสพเมถุน ลักของเขา ฆ่ามนุษย์ อดอุตริมนุสรธรรมที่ไม่มีในตน

ผ

โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย, สิ่งที่ถูกต้องกาย เช่น เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้น (ข้อ ๕ ในอายตนะภายนอก ๖ และในกามคุณ ๕)

พ

พรหมจรรย์ การศึกษาพระเวท, การบวชซึ่งละเว้นเมถุน, การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน, การประพฤติธรรมอันประเสริฐ, การครองชีวิตประเสริฐ, มรรค, พระศาสนา

พร้อมหน้าธรรมวินัย (ระงับอธิกรณ์) โดยนำเอาธรรมวินัย และสัตตฤคาสน์ที่เป็นหลักสำหรับระงับอธิกรณ์นั้นมาใช้โดยครบถ้วน คือวินัยจัญญ์ถูกต้องโดยธรรม

๔๔๔

ภิกขุณี

และถูกต้องโดยวินัย (ธัมมสังมมุขตา วินยสังมมุขตา)

พร้อมหน้าบุคคล บุคคลผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมหน้ากัน เช่น คู่วิวาห์หรือ คู่ความพร้อมหน้ากันในวิวาห์พิธีกรรมและในอนุวาห์พิธีกรรม เป็นต้น (บุคคล-สังมมุขตา)

พร้อมหน้าวัตถุ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นขึ้นพิจารณาวินิจฉัย เช่น คำกล่าวโจทเพื่อเริ่ม เรื่อง และข้อวิวาทที่ยกขึ้นแถลง เป็นต้น (วัตถุสังมมุขตา)

พร้อมหน้าสงฆ์ ต่อหน้าภิกษุเข้าประชุมครบองค์ และได้นำฉันทะของผู้ควรแก้ ฉันทะมาแล้ว (สังฆสังมมุขตา)

พีชคาม พีชพันธุ์อันถูกพรากจากที่แล้วแต่ยังจะเป็นได้อีก

โพชฌงค์ ๗ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้)

๑. สติ (ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง)
๒. ธัมมวิจยะ (ความเพียรธรรม, ความสอดส่องสืบค้นธรรม)
๓. วิริยะ (ความเพียร)
๔. ปีติ (ความอิ่มใจ)
๕. ปัสลัทธิ (ความสงบกายสงบใจ)
๖. สมภาิ (ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์)
๗. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง)

แต่ละข้อเรียกเต็มมีสังมโพชฌงค์ต่อท้ายเป็น สติสังมโพชฌงค์ เป็นต้น.
ที่.ปา. ๑๑/๓๒๓/๒๖๔; ๔๓๔/๓๑๐; อภิ.วิ. ๓๕/๕๕๒/๓๐๖ -พจนานุกรม
พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๒๓๙

ภ

ภิกษุณีวัณิณด์ คัมภีร์ที่จำแนกความแห่งลักษณะทั้งหลายในภิกษุณีปาฏิโมกข์ อยู่ในพระวินัยปิฎก

ภิกษุณี หญิงที่ได้อุปสมบทแล้ว, พระผู้หญิงในพระพุทธศาสนา

ภูตคาม ของเขี้ยวหรือพีชพรรณอันเป็นอยู่กับที่มี ๕ ชนิด

๑. พีชเกิดจากเหง้า คือใช้เหง้าเพาะ เช่น ขมิ้น
๒. พีชเกิดจากต้น คือตอนออกได้จากไม้ต้นทั้งหลาย เช่น ต้นโพธิ์

อักษรานุกรม

๔๔๕

- ๓. พืชเกิดจากข้อ คือใช้ข้อปลูก ได้แก่ไม้ลำ เช่นอ้อย ไม้ไผ่
- ๔. พืชเกิดจากยอดคือ ใช้ยอดปักก็เป็นที่ได้แก่ผักต่าง ๆ มีผักชีล้อม ผักบุ้ง เป็นต้น
- ๕. พืชเกิดจากเมล็ด คือใช้เมล็ดเพาะ ได้แก่ ถั่ว งา ข้าว, แปลตามรูปศัพท์ว่า บ้านของภูต, คู่กับ พืชคาม

ม

มาตรา กิริยากำหนดประมาณ, เครื่องวัดต่าง ๆ เช่น วัดขนาด จำนวน เวลา ระยะทาง เป็นต้น, มาตราที่ควรรู้อย่างนี้

มาตราเวลา

๑๕ หรือ ๑๔ วัน	เป็น	๑ ปีกร์
๒ ปีกร์	"	๑ เดือน
๔ เดือน	"	๑ ฤดู
๓ ฤดู	"	๑ ปี

(๑๔ วัน คือ ข้างแรมเดือนขาด, ๑๒ เดือนตั้งแต่เดือนอ้ายมีชื่อตั้งนี้: มาคลีระ, ปุสส, มาม, ผัคคุณ, จิตต, เวสสาช, เซฏฐ, อาสาฬห, สาวน, ภัททพท หรือ โปฏฐพท, อัสนษุชหรือปฐมกัตติก, กัตติก; ฟิงเต็ม มาสต่อทำทุกคำเช่นมา มมาส; ฤดู ๓ คือ เหมันต ฤดูหนาว เริ่มเดือนมาคลีระ ของเราเป็นแรม ๑ คำ เดือน ๑๒, คิมห ฤดูร้อน เริ่มเดือนจิตตช ของเราเป็นแรม ๑ คำ เดือน ๔, วัสสาณ ฤดูฝน เริ่มเดือนสาวนช ของเราเป็นแรม ๑ คำเดือน ๘)

มาตราวัด

๗ เล็ดข้าว	เป็น	๑ นิ้ว
๑๒ นิ้ว	"	๑ คีป
๒ คีป	"	๑ คอก
๔ คอก	"	๑ วา
๒๕ วา	"	๑ อุสภะ
๘๐ อุสภะ	"	๑ คาวุต
๔ คาวุต	"	๑ โยชน์

๔๔๖

ภิกษุณี

	หรือ	
๔ คอก	เป็น	๑ หนู
๕๐๐ หนู	"	๑ โกละ
๔ โกละ	"	๑ คาจุต
๔ คาจุต	"	๑ โยชน์
	มาตราดวง	
๔ มุฏฐิ (กำมือ)	เป็น	๑ กุฑวะ (พายมือ)
๒ กุฑวะ	"	๑ ปัตถะ (กอบ)
๒ ปัตถะ	"	๑ นาฬิ (ทะนาน)
๔ นาฬิ	"	๑ อาฬิหก
	มาตรารูปียะ	
๕ มาสก	เป็น	๑ บาท
๔ บาท	"	๑ กหาปณะ

มานัต ชื่อภูฏฐานวิธี คือระเบียบปฏิบัติในการออกจากครุกาบัตติ แปลว่า นับ หมายถึง การนับราตรี ๖ ราตรี คือภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว เมื่อจะปลดเปลื้องตนจากอาบัติ ตามธรรมเนียมแห่งอาบัติสังฆาทิเสส จะต้องไปหาสงฆ์จตุรวรรค ทำผ้าห่มเจวียงป่าข้างหนึ่ง กราบภิกษุแก่กว่า นั่งกระหย่งประนมมือกล่าวคำขอมานัตตามอาบัติที่ต้อง ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศให้มานัตแล้ว ภิกษุรูปนั้นประพฤติมานัต ๖ ราตรี เป็นภูฏฐานวิธีเบื้องต้น แห่งการออกจากครุกาบัตติ แล้วสงฆ์จึงสวดระงับอาบัตินั้น (แต่ถ้าปกปิดอาบัติไว้ ต้องอยู่ปริวาสก่อนจึงประพฤติมานัตได้)

ในกรณีภิกษุณี เรียก *ปักขมานัต* คือ นับ ๑ ปักข์ (เท่ากับ ๑๕ วัน)

หมายถึง ภิกษุณีต้องประพฤติมานัตนาน ๑ ปักข์ - *ผู้รวบรวม*

เมถุน "การกระทำของคนที่เป็นคู่ ๆ", การร่วมสังวาส, การร่วมประเวณี

ย

โยคะ [๑] กิเลสเครื่องประกอบ คือประกอบสัตว์ไว้ในภพ หรือผูกสัตว์ดุจเทียมไว้กับแอก มี ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา **[๒]** ความเพียร

อักษรานุกรม

๔๔๗

โยคเกษม, โยคเกษมธรรม “ธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ” ความหมายสามัญว่าความปลอดโปร่งโล่งใจหรือสุขกายสบายใจ เพราะปราศจากภัยอันตรายหรือล่วงพ้นสิ่งที่น่าพรั่นกลัวมาถึงสถานที่ปลอดภัย; ในความหมายชั้นสูงสุด มุ่งเอาพระนิพพาน อันเป็นธรรมที่เกษมคือโปร่งโล่งปลอดภัยจากโยคกิเลสทั้ง ๔ จำพวก ดู โยคะ

โยคธรรม ธรรมคือกิเลสเครื่องประกอบ ในข้อความว่า “เกษมจากโยคธรรม” คือความพ้นภัยจากกิเลส ดู โยคะ

ร

ราชภักุ ผู้อันพระราชาเลี้ยง คือ ข้าราชการ

ว

วัตร กิจพึงกระทำ, หน้าที่, ธรรมเนียม, ความประพฤติ, ข้อปฏิบัติ จำแนกออกเป็น กิจวัตร ว่าด้วยกิจที่ควรทำ (เช่นอุปัชฌายวัตร สัททวิหริกวัตร อาคันตุกวัตร) ๑ จริยวัตร ว่าด้วยมารยาทอันควรประพฤติ (เช่น ไม่ทิ้งขยะทางหน้าต่างหรือทิ้งลงนอกฝา นอกกำแพง ไม่จับวัตถุนามาส) ๑ วิถีวัตร ว่าด้วยแบบอย่างที่พึงกระทำ (เช่น วิถีเก็บบาตร วิถีพับจีวร วิถีเปิดปิดหน้าต่างตามฤดู วิถีเดินเป็นหมู่) ๑; วัตรส่วนมากมาในวัตรชั้นธกะ

วิกัป, วิกัปป์ ทำให้เป็นของสองเจ้าของคือ ขอให้ภิกษุสามเณรอื่นร่วมเป็นเจ้าของบาตรหรือจีวรนั้น ๆ ด้วย ทำให้ไม่ต้องอาบัติเพราะเก็บอติเรกบาตรหรืออติเรกจีวรไว้เกินกำหนด เช่นวิกัปจีวรผืนหนึ่งต่อหน้าเฝ้าตบาสว่า “อิมิ จีวรํ ตูยหิ วิกัปเปมิ” ข้าพเจ้าวิกัปจีวรผืนนี้แก่ท่าน

วิชา ความรู้แจ้ง, ความรู้วิเศษ;

วิชา ๓ คือ

๑. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้
๒. จุตูปปาตญาณ ความรู้จุดเกิดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย
๓. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ท้อสวะให้สิ้น;

วิชา ๘ คือ

๔๔๘

ภิกษุณี

๑. วิภัสสนาญาณ ญาณในวิภัสสนา
๒. มโนมยัทธิ ฤทธิ์ทางใจ
๓. อิทธีวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ
๔. ทิพพโสด ทูทิพย์
๕. เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดใจผู้อื่นได้
๖. ปุพเพนิวาสานุสติ
๗. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ (= จุตูปปาตญาณ)
๘. อาสวักขยญาณ

วิบัติ ความเสีย, ความผิดพลาด, ความบกพร่อง, ความเสียหายใช้การไม่ได้

[๑] วิบัติความเสียของภิกษุณี ๔ อย่าง คือ

๑. ศีลวิบัติ ความเสียแห่งศีล
๒. อาจารย์วิบัติ ความเสียมรรยาท
๓. ทัณฺเฑณีวิบัติ ความเห็นผิดธรรมผิดวินัย
๔. อาชีวิวิบัติ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ

[๒] วิบัติคือความเสียหายใช้ไม่ได้ ของสังฆกรรม มี ๔ คือ

๑. วัตถุวิบัติ เสียโดยวัตถุ เช่น อุปสมบทคนอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี
๒. สีมวิบัติ เสียโดยสีมา เช่น สีมาไม่มีนิมิต
๓. ปริสวิบัติ เสียโดยบริษัทคือที่ประชุม เช่น ภิกษุเข้าประชุมไม่ครบองค์สงฆ์
๔. กรรมวาจาวิบัติ เสียโดยกรรมวาจา เช่น สวดผิดพลาดตกหล่น สวดแต่อนุสาวนาไม่ได้ตั้งญัตติ เป็นต้น (ข้อกรรมวาจาวิบัติบางกรณีแยกเป็น ญัตติวิบัติ และ อนุสาวนาวิบัติ กลายเป็นวิบัติ ๕ ก็มี) เทียบ สมบัติ

วิภังค์ (ในคำว่า “วิภังค์แห่งสิกขาบท”) คำจำแนกความแห่งสิกขาบทเพื่ออธิบาย แสดงความหมายให้ชัดเจน; ท่านใช้เป็นชื่อเรียกคัมภีร์ที่จำแนกความเช่นนั้น ในพระวินัยปิฎกว่าคัมภีร์วิภังค์ คือคัมภีร์จำแนกความสิกขาบทในภิกษุ-ปาฏิโมกข์ เรียกว่า มหาวิภังค์ หรือภิกษุวิภังค์ คัมภีร์จำแนกความสิกขาบทในภิกษุณีปาฏิโมกข์เรียกว่า ภิกษุณีวิภังค์ เป็นหมวดต้นแห่งพระวินัยปิฎก

วิมุตติ ความหลุดพ้น, ความพ้นจากกิเลสมี ๕ อย่างคือ

๑. ตหังควิมุตติ พ้นด้วยธรรมคูปรับหรือพ้นชั่วคราว
๒. วิกขัมภานวิมุตติ พ้นด้วยข่มหรือสะกดไว้
๓. สมุจเฉทวิมุตติ พ้นด้วยตัดขาด
๔. ปฏิปัสสัทธวิมุตติ พ้นด้วยสงบ
๕. นิสสรณวิมุตติ พ้นด้วยออกไป;

๒ อย่างแรก เป็น โลกียวิมุตติ ๓ อย่างหลังเป็น โลกุตตรวิมุตติ

วิโมกข์ ความหลุดพ้นจากกิเลส มี ๓ ประเภทคือ ๑. สุนฺญตวิโมกข์ หลุดพ้นด้วยเห็นอนัตตาแล้วถอนความยึดมั่นได้ มองเห็นความว่าง ๒. อนิมิตตวิโมกข์ หลุดพ้นด้วยเห็นอนิจจัง แล้วถอนนิमितได้ ๓. อัปปณฺหิตวิโมกข์ หลุดพ้นด้วยเห็นทุกข์ แล้วถอนความปรารถนาได้

วิสสาสะ [๑] ความคุ้นเคย, ความสนิทสนม การถือว่าเป็นกันเอง, ในทางพระวินัย การถือเอาของของผู้อื่นที่จัดว่าเป็นการถือวิสสาสะ มีองค์ ๓ คือ

๑. เคยเห็นกันมา เคยคบกันมาหรือได้พูดกันไว้
๒. เจ้าของยังมีชีวิตอยู่
๓. รู้ว่าของนั้นเราถือเอาแล้วเขาจักพอใจ,

บัดนี้นิยมเขียน วิสสาสะ

[๒] ความนอนใจ ดังพุทธดำรัสว่า “ภิกษุเธอยังไม่ถึงความสิ้นอาสวะแล้วอย่าได้ถึง วิสสาสะ (ความนอนใจ)”

ไวยาจักร ผู้ทำกิจธุระแทนสงฆ์, ผู้ช่วยฆวนชวายทำกิจธุระ, ผู้ช่วยเหลือรับใช้พระ

ส

สกทาคามีผล ผลที่ได้รับจากการละสักกายทิฏฐิ วิจิกจณา สีลัพพตปรามาส กับทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง ซึ่งสืบเนื่องมาแต่สกทาคามีมรรค, สกทาคามีผล ก็เขียน

สกทาคามีมรรค ทางปฏิบัติเพื่อบรรลุผล คือความเป็นพระสกทาคามี, ญาณคือความรู้เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกจณา สีลัพพตปรามาส

กับท่า รากะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง, สกิทาคามีมรรค ก็เขียน
สกิทาคามี พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุสกิทาคามีผล, สกิทาคามี ก็เขียน
สมณูเทศ, สมณูเทศ สามเณร
สมณูภาสน์, สมณูภาสนา การสวดสมณูภาสน์, สวดประกาศห้ามไม่ให้ถือรับการ
อันมิชอบ
สมบัติ ความถึงพร้อม, ความสมบูรณ์, ความครบถ้วนของสังกรรม เช่น
อุปสมบท เป็นต้นที่จะทำให้สังกรรมนั้นถูกต้อง ใช้ได้ มีผลสมบูรณ์ มี ๔
คือ

๑. วัตถุสมบัติ วัตถุถึงพร้อม เช่น ผู้อุปสมบทเป็นชายอายุครบ
๒๐ ปี
๒. ปริสสมบัติ บริษัคือที่ประชุมถึงพร้อม สงฆ์ครบองค์กำหนด
๓. ลีมาสมบัติ เขตชุมนุมถึงพร้อม เช่น ลีมามีนิมิตถูกต้องตาม
พระวินัย และประชุมทำในเขตลีมา
๔. กรรมวาจาสมบัติ กรรมวาจาถึงพร้อม สวดประกาศถูกต้อง
ครบถ้วน (ข้อ ๔ อาจแยกเป็น ๒ ข้อ คือเป็น ๔. ญัตติสมบัติ
ญัตติถึงพร้อม คือคำเผด็จสงฆ์ถูกต้อง ๕. อนุสาวนาสมบัติ
อนุสาวนาถึงพร้อม คำหรือตกลงถูกต้อง รวมเป็นสมบัติ ๕);
เทียบ **วิบัติ**

สมบัติ ภาวะสงบประณีตซึ่งพึงเข้าถึง; สมบัติมีหลายอย่าง เช่น ฌานสมบัติ
ผลสมบัติ อนุปปพวิหารสมบัติ เป็นต้น สมบัติที่กล่าวถึงบ่อยคือ
ฌานสมบัติ กล่าวคือ สมบัติ ๘ อันได้แก่ รูปฌาน ๔ และอรุฌาน ๔
ถ้าเพิ่มนิโรธสมบัติต่อท้ายสมบัติ ๘ นี้ รวมเรียกว่า อนุปปพวิหาร-
สมบัติ ๙

สหชินี คำเรียกแทนคำว่า สัทธินารีของภิกษุณี ทั้งสองคำนี้แปลว่าผู้อยู่
ร่วมตรงกับสัทธินารีในฝ่ายภิกษุ; คิษย์ของปรัตตินี

สังคหวัตถุ เรื่องสงเคราะห์กัน, คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้, หลัก
การสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุม
ประสานโลกคือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ ดุจสลักเกาะยึดรถที่กำลังแล่นไปให้คง

เป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ มี ๔ อย่าง คือ

๑. ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน
๒. ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ
๓. อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์
๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น

สังฆกรรม งานของสงฆ์, กรรมที่สงฆ์พึงทำ, กิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์มี ๔ คือ

๑. **อปโลกนกรรม** กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น แจ่งการลงพรหมทัณฑ์ แก่ภิกษุ
๒. **ญัตติกรรม** กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถ และปวารณา
๓. **ญัตติหุติยกรรม** กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้ผ้ากฐิน
๔. **ญัตติจตุตถกรรม** กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน เช่น อุปสมบท ให้ปริวาส ให้มานัต

สังฆาฏิ ผ้าทาบ, ผ้าคลุมกันหนาวที่พระใช้ทาบบนจีวร เป็นผ้าผืนหนึ่งในสามผืนที่เรียกว่า ไตรจีวร

สังฆาทีเสส ชื่อหมวดอาบัติหนักรองจากปาราชิก ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้ คือเป็นครุกาบัติ (อาบัติหนัก) แต่ยังเป็นสเทกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้); ตามศัพท์สังฆาทีเสส แปลว่า หมวดอาบัติอันจำปวารณาสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ, หมายความว่า วิธีการที่จะออกจากอาบัตินี้ ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด กล่าวคือ เริ่มต้นจะอยู่ปริวาส ก็ต้องขอปริวาสจากสงฆ์ ต่อจากนั้น จะประพฤติมานัตก็ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ถ้ามีมูลอาบัติกัสนาก็ต้องสำเร็จด้วยสงฆ์อีกและท้ายที่สุดก็ต้องขออภัยจากสงฆ์; ลิกขาบทที่ภิกษุละเมิดแล้ว จะต้องอาบัติสังฆาทีเสส มี ๑๓ ข้อ คำว่าสังฆาทีเสส ใช้เป็นชื่อเรียกลิกขาบท ๑๓ ข้อนี้ด้วย

สังฆาส คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกันของสงฆ์ ได้แก่การทำสังฆกรรมร่วมกัน

สวดปาฏิโมกข์ร่วมกัน มีสิกขาบทเสมอกัน เรียกว่า ทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกัน คือ เป็นพวกเดียวกัน อยู่ด้วยกันได้ มีฐานะและสิทธิเสมอกัน; ในภาษาไทย ใช้หมายถึงร่วมประเวณี ด้วย

สังฆกรรม ธรรมที่ดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของคนดี, ธรรมของสัตบุรุษมี ๓ อย่าง คือ ๑. *ปริยัติสังฆกรรม* สังฆกรรมคือสิ่งที่ฟังเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ ๒. *ปฏิบัติสังฆกรรม* สังฆกรรมคือสิ่งที่ปฏิบัติได้แก่ ไตรสิกขา ๓. *ปฏิเวธสังฆกรรม* สังฆกรรมคือผลที่ฟังบรรลุ ได้แก่ มรรคผล และนิพพาน; *สังฆกรรม ๗* คือ ๑. ครัทธา ๒. หิริ ๓. โอตตัปปะ ๔. พาหุสลัจจะ ๕. วิริยารัมภะ ๖. สติ ๗. ปัญญา

สังฆวิหาริก, สังฆิงวิหาริก คิษย์, ผู้อยู่ด้วย เป็นคำเรียกผู้ที่ได้รับอุปสมบท ถ้าอุปสมบทต่อพระอุปัชฌายะองค์ใด ก็เป็นสังฆวิหาริกของพระอุปัชฌายะองค์นั้น

สาภิยานี เจ้าหญิงวงศ์ศากยะ

สามัจฉิกรรม การชอบ, กิจชอบ, การกระทำที่สมควร, การแสดงความเคารพ

สิกขมานา นางผู้กำลังศึกษา, สามเณรีผู้มีอายุถึง ๑๘ ปีแล้ว อีก ๒ ปีจะครบบวชเป็นภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์สวดให้ศึกษาสมมติคือ ตกกลงให้สมทานสิกขาบท ๖ ประการ ตั้งแต่ปาณมาติปาตา เวรมณี จนถึงวิกาลโภชนา เวรมณี ให้รักษาอย่างเคร่งครัดไม่ขาดเลย ตลอดเวลา ๒ ปีเต็ม (ถ้าล่วงข้อใดข้อหนึ่ง ต้องสมทานตั้งต้นไปใหม่อีก ๒ ปี) ครบ ๒ ปี ภิกษุณีสงฆ์จึงทำพิธีอุปสมบทให้ ขณะที่สมทานสิกขาบท ๖ ประการอย่างเคร่งครัดนี้ เรียกว่า นางสิกขมานา

สิกขาบท ข้อที่ต้องศึกษา, ข้อศีล, ข้อวินัย, บทบัญญัติข้อหนึ่ง ๆ ในพระวินัยที่ภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ, ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ศีล ๓๑๑ แต่ละข้อ ๆ เรียกว่าสิกขาบท เพราะเป็นข้อที่ต้องศึกษา หรือเป็นบทฝึกฝนอบรมตนของสาวุธชน อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุและภิกษุณี ตามลำดับ

เสขยวัตร วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษา, ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียกหรือพึงปฏิบัติ มี๗๕ สิกขาบท จำแนกเป็น สารูป ๒๖ โภชนาปฏิบัติสังยุต ๓๐ รัम्मเทศนาปฏิบัติสังยุต ๑๖ และปกิระณะคือเบ็ดเตล็ด ๓ ,

อักษรานุกรม

๔๕๓

เป็นหมวดที่ ๗ แห่งสิกขาบทในบรรดาสิกขาบท ๒๒๗ ของภิกษุ ท่านให้
สามเณรถือปฏิบัติด้วย

โสตาบัน ผู้ถึงกระแสที่จะนำไปสู่นิพพาน, พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุโสตาปัตติ-
ผล มี ๓ ประเภทคือ ๑. เอกพีธี เกิดอีกครั้งเดียว ๒. โกลังโกละ เกิดอีก
๒-๓ ครั้ง ๓. สัตตักขัตตปุระมะ เกิดอีก ๗ ครั้ง เป็นอย่างมาก

โสตาปัตติผล ผลคือการถึงกระแสสู่นิพพาน, ผลที่ได้รับจากการละสักกายทิฏฐิ
วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส ด้วยโสตาปัตติมรรค ทำให้ได้เป็นพระโสตาบัน

โสตาปัตติมรรค ทางปฏิบัติเพื่อบรรลุผล คือความเป็นพระโสตาบัน, ญาณคือ
ความรู้เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปราคาส

อ

อกาลจิวร คือจิวรที่เกิดขึ้นนอกฤดูกาล คือ ในกรณีที่ไม่ได้กรานกฐิน จิวรที่
เกิดขึ้นในระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีถัด
ไป(ตามจันทรคติ) รวมเป็น ๑๑ เดือน ชื่อว่าอกาลจิวรในกรณีที่ได้กราน
กฐิน จิวรที่เกิดขึ้นในระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑
ในปีเดียวกัน รวมเป็น ๗ เดือน ชื่อว่าอกาลจิวร จิวรที่เกิดขึ้นนอกเวลา
ทั้ง ๒ กรณีดังกล่าวนี้ ชื่อว่าอกาลจิวร (-ผู้รวบรวม)

อโคจร บุคคลและสถานที่อันภิกษุไม่ควรไปมาหาสู่ มี ๖ คือ ทัญจแพศยา
ทัญจหม้าย สวาทื้อ ภิกษุณี บัณเฑาะก์ (กระเทย) และร้านสุรา

อธิกรณ์สมณะ ธรรมเนียมระงับอธิกรณ์, วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์ มี ๗
อย่าง คือ ๑. สัมมุขาวินัย วิธีระงับในที่พร้อมหน้า ๒. สติวินัย วิธีระงับ
โดยถือสติเป็นหลัก ๓. อมูพหวินัย วิธีระงับสำหรับผู้หายจากเป็นบ้า ๔.
บัญญัติญาตกรณะ การทำตามที่รับ ๕. ตัสสปาปิยสิกา การตัดสินลงโทษ
แก่ผู้ผิด (ที่ไม่รับ) ๖. เยภุยยสิกา การตัดสินตามคำของคนข้างมาก ๗.
ติณวัตถการวินัย วิธีตกลงไว้ด้วยหญ้า (ประนีประนอม)

อนาคามีผล ผลที่ได้รับจากการละสังโยชน์ คือ กามราคะ และปฏิฆะด้วย
อนาคามีมรรค อันทำให้เป็นพระอนาคามี

อนาคามีมรรค ทางปฏิบัติเพื่อบรรลุผลคือความเป็นพระอนาคามี, ญาณคือ

๔๕๔

ภิกษุณี

ความรู้เป็นเหตุละโอรัมภาคียสังโยชนได้ทั้ง ๕ (คือ ละได้เด็ดขาดอีก ๒ อย่าง ได้แก่ กามราคะ และปฏิฆะ เพิ่มจาก ๓ อย่างที่พระโสดาบันละได้แล้ว)

อนาคามี พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุอนาคามีผล มี ๕ ประเภท คือ ๑. *อันตราบริณิพพายี* ผู้บริณิพพานในระหว่างอายุยังไม่ถึงกึ่ง (หมายถึงโดยกิเลสบริณิพพาน) ๒. *อุบัจจจบริณิพพายี* ผู้บริณิพพานเมื่อจวนจะถึงสิ้นอายุ ๓. *อสังขารบริณิพพายี* ผู้บริณิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรนัก ๔. *สังขารบริณิพพายี* ผู้บริณิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก ๕. *อุทธังโสโต อภินิฏฐคามี* ผู้มีกระแสน้ำเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภาพ

อนุปลัมบัน ผู้ยังมีได้อุปสมบท ได้แก่คฤหัสถ์และสามเณร (รวมทั้งสิกขมานา และสามเณรี), ผู้มีใช้ภิกษุหรือภิกษุณี เทียบ อนุปลัมบัน

อนุศาสน์ การสอน, คำชี้แจง; คำสอนที่อุปัชฌาย์หรือกรรมวาจาจารย์บอกแก่ ภิกษุใหม่ ในเวลาอุปสมบทเสร็จ

ประกอบด้วย นิสสัย ๔ และ อกรรมนियกิจ ๔,
นิสสัย คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต มี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. เทียบวิณฑบาต
๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล
๓. อยู่โคนไม้
๔. นันยาตองด้วยน้ำมูตรหน้า

(ท่านบอกไว้เป็นทางแสวงหาปัจจัย ๔ พร้อมทั้งอดีตเรกลาของภิกษุ),
อกรรมนियกิจ กิจที่ไม่ควรทำ หมายถึงกิจที่บรรพชิตทำไม่ได้ มี ๔ อย่าง ได้แก่

๑. เสพเมถุน
๒. ลักของเขา
๓. ผ่าสัตว์ (ที่ให้ขาดจากความเป็นภิกษุหมายเอาฆำมณูษย์)
๔. พุดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน

อนุลัย กิเลสที่แฝงตัวนอนนิ่งอยู่ในสันดาน มี ๗ คือ ๑. *กามราคะ* ความกำหนัดในกาม ๒. *ปฏิฆะ* ความหงุดหงิด ๓. *ทิฏฐิ* ความเห็นผิด ๔. *วิจิกิจฉา* ความลังเลสงสัย ๕. *มานะ* ความถือตัว ๖. *ภวราคะ* ความกำหนัดในภพ

๗. *อวิชชา* ความไม่รู้จริง

อนุสาวนา คำสวดประกาศ, คำประกาศความปรีชาและตกลงของสงฆ์, คำขอมติ

อนุสาสนี คำแนะนำคำสั่งสอน เช่นในคำว่า อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือ อนุศาสน์, คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริงนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็น อัครจริย, สันสกฤตว่า อนุศาสน์ (ผู้รวบรวม)

อภิญญา ความรู้อยิ่ง, ความรู้เจาะตรงยวดยิ่ง, ความรู้ชั้นสูง มี ๖ อย่างคือ

๑. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
  ๒. ทิพโสต หูทิพย์
  ๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้ทายใจคนอื่นได้
  ๔. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ที่ทำให้ระลึกชาติได้
  ๕. ทิพจักขุ ตาทิพย์
  ๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป,
- ๕ อย่างแรกเป็นโลกีย์อภิญญา ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตระอภิญญา

อรหัต ความเป็นพระอรหันต์, ชื่อมรรคผลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งตัดกิเลสในสันดานได้เด็ดขาด; เขียนอย่างคำเดิมเป็น อรหัตต

อรหัตตผล ผลคือความสำเร็จเป็นพระอรหันต์, ผลคือความเป็นพระอรหันต์, ผลที่ได้รับจากการละสังโยชน์ทั้งหมด อันสืบเนื่องมาจากอรหัตตมรรค ทำให้เป็นพระอรหันต์

อรหัตตมรรค ทางปฏิบัติเพื่อบรรลุผลคือความเป็นพระอรหันต์, ญาณคือความรู้เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐

อรหันต์ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา, พระอริยบุคคลชั้นสูงสุด ผู้ได้บรรลุอรหัตตผล, **พระอรหันต์ ๒** ประเภท คือ พระสุกขวิปัสสกะ กับ พระสมณยานิก; **พระอรหันต์ ๔** คือ ๑. พระสุกขวิปัสสกะ ๒. พระเทววิชชะ (ผู้ได้วิชา ๓) ๓. พระฉฬภิญโญ (ผู้ได้อภิญญา ๖) ๔. พระปฏิสัมภีที่ป-ปัตตะ (ผู้บรรลุปฏิสัมภี ๔); **พระอรหันต์ ๕** คือ ๑. พระปัญญาวิมุต ๒. พระอุกโตภาควิมุต ๓. พระเทววิชชะ ๔. พระฉฬภิญโญ ๕. พระปฏิสัมภี-ที่ป-ปัตตะ

พระอรรถกถาจารย์แสดงความหมายของ “อรหันต์” ไว้ ๕ นัย คือ ๑.

เป็นผู้ไกล (อารกะ) จากกิเลส (คือห่างไกลไม่อยู่ในกระแสกิเลสที่จะทำให้
มัวหมองได้เลย) ๒. กัจจกัจจิก (อริ+หต) คือกิเลสหมดสิ้นแล้ว ๓. เป็นผู้
หักคือหรือทำลายกัจจิก (อริ+หต) แห่งสังสารจักรเสร็จแล้ว ๔. เป็นผู้ควรว (อรหะ)
แก่การบูชาพิเศษของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ๕. ไม่มีที่ลับ (น+ระหะ) ใน
การทำบาป คือไม่มีความชั่วความเลวร้ายที่จะต้องปิดบัง; ความหมายทั้ง ๕
นี้ ตามปกติใช้อธิบายคำว่า อรหันต์ที่เป็นพุทธคุณข้อที่ ๑

อสังขย ผู้ไม่มีความละอาย, ผู้หน้าด้าน, ภิกษุผู้มักประพติละเมียดพุทธบัญญัติ
อสังฆาจาร ความประพตีสัก, การละเมียดศีล, การล่วงมรรยาท, การละเมียด
ประเพณี

อัญญเดียรถีย์ ผู้ถือลัทธินอกพระพุทธศาสนา

อธยาจาร ดู อสังฆาจาร

อันตราวาสก ผ้าถุง, สบง, เป็นผืนหนึ่งในไตรจีวร

อันตรายิกกรรม ธรรมเนียมอันกระทำอันตราย คือ เหตุขัดขวางต่างๆ เช่น เหตุขัด
ขวางการอุปสมบท ๘ อย่างมีการเป็นโรคเรื้อน เป็นต้น

อันเตวาลิก ผู้อยู่ในสำนัก, ภิกษุผู้ขออยู่ร่วมสำนัก, ศิษย์ (ภิกษุผู้รับให้อยู่ร่วม
สำนักเรียกอาจารย์); อันเตวาลิกมี ๔ ประเภทคือ ๑. บัณฑิตอันเตวาลิก
อันเตวาลิกในบรรพชา ๒. อุปสัมปทานันเตวาลิก อันเตวาลิกในอุปสมบท ๓.
นิสสัยันเตวาลิก อันเตวาลิกผู้ถือนิสัย ๔. ฆัมมันเตวาลิก อันเตวาลิกผู้
เรียนธรรม

อันเตวาลินี ภิกษุณีหรือสามเณรีผู้ร่วมในสำนักอาจารย์ ดู อันเตวาลิก (- ผู้
รวบรวม)

อินทรีย์ ความเป็นใหญ่, สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, ธรรมที่เป็นเจ้าการในการ
ทำหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าการในการเห็น หูเป็นใหญ่
ในการได้ยิน ศรัทธาเป็นเจ้าการในการครองใจเสียซึ่งความไร้ศรัทธา เป็นต้น

[๑] อินทรีย์ ๖ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

[๒] อินทรีย์ ๕ ตรงกับ พละ ๕ คือ ศัทธา วิริยะ สติ สมภาติ ปัญญา
ธรรม ๕ อย่างชุดเดียวกันนี้ เรียกชื่อต่างกันไป ๒ อย่าง ตามหน้าที่ที่ทำ คือ
เรียกชื่อว่า พละ โดยความหมายว่า เป็นกำลังทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง

อักษรานุกรม

๔๕๗

ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้เรียกชื่อว่า อินทรีย์ โดยความหมายว่าเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างคือ ความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงมกมาย ตามลำดับ

อุกเขปนียกรรม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงยกเสีย หมายถึงวิธีการลงโทษที่สงฆ์กระทำแก่ภิกษุต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติหรือไม่ยอมทำคืนอาบัติ หรือมีความเห็นชั่วร้าย (ทฎฐิบาป) ไม่ยอมสละซึ่งเป็นทางเสียสี่ลสามัญญตา หรือทฎฐิสามัญญตา โดยยกเธอเสียจากการสมโภชกับสงฆ์ คือ ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลาย พุดงาย ๆ ว่า ถูกตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราว

อุตตราสงค์ ผ้าห่ม, เป็นผ้าผืนหนึ่งในจำนวน ๓ ผืน ของไตรจีวร ได้แก่ ผืนที่เรียกกันสามัญญาว่า จีวร (พจนานุกรม เขียน อุตตราสงค์)

อุตตริมนุสสรธรรม ธรรมยวดยิ่งของมนุษย์, ธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม, ธรรมล้ำมนุษย์ ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรคผล, บางทีเรียกให้ง่ายว่า ธรรมวิเศษ บ้าง คุณวิเศษหรือ คุณพิเศษ บ้าง (พจนานุกรมเขียน อุตตริมนุสสรธรรม)

อุทเทส, อุเทศ การยกขึ้นแสดง, การยกขึ้นชี้แจง, ข้อที่ยกขึ้นแสดง, หัวข้อ, การเรียนการสอน, การสวดปาฏิโมกข์, ปาฏิโมกข์ที่ยกขึ้นสวด, หมวดหนึ่ง ๆ แห่งปาฏิโมกข์ที่จัดไว้สำหรับสวด, ในคำว่าสงฆ์มีอุเทศเดียวกัน หมายความว่า ร่วมฟังสวดปาฏิโมกข์ จัดโดยย่อมี ๕ คือ ๑. นีทานุทเทส ๒. ปาราชิกุทเทส ๓. สังฆาทิเสสุทเทส ๔. อนินยตุทเทส ๕. วิตถารุทเทส, อุทเทสที่ ๕ นั้น รวมเอานิสลัคคียุทเทส ปาจิตตียุทเทส ปาฏิเทสนียุทเทส เสขียุทเทส และสมถุทเทส เข้าไว้ด้วยกัน ถ้าแยกออกนับโดยพิสดารก็จะเป็น ๙ อุทเทส การรู้จักอุเทศ หรืออุเทศเหล่านี้เป็นประโยชน์สำหรับการตัดตอนสวดปาฏิโมกข์ย่อได้ในคราวจำเป็น

อุปสัมบัน ผู้ได้รับอุปสมบทเป็นภิกษุหรือภิกษุณีแล้ว, ผู้อุปสมบทแล้ว ได้แก่ ภิกษุและภิกษุณี เทียบ *อนุปสัมบัน*

เอตทัคคะ พระสาวกที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใด

ทางหนึ่ง เช่น เป็นแอตทัคเค ในทางธรรมกถึก หมายความว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยม
ในทางแสดงธรรม เป็นต้น;

โอกาส ช่อง, ที่ว่าง, ทาง, เวลาที่เหมาะสม, จังหวะ; ในวิธีระงับอนุวาทิกรรณ มี
ระเบียบว่า ก่อนจะกล่าวคำโจทหาคือคำฟ้องขึ้นต่อหน้าสงฆ์ โจทก์พึงขอโอกาส
ต่อจำเลย คำขอโอกาสว่า “กโรตุ เม อายสุมา โอกาส, อหนตฺ วตตุกาโม”
แปลว่า “ขอท่านจงทำโอกาสแก่ข้าพเจ้า ๆ ใครจะกล่าวกะท่าน ” ถ้าโจท
โดยไม่ขอโอกาส ต้องอาบัติทุกกฏ คำให้โอกาส ท่านไม่ได้แสดงไว้ อาจใช้
ว่า “กโรมิ อายสุมโต โอกาส” แปลว่า “ข้าพเจ้าทำโอกาสแก่ท่าน”; ภิกษุพร้อม
ด้วยองค์ ๕ แม้จะขอให้ทำโอกาสก็ไม่ควรทำ (คือไม่ควรให้โอกาส) กล่าวคือ
เป็นผู้มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์
มีอาชวะไม่บริสุทธิ์ เป็นผู้เขลา ถูกชักเข้า ไม่อาจให้คำตอบข้อที่ชัก, องค์ ๕
อีกหมวดหนึ่งว่า เป็นอลัชชีเป็นพาลมิใช่ปกติตตะ กล่าวด้วยปรารถนาจะ
กำจัด มิใช่เป็นผู้มีความปรารถนาในอันให้ออกจากอาบัติ

โอฆะ ห้วงน้ำคือสงสาร, ห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด, กิเลสอันเป็นดุจกระแส
น้ำหลากท่วมใจสัตว์มี ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา

โอวาท คำกล่าวสอน, คำแนะนำ, คำตักเตือน; โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ คือ

๑. เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ
(= ไม่ทำความชั่วทั้งปวง)
๒. ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ
(= ทำแต่ความดี)
๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง มีโลภ โกรธ หลง
เป็นต้น (= ทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์)

โอวาท ๓ นี้ รวมอยู่ใน โอวาทปาฏิโมกข์ (ในคำว่า ปวัตตินีต้อง
อนุเคราะห์สหชีวิตินี้ ด้วยอุเทศ ปริปัจฉา โอวาท อนุศาสนี -ผู้รวบรวม)

บรรณานุกรม

๑. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ**, พิมพ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓.
๒. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ**, พิมพ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓.
๓. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งแรก, พ.ศ. ๒๕๓๙ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.
๔. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**, สุชีพ ปุญญานุภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, พ.ศ. ๒๕๓๗, จัดพิมพ์โดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
๕. **ภิกขุปาฎิโมกข์ บาลี-แปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, พ.ศ. ๒๕๓๔.
๖. **พระคัมภีร์ธาตุปทีปก** (พจนานุกรม บาลี-ไทย), ทลวงเทพดรญาณุศิษย์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙), พิมพ์ครั้งที่ ๖, พ.ศ. ๒๕๓๔, จัดพิมพ์โดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๗. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ ๘, พ.ศ. ๒๕๔๐, จัดพิมพ์ในงานฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับอักษรล้านนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ วิทยาเขตเชียงใหม่.
๘. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ ๘, พ.ศ. ๒๕๔๐, จัดพิมพ์ในงานฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับอักษรล้านนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ วิทยาเขตเชียงใหม่.
๙. **พจนานุกรม บาลี-ไทย**, พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), รศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๓๘, จัดพิมพ์โดยร้านเรื่องปัญญา ทำพระจันทร์.
๑๐. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, พ.ศ. ๒๕๓๘.

“

อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย
ธรรมวินัยนั้น จักเป็นองค์ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย
โดยกาลที่เราล่วงลับไปแล้ว.

”

บาลี จาลวรรค อฎฐก. อ.

๒๓/๓๒๓/๑๖๗